Alejo Carpentier

Secolul luminilor

*

Colecția Meridiane

Alejo Carpentier

Secolul luminilor

Traducere de *Ovidiu Constantinescu*
şi *Maria Ioanovici*

Prefaţă de *Romul Munteanu*

Editura pentru Literatura Universală
Bucureşti – 1963

Alejo Carpentier

EL SIGLO DE LAS LUCES Ediciones Revolución La Habana, Cuba, 1963

Cuprins

PREFAŢĂ

Alejo Carpentier este un scriitor cubanez de formaţie europeană. Întreaga lui operă şi manieră de gândire constituie mărturia unei simbioze de civilizaţii şi culturi diferite, peste care proiectează fiinţa umană în căutarea febrilă a propriului său destin. Critic şi eseist de mare fineţe, scriitor erudit, îndrăgostit de acustica verbului colorat, Alejo Carpentier face parte din familia de spirite a unor romancieri de genul lui Anatole France, Giuseppe Tomasi di Lampedusa şi Miguel Angel Asturias.

Criticul civilizaţiilor, care mânuieşte cu uşurinţă cunoştinţe de etnografie, istorie şi folclor este în ultimă instanţă un moralist, o anumită filozofie a istoriei care se desprinde din opera sa literară are întotdeauna implicaţii etice profunde.

Ars pe rug, ucis de ghilotină, ţinut în stare de sclavie, omul din opera lui Alejo Carpentier, ca şi cel din romanele lui Asturias, traversează cu temeritate obstacolele ce-i barează năzuinţele în căutarea unui superlativ al existenţei: *libertatea.* Alejo Carpentier este un scriitor militant, un umanist. Trecerea lui prin şcoala carenţelor interbelice de avangardă din Europa nu-i modifică convingerile. Neorealismul contemporan găseşte în el un strălucit operator şi reprezentant.

Născut la Havana în 1904, dintr-un tată francez venit în tinereţe în Cuba, scriitorul cubanez are ceva din structura spirituală a prozatorului călător de genul lui Hemingway şi Asturias, dar, ca şi aceştia, nu se alienează de patria sa prin contactul cu cultura europeană.

Înainte de a părăsi Cuba, Alejo Carpentier se integrează în „mişcarea negristă”, reprezentată de personalităţi artistice de seamă ca Ramón Guirao, José Z. Tallet, Nicolás Guillen şi alţii.

Conflictele pe care scriitorul nonconformist le avea cu autorităţile cubaneze de odinioară îl determină, în 1927, după ieşirea din detenţie, să părăsească ţara. Cu ajutorul lui Robert Deznos care vizita Havana, Alejo Carpentier pleacă din Cuba în Franţa. Autoexilarea aceasta îl pune în contact cu personalităţi de seamă ale culturii franceze. Consecinţele ei sunt arătate de scriitor într-un interviu care a apărut la 6 februarie 1965 în *Le Monde.*

„Îmi făcusem socoteala să stau doi ani la Paris, dar am rămas unsprezece. Deznos m-a prezentat prietenilor lui, m-a introdus în grupul suprarealiştilor. M-am împrietenit cu Tzara, Eluard, Chirico, Tanguy. Am avut relaţii apropiate cu Michel Leiris, Queneau, Prévert.”

În Franţa colaborarea cu Deznos, Artaud şi J. L. Barault pentru pregătirea unor emisiuni radiofonice este utilă pentru formaţia lui literară. De altfel, scriitorul cubanez, aşa cum relatează biograful său francez, Jean Blanzat, ajunge la creaţia literară numai după ce traversează alte domenii ale artei. El scrie cea dintâi *Istorie a muzicii din Cuba,* iar primele lui acte de creaţie sunt spectacole de balet şi opere bufe. În 1939, Alejo Carpentier este chemat în ţară ca director adjunct al radiodifuziunii. În această perioadă spiritul republican revoluţionar se făcea tot mai simţit în Cuba. Scriitorii cei mai de seamă se apropiau tot mai mult de năzuinţele poporului. Întreaga conjunctură social-politică făcea ca problemele sociale să pătrundă masiv în diferite domenii de artă.

Antologia de poesía negra hispanoamericana (1935) de Emili Ballagas şi *Orbita de la poesía afrocubana* (1937) de Ramón Guirao intensifică, pe de o parte, interesul pentru mişcarea negristă şi populistă în literatură, la care aderase şi Alejo Carpentier, iar, pe de altă parte, aduc în centrul atenţiei preocuparea pentru ritm şi culoare, ca şi pentru limba populară şi tradiţiile naţionale străvechi. Creaţia literară a lui Nicolás Guillén, Carlos Montenegro, Lino

Novas Calvo, Enrique Serpa pune în lumină varietatea modalităţilor artistice care se cristalizau în Cuba în anii de luptă împotriva diferitelor sisteme dictatoriale.

În 1945, înainte de declanşarea revoluţiei din Cuba, Carpentier pleacă în Venezuela, unde în cadrul Universităţii din Caracas ţine cursuri despre scriitorii francezi contemporani, atrăgând atenţia tineretului asupra unor autori încă puţin cunoscuţi ca Beckett şi Leiris.

După eliberarea Cubei, scriitorul se întoarce în ţară. Unde deţine până în prezent postul de director al editurilor. Tipărirea anuală a celor 20.000.000 de volume constituie un act important de cultură şi prozatorul cubanez este entuziasmat de rodul unor asemenea eforturi masive, care cuprind printre altele tălmăciri din operele unor scriitori de seamă, începând de la Proust, Joyce şi Kafka şi ajungând până la Butor, Claude Simon şi Marguerite Duras.

Obligaţiile editoriale, conferinţele ţinute în Europa despre *Evoluţia literaturii cubane*, *Suprarealismul şi America Latină* pun în lumină profilul spiritual al acestui scriitor erudit, care în ultimele două decenii a început să acorde o atenţie tot mai mare creaţiei romaneşti. Astfel, în 1949, a apărut *Împărăţia lumii acesteia,* în 1953 *Paşii pierduţi,* în 1957 *Războiul timpului,* în 1962 *Secolul luminilor.* Aşa cum rezultă din mărturisirile sale, scriitorul lucrează în anii din urmă la o trilogie despre revoluţia din Cuba: *Anul 59,* al cărei prim volum a şi fost încheiat şi căreia se adaugă o piesă de teatru despre cucerirea Mexicului, încredinţată pentru punerea în scenă lui Cavalcanti.

Fiecare operă literară realizată de Alejo Carpentier se bazează pe o profundă investigare a lumii care o generează şi a documentelor istorice care permit reconstituirea cât mai autentică a imaginii ei.

Împărăţia lumii acesteia, publicată în 1963 în limba

română, a fost scrisă în urma unei călătorii a scriitorului în Haiti, în anul 1943; *Secolul luminilor,* a cărui acţiune se petrece în mare parte în Guadelupa, se bazează şi el pe o profundă studiere a locurilor şi a documentelor istorice care sugerează fizionomia acestei epoci atât de bogate în evenimente.

Romanele lui Alejo Carpentier au o structură compoziţională particulară, care le deosebeşte atât de canoanele clasice ale prozei, cât şi de epica modernă de idei.

Amestec de naraţiune, eseu, jurnal de călătorie, descriere minuţioasă de peisaje şi lucruri, romanele prozatorului cubanez se caracterizează prin această strânsă şi iscusită împletire a diferitelor modalităţi de creaţie.

Cele două romane ale lui Alejo Carpentier *Împărăţia lumii acesteia* şi *Secolul luminilor* au numeroase trăsături comune. Ele rezultă, pe de o parte, din faptul că acţiunea lor se împleteşte cu ecourile revoluţiei franceze, pe de altă parte, din opoziţia dintre civilizaţia lucidă şi acaparatoare a albilor şi gândirea magică a negrilor, dominaţi prin acte de cruzime şi teroare. Arta romanescă a lui Alejo Carpentier se bazează în primul rând pe o mare acumulare de evenimente. Culoarea istorică a epocii se defineşte pe această cale, fuziunea dintre detaliul istoric real şi invenţia artistică a scriitorului cu o bogată fantezie făcându-se întotdeauna cu multă naturaleţe.

În *Împărăţia lumii acesteia* iese cu putere în evidenţă spiritul critic al scriitorului, format în mişcarea negristă din Cuba. Conflictul romanului nu izvorăşte doar dintr-o antinomie dintre gândirea magică a negrilor şi gândirea logică a albilor, el îşi trage seva mai ales din teroarea cu care stăpânitorii albi îşi menţin puterea asupra sclavilor negri. Totuşi conduita negrilor în lupta pentru libertate se explică adeseori prin concepţia lor magică despre lume.

Mackandal, sclavul adus din Africa, continuă pe noul pământ tradiţiile vechilor imperii africane, situate între istoric şi legendă. După un accident în urma căruia i se amputează un braţ, Mackandal nu mai găseşte de lucru la albi şi se refugiază în munţi. Crezându-se înzestrat de zei, negrul invalid începe o singulară şi stranie luptă împotriva albilor, cu gândul de a transforma Santo-Domingo într-un teritoriu al negrilor. Otrăvurile lui misterioase sunt răspândite de puţinii adepţi pe care îi are. Ele trec de la animale la oameni, transformând întreaga regiune într-un câmp de cadavre. Trădat, în cele din urmă, Mackandal va fi condamnat la ardere pe rug. Candizi şi ignoranţi ceilalţi negri nu încearcă să-l salveze. Ei cred în puterile misterioase ale lui Mackandal, care se va metamorfoza în cine ştie ce insectă şi va scăpa de moarte. Când Mackandal este ucis, locul lui este luat de Boukman, care îi va răscula pe negri, nemulţumiţi de nerespectarea decretului de eliberare a sclavilor. Atunci când răscoala negrilor capătă proporţii largi, ea rămâne totuşi haotică şi anarhică. Scriitorul surprinde cu pătrundere mişcarea larvară şi absurdă a mulţimii care se converteşte în acte de jaf.

O asemenea revoltă, redusă la o simplă explozie de instincte sau la o ciocnire de rituri religioase, sucombă repede, iar conducătorul ei sfârşeşte în piaţa publică, la fel cu antecesorul său.

Fluxul epic din *Împărăţia lumii acesteia* nu este unitar. Naraţiunea este caleidoscopică, locul acţiunii se schimbă des, iar alte personaje noi apar pe prim-plan. Alejo Carpentier demonstrează pe această cale că schimbarea stăpânilor nu duce la ameliorarea vieţii oamenilor. Când negrul Ti Noel fuge din Cuba în Haiti, crede că va avea o soartă mai bună. Dar aici Henri Christophe, fostul proprietar de restaurant, negru şi el, odată ce a ajuns rege se comportă ca un dictator. Negrii ajunşi stăpâni îi tratează pe ceilalţi negri ca şi albii. Alienat de cei din jur,

Henri Christophe va muri singur, ca un rege shakespearean. Dar singur, împovărat de ani şi ostil altor stăpâni, va muri şi Ti Noel. Sfârşitul lui este un fel de dizolvare mioritică în cosmos, de contopire cu natura. El nu are însă nimic din tonalitatea sumbră a unei litanii triste, dimpotrivă, constituie o lecţie de activism, de trăire intensă a vieţii din împărăţia lumii acesteia. Mesajul scriitorului umanist capătă astfel o anumită claritate. *„Dincolo în împărăţia cerurilor nu există culmi care să poată fi cucerite, pentru că acolo totul este ierarhie fixă, necunoscută, senină, existenţă fără termen, imposibilitate de sacrificiu, odihnă şi desfătare. De aceea, împovărat de chinuri şi de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească în ciuda rănilor primite, omul îşi poate afla măreţia în întreaga ei măsură numai în împărăţia lumii acesteia*."

Lirismul operei, ca şi concepţia despre lume a scriitorului rezultă dintr-o continuă confruntare a gândirii europene cu tradiţiile culturii negre şi indiene. Activismul pentru care pledează Alejo Carpentier nu are o finalitate precisă. Într-o lume haotică şi absurdă peste care nu pluteşte niciun spirit mântuitor, fiinţei umane îi este dat să trăiască, să se împlinească, drumul acestei împliniri, finalitatea ei rămâne însă voalată.

Romanul *Împărăţia lumii acesteia* este un poem despre om şi natură. Prezent în operă, misticismul păgân permeabil la prezenţa miracolului, este convertit în simboluri şi imagini poetice cu bogate semnificaţii. La aceasta se adaugă o anumită predilecţie a scriitorului pentru bizar şi grotesc care se perpetuează şi în *Secolul luminilor.* O vrăjitoare îşi introduce fratele în ulei clocotit, carnea sfârâie, dar pielea rămâne intactă. În vitrina unei frizerii sunt patru capete de ceară de femei, iar la o ospătărie sunt etalate patru capete de viţel. Un negru recunoaşte un râu după gustul apei, iar un guvernator

importă câini şi şerpi pentru a-i extermina pe negri.

Un anumit realism mitologic, subsumat unei viziuni moderne, traversează întreaga operă. Prelungirea lui în *Secolul luminilor* se realizează cu unele nuanţe diferite. De fapt *Secolul luminilor* este romanul unui final de epocă în care iluminismul, ajuns la apogeu prin Revoluţia de la 1789 din Franţa, intră după această dată într-o fază de reflux. Prezentă în operele atâtor scriitori, imaginea Revoluţiei franceze se defineşte în romanul lui Alejo Carpentier prin unele aspecte inedite. Întreaga perioadă cuprinsă între anii 1789 şi 1807, care are ca punct mai semnificativ de plecare vestitul decret de abolire a sclaviei din *16 Pluviôse de l'an II* şi se încheie cu un alt decret de restabilire a sclaviei din *30 Floréal de l'an X,* se conturează prin evenimentele esenţiale ale revoluţiei şi consecinţele pe care acestea le au.

Dar caracterul inedit al romanului nu rezultă atât din investigarea acestei epoci agitate dintr-un nou punct de vedere, cât din faptul că scriitorul nu stăruie atât asupra Revoluţiei din Franţa, cât asupra ecourilor pe care aceasta le are în Antilele Franceze, Cuba, Guadelupa, Guyana etc.

Şi în *Secolul luminilor* ca şi în *Împărăţia lumii acesteia* fuziunea dintre evenimente diverse cu semnificaţii eterogene se face cu mare fineţe. De aceea interferenţa dintre anumite destine umane pare a fi nejustificată, absurdă.

La Havana moare un afacerist, lovit subit de apoplexie în timpul unei aventuri cu o femeie de moravuri uşoare. În urma lui rămâne o avere impresionantă şi trei orfani fără sprijin, Carlos, Sofía şi vărul lor, Esteban. Dar moartea bătrânului nu este regretată, existenţa celor trei se converteşte într-un fel de joc continuu, care-i deconectează de realitate. Atunci apare miraculosul Victor Hugues, negustorul necunoscut care-şi fascinează gazdele, îngerul bun al familiei ce-l salvează pe Esteban de la moarte prin

ştiinţa magică a doctorului Ogé şi pe cei doi de tutorele neonest. Victor Hugues a avut o existenţă istorică reală şi dacă atenţia scriitorului se opreşte asupra lui, aceasta se datoreşte faptului că el nu are o personalitate definită în istorie, în genul lui Robespierre, de pildă, şi autorul poate să-l modeleze după propriile-i convingeri. Victor Hugues este simbolul Revoluţiei dezlănţuite, itinerarul existenţei lui atât de agitate sugerează grandoarea şi declinul ei, eroismul generos şi osificarea în birocraţie şi dorinţă de stăpânire.

La Port-au-Prince, Victor Hugues, francmasonul enigmatic, este eliberat de obsesia proprietăţii de răscoala sclavilor care-l sărăceşte. Salvat de mânia acestora, el ajunge în Franţa în plină Revoluţie. Discipol al lui Robespierre, Victor Hugues devine un iacobin fanatic, trimis în Antile pentru apărarea coloniilor franceze ameninţate de Anglia.

Odată cu decretul revoluţionar de abolire a sclaviei, Victor Hugues aduce cu el şi ghilotina, tipografia şi tunurile, ca instrumente indispensabile de existenţă. Dar Revoluţia transplantată de Victor Hugues în America este doar o formă birocratizată, o aparenţă cu iz de aventură. Gestul revoluţionar grandios degenerează în luptă pentru putere, în sete elementară de arivism.

Pe insula Guadelupa, unde revoluţionarii au debarcat, încep ororile războiului pe care Alejo Carpentier le înfăţişează în culorile violente ale lui Goya. Sate distruse, holeră, foame, morţi, setea nimicitoare, reapariţia iezuiţilor constituie detaliile decorurilor unei lumi în care europenii au adus doar caricatura unor idei liberale. Odată alungaţi englezii din insulă, în piaţă este instalată şi ghilotina. Prima sărbătoare orgiacă a locuitorilor este ocazionată de spectacolul morţii. Ghilotina devine astfel centrul atenţiei în întregul oraş, în apropierea ei se fac afaceri, se vând zarzavaturi. În magazine sunt vândute

ghilotine bibelouri, iar copiii construiesc aparate asemănătoare cu care ucid pisicile. De la trădătorii revoluţiei, ghilotina trece la negrii eliberaţi care nu vor să mai lucreze. Fiind unicul aparat de ucidere din insulă, ea este purtată în răpăit de tobe dintr-un loc în altul. Ţăranii fac rămăşaguri asupra eficacităţii ei.

În Europa Revoluţia intră în declin. Robespierre este executat, însă Victor Hugues hotărăşte să-i continue opera. Dar pe când Robespierre are măreţia unui personaj tragic, Victor Hugues este un ins grotesc *„secătura unei revoluţii măreţe*”, cum îl numeşte Esteban. Opera lui îşi pierde orice sens revoluţionar, devenind un pretext de afaceri veroase. Victor Hugues, cetăţeanul liber nr. 1, devine primul dictator din America Latină. El îşi compune un serviciu de spionaj, organizează o escadră de vase cu piraţi care se dedau la cele mai ordinare acte de jaf. Comerţul cu sclavi începe să fie şi el tolerat. Caricatura Revoluţiei, degenerarea ei, este sugerată de scriitor prin cele mai variate detalii. Un prieten al lui Jean-Jacques Rousseau se ocupă de negoţul cu sclavi, iar vasul său se cheamă *Contractul social.* Traiectoria Revoluţiei burgheze din Franţa, transformată în alte acte de opresiune, va înregistra aceeaşi evoluţie şi în coloniile franceze din America Latină.

Sclavia este din nou legiferată de Napoleon. Victor Hugues va fi uns de acesta guvernator în Guyana, faimosul ţinut al deportaţilor, unde foşti revoluţionari, foşti poeţi, foşti magistraţi îşi aşteaptă rezolvarea cazurilor, ducând o viaţă sordidă, locul unde deportatul Billaud-Varrennes, fostul preşedinte al iacobinilor şi al Convenţiei, va ajunge el însuşi cumpărător de sclavi.

Alejo Carpentier răsfrânge imaginea lui Victor Hugues, personajul central din *Secolul luminilor,* în adevărate oglinzi paralele. În felul acesta procesul de dizolvare a unui caracter ca şi a unor idei apare şi mai pregnant.

Însoţindu-l prin toate avatarurile Revoluţiei, Esteban îl reneagă pe Victor Hugues, obiectul admiraţiei sale din tinereţe, şi se retrage în contemplarea faptelor, în vreme ce domestica Sofía, animată de un fior revoluţionar, va alerga spre cel în care din adolescenţă îşi pusese atâtea nădejdi.

Dar spectacolul pe care Victor Hugues îl oferea Sofíei, la Cayenne, este dezgustător. Carnajul şi desfrâul, agonia şi crima oferă imaginea unei lumi apocaliptice, unde *„totul mirosea a cadavru”.* Aici, Sofía care *„dorea lumea celor vii ce cred în ceva*” nu-şi putea găsi împlinirea visurilor sale. Victor Hugues, fostul brutar, negustor, mason, antimason, iacobin, erou militar, rebel, arestat, agent al Directoratului şi al Consulatului, are şi el sentimentul unei existenţe falimentare. Puternicul guvernator care şi-a anulat mereu fiecare ipostază a existenţei, se gândeşte la moarte, pregătindu-şi costumul pentru ultima ceremonie; dizolvarea lui umană se produsese însă de multă vreme. Astfel, în vreme ce Sofía şi Esteban mor la Madrid într-o luptă de stradă împotriva cotropitorilor francezi, Victor Hugues trăieşte agonia propriei nimicnicii.

Secolul luminilor se încheie astfel printr-o viziune sumbră şi acuzatoare care demonstrează inutilitatea individului, intrat în disoluţie prin evenimentele istorice care îl copleşesc, ca şi prin tentativa acestuia de fraudare a istoriei de sensurile ei majore.

Ca şi la Flaubert şi Lampedusa, putem descifra şi la Alejo Carpentier o anumită tendinţă de *„reconstituire arheologică*” a epocii. Imaginea *Secolului luminilor* de la liniile lui generale, esenţiale, până la detaliul aparent insignifiant, este reconstituită pe pânze imense, cu grijă şi minuţiozitate. Romanul despre *Secolul luminilor* este opera unui scriitor de largă erudiţie, care se bazează pe o vastă documentare. Aceasta contribuie în mod fericit la realizarea imaginii unei epoci în care grandoarea şi

mizeria, violenţa şi luciditatea trăiesc într-o stranie împreunare.

Există însă la Alejo Carpentier, în *Secolul luminilor* ca şi în *Împărăţia lumii acesteia,* o vădită preferinţă pentru etalarea aspectelor groteşti şi absurde ale vieţii, aşezate în imediata apropiere a celor mai pure şi elevate situaţii. Excesului de contraste violente i se adaugă astfel anumite aspecte care sugerează stereotipia, monotonia. Procedeul în sine nu are nimic reprobabil, dar o frecventă invadare a esenţialului de incidental pare uneori căutată, artificială. Cele mai multe localităţi din *Secolul luminilor* sunt sordide, pline de muşte şi noroi. Întâlnirea dintre Sofía şi Victor Hugues e ratată de o turmă de porci care năvăleşte în casa guvernatorului, murdărind şi distrugând totul. La o conferinţă a lui Victor, leproşii vin în rândurile mulţimii să aducă Revoluţiei omagiul lor.

Există în acelaşi timp în opera scriitorului cubanez o permanentă tendinţă de proiectare a fiinţei umane, cu toate frământările şi năzuinţele sale, pe fundalul unei naturi atemporale, mirifice, în scopul de a da o nouă dimensiune valorică condiţiei umane, locului pe care omul îl ocupă în univers. Relaţia dintre om şi natură are însă în *Secolul luminilor* implicaţiile simbolice cele mai diverse. Sofía şi Esteban, de pildă, au obsesia eliberării din teroare, dintr-o temporalitate apăsătoare, prin reintrarea în natură. Esteban meditează la un moment dat lângă un butoi cu apă în care se mişcă haotic mormolocii. Natura miracol într-o veşnică proliferare, vibrează mereu prin imaginea ei miniaturală ca şi prin viziunea cosmică. Revoluţia cu consecinţele ei îşi găseşte şi ea anumite analogii în natură. După Revoluţie, oamenii îşi încep viaţa la fel ca mai înainte, ca după un ciclon puternic, urmat de calmul unei existenţe obişnuite. Reflecţiile lui Alejo Carpentier despre Revoluţia de la 1789 se transformă uneori în consideraţii despre revoluţie în general, un anumit scepticism, vag este

drept, ieşind totuşi în evidenţă.

Îmbinare fericită de jurnal de călătorie, eseu erudit şi naraţiune cu implicaţii filosofice, romanul lui Alejo Carpentier însumează o interesantă unitate de stiluri, în care detectăm ceva din bizantinismul întârziat al lui Stendhal şi Anatole France sau din tehnica aducerii unor personaje pe prim plan şi dispariţia lor, prezentă la Faulkner. Caracterul acesta compozit al romanului, realizat cu multă fineţe, care dă un anumit farmec operei, îl apropie pe Alejo Carpentier şi de arta literară a lui Lampedusa. Dar toate apropierile acestea, posibile şi justificabile, nu diminuează prin nimic originalitatea operei scriitorului cubanez, ele sunt menite să pună doar în lumină valenţele multiple ale creaţiei sale literare.

Arta expresiei îşi găseşte în opera lui Alejo Carpentier un strălucit reprezentant. Ea este susţinută de o gândire profundă care conferă romanelor scriitorului cubanez o netăgăduită originalitate în peisajul atât de bogat al prozei contemporane.

ROMUL MUNTEANU

Pentru Lilia, soţia mea

Cuvintele nu se irosesc în van
Zohar

În noaptea asta am văzut înălţându-se din nou maşina. Era ca o poartă deschisă la proră asupra cerului vast care purta de la o vreme spre noi miresmele pământului pe deasupra unui ocean atât de liniştit, atât de stăpân pe tălăzuirea lui, încât corabia, plutind agale, părea să fi aţipit pe direcţia sa, suspendată între ziua de ieri şi cea de mâine, ca şi când amândouă ne-ar fi însoţit navigând odată cu noi. Timp oprit între Steaua Polară, Ursa Mare şi Crucea Sudului, habar n-am, fiindcă nu mă pricep în lucrurile astea, dacă aşa se numeau într-adevăr constelaţiile, atât de numeroase încât unghiurile lor, luminile ce marcau poziţia lor pe firmament se confundau, se întretăiau, amestecându-şi alegoriile, sub strălucirea lunii pline, ce pălea sub albeaţa căii-lactee... Poarta fără canaturi însă şedea ridicată la proră, redusă la buiandrug şi uşorii de care atârna un fel de echer, o jumătate de fronton răsturnat cu muchea oţelită şi rece. Acolo era armătura, goală şi netedă, înţepenită din nou peste visele oamenilor, ca o prezenţă – un avertisment – care ne privea pe toţi deopotrivă. O lăsaserăm la pupă, departe de tot, în suflarea de gheaţă a vântului de april, ca să ne apară iarăşi acum în faţă, la proră, ca o călăuză, asemănătoare – prin exactitatea necesară a liniilor sale paralele, a implacabilei sale geometrii – unui gigantic instrument de navigaţie. De astă dată n-o mai însoţeau nici flamuri, nici tobe, nici forfota mulţimilor; nu cunoştea nici emoţia, nici mânia, nici plânsetele, nici beţia celor care, acolo, departe, o înconjurau ca un cor de tragedie antică, împreună cu scârţâitul căruţelor care se îndreptau, toate, spre acelaşi ţel şi ropotul ritmic al tobelor. Aici, Poarta era singură în faţa nopţii, deasupra mascaronului de la proră, luminată de tăişul în diagonală, cu cerceveaua de lemn, ce închipuia

cadrul unui peisaj cu aştri. Valurile se rostogoleau grăbite spre noi, despicându-se, pentru a îmbrăţişa de la un cap la altul întreaga corabie, apoi se împreunau din nou în spatele nostru, cu un freamăt atât de stăruitor şi de cadenţat, încât permanenţa lui era aidoma tăcerii pe care urechea omului o confundă cu liniştea atunci când nu aude glasuri, chemări asemănătoare cu ale vocii omeneşti. Tăcere vie, fremătătoare şi ritmată, care nu era încă o tăcere sugrumată şi rigidă... Când tăişul în diagonală căzu năprasnic ca un şuierat şi buiandrugul se înfăţişă întocmai ca un pervaz deasupra uşorilor, înaltul mandatar, a cărui mână pusese în mişcare mecanismul, murmură printre dinţi: „Trebuie să fie ferită de silitră”. Şi închise Poarta acoperind-o cu o prelată mare de pânză smolită, aruncată peste cadru. Briza era încărcată de mirosurile pământului – humus, băligar, spice, răşini – acelei insule, pusă de secole sub ocrotirea unei Fecioare din Guadelupa, care în oraşul Caceres din Extremadura şi în Tepeyac din America îşi înălţa chipul deasupra unui crai-nou susţinut de un arhanghel.

În urmă rămânea o adolescenţă ale cărei privelişti familiare, după trei ani, erau la fel de îndepărtate pe cât de îndepărtată era acum pentru mine fiinţa canonită şi ticăloasă ce fusesem până a nu fi sosit la noi Cineva într-o noapte de pomină, învăluit într-o răpăială de ciocănituri; la fel de îndepărtate, pe cât era acum pentru mine martorul, călăuza, cel care mi-a luminat vremea de odinioară, mai înaintea întunecatului cârmuitor care, rezemat de parapet, medita împreună cu cadrul cel negru acoperit de gluga inchizitorială, oscilând ca o balanţă sensibilă la fiecare val ce se rostogolea... Apa era străfulgerată când şi când de scânteierea unor solzi sau de lunecarea vreunei cununi rătăcitoare de ierburi marine.

PARTEA ÎNTÂI

I

În urma lui, cu un glas îndurerat, executorul testamentar începea iarăşi acelaşi pomelnic în care era vorba de antifoane, de purtătorul crucii, de ofrande, odăjdii, sfeşnice, prapuri şi flori, de sărindare şi parastase – cutare venise în uniformă de gală, cutare lăcrimase iar cutare spusese că viaţa omului nu înseamnă nimic – fără ca ideea morţii să reuşească a deveni cu adevărat lugubră pe bordul acelei bărci ce străbătea golful sub soarele arzător al după-amiezii, un soare a cărui lumină făcea să scânteieze toate crestele valurilor, strălucind printre spume şi bulbuci, dogoritoare sub cerul liber, dogoritoare sub pânza de cort, pătrunzând în ochi, în pori, chinuitoare pentru mâinile ce căutau un pic de odihnă la adăpostul velei mari. Înveşmântat în nişte haine de doliu improvizate, mirosind încă a vopsea proaspătă, adolescentul privea oraşul care, la ceasul acela al reverberaţiilor şi al umbrelor alungite, semăna în chip ciudat cu un gigantic candelabru baroc, ale cărui cristaluri verzi, roşii, portocalii ar fi împrăştiat reflexele lor colorate asupra unei ornamentaţii învălmăşite, alcătuite din nenumărate balcoane, arcade, foişoare, terase şi galerii cu obloane şi având înfăţişarea pururea zbârlită din pricina binalelor, a bârnelor împreunate ca fofezele morilor de vânt, a furcilor şi prăjinilor de la schele, de când locuitorii, îmbogăţiţi de pe urma ultimului război european, fuseseră cuprinşi de febra construcţiilor. Era un orăşel dintotdeauna hărăzit suflurilor ce-l străbăteau, însetat de brizele mării şi vânturile de uscat, care-şi deschidea obloanele, jaluzelele, canaturile, veşmintele la cea dintâi adiere proaspătă ce s-ar fi stârnit. Prindeau atunci să clincăie policandrele şi candelabrele,

lămpile cu zorzoane şi perdelele din mărgele de sticlă, şi gălăgioasele morişti de vânt, trâmbiţând evenimentul. Evantaiele din frunze de palmier, de mătase chinezească sau de hârtie pictată se opreau în aşteptare. Dar după un scurt răgaz, lumea se întorcea la vechea ei îndeletnicire, începând a vântura aerul inert ce stăruia din nou între pereţii foarte înalţi ai încăperilor. Aci lumina se coagula în căldură dis-de-dimineaţă, după un fugitiv revărsat de zori ce o făcea să pătrundă în dormitoarele cele mai adăpostite, strecurând-o prin perdele şi prin apărătoare de ţânţari; şi mai ales acum, în anotimpul ploios, după răpăiala năprasnică de la amiază – un adevărat potop, însoţit de tunete şi fulgere – care îşi descărca la repezeală norii, lăsând străzile să aburească inundate, din nou pradă zădufului. Zadarnic se împănau palatele cu măreţele lor coloane şi cu blazoanele lor cioplite în piatră; în acest anotimp se înălţau deasupra noroaielor ce li se lipeau de trup ca o pecingine fără leac. Era destul să treacă o trăsură şi glodul împroşcat de butucii roţilor ţâşnea peste porţi şi peste gardurile de zăbrele, din cauza băltoacelor care se adunau în tot locul, scobind trotuarele, scurgându-se unele într-altele şi înteţind duhoarea de apă clocită. Oricât s-ar fi împodobit cu marmure de preţ şi tavane meşteşugit lucrate, cu rozete şi mozaicuri, cu grilaje ce se topeau în volute atât de puţin asemănătoare drugilor de fier încât păreau mai curând nişte luminoase vegetaţii de metal aninate de ferestre, lăcaşurile boiereşti nu puteau scăpa cu niciun chip de mâlul vechilor smârcuri care musteau din pământ de cum începeau acoperişurile să picure… Carlos se gândea că mulţi dintre cei care fuseseră la priveghi vor fi fost nevoiţi la întoarcere să traverseze la răspântii păşind pe scândurile întinse peste noroi, sau sărind din bolovan în bolovan, ca nu cumva să-şi lase încălţămintea împotmolită în hârtoapele drumului. Străinii lăudau pitorescul şi veselia orăşelului, după ce petreceau

trei zile în şir pe la baluri, prin ospătarii şi tripouri, unde nenumărate tarafuri aţâţau darnicele echipaje făcând să tresalte focoase şoldurile femeilor; cei care însă erau sortiţi să trăiască aici an de an îi cunoşteau şi praful şi noroaiele, ca şi silitra ce coclea ciocanele de la porţile caselor, măcina fierul, întuneca luciul argintului, acoperea cu mucegai gravurile străvechi, aburea mereu geamurile desenelor şi stampelor în acvaforte, ale căror siluete, încreţite din pricina umezelii, se vedeau ca printr-o fereastră îngheţată. În momentul acela tocmai acosta la cheiul San Francisco un vas nordamerican, al cărui nume Carlos îl silabisi maşinal: *The Arrow*... Executorul testamentar continua să-i descrie înmormântarea, care bineînţeles fusese într-adevăr grandioasă, vrednică întru totul de un om strălucit prin virtuţile sale – atâţia paracliseri şi acoliţi, atâtea zăbranice somptuoase, atâta solemnitate; şi băieţii de prăvălie, care lăcrimaseră foarte discret, bărbăteşte, cum se cuvine unor oameni în floarea vârstei, de când a început prohodul şi până la veşnica pomenire... dar fiul îl asculta absent ca şi până atunci, covârşit de durerea şi oboseala lui, după ce călărise din faptul zilei, când pe drumul mare, când pe nesfârşite scurtături. De abia sosit la plantaţie, unde singurătatea în care trăia îi dădea o iluzorie independenţă – acolo îşi putea cânta sonatele până în zori, la lumina unei lumânări, fără să supere pe nimeni – că-i şi sosise vestea, care-l obligase să se întoarcă într-o întinsoare acasă, dar nu destul de repede ca să poată urma convoiul funerar. („N-aş vrea să intru în prea multe amănunte triste – povestea celălalt – dar nu mai puteam aştepta. Numai eu şi sora dumitale, care-i o sfântă, mai vegheam lângă coşciug...”) Şi se gândea că un întreg an de doliu flautul cel nou, adus din localitatea unde se fabricau cele mai bune instrumente de felul acesta, era condamnat să rămână în cutia căptuşită cu muşama neagră şi asta numai pentru că trebuia să

cedeze, de ochii lumii, în faţa ideii stupide că nu se putea cânta niciun fel de muzică acolo unde durerea şi-a pus pecetea. Moartea tatălui lor avea să-l lipsească de tot ce-i era mai drag, strămutându-i proiectele, smulgându-l visurilor sale. De aci înainte era osândit să se ocupe de afaceri, el care nu se împăca de fel cu socotelile, îmbrăcat în negru, în faţa unui birou pătat de cerneală, înconjurat de contabili şi funcţionari posaci care nu mai aveau nimic să-şi spună fiindcă se cunoşteau prea bine. Şi-n timp ce se frământa aşa la gândul soartei ce-l aştepta, plănuind s-o şteargă într-una din zilele următoare, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni şi fără şovăieli, pe bordul oricărei corăbii prielnice unei evadări, barca se apropie de o estacadă pe care aştepta Remigio, cu o mutră întristată şi cu doliu prins la pălărie. Nici nu apucă bine trăsura să dea colţul primei străzi, împroşcând cu noroi în dreapta şi-n stânga, şi mireasma mării rămase în urmă, împrăştiată de răsuflarea clădirilor uriaşe, înţesate cu piei, peşte sărat, turte de ceară şi zahăr nerafinat, cu ceapă depozitată de multă vreme şi care începuse să încolţească prin colţurile întunecate, ca şi de sacii cu cafea verde şi cacao risipită pe cântare. Un zgomot de tălăngi împânzi înserarea, însoţind obişnuita procesiune a vacilor mulse spre izlazurile de la marginea târgului. Totul mirosea puternic în ceasul acesta din preajma amurgului care în curând avea să învâlvoreze cerul timp de câteva minute, înainte de a se cufunda brusc în noapte: lemnele fumegânde şi bălegarul călcat în picioare, pânza jilavă a coviltirelor, pielea curelăriilor şi sămânţa de mei din coliviile canarilor agăţate la ferestre. Acoperişurile umede miroseau a argilă; a muşchi vechi, zidurile înalte ce nu se zvântaseră încă; a ulei încins, peştii prăjiţi şi friganelele prăvăliaşilor de prin colţuri; prăjitoarele de cafea te purtau cu gândul la un incendiu izbucnit într-un fel de Insulă a Mirodeniilor, cu fumul cenuşiu ce răbufnea când şi când ridicându-se spre

cornişele în stil clasic, unde stăruia un timp, printre parmalâcuri, înainte de a se risipi, ca o negură fierbinte, în jurul vreunui sfânt de pe o clopotniţă. Dar păstrama, fără doar şi poate, mirosea a păstramă; păstrama omniprezentă, pusă la păstrare în toate subsolurile şi pivniţele, al cărei miros iute stăpânea întreg oraşul cotropind palatele, îmbâcsind perdelele, înfruntând tămâia din biserici, furişându-se până şi la spectacolele de operă. Păstrama, noroiul şi muştele erau blestemul acelei importante pieţe comerciale unde poposeau toate corăbiile din lume, dar unde numai statuile – se gândea Carlos – înţepenite pe soclurile lor împroşcate cu im roşiatic, se simţeau în largul lor. Ca antidot la noianul acesta de păstramă, izbucnea brusc în răstimpuri, ca printr-o răsuflare, din câte o fundătură, nobila aromă a tutunului îngrămădit în magazii, legat, îndesat, strivit de nodurile curmeielor din fibră de palmier ce încingeau baloturile, păstrând încă pete de verdeaţă crudă în grosimea frunzelor şi luminoase ochiuri aurii în stratul afânat, respirând încă o viaţă vegetală în mijlocul păstramei care îl înconjura, împrăştiindu-i boarea. Aspirând un miros care în sfârşit era plăcut şi se împletea cu fumul unei prăjitoare de cafea ce se înălţa din spatele unei capele, Carlos se gândea îngrijorat la viaţa de toate zilele pe care trebuia s-o ducă de aci încolo, lângă flautul amuţit, condamnat să trăiască în târgul acela de peste mări, insulă în mijlocul altei insule cu oceanul în faţă zăgăzuind orice aventură posibilă; ca şi când ar fi fost pretimpuriu îngropat cu giulgiul duhoarei de păstramă, de ceapă şi saramură, victima unui tată căruia îi reproşa – oricât era de monstruos lucrul acesta – vina de a fi răposat înainte de vreme. Adolescentul încerca în momentul acela, mai chinuitor ca oricând, sentimentul de izolare pe care-l prilejuieşte traiul pe o insulă; să stai într-un ţinut fără drumuri deschise spre alte meleaguri unde să poţi ajunge hoinărind, călare sau pe jos, trecând frontiere,

dormind în adăposturi de o noapte, într-o peregrinare fără altă călăuză decât capriciul, decât fascinaţia exercitată de un vârf de munte părăsit imediat cu dispreţ pentru altă culme sau poate de nurii unei artiste, întâlnite într-un oraş încă necunoscut până mai ieri, pe care o urmezi luni de zile, de pe o scenă pe alta, împărtăşind viaţa aventuroasă a saltimbancilor... După ce se ştersese de ziduri pentru a da colţul ocrotit de o cruce înverzită de silitră, trăsura se opri în faţa unui portal bătut în ţinte, de al cărui ciocan atârna un zăbranic. Peronul de la intrare, vestibulul, curtea interioară, erau presărate cu flori de iasomie, chiparoase, garoafe şi siminoc, căzute din coroane şi jerbe. În salonul cel mare, cu ochii încercănaţi, schimbată la faţă, înveşmântată în haine cernite, mult prea largi pentru ea, care o ţineau ca prinsă între două capace de carton, aştepta Sofía, înconjurată de nişte călugăriţe din ordinul sfintei Clara, care treceau din mână în mână flacoane cu apă de melisă, esenţă de flori de portocal, săruri şi infuzii, cuprinse de o râvnă neaşteptată în a-şi arăta vrednicia faţă de noii veniţi. Glasuri se înălţară în unison pentru a recomanda curaj, înţelegere şi resemnare celor rămaşi aci pe pământ, pe când cei dispăruţi aveau să cunoască slava care nu înşală niciodată şi e în veci dăinuitoare. „De aci încolo eu am să fiu tatăl vostru”, se smiorcăia executorul testamentar din colţul unde erau atârnate portretele de familie. Clopotul bisericii Sfântul Duh bătu ora şapte. Sofía făcu un gest de rămas bun, pe care ceilalţi îl înţeleseră, bătând în retragere spre vestibul, într-o procesiune întristată. „Dacă aveţi nevoie de ceva”... spuse don Cosma. „Dacă aveţi nevoie de ceva”... îngânară într-un glas călugăriţele... Poarta de la intrare fu închisă şi toate zăvoarele trase. Străbătând curtea interioară unde, printre plantele agăţătoare, se înălţau ca nişte coloane străine de arhitectura casei trunchiurile a doi palmieri ale căror panaşe se îngânau în noaptea ce începea să coboare,

Carlos şi Sofía se îndreptară spre o încăpere lipită grajdurilor, cea mai igrasioasă şi mai întunecată din toată locuinţa, unica, fără îndoială, unde Esteban reuşea să doarmă uneori câte o noapte întreagă fără să pătimească din cauza crizelor sale.

Acum însă stătea agăţat cu mâinile, spânzurând în gol, de cele mai înalte bare de fier de la fereastră, sleit de atâta încordare, cu pântecele lipit de fereastră, cu pieptul costeliv, fără nimic altceva pe el decât un şal înfăşurat peste şolduri. Din coşul pieptului îi ieşea un şuierat surd, îmbinat în chip curios din două note simultane, care când şi când se sfârşea într-un geamăt. Mâinile căutau de-a lungul grilajului o vergea aşezată cât mai sus de care să se prindă, ca şi cum corpul ar fi vrut să se deşire în toată slăbiciunea lui brăzdată de vine albăstrii. Sofía, neputincioasă în faţa unei metehne ce înfrunta orice leacuri sau cataplasme, se mulţumi să şteargă cu o cârpă muiată în apă rece fruntea şi obrajii bolnavului. Deodată degetele acestuia se desprinseră de pe vergeaua de fier, lunecând de-a lungul zăbrelelor şi, susţinut ca într-o coborâre de pe cruce de către fraţii săi, Esteban se prăbuşi într-un fotoliu de răchită, privind în gol, deşi părea să aţintească un punct cu ochii bulbucaţi, cu pupilele negre. Unghiile i se învineţiseră iar gâtul îi dispăruse cu totul între umerii pe care-i înălţase atât de mult încât aproape că i se lipeau de urechi. Cu genunchii depărtaţi pe cât îi stătea în putere, cu braţele îndoite din coate şi aduse în faţă, părea, cu anatomia lui modelată ca din ceară, un ascet dintr-o pictură primitivă ce s-ar fi supus cine ştie cărui canon monstruos pentru umilirea trupului. „Afurisita de tămâie”, spuse Sofía, mirosind hainele cernite pe care Esteban le lăsase pe un scaun: „Când am văzut că se sufocă în biserică...” Dar îşi luă numaidecât seama, amintindu-şi că tămâia al cărui fum nu-l putea suporta bolnavul arsese în timpul solemnelor funeralii ale celui pe

care părintele paroh îl calificase în cuvântarea sa funebră drept un tată nespus de iubitor, întruchipare a bunătăţii, un om fără cusur. Esteban stătea acum cu braţele petrecute peste un cearşaf răsucit ca o frânghie, între două belciuge fixate în perete. Trista privelişte a istovirii lui părea şi mai dureroasă în mijlocul lucrurilor cu care Sofía, din copilărie, încercase să-l distreze în timpul crizelor: păstoriţa cocoţată pe o cutie cu muzicuţă; taraful de maimuţe, al cărui arc era rupt; globul cu aeronauţi, care atârna de tavan şi putea să se ridice şi să coboare cu ajutorul unei sfori; ornicul care punea în mişcare o broască făcând-o să danseze pe o estradă de bronz şi teatrul de păpuşi, unde în decorul unui port mediteranean, jandarmi turci, cameriste şi bărboşi zăceau claie peste grămadă pe scenă, care cu capul ciocnit, care cu peruca roasă de gândaci, care fără braţe; bătăuşul vărsând rumeguş de cari pe ochi şi pe nări. „Nu mă mai întorc la mănăstire” – hotărî Sofía, potrivindu-şi poalele rochiei ca să sprijine capul lui Esteban, care se lăsase să cadă pe podea, încetişor, căutând răcoarea neîndoielnică a lespezilor. „Trebuie să rămân aici.”

II

Moartea tatălui îi mâhnise adânc, de bună seamă. Şi cu toate astea când se văzură singuri, la lumina zilei, în sufrageria încăpătoare cu tablouri înnegrite de vreme – fazani şi iepuri printre ciorchini de struguri, mrene lângă butelci cu vin, un tort care te îmbia să-ţi înfigi dinţii – fiecare dintre ei ar fi putut mărturisi cât era de plăcută senzaţia aceea de libertate ce-i făcea să lâncezească în jurul mâncărurilor aduse de la o ospătărie din apropiere – fiindcă nimeni nu se gândise să trimită pe cineva la piaţă. Remigio adusese nişte tăvi acoperite cu şervete, de sub care ieşiseră la iveală plătici cu migdale, marţipane, pui la frigare şi alte delicatese umplute cu trufe sau glasate, cu totul diferite de supele şi cărnurile împănate cu slănină ce alcătuiau de obicei mesele lor. Sofía coborâse în halat şi-şi făcea de lucru înfruptându-se din toate, în timp ce Esteban se simţea înviorat de căldura unui rubiniu pe care Carlos îl declara excelent. Casa, pe care totdeauna o priviseră cu nişte ochi obişnuiţi cu realitatea ei, ca pe un lucru familiar şi străin totodată, câştigase o nebănuită importanţă, cu atât mai exigentă cu cât acum se ştiau răspunzători de păstrarea şi stabilitatea ei. Se vedea cât de colo că tatăl lor, atât de preocupat de afacerile sale încât ieşea în oraş chiar şi duminica, înainte de liturghie, pentru a încheia tranzacţii şi a-şi procura mărfuri de pe vasele ancorate în port, luând-o înaintea cumpărătorilor de luni – lăsase în paragină casa, părăsită de timpuriu de o mamă care căzuse victima celei mai cumplite epidemii de gripă ce bântuise oraşul. Lipseau mai multe dale din curtea interioară; statuile erau murdare; noroaiele străzii pătrunseseră până în vestibul; mobilierul saloanelor şi odăilor, redus la câteva piese desperecheate, părea mai curând sortit să fie scos la mezat decât să împodobească o locuinţă ca lumea. Se împlineau câţiva ani de când fântâna

delfinilor amuţiţi nu mai lăsase să curgă un strop de apă iar pe alocuri uşile dintre odăi erau văduvite de geamuri. Puţinele tablouri din casă dădeau fără îndoială oarecare prestigiu pereţilor umbriţi de pete de igrasie, în ciuda amestecăturii de subiecte şi stiluri datorată hazardului unui sechestru ce adusese în casă, fără nicio posibilitate de selecţie, piesele nevândute ale unei colecţii scoase la licitaţie. Poate că ceea ce rămăsese nu va fi fost lipsit de valoare, poate că erau acolo pânzele unor meşteri de seamă, nu ale unor simpli copişti; dar cine ar fi putut să le evalueze într-un oraş de negustori, unde nu existau cunoscători capabili să aprecieze un tablou de factură modernă, sau să recunoască nobilul stil al maeştrilor din vechime sub crăpăturile unei pânze degradate? Lângă un tablou înfăţişând *Uciderea pruncilor,* care putea foarte bine să fi fost de mâna unui discipol al lui Berruguete, şi un Sfânt Dionis care ar fi putut să aparţină unui imitator al lui Ribera, se deschidea priveliştea însorită a unei grădini cu arlechini mascaţi care o încânta pe Sofía, deşi Carlos era de părere că artiştii de la începutul secolului exageraseră pictând nenumăraţi arlechini numai din plăcerea de a se juca cu culorile. Şi-şi mărturisea preferinţa pentru scenele realiste, secerişuri sau culesuri de vii, recunoscând totuşi că diverse tablouri, fără subiect, atârnate în vestibul – oală, pipă, fructieră, clarinet odihnindu-se lângă o hârtie cu note muzicale – nu erau lipsite de frumuseţe, datorită măiestriei cu care erau pictate. Esteban, în schimb, era atras de subiecte imaginare, fantastice, visând cu ochii deschişi în faţa unor pânze recente, înfăţişând copii şi cai fantomatici sau perspective imposibile, bunăoară un om-arbore, din degetele, căruia răsăreau lăstare; un om-dulap, cu o mulţime de sertare goale ce-i ieşeau din pântec… Cel mai mult însă îi plăcea un tablou de dimensiuni mari, venit de la Neapole, de un autor necunoscut care, trecând peste

toate legile picturii, căutase să imobilizeze pe pânză apocaliptica dezlănţuire a unei catastrofe. *Explozie într-o catedrală* se intitula priveliştea aceea reprezentând o colonadă sfărâmată în bucăţi ce zburau prin aer – întârziind puţin să-şi destrame alinierea, plutind o clipă ca să cadă mai bine – înainte de a strivi sub tonele sale de piatră oamenii îngroziţi. „Nu ştiu cum te poţi uita la aşa ceva”, spunea verişoara sa, deşi în realitate era şi ea cu desăvârşire fascinată de cutremurul acela încremenit, de tumultul acela tăcut, ca o ilustrare a vremii de apoi, stăruind acolo, sub ochii lor, într-o cumplită suspensie. „Aşa, ca să mă obişnuiesc”, îi răspundea Esteban, fără să ştie nici el de ce, repetând de fiecare dată, automat, acelaşi joc de cuvinte nesărat, incapabil să stârnească râsul cuiva, ani de zile, în împrejurări identice. Cel puţin pictorul francez care ceva mai încolo aşezase un monument fantezist în mijlocul unei pieţe pustii – un fel de templu romano-asiatic, cu arcade, obeliscuri şi panaşe – îţi strecura în suflet un sentiment paşnic, de stabilitate, după tragedie, înainte de a pătrunde în sufrageria al cărei inventar consta din valori reprezentate prin câteva naturi moarte şi mobile grele: două dulapuri de vase mari ca de arhondaric, care ţinuseră piept carilor; opt scaune tapisate şi masa cea mare, montată pe nişte coloane masive ca ale templului lui Solomon. Cât privea restul: „Nişte hodoroage bune de dus la hala cu vechituri”, spunea Sofía, gândindu-se la patul ei îngust de mahon, când totdeauna visase să aibă un pat în care să se poată suci şi răsuci în voie, în care să doarmă de-a curmezişul, făcută ghem sau tolănită, după bunul ei plac. Taică-său, credincios obiceiurilor moştenite de la bunicii săi de la ţară, se odihnise de când ştia ea într-o cameră de la etaj, pe un pat vechi de campanie, cu un crucifix la căpătâi, între un sipet de nuc şi o oală de noapte mexicană, de argint, pe care o deşerta cu mâna lui în zori în groapa cu bălegar de lângă grajduri, cu

un gest amplu şi maiestos de semănător. „Strămoşii mei erau din Extremadura”, spunea el, ca şi cum aceasta ar fi explicat totul, lăudându-se cu o viaţă austeră care nu cunoştea nici seratele, nici sărutatul mâinilor. Îmbrăcat în negru, cum se purtase tot timpul de când îi murise soţia, aşa îl adusese don Cosma de la birou, unde tocmai iscălise un act, doborât de apoplexie, peste cerneala proaspătă a semnăturii. Chiar mort, păstra aceeaşi figură impasibilă şi înăsprită de om care nu înţelegea să facă niciun hatâr nimănui, după cum la rândul său n-ar fi pretins în ruptul capului vreo concesie pentru sine. În ultimii ani Sofía abia dacă apucase să-l vadă în câte o duminică, la prânz, cu prilejul vreunei aniversări sărbătorite în sânul familiei când o scoteau, pentru câteva ore, din mănăstirea patronată de maicile din ordinul sfintei Clara. În ceea ce-l privea pe Carlos, după ce băiatul terminase şcoala, îl ţinuse mai tot timpul pe drumuri, trimiţându-l la plantaţie cu porunca de a pune să se taie copacii, să se cureţe terenul sau să se semene, lucru pe care ar fi putut foarte bine să-l facă prin scris, de vreme ce pământurile nu aveau cine ştie ce întindere, fiind cultivate îndeosebi cu trestie-de-zahăr. „Am mers călare optzeci de leghe ca să aduc douăsprezece verze”, se plângea adolescentul de câte ori îşi golea desagii, după o nouă călătorie la ţară. „Aşa se călesc caracterele spartane”, răspundea tatăl, găsind imediat o legătură între Sparta şi verze, cu aceeaşi uşurinţă cu care explica miraculoasele levitaţii ale Magului Simon pe temeiul îndrăzneţei ipoteze că respectivul ar fi avut unele noţiuni de electricitate, amânând mereu proiectul de a-l trimite pe băiat să studieze dreptul, dintr-o teamă instinctivă de ideile noi şi de pericolul entuziasmelor politice pentru care aulele universitare erau cel mai prielnic teren. De Esteban aproape că nici nu se sinchisea; nepotul acela plăpând, rămas orfan de mic copil, crescuse alături de Sofía şi de Carlos ca un al doilea fiu;

ceea ce le era hărăzit celorlalţi, se putea înfrupta şi el. Ca om de afaceri însă, fiinţele cu o sănătate şubredă îl scoteau din fire, mai cu seamă dacă făceau parte din familie, pentru că el nu fusese niciodată bolnav, muncind din zori şi până în noapte în toate zilele anului. Intra câteodată în camera suferindului, încruntând dezgustat din sprâncene când îl găsea în toiul unei crize. Mormăia ceva în legătură cu igrasia încăperii; cu persoanele care se încăpăţânau să doarmă în peşteri, ca străvechii celtiberi şi, după ce pomenea cu nostalgie de stânca tarpeană, se oferea să-i aducă nişte struguri proaspăt sosiţi din nord, ca să evoce apoi amintirea unor oameni de seamă ce suferiseră de diverse beteşuguri, şi pleca ridicând din umeri şi bombănind câteva cuvinte de compătimire şi îmbărbătare; în sfârşit, îi anunţa descoperirea unor noi medicamente şi se scuza că nu poate să piardă mai mult timp cu îngrijirea celor care erau nevoiţi să rămână, din cauza bolii, la marginea unei vieţi creatoare şi progresiste.

După ce zăboviră o bucată de vreme în sufragerie, gustând de ici, de colo, alandala, mâncând smochine înaintea sardelelor, marţipan cu măsline şi cârnat ardeiat, „copiii” – cum le spunea executorul testamentar – deschiseră uşa ce răspundea în cealaltă aripă a casei, unde se aflau birourile şi magazinul, acum închis pentru trei zile din pricina doliului. Din spatele birourilor şi caselor de bani porneau drumurile de acces amenajate printre munţi întregi de saci, butoaie şi baloturi venite din toată lumea. Strada Făinei, în care stăruia mirosul morilor de peste mări, se continua cu strada Vinurilor de Fuencarral, Valdepeñas şi Puente de la Reina, ale cărei butii lăsau să picure vinul roşu prin fiece canea, împrăştiind un iz de cârciumă. Strada Frânghiilor şi Cordajelor ducea spre cotlonul sordid unde era depozitat peştele afumat, ai cărui solzi făceau să se prelingă saramura pe podea. Luând-o înapoi pe strada Pieilor de Vânaturi, tinerii pătrunseră în

Cartierul Mirodeniilor, unde puteai să-ţi dai seama numai după miros în care dintre sertare se află ghimbirul, în care dafinul, şofranul sau piperul din Veracruz. Brânzeturile din provincia La Mancha şedeau înşirate pe nişte poliţe suprapuse ce se întindeau până în Piaţa Oţeturilor şi Uleiurilor, în fundul căreia, în nişte ocniţe, erau păstrate tot felul de mărfuri desperecheate: pachete de cărţi de joc, truse de bărbierit, ciorchini de lacăte, umbrele de soare, verzi şi roşii, râşniţe de cacao, alături de pături de munte aduse din Maracaibo, puzderie de surcele de lemn pentru vopsit şi teancuri de foi aurite şi argintate, venite din Mexic. Mai încolo se aflau laviţele pe care adăstau sacii cu pene de păsări – pufoşi şi umflaţi, ca nişte pilote mari de etamină – peste care Carlos se aruncă, pe brânci, prefăcându-se că înoată. O sferă armilară[1], ale cărei cercuri Esteban le învârti cu gândul aiurea, se înălţa ca un simbol al Comerţului şi Navigaţiei în mijlocul acelui noian de lucruri care străbătuseră în lung şi-n lat oceanul – pretutindeni lăfăindu-se duhoarea pastramei, prezentă şi ea acolo, deşi mai puţin supărătoare, fiind depozitată în subsolul edificiului. Apucând-o, în sfârşit, pe strada Stupinei, fraţii se înapoiară pe teritoriul birourilor. „Ce mizerii – murmura Sofía, cu batista la nas – ce mizerii!” Carlos, care se căţărase între timp pe un morman de saci cu orez, contempla panorama de sus, din tavan, gândindu-se înspăimântat la ziua când va trebui să se apuce să vândă toate mărfurile acelea, să cumpere apoi altele pe care să le vândă iar, să negocieze, să se tocmească, fără să aibă habar de preţuri, fără să fie în stare a deosebi un grăunte de celălalt, obligat să ia totul de la început, descurcându-se printre mii de scrisori, facturi, ordine de plată, accize, chitanţe păstrate în sertare. Un miros de sulf

---

1 Sferă alcătuită din mai multe cercuri de metal sau de lemn, diferit orientate, înfăţişând cerul şi mişcarea aparentă a aştrilor.

îi tăie răsuflarea lui Esteban, înroşindu-i albul ochilor şi făcându-l să strănute. Sofía era ameţită de emanaţiile butoaielor cu vin şi ale scrumbiilor. Sprijinindu-şi vărul ameninţat de o nouă criză, se grăbi să intre în casă, unde o şi pândea stareţa mănăstirii închinate sfintei Clara cu o carte menită să-i deschidă ochii. Carlos, care rămăsese mai în urmă, se întoarse aducând sfera armilară, pe care voia s-o instaleze la el în cameră. Călugăriţa vorbea în şoaptă de înşelăciunile lumeşti şi de bucuriile traiului monahal, în penumbra salonului cu ferestrele închise, în timp ce băieţii îşi făceau de lucru cu sfera armilară învârtind cercurile tropicale şi ecliptica în jurul globului pământesc. Începea o nouă viaţă pentru ei, în vipia acelei după-amiezi dogorite parcă mai mult ca oricând de arşiţa soarelui, ce stârnea mirosuri fetide din bălţile de pe străzi. Strânşi din nou în jurul mesei pentru cină, sub naturile moarte cu fructe şi păsări de pe pereţi, adolescenţii începură a urzi proiecte. Executorul testamentar îi sfătuia să-şi petreacă lunile de doliu la plantaţie, în timp ce el va căuta să limpezească afacerile răposatului – încheiate în majoritatea cazurilor verbal, fără să fi rămas ceva scris negru pe alb în legătură cu negocierile pe care defunctul le păstra în memorie. Astfel, Carlos va găsi totul în ordine la întoarcere, când se va hotărî, în sfârşit, să apuce calea negoţului. Sofía însă îi aminti că încercările de a-l duce pe Esteban la ţară „ca să respire aer curat” nu reuşiseră decât să-i înrăutăţească starea. În definitiv suferea mai puţin aici, în camera lui, lipită de peretele grajdului... Vorbiră apoi despre călătoriile pe care le-ar putea face: Mexicul, cu cele o mie de cupole ale sale, strălucea pe celălalt ţărm al golfului. Carlos însă era fascinat de Statele Unite, cu progresul lor ameţitor, şi ţinea cu tot dinadinsul să viziteze portul New York, câmpul de bătălie de la Lexington şi cascadele Niagarei. Esteban visa Parisul, cu expoziţiile lui de pictură, cu cafenelele în care se adunau intelectualii, cu viaţa sa

literară; ar fi dorit să urmeze un curs la Collège de France, unde se predau diferite limbi orientale al căror studiu – dacă nu putea să fie de niciun folos unui om ahtiat după bani – trebuia să fie pasionant pentru unul ca el, care năzuia să citească direct, pe manuscris, nişte texte asiatice recent descoperite. Sofía, în schimb, ar fi avut la dispoziţie spectacolele Operei şi ale Teatrului Francez în al cărui vestibul oricine putea admira un lucru atât de frumos şi de renumit ca bustul lui Voltaire făcut de Houdon. Imaginaţia lor călătoare îi purta de ici, colo, de la porumbeii din piaţa San Marco la Derby-ul de la Epsom; de la spectacolele Teatrului Saddler's Well la vizitarea muzeului Luvru; de la nu ştiu ce librării renumite, la cele mai vestite circuri, cu un popas în mijlocul ruinelor Palmirei şi ale Pompeiului, de la căluţii etrusci la vasele din imitaţie de marmură expuse în Greek Street, dornică să vadă totul, fără să se decidă pentru un lucru sau altul – băieţii fiind atraşi în secret de o seamă de distracţii licenţioase, râvnite de simţurile lor, pe care erau convinşi că vor reuşi să le descopere şi de care aveau să profite, atunci când fata va umbla după cumpărături sau va vizita monumentele. După ce-şi făcură rugăciunea, fără să fi luat nicio hotărâre, câteşitrei se îmbrăţişară plângând, simţindu-se singuri pe lume, bieţi orfani fără niciun căpătâi într-o urbe indiferentă şi fără suflet, străină de tot ceea ce se cheamă artă sau poezie, pradă negoţului şi urâţeniei. Biruiţi de zăduf şi de mirosurile de pastramă, de ceapă şi de cafea ce răbufneau din stradă, se urcară pe terasă, înfăşuraţi în halate, purtând în braţe cuverturi şi perne, pe care izbutiră într-un târziu să adoarmă, după ce vorbiră cu ochii la cer, despre diferite planete pe care ar putea sălăşlui fiinţe însufleţite – şi care cu siguranţă erau locuite – unde viaţa ar putea fi mai fericită decât pe acest Pământ veşnic părăsit în ghearele morţii.

III

Simţindu-se încercuită de călugăriţele care se ţineau de capul ei cu tenacitate, dar fără s-o zorească, cu blândeţe, dar şi cu perseverenţă – ca să devină slujnica Domnului, Sofía reacţiona în faţa propriilor sale îndoieli, dându-şi toată silinţa să fie ca o mamă pentru Esteban – o mamă atât de convinsă de noua sa menire, încât nu pregeta să-l dezbrace şi să-l spele cu buretele atunci când nu era în stare s-o facă el însuşi. Suferinţele celui pe care îl privise întotdeauna ca pe un frate o ajutau să stăruie în instinctiva împotrivire ce încolţea în sufletul său la gândul de a se retrage din lume, dovedindu-i cât de necesară era prezenţa ei. Cât despre Carlos, Sofía se prefăcea că nu-şi dă seama de sănătatea lui robustă, profitând de o tuse cât de uşoară, ca să-l silească să se urce în pat şi să înghită nişte punciuri foarte tari şi care-i dădeau o bună dispoziţie nespusă. Într-o zi, Sofía luă în şir toate încăperile casei, cu tocul în mână – urmată de mulatra care ducea călimara, ca şi cum ar fi purtat sfânta împărtăşanie – pentru a face inventarul tuturor ciurucurilor de prisos. Întocmi apoi o minuţioasă listă de toate obiectele necesare pentru mobilatul unei locuinţe ca lumea şi o înmână executorului testamentar care părea să-şi fi luat în serios rolul lui de tată de-al doilea, căutând să împlinească orice dorinţă a orfanilor... Aşadar, în ajunul Crăciunului începură să sosească lăzi şi pachete pe care le depozitară, pe măsură ce apăreau, în odăile de la parter. Pretutindeni, începând cu salonul cel mare şi sfârşind cu remizele pentru trăsuri, era o adevărată invazie de lucruri dintre care jumătate rămâneau mai departe în lăzi, înfăşurate în paie cu talaş, aşteptând să-şi găsească odată şi odată un rost. Bunăoară, un bufet masiv, cărat de şase hamali negri, rămăsese în vestibul, în timp ce un paravan de lac, rezemat de un perete, nu apucase încă să iasă din lada bătută în cuie.

Ceştile chinezeşti zăboveau îngropate în rumeguş aşa cum sosiseră din călătorie, în timp ce cărţile menite să alcătuiască o bibliotecă închinată ideilor noi şi poeziei moderne apăreau o duzină ici, alta dincolo, îngrămădite la voia întâmplării pe fotoliile şi pe gheridoanele care miroseau încă a lac proaspăt. Masa de biliard era ca o pajişte întinsă între apele unei oglinzi rococo şi profilul sever al unui birou de marchetărie englezească. Într-o noapte se auziră nişte bubuituri într-o ladă: strunele harpei pe care Sofía o comandase la un fabricant napolitan pocneau rând pe rând, întinse peste măsură de umezeala climatului. Şi cum şoarecii din vecinătate începuseră să se încuibeze peste tot îndată se înfiinţară şi pisicile care nu găsiră altceva mai bun de făcut decât să-şi ascută ghearele pe splendidele ornamente ale mobilei de lux şi să destrame covoarele populate cu rinoceri, ogari şi cacatoeşi. Harababura ce domnea în casă întrecu orice măsură atunci când sosiră aparatele destinate cabinetului de fizică, pe care Esteban le comandase – în locul jucăriilor mecanice şi cutiilor cu muzicuţă – ca pe nişte distracţii pe cât de amuzante pe atât de instructive: telescoape, balanţe hidrostatice, bucăţi de chilimbar, busole, magneţi, şurubul lui Arhimede, modele de troliuri, vase comunicante, butelii de Leyda, pendule şi pârghii, macarale în miniatură la care fabricantul mai adăugase, pentru a împlini lipsa unora dintre obiectele comandate, o trusă cu instrumente de matematică cuprinzând cele mai recente descoperiri în materie. Şi, câteodată, în timpul nopţilor, adolescenţii se căzneau să monteze tot felul de aparate care mai de care mai ciudate, cufundaţi în pliantele cu instrucţiuni, dând peste cap diverse teorii şi aşteptând revărsatul zorilor pentru a verifica utilitatea unei prisme, cuprinşi de încântare la vederea culorilor curcubeului proiectat pe perete, încetul cu încetul se obişnuiră cu viaţa nocturnă din pricina lui Esteban, care dormea mai bine ziua şi

prefera să vegheze până în faptul dimineţii, căci noaptea erau orele cele mai propice izbucnirii unor crize de lungă durată, dacă se întâmpla să se culce. Rosaura, bucătăreasa mulatră, pregătea masa de prânz pentru ora şase după amiaza, lăsându-le hrană rece pentru cina de la miezul nopţii. Zi cu zi, în mijlocul casei se întocmise un adevărat labirint de lăzi, unde fiecare îşi rezervase un cotlon, o platformă, un etaj ca să se poată izola de ceilalţi sau ca să se adune câteşitrei şi să schimbe păreri în jurul unei cărţi ori al unui aparat de fizică care începuse dintr-odată să funcţioneze într-un mod cu totul surprinzător. Labirintul se înfăţişa ca o rampă, sau mai curând ca un drum în pantă, care pornea din pragul salonului, trecând pe deasupra unui dulap culcat pe podele, ca să urce apoi spre o stivă de trei lăzi cu văsărie, puse una peste alta, de unde se putea admira peisajul din vale, înainte de a ajunge, după un urcuş prin coclauri stâncoase de mese rupte şi stinghii zbârlite ca nişte ciulini – cu câte un cui ieşit în afară ca un ghimpe – până pe terasa cea mare, formată din nouă lăzi cu mobile, care îl sileau pe cel plecat în expediţie să stea cocârjat, cu ceafa lipită de grinzile tavanului. „Ce privelişte frumoasă!” striga râzând Sofía, cu fustele ridicate până la genunchi, când sosea în sfârşit pe culme. Carlos însă pretindea că mai existau şi alte posibilităţi, mai riscante, ce-i drept, de a atinge vârful masivului de ambalaje: luând pieptiş versantul opus şi căţărându-te cu iscusinţa unui om de la munte, până ieşeai la lumină, de-a buşilea, pe creastă, opintindu-te să-ţi tragi şi restul trupului, cu nobilul efort al unui câine Saint-Bernard. Pe drumuri şi podişuri, prin văgăuni sau pe câte o punte, fiecare se apuca să citească ceea ce i se părea mai interesant: jurnale vechi de câteva zile, almanahuri, ghiduri pentru călătorii, o istorie a naturii, o tragedie clasică sau vreun roman nou a cărui acţiune se petrecea prin anul 2240 – şi pe care umblau să-l şterpelească unul de la altul – dacă nu

cumva, cocoţat pe câte un pisc, Esteban, ca un apostat ce era, se apuca să maimuţărească vorbăria cine ştie cărui faimos predicator, comentând un verset pătimaş din Cântarea Cântărilor ca s-o necăjească pe Sofía, care-şi astupa urechile, furioasă, strigând în gura mare că toţi bărbaţii sunt nişte porci. Cadranul solar din curtea interioară se prefăcuse în cadran selenar, indicând orele de-a-ndoaselea. Balanţa hidrostatică era folosită pentru cântărirea pisicilor; telescopul cel mic, petrecut prin geamul spart al unui ochi de fereastră, permitea să se vadă unele lucruri în casele din preajmă, care-l făceau să râdă, prin echivocul lor, pe Carlos, astronomul solitar urcat în vârful unui dulap. Pe de altă parte, flautul cel nou, scos din cutia sa, văzu lumina zilei într-o cameră cu pereţii căptuşiţi cu saltele, ca o celulă de ospiciu, ca nu cumva liniştea vecinilor să fie tulburată. Acolo, în picioare, în faţa unui pupitru, printre partiturile împrăştiate pe covor, tânărul îşi petrecea timpul în lungi concerte nocturne care-l ajutau să-şi desăvârşească iscusinţa şi muzicalitatea, atunci când nu-i venea chef să cânte dansuri populare dintr-o surlă cumpărată de curând. Adesea, cuprinşi de înduioşare, adolescenţii făceau legământ să nu se despartă niciodată. Sofía, căreia călugăriţele căutaseră să-i insufle de la o vârstă fragedă dezgust faţă de apropierea bărbatului, se supăra când Esteban, în glumă – sau poate ca s-o pună la încercare – îi vorbea de o eventuală căsătorie, blagoslovită cu o droaie de copii. Un „soţ”, adus în casa aceea era din capul locului privit ca o calamitate, un atentat împotriva existenţei lor fizice, considerată ca o proprietate sfântă, comună tuturor, şi care trebuia deci să rămână intactă. Împreună aveau să călătorească şi tot împreună să cunoască lumea largă. Executorul testamentar avea să se ocupe de „mizeriile” care răspândeau un miros atât de puturos, depozitate după peretele ce despărţea cele două aripi ale casei şi să facă tot ce trebuia ca să fie bine. De

altfel, don Cosma privea cu ochi buni proiectele lor de călătorie, asigurându-i că peste tot scrisorile de credit vor sosi la timp. „Trebuie neapărat să mergeţi la Madrid – îi sfătuia dânsul – să vedeţi Palatul Poştelor şi Cupola bisericii San Francisco el Grande, fiindcă asemenea minuni ale arhitecturii nu găseşti nicăieri pe aci.” Cu atât mai mult cu cât în secolul acesta rapiditatea mijloacelor de comunicaţie aproape că suprimase distanţele. Nu depindea decât de dumnealor, tinerii, ca să se decidă, după ce vor fi terminat nenumăratele sărindare plătite pentru odihna de veci a tatălui lor – la care Sofía şi Carlos luau parte în fiecare duminică, fără să fi închis ochii toată noaptea, ducându-se pe jos, pe străzile încă pustii, până la biserica Sfântul Duh. Până una alta însă, nu se hotărau să deschidă lăzile şi să desfacă baloturile, ca să aşeze prin casă mobilele noi. Era o treabă care-i obosea cu anticipaţie, mai ales pe Esteban, pe care boala îl oprea de la orice efort. În afară de asta, o invazie matinală de tapiţeri, lăcuitori şi diverşi alţi oameni străini ar fi produs o perturbare în felul lor de viaţă care nu avea nimic de-a face cu orariile obişnuite. Pentru ei însemna să se scoale de vreme atunci când îşi începeau ziua la cinci după amiază, ca să-l primească pe don Cosma, care se arăta cum nu se poate mai patern şi mai îndatoritor de câte ori era vorba să dea dispoziţie pentru o nouă comandă, gata în fiecare clipă să le procure orice le-ar fi dorit inima, să plătească orice era de plătit. Afacerile magazinului mergeau strună, spunea el, şi întotdeauna se îngrijea ca Sofía să aibă bani cu prisosinţă spre a putea face faţă cheltuielilor casei. O lăuda mai ales pentru faptul că luase asupră-şi răspunderile unei mame, veghind asupra băieţilor, şi nu uita să strecoare, în treacăt, o uşoară dar destul de usturătoare aluzie la adresa călugăriţelor care îndemnau tinerele fete de familie să se retragă la mănăstire pentru a putea pune mâna pe averea lor – lucru pe care putea

foarte bine să-l observe fără a înceta totuşi să fie un creştin cu frica lui Dumnezeu. Musafirul se retrăgea, în sfârşit, cu o plecăciune, asigurându-i că deocamdată prezenţa lui Carlos nu era necesară pentru bunul mers al comerţului şi fiecare se întorcea pe teritoriile şi în labirinturile sale, a căror nomenclatură fusese stabilită în virtutea unui cod secret. Cutare clădărie de lăzi pe cale să se răstoarne reprezenta „Turnul înclinat”; cufărul aşezat în chip de pod peste două dulapuri era „Trecătoarea druizilor”. Când cineva pomenea despre Irlanda, se ştia că se referă la colţul unde se afla harpa, iar când muntele Carmel intervenea în discuţie, se înţelegea că e vorba de ghereta întocmită din paravane întredeschise, unde Sofía obişnuia să se izoleze ca să citească nişte romane cu mistere care-ţi făceau părul măciucă. De câte ori Esteban punea în funcţiune aparatele sale de fizică, se spunea că Alberto cel Mare lucrează. Totul era transfigurat în vederea unui joc neîntrerupt care îndepărta şi mai mult de ei lumea exterioară, în mijlocul arbitrarului contrapunct al unor vieţi desfăşurate pe trei planuri deosebite: planul terestru, unde acţiona Esteban, prea puţin amator de ascensiuni din cauza sănătăţii sale şubrede, cu toate că se uita cu invidie la Carlos care era capabil să se urce, sărind din ladă în ladă, până sus, pe culmi, să se atârne de stinghiile unui dulap sau să se legene într-un hamac din Veracruz agăţat de bârnele tavanului, pe când Sofía îşi ducea existenţa într-o zonă intermediară, situată la o distanţă de vreo zece palme de la podea, în aşa fel încât călcâiele ei veneau cam în dreptul tâmplelor vărului său, mutându-şi cărţile de colo-colo prin diferite ascunzişuri pe care le numea „vizuinile sale” şi unde putea să se tolănească în voie, să-şi descheie nasturii, să-şi răsucească ciorapii, să-şi ridice fustele peste genunchi dacă-i era prea cald... Pe de altă parte, cina din zori avea loc la lumina candelabrelor, în sufrageria cotropită de o liotă de pisici,

unde, ca o reacţie împotriva ţinutei rigide pe care erau obligaţi s-o păstreze îndeobşte la mesele de familie, adolescenţii se purtau ca nişte barbari hărtănind carnea ca vai de lume, repezindu-se care mai de care să înşface bucata cea mai bună, ghicindu-şi viitorul în oscioarele de pasăre, lovindu-se cu piciorul pe sub masă, stingând fără veste lumânările, ca să fure o prăjitură din farfuria vecinului, dezmăţaţi într-un hal fără hal, stând suciţi pe scaune, cu coatele pe masă. Cine nu prea avea poftă de mâncare, dumica bucatele făcând pasienţe sau castele din cărţi de joc; cine era în toane rele, îşi aducea romanul pe care-l citea. Atunci când băieţii, coalizaţi împotriva ei, căutau s-o necăjească, căutându-i pricină pentru un motiv sau altul, Sofía le trântea din senin câte un cuvânt de ocară, suduindu-i ca un surugiu; în gura ei însă orice interjecţie trivială părea surprinzător de castă, dezbrăcând înţelesul ei originar, pentru a deveni o simplă sfidare, prin care fata căuta să se răzbune pentru atâtea şi atâtea mese luate la mănăstire, cu ochii aţintiţi în farfurie, după ce se recitase *Benedicite.* „Unde ai învăţat asta?” o întrebau băieţii râzând. „Într-un lupanar”, le răspundea ea, cu dezinvoltura uneia care fusese într-adevăr acolo. În zori, obosiţi de atâtea nebunii, de încălcările săvârşite în dauna buneicuviinţe, de carambolurile cu nuci pe faţa de masă pătată de o cupă răsturnată, îşi urau noapte bună, având grijă fiecare să ia cu el în odaie un fruct, un pumn de migdale ori un pahar cu vin, într-un crepuscul inversat, care începea să se împânzească de strigăte şi dangăte de clopot.

IV

Aşa se întâmplă totdeauna
Goya

Anul de doliu se încheiase şi începuse cel de-al doilea, în care nu erau obligaţi să poarte decât un semidoliu şi tinerii, din ce în ce mai ataşaţi de noile lor obiceiuri, cufundaţi în nesfârşite lecturi, descoperind treptat universul prin mijlocirea cărţilor, nu apucaseră să schimbe nimic în felul lor de viaţă. Continuau să trăiască în sihăstria lor, uitând de existenţa oraşului, fără să se sinchisească de lumea întreagă, aflând doar incidental ce se mai întâmplă pe faţa pământului din vreun ziar străin care le sosea cu câteva luni întârziere. Adulmecând prezenţa unor „partide bune” în casa cu uşile ferecate, societatea aleasă a oraşului încercase să şi-i apropie, făcându-le diferite invitaţii, mâhnită chipurile că bieţii orfani trăiesc atât de izolaţi; dar încercările de prieteşug se izbiră de subterfugii glaciale. Doliul era cel mai bun pretext de care se serveau pentru a fi scutiţi de orice compromis sau obligaţie, lipsiţi de orice interes faţă de o societate care, prin prejudecăţile sale provinciale, voia cu tot dinadinsul să supună toate existenţele aceloraşi norme, care se plimba la ore fixe prin aceleaşi locuri, se înfrupta cu delicatese în aceleaşi cofetării la modă, petrecea Crăciunul pe plantaţiile de trestie-de-zahăr, sau la diverse conace din Artemisa, unde proprietarii bogaţi se întreceau să ridice care mai de care statui mitologice la marginea culturilor de tutun... Anotimpul ploilor, care desfundase iarăşi străzile noroioase, era pe sfârşite când, într-o dimineaţă, Carlos, abia aţipit către sfârşitul nopţii care pentru el abia atunci începea, auzi bocănind cu putere ciocanul de la uşa din faţă. Faptul acesta nu i-ar fi atras atenţia dacă, după câteva clipe, bocăniturile n-ar fi răsunat

din nou, de astă dată la poarta mare şi mai apoi la toate celelalte intrări ale casei, pentru ca puţin mai târziu mâna nerăbdătoare să se întoarcă iarăşi în punctul iniţial, şi să ia toate porţile în şir pentru a doua şi a treia oară. Ca şi cum cineva, un om încăpăţânat fără doar şi poate, care ţinea morţiş să intre înăuntru, dădea mereu târcoale casei, căutând o deschidere pe unde să se strecoare – şi impresia că omul se învârtea mereu devenea cu atât mai stăruitoare cu cât bătăile în uşă se repercutau – prin locuri unde nu exista nicio ieşire la stradă – în ecouri ce se răspândeau până în cele mai îndepărtate unghere. Fiind Sâmbăta Paştilor şi deci zi de sărbătoare, prăvălia – unde se interesau de obicei vizitatorii care ar fi dorit să ceară vreo informaţie – era închisă. Remigio şi Rosaura se aflau probabil la slujba învierii dacă nu cumva erau plecaţi după cumpărături la piaţă, de vreme ce nu răspundeau. „O să obosească până la urmă”, chibzui în sinea lui Carlos, vârându-şi capul în pernă.

Văzând însă că bătăile în uşă stăruiau, într-un târziu, furios, îşi puse pe el un halat şi coborî în vestibul. Tocmai bine când se aplecă pe fereastră, mai apucă să zărească în apropiere un bărbat care dădea grăbit colţul străzii, înarmat cu o umbrelă cât toate zilele. Jos, pe podele, se afla o carte de vizită, strecurată pe sub canaturile uşii:

Victor Hugues
Comerciant
din
Port-au-Prince

Blestemând ipochimenul necunoscut, Carlos se culcă la loc, fără să-şi mai bată capul cu el. Cum se deşteptă însă, îi sări în ochi cartonaşul pe care o ultimă rază de soare cernută prin ochiul verde al unui geam îl spoise într-o ciudată culoare verzuie. Iar când „puştimea” se afla din

nou adunată printre lăzile şi coletăria din salon, în timp ce Alberto cel Mare se îndeletnicea cu experienţele sale de fizică, aceeaşi mână care bătuse în uşă de dimineaţă începu să clămpăne ciocanele de la porţile casei. Asta se întâmpla seara, pe la zece, destul de devreme pentru ei, dar cam târziu pentru obiceiurile din partea locului. Sofía fu cuprinsă de o subită nelinişte. „Nu se poate, cum să primim aici un străin?” spuse ea, dându-şi seama pentru prima oară de ciudăţenia lucrurilor ce constituiau cadrul firesc al existenţei sale. În afară de asta, ca să îngăduie unui necunoscut a pătrunde în labirintul vieţii lor familiale ar fi însemnat să trădeze un secret, să dea în vileag o taină, să destrame o vrajă. „Nu deschide, pentru Dumnezeu”, îl imploră ea pe Carlos, care se şi ridicase, cu o mutră încruntată. Prea târziu însă, din păcate. Remigio, care abia aţipise, trezit din somn de clopotul de la poarta cea mare pentru carete, îl primise pe străin în casă, luminându-i drumul cu un candelabru. Era un bărbat fără vârstă – poate avea treizeci, poate patruzeci de ani sau poate chiar mult mai puţin – purtând întipărită pe faţă acea mărturie a unui caracter nestrămutat pe care o împrumută oricărui chip cutele pretimpurii săpate pe frunte şi pe obraji datorită unei fizionomii foarte mobile, deprinsă să treacă în mod brusc – aşa cum avură prilejul să observe de îndată ce deschise gura – de la o extremă încordare la o pasivitate ironică, de la o veselie nestăvilită la o expresie voluntară şi dură, ce oglindea o dorinţă arzătoare de a impune anumite păreri şi convingeri. În plus, pielea arsă de soare şi părul pieptănat, mai bine zis ciufulit, după moda nouă, întregeau o înfăţişare robustă şi plină de sănătate. Hainele stăteau gata să crape, turnate pe trunchiul spătos şi pe braţele cu muşchi proeminenţi, totul fiind bine împlântat pe nişte picioare zdravene, ce călcau apăsat. Chiar dacă gura era plebee şi senzuală, ochii, în schimb, de culoare foarte închisă, scânteiau cu o

imperioasă intensitate, aproape cu semeţie. Personajul avea o figură cu totul aparte, dar care, la prima vedere, putea să trezească deopotrivă simpatia ca şi aversiunea. „Asemenea bădărani – se gândi Sofía – sunt în stare să spargă şi uşa când vor să între într-o casă.” După ce salută cu o politeţe exagerata care cu greu putea să şteargă impresia bubuiturilor în uşă şi a insistenţelor lui atât de nepoliticoase, oaspetele începu să vorbească pe nerăsuflate, fără să le mai lase răgaz să strecoare o vorbă, declarând c-ar avea nişte scrisori pentru tatăl lor, despre a cărui inteligenţă auzise adevărate minuni; că timpurile erau propice pentru primenirea obiceiurilor şi pentru noi schimburi; că negustorii din partea locului, având dreptul de a face comerţ în toată libertatea, ar trebui să intreîn legături cu semenii lor din celelalte insule din Marea Caraibilor; că adusese un dar, ce-i drept destul de modest, nişte sticle cu vin, un vin de soi, aşa cum nu se găsea în târg; că... Dar când primi vestea pe care i-o împărtăşiră câteşitrei într-un glas, că tatăl murise şi zăcea de mult în pământ, străinul – care vorbea un jargon nostim, mai mult francez decât spaniol, presărat cu diverse locuţiuni englezeşti – se opri cu un „Oh!” consternat, atât de dezamăgit şi atât de nefiresc în revărsarea aceea de cuvinte, încât ceilalţi, fără să-şi dea seama că nu se cădea să facă haz în momentul acela, izbucniră într-un hohot de râs. Totul se petrecuse atât de rapid, atât de neprevăzut, încât negustorul din Port-au-Prince, descumpănit, le ţinu isonul, râzând împreună cu ei. Un „pentru Dumnezeu” rostit de Sofía, trezită brusc la realitate, aşternu din nou seriozitatea pe feţele tuturor. Încordarea sufletească însă slăbise. Musafirul se plimba prin încăpere deşi nimeni nu-l poftise s-o facă, fără să pară deloc mirat nici de harababura ce domnea în casă, nici de costumul atât de curios al Sofíei: fata îmbrăcase în joacă o cămaşă de-a lui Carlos, ale cărei poale îi ajungeau până la genunchi. Dădu

un bobârnac unui vas de porţelan ca un veritabil expert, mângâie butelia de Leyda, admiră construcţia unei busole, făcu să învârtească şurubul lui Arhimede, mormăind nu ştiu ce despre pârghiile care ridică lumea, şi, în sfârşit, aduse vorba despre călătoriile sale, începute ca ucenic pe un vas în portul Marsilia, unde tatăl său – pentru care avea tot respectul – fusese meşter brutar. „Brutarii sunt de cel mai mare folos societăţii”, observă Esteban, plin de amabilitate faţă de un străin care, descinzând pe aceste meleaguri, nu încerca să se laude cu stirpea lui. „E mult mai util să pietruieşti drumuri decât să migăleşti flori de porţelan”, sublinie celălalt, intervenind cu un citat clasic, după care începu să povestească despre doica sa, o negresă din Martinica, o adevărată negresă, care fusese ca o prevestire a călătoriilor sale de mai târziu fiindcă, deşi în adolescenţă visase să cutreiere drumurile Asiei, toate corăbiile care îl primiseră pe bord se îndreptau spre Antile sau spre Golful Mexicului. Le vorbi apoi despre pădurile de corali din Bermude; despre belşugul din Baltimore; despre carnavalul din New Orléans, sărbătorit aproape aidoma ca la Paris; despre rachiurile de creson şi mentă din Veracruz, înainte de a coborî până la golful Paria, după un popas în Insula Perlelor şi răzleaţa Trinidad. Avansat pilot, ajunsese până în îndepărtatul Paramaribo, oraş care putea fi foarte bine invidiat de multe altele cu ifose – şi arăta în jos – de vreme ce avea bulevarde largi plantate cu portocali şi lămâi, ale căror trunchiuri erau împodobite cu scoici de mare încrustate în lemnul lor. Pe bordul vaselor străine ancorate lângă fortul Zeelanda se dădeau nişte baluri de toată splendoarea, la care olandezele – adăugă el făcându-le băieţilor cu ochiul – se arătau foarte dispuse să-şi împartă graţiile. Toate vinurile şi lichiorurile din lume erau pregustate în acea colonie pestriţă, unde ospeţele erau servite de negrese îmbrăcate cu fuste de indian şi bluze subţiri, aproape transparente, strâns lipite de sânii

fremătători şi pietroşi – şi, ca s-o împace pe Sofía, care încruntase din sprâncene în faţa acestei imagini, căută s-o măgulească la momentul oportun citind un vers franţuzesc referitor la sclavele persane care umblau îmbrăcate tot aşa ca şi dânsa în palatul lui Sardanapal. „Mulţumesc”, murmură fata printre dinţi, recunoscând totuşi în sinea ei iscusinţa acestui şiretlic. Pe de altă parte – continuă celălalt, schimbând latitudinea – Antilele alcătuiau un arhipelag într-adevăr minunat, unde puteai vedea tot felul de curiozităţi: ancore uriaşe lăsate în paragină pe plaje stinghere; case ferecate de stânci cu lanţuri de fier, ca să nu le azvârle cicloanele în mare, un vast cimitir sefardit în Curaçao; insule locuite de femei care rămâneau singure luni şi ani de zile, în timp ce bărbaţii lucrau pe Continent; galioane scufundate, arbori pietrificaţi, peşti nemaivăzuţi; şi, în Barbados, mormântul unui nepot al lui Constantin XI, ultimul împărat al Bizanţului, a cărui fantomă, în timpul nopţilor furtunoase, ieşea în calea drumeţilor singuratici... La un moment dat Sofía îl întrebă pe musafir, cu toată seriozitatea, dacă văzuse cumva sirene în mările tropicale. Şi, înainte ca străinul să fi apucat să-i răspundă, fata îi arătă o pagină din *Las delicias de Holanda,* o carte veche de tot în care se povestea cum, cândva, după o vijelie care făcuse să se surpe digurile din West Frisé, ieşise la iveală o asemenea făptură marină pe jumătate îngropată în mâl. Oamenii o duseseră în Harlem, o îmbrăcaseră şi o învăţaseră să toarcă. De trăit însă trăise doar câţiva ani, fără să poată învăţa să vorbească, mânată mereu de un anume instinct spre apă. Şi tânguirile ei semănau cu gemetele unui muribund... Fără să se arate de fel încurcat de această poveste, musafirul le vorbi la rândul său de o sirenă găsită, cu ani în urmă, în Maroni. Fusese descrisă de maiorul Archicombie, un militar care se bucura de toată consideraţia, într-un raport prezentat Academiei de Ştiinţe din Paris: „Un maior englez nu putea să se înşele”, adăugă

el, pe un ton sentenţios, aproape supărător. Dându-şi seama că oaspetele începuse să se ridice în ochii Sofíei, Carlos căută să schimbe subiectul conversaţiei, pomenind din nou despre călătorii. Nu-i mai rămăsese însă decât să le vorbească despre Basse-Terre, în Guadelupa, cu fântânile ei de apă vie şi casele care aminteau pe cele din Rochefort şi La Rochelle – tinerii nu cunoşteau Rochefortul? Nici La Rochelle?... „Trebuie să fie ceva îngrozitor – spuse Sofía – vrând, nevrând ne vom opri acolo câteva ore în drum spre Paris. Mai bine vorbiţi-ne despre Paris, pe care probabil îl cunoaşteţi casă cu casă." Străinul o privi cu coada ochiului şi, fără să-i răspundă nimic, povesti mai departe cum se dusese la Pointe-à-Pitre la Santo-Domingo cu gândul de a pune temeiurile unui negoţ, ca să se statornicească în cele din urmă la Port-au-Prince, unde avea un magazin înfloritor: o prăvălie cu tot felul de mărfuri, piei, peşte sărat („Ce oroare!" se cutremură Sofía), butii, mirodenii – „mai mult sau mai puţin *come le vôtre*[2] sublinie francezul – arătând cu degetul mare peste umăr, în partea unde se afla magazinul – cu un gest pe care fata îl consideră drept culmea obrăzniciei: „Nu ne ocupăm noi de asta", îi atrase ea atenţia. „N-ar fi o treabă chiar atât de uşoară şi nici prea odihnitoare", îi răspunse celălalt, destăinuindu-le în continuare că venea de la Boston, centru de afaceri pe picior mare, minunat mai ales pentru a procura făină de grâu la un preţ mai convenabil decât în Europa. Aştepta acum un transport mare, din care voia să vândă o parte pe piaţa locală, restul urmând să-l trimită la Port-au-Prince. Carlos tocmai era gata să-l poftească afară în mod politicos pe oaspetele nedorit care, după un interesant prolog autobiografic, abătuse conversaţia asupra unui subiect atât de respingător, vorbindu-le despre vânzări şi cumpărări, când musafirul se ridică din fotoliu şi, ca şi cum ar fi fost la el acasă, se duse

2 Ca al dumneavoastră (în lb. franceză).

întins spre cărţile grămădite într-un colţ. Lua câte un volum, manifestându-şi cu emfază încântarea de câte ori numele autorului putea fi pus în legătură cu vreo teorie avansată în materie de politică sau religie: „Văd că domniile-voastre sunteţi foarte *au courant*[3]“ spunea el, făcând să se înmoaie rezistenţa celorlalţi. Puţin mai apoi, ei înşişi îi arătară diferitele ediţii din autorii lor preferaţi, pe care străinul le pipăia cu deferenţă, apreciind fineţea hârtiei şi pielea îmbrăcăminţii. Se apropie după aceea de instrumentele destinate laboratorului de fizică şi se apucă să monteze un aparat ale cărui piese zăceau răspândite pe diverse mobile: „Şi ăsta tot la navigaţie serveşte”, le explică el. Fiind însă zăpuşeală în casă, le ceru voie să rămână în cămaşă, spre stupefacţia tinerilor, tulburaţi de faptul că-l vedeau pătrunzând cu atâta familiaritate într-o lume care, în noaptea aceea, li se părea atât de ciudată, datorită prezenţei unui străin, aflat acolo, lângă Trecătoarea druizilor sau în preajma Turnului înclinat. Sofía tocmai se gândea să-l invite să mănânce cu dânşii, dar se sfia să-i destăinuie că la ei în casă de obicei masa de prânz era servită în toiul nopţii, când străinul, potrivind un cadran a cărui întrebuinţare fusese o enigmă până atunci, făcu un semn din ochi spre sufragerie, unde aştepta masa întinsă înainte de sosirea lui. „Să-mi aduc vinurile”, spuse el. Şi, întorcându-se de afară cu sticlele pe care le lăsase la venire pe o bancă în curte, le aşeză cu pompă pe faţa de masă şi îmbie toată lumea să ia loc. Sofía era din nou scandalizată de cutezanţa acelui musafir nepoftit care îşi dădea la ei în casă aere de *pater familias.* Băieţii însă şi apucaseră să guste dintr-un vinaţ alsacian cu atâta desfătare încât, gândindu-se la bietul Esteban care fusese tare bolnav în ultima vreme şi părea că se distrează foarte bine în compania noului venit, adoptă o atitudine scrobită şi politicoasă de cucoană mare, trecând tăvile musafirului,

---

3 La curent (în lb. franceză).

pe care îl numea „Monsieur Hiug”, cu un sunet şuierător. „Huuuuuuuuuug”, o corectă acesta, punând un accent circonflex pe fiecare „u” şi retezând brusc ultima literă, fără a o îndupleca pe Sofía să-şi corecteze pronunţia. Deşi auzise şi răsauzise cum suna numele, simţea o plăcere a-l rosti când „Iug”, când „Huk”, când „Ugües”, născocind în cele din urmă nişte cuvinte greu de articulat, care se sfârşeau în hohote de râs, sporite de sosirea aluaturilor şi marţipanelor din Săptămâna Mare, aduse de Rosaura; asta îl făcu pe Esteban să-şi amintească, deodată, că se aflau în Sâmbăta Paştilor. *„Les cloches! Les cloches!* ”[4]– exclamă invitatul cu tărie, ridicând în sus arătătorul ca şi cum ar fi vrut să le spună că toată dimineaţa sunaseră din plin acioaiele şi clopotele oraşului. Puţin mai apoi, băieţii, care începuseră să se chercheleascã, primiră cu o zgomotoasă veselie prezenţa unei alte sticle pe masă — de data aceasta din Arbois – făcând asupră-i gestul binecuvântării. După ce goliră paharele, ieşiră cu toţii în curte. „Ce-i acolo, sus?” – întrebă *Monsieur Hiug,* îndreptându-se spre scara largă. Şi din câţiva paşi, urcând câte două trepte deodată, şi ajunsese la etaj, unde îl văzură apărând în galeria de sub terasa acoperişului, ale cărei coloane erau legate între ele printr-o balustradă de lemn. „Să îndrăznească numai să intrela mine în cameră că-i dau un picior de-l scot afară în brânci”, murmură Sofía. Oaspetele cel sprinţar însă se apropie de ultima uşă, puţin întredeschisă, pe care o împinse uşor. „Acolo e un fel de pod”, îl lămuri Esteban. O clipă mai târziu, el însuşi intră primul, ridicând sfeşnicul sus, într-un fost salon unde nu mai pusese piciorul de câţiva ani. Fel de fel de cuiere, lăzi, sipete şi geamantane erau aşezate de-a lungul pereţilor, într-o bună rânduială oarecum comică, prin contrast, când te gândeai la dezordinea ce domnea în încăperile de jos. În fund se afla un dulap de sacristie, care atrase atenţia lui *Monsieur*

---

4 Clopotele! Clopotele! (În lb. franceză.)

Hiug prin frumuseţea nervurilor lemnului: „Solid... Admirabil”. Pentru ca să-şi poată da seama de soliditatea lui, pipăindu-l, Sofía deschise mobila şi-i arătă grosimea canatului. Acum însă străinul părea interesat mai degrabă de hăinăria veche ce atârna spânzurată de o vergea de metal: tot calabalâcul membrilor familiei materne, prin grija căreia fusese ridicată casa; academicianul, prelatul, sublocotenentul de marină, magistratul; rochii de bunice, satinuri decolorate, redingote severe, horbote de bal, museline înverzite din pricina silitrei, percaluri şi indiane; travestiuri de o zi: de păstoriţă, de cărturărească, de prinţesă incaşă, de cucoană simandicoasă din alte vremuri. „Straşnic, ne putem deghiza!“ exclamă Esteban. Şi stârniţi deodată cu toţii de aceeaşi idee, se grăbiră să scoată afară colbăitele relicve, într-un nor de molii zburătăcite, dându-le drumul să alunece jos, la picioarele scării, pe balustrada de mahon ceruit. Puţin după aceea, în salonul cel mare transformat în sală de teatru, schimbând între ei rolurile, când actori, când spectatori, obligaţi să ghicească, se apucară câteşipatru să interpreteze rând pe rând diferite personaje: era de ajuns să întoarcă obiectele de îmbrăcăminte pe dos sau să le modifice forma cu câteva ace cu gămălie, să admită că o cămaşă de noapte femeiască putea fi un peplu roman sau o tunică din antichitate, pentru a înfăţişa nu ştiu care figură istorică sau erou de roman, cu ajutorul unei andive ce trebuia să reprezinte o cunună de lauri, unei pipe ţinând loc de pistol, ori unui baston petrecut prin cingătoare în chip de sabie. *Monsieur Hiug,* pasămine, iubitor pasionat al antichităţii, se costumă în Mucius Scaevola, în Caius Grachus, şi în Demostene, pe care îi identificară numaidecât cu toţii în clipa când îl văzură ieşind în curte să caute pietricele. Carlos, înarmat cu un flaut şi cu un tricorn de carton în cap, fu considerat drept Frédéric al Prusiei, deşi el se încăpăţâna să le argumenteze că de fapt intenţia lui fusese

să-l reprezinte pe flautistul Quantz. Esteban, cu ajutorul unei broscuţe – o jucărie adusă de la el din odaie – reconstitui experienţele lui Galvani, mulţumindu-se numai cu atât, fiindcă praful din haine îl făcea să strănute în mod alarmant. Bănuind că *Monsieur Hiug* era prea puţin versat în istoria spaniolă, Sofía se îndărătnicea cu perfidie să întruchipeze fie pe Inès de Castro, fie pe Juana Nebuna, fie pe faimoasa Fregona, pentru ca, în cele din urmă, să înceapă a se schimonosi, silindu-se să-şi ticluiască o mutră cât mai pocită şi mai nătângă spre a da viaţă unui personaj pe care nimeni nu-l putea identifica, dar care ar fi vrut să fie, cu toate protestele celorlalţi, „o infantă de Bourbon". Spre revărsatul zorilor, Carlos le propuse să organizeze „un masacru în stil mare". Spânzurând costumele cu fire de aţă de o sârmă întinsă între trunchiurile palmierilor, după ce mai întâi le împodobiseră cu nişte chipuri groteşti din hârtie colorată, se străduiră care mai de care să le culce la pământ. Cu câte o lovitură de minge. „Dă-i la cap!" striga Esteban; şi cu acest semnal atacul începea. Cădeau prelaţi, cădeau căpitani, doamne de la curte, păstori, în mijlocul râsetelor care, amplificate de rezonanţa curţii înguste, puteau fi auzite până-n capul străzii... Ziua îi surprinse în toiul petrecerii, nesătui încă de joacă, continuând să arunce cu *presse-papier*-uri, cu cratiţe, ghivece, tomuri de enciclopedie, asupra veşmintelor pe care mingile nu reuşiseră să le doboare, stăpâniţi de cea mai veselă înverşunare: „Dă-i la cap!" răcnea Esteban. „Dă-i la cap!"... În cele din urmă, Remigio primi poruncă să scoată afară trăsura şi să-l conducă pe musafir la hotelul din apropiere. Francezul îşi luă rămas bun, cu însufleţite manifestări de afecţiune, făgăduindu-le să treacă iarăşi seara pe la ei. „E un om şi jumătate!" declară Esteban. Cum însă toţi ai casei trebuiau să se îmbrace în haine de doliu ca să se ducă la biserica Sfântul Duh, unde urma să se facă un nou sărindar pentru răposatul lor tată, Carlos

propuse, căscând: „Ce-ar fi să nu mai mergem? Şi-aşa tot o să-l pomenească”. „Atunci, mă duc eu singură”, rosti Sofía mustrătoare. Dar după ce stătu puţin în cumpănă, căutând să se dezvinovăţească faţă de sine printr-o foarte explicabilă indispoziţie pe care o simţea dându-i târcoale, lăsă perdelele la ea în odaie şi se urcă în pat.

V

Victor, cum îi spuneau din ziua aceea, venea în fiecare seară la ei acasă, dovedindu-şi îndemânarea în cele mai neaşteptate îndeletniciri. Într-o noapte, bunăoară, îi veni chef să frământe aluatul din copaie şi plămădi nişte cornuri care mărturiseau priceperea lui în meşteşugul brutăriei. Altă dată pregăti nişte sosuri de toată bunătatea, folosind ingredientele cele mai puţin potrivite pentru a fi amestecate laolaltă. Ştia să prepare dintr-o bucată de friptură rece o mâncare moscovită, dreasă cu mărar şi piper pisat şi obişnuia să adauge un strop de vin fierbinte şi mirodenii la mai toate reţetele lui, botezate cu nume pompoase, în amintirea unor vestiţi bucătari. Descoperirea cărţii *Arte Cisoria*[5] a Marchizului de Villena[6], printre diferite curiozităţi primite de la Madrid, prilejui o săptămână întreagă de mâncăruri medievale, datorită cărora o bucăţică oarecare de muşchi file ţinea cu succes locul unui vânat ales. Pe de altă parte, terminase de montat cele mai complicate aparate ale „cabinetului de fizică”, aproape toate erau acum în stare de funcţionare, ilustrând diverse teorii, descompunând spectrul solar, scoţând nişte scântei de toată frumuseţea – prilej pentru a rosti disertaţii asupra lor într-o spaniolă foarte colorată pe care o învăţase în decursul peregrinărilor sale prin Golful Mexicului şi insulele din Marea Caraibilor şi care zilnic se îmbogăţea, cu o uimitoare uşurinţă, cu alte cuvinte şi expresii. La rândul său, îi obliga pe tineri să facă exerciţii de pronunţie franceză, punându-i să citească o pagină de roman sau, de preferinţă, o comedie în care fiecare dintre

---

5 Arta de a tăia carnea (lat. *caedo, caedere* – a tăia, a sacrifica un animal).

6 *Enrique de Aragon, marchiz de Villena* (1384–1434), poet şi scriitor spaniol, autor, printre altele, a tratatului culinar amintit.

ei să deţină un rol, ca la teatru. Şi cu ce poftă râdea Sofía când într-un amurg care pentru ea se confunda cu zorii zilei îl auzea pe Esteban declamând cu un pronunţat accent meridional pe care şi-l însuşise de la profesorul său, versuri din *Le Joueur*[7]:

Il est, parbleu, grand jour. Déjà de leur ramage
Les coqs ont éveillé tout notre voisinage.[8]

Într-o noapte, când ploua afară, Victor fu poftit să doarmă într-una din camere, pentru ca în ziua următoare când se treziră din somn, pe înserat, cam pe la vremea când de obicei cocoşii din vecini îşi vârau capul sub aripă, toţi ai casei să se pomenească în faţa unui spectacol de necrezut: cu pieptul gol, cu cămaşa ferfeniţă pe el, leoarcă de sudoare ca un hamal negru, francezul tocmai sfârşea de despachetat lucrurile care luni de zile rămăseseră pe jumătate ambalate în lăzi, aşezând după gustul său mobilele, tapiţeriile şi vasele, cu ajutorul lui Remigio. În primul moment se simţiră tulburaţi şi cuprinşi de melancolie. Tot pitorescul unui decor de vis se spulberase. Treptat, treptat, însă, adolescenţii începură să se bucure de acea neaşteptată transformare, găsind încăperile mai spaţioase, luminile mai strălucitoare – descoperind adâncimea confortabilă a unui fotoliu, fineţea marchetăriei multicolore a unui bufet, caldele nuanţe ale coastei Coromandel. Sofía trecea dintr-o cameră într-alta, ca într-o casă nouă, privindu-se în oglinzi necunoscute care, puse faţă în faţă, îi răsfrângeau imaginea ce se pierdea multiplicată în neguroase îndepărtări. Şi cum unele colţuri

---

7 *Jucătorul* (1696), piesă a scriitorului francez *Jean-François Regnard* (1655–1709).

8 Zi albă-i, zău, de mult. Şi cu al lor cântat
Din somn cocoşii toţi vecinii-au deşteptat (în lb. franceză).

erau pătate de igrasie, Victor, cocoţat în vârful unei scări de zugrav, se apucase să spoiască ici şi colo, stropindu-şi sprâncenele şi obrajii cu vopsea. Cuprinşi de o râvnă subită de a pune totul în ordine, ceilalţi tăbărâră asupra obiectelor rămase în lăzi, desfăşurând covoare, despăturind perdele, scoţând din rumeguş porţelanuri, aruncând în curte tot ce spărgeau, ba chiar regretând, câteodată, că nu găseau mai multe lucruri ciobite ca să le sfărâme de perete. În zorii zilei respective avu loc un dineu de gală, în sufrageria pe care o strămutaseră cu închipuirea la Viena, deoarece Sofía, de câtva timp, citea ahtiată toate articolele care lăudau marmurile, cristalele şi ornamentele oraşului prin excelenţă muzical, purtând hramul sfântului Esteban[9], patronul celor născuţi la 26 decembrie... Organizară apoi un bal al ambasadorilor, în faţa oglinzilor cu muchii şlefuite, din salon, în sunetele prefirate de flautul lui Carlos, care prea puţin se sinchisea, dat fiind prilejul festiv cu totul excepţional, de părerea vecinilor. Se aduseră tăvi cu punci peste a cărui spumă se presărase praf de scorţişoară, băutură preparată de însuşi Sfetnicul Tronului, în timp ce Esteban, care deţinea rolul de Delfin morocănos şi încărcat cu decoraţii, observa că toţi invitaţii la această petrecere dansau unul mai prost decât altul: Victor, fiindcă se legăna ca un marinar pe covertă, Sofía, pentru că la maici nu se învăţa dansul, iar Carlos, fiindcă se învârtea pe loc în ritmul propriului său cântec, ca un automat în jurul axului pe care se sprijină. „Dă-i la cap!” striga Esteban bombardându-i cu alune şi drajeuri. Glumele acestea însă nu-i priiră deloc Delfinului, deoarece, la un moment dat, şuierăturile de pe trahee prevestiseră începutul unei noi crize. În câteva minute figura i se zbârci toată, îmbătrânită de un rictus de suferinţă. Vinele gâtului i se umflaseră şi, desfăcându-şi genunchii cât putea mai mult, tânărul îşi încorda braţele

9 Ştefan.

îndoite din coate ca să-şi umfle pieptul, căutând aerul pe care nu-l găsea în vastele încăperi ale casei... „Ar trebui să-l duceţi undeva unde să nu fie atâta zăduf”, îi sfătui Victor. (Sofía nu se gândise niciodată la asta. Când trăia tatăl lor, om cu principii austere, n-ar fi îngăduit cu niciun preţ vreunuia dintre ei să iasă din casă după ora rugăciunii.) Luându-l pe astmatic în braţe, Victor îl duse până la trăsură, în timp ce Carlos lua din cui frâul şi hamurile calului. Şi pentru prima dată Sofía se pomeni afară în stradă printre clădirile pe care umbra nopţii le făcea să pară mai mari, adâncind reliefurile, sporind înălţimea coloanelor şi lăsând să se desfăşoare mai ample acoperişurile ale căror streşini dominau spre colţuri grilajele încununate fie cu o liră, fie cu o sirenă, fie cu câte un cap de capră profilat pe fundalul de fier al unui blazon cu fel de fel de chei, chipuri leonine şi scoici de mare. Ieşiră pe splaiul mărginit de plopi unde mai rămăseseră câteva felinare aprinse. Strada lucea ciudat de pustie, cu magazinele ei închise, cu arcadele ei cufundate în întuneric, cu fântâna-i amuţită şi licărul felinarelor de pe corăbii legănate în vârful catargelor care, se înălţau, dese ca o pădure, în spatele digului. Peste freamătul apei întinse, ale cărei unde se spărgeau de piloţii cheiurilor, plutea un iz de peşte, de gudron şi de putregaiuri marine. Se auzi un ceas cu cuc într-o casă adormită şi caraula de noapte vesti în gura mare ora, anunţând totodată în strigarea sa că cerul era limpede şi senin. După ce colindară de vreo trei ori aceleaşi străzi din jurul casei, mergând la trap, Esteban schiţă un gest care mărturisea dorinţa lui de a continua plimbarea. Trăsura se îndreptă spre şantierul naval, unde vasele aflate în construcţie, înălţându-şi coastele carcasei, semănau cu nişte uriaşe fosile. „Nu pe acolo”, se împotrivi Sofía, văzând că trecuseră dincolo de diguri, lăsând în spate scheletele navelor, şi că străzile începuseră să se populeze cu tot

felul de mutre suspecte. Victor, fără să ia seama la vorbele ei, şfichiui uşor crupa calului cu biciul. În apropiere se zăreau lumini. Şi, dând colţul, se pomeniră în mijlocul unei străzi pline cu marinari gălăgioşi, unde se aflau mai multe localuri de dans cu ferestrele deschise prin care răbufneau afară cântece şi hohote de râs. În sunetul cadenţat al tobelor, flautelor şi viorilor, perechile dansau cu o lipsă de pudoare care făcu să dogorească obrajii Sofíei; fata se uita scandalizată, mută, dar fără să-şi poată desprinde privirea de forfota dintre pereţii localului, dominată de glasul strepezit al clarinetelor. Erau acolo mulatre care-şi legănau şoldurile, întorcând spatele celor care se ţineau după ele, ca să lunece apoi sprintene pentru a se feri de un gest îndrăzneţ pe care-l provocau la tot pasul, de sute de ori. Pe o scenă, o negresă cu fustele ridicate deasupra genunchilor bătea din tocuri ritmul unui *guaracha*[10] al cărui refren revenea mereu cu subînţelesuri: *„Cuando mi vida, cuando*”. O femeie îşi arăta sânii oricui o cinstea cu un pahar de băutură, în timp ce alta, culcată pe masă, îşi arunca pantofii în tavan, dezgolindu-şi coapsele. Oameni de toate culorile şi cu cele mai felurite chipuri se îndreptau spre fundul tavernelor, cu câte o mână cufundată în tălăzuirea de fese. Victor, care îşi deschidea drum printre beţivi cu o îndemânare de vizitiu, părea că se simte bine în toată acea învălmăşeală abjectă, identificându-i pe nord-americani după felul cum se bălăbăneau în mers, pe englezi după cântece, pe spanioli fiindcă duceau burdufuri şi carafe pline cu vin roşu. La intrarea unei şandramale, nişte prostituate aţineau calea trecătorilor, lăsându-se pipăite, înlănţuite, cântărite cu mâna; una dintre ele, răsturnată pe un pat hodorogit de o namilă cu barbă neagră, nici măcar nu avusese timp să închidă uşa. Alta se apucase să dezbrace un ucenic-marinar slăbănog şi mult

---

10 Cuvânt de origine indiană desemnând un foarte răspândit dans popular.

prea beat ca să mai nimerească nasturii hainelor. Sofía era gata să strige de scârbă şi de indignare, mai mult pentru Carlos şi pentru Esteban decât pentru ea. Mulţimea aceea de oameni era atât de străină de dânsa, încât o privea ca pe o viziune infernală, fără nicio legătură cu lumea pe care o cunoştea. Ea nu avea nimic de-a face cu promiscuitatea cheiurilor pline cu oameni fără credinţă şi fără lege. Observa în schimb pe chipurile băieţilor ceva tulbure, ciudat, ceva ca o aşteptare – pentru a nu spune o adeziune – care o exaspera. Ca şi cum „asta" pe ei nu-i înfiora de scârbă, aşa cum se întâmpla cu dânsa; ca şi când între simţurile lor şi trupurile acelea străine de tot ceea ce însemna pentru ea universul normal ar fi existat o umbră de înţelegere. Şi-i închipuia pe Esteban, pe Carlos, în localul acela de dans, în spelunca aceea, răsturnaţi pe laviţe, amestecându-şi transpiraţia lor curată cu sudoarea greu mirositoare a femeilor acelora... şi, ridicându-se brusc în picioare, aşa, cum se afla în trăsură, smulse din mâna lui Victor biciul şi plesni odată din el, făcând calul să zvâcnească pornind în galop atât de năprasnic, încât răsturnă căldările unei simigerese cu huluba atelajului. Uleiul fierbinte, peştişorii, gogoşile şi plăcintele se împrăştiară, stârnind chelălăiturile unui câine opărit care începu a se zvârcoli în praf atât de straşnic, că se zdreli în cioburile de sticlă şi oasele de peşte de pe jos. Zarva cuprinse toată strada. Şi o mulţime de negrese alergau acum după ei prin noapte, înarmate cu ciomege, cuţite şi butelii goale, şi-i împroşcau cu pietre care se izbeau de acoperişuri, făcând să curgă peste streşini bucăţile de ţiglă smulse din loc. Şi să te ţii pe urmă ocări şi blesteme, când văzură că trăsura se îndepărtează – atât de cumplite, atât de sfruntate şi fără perdea, încât aproape că te umfla râsul. „Ce grozăvii trebuie să audă o domnişoară", spuse Carlos, când ieşiră din nou pe splai, după un ocol. Cum ajunseră acasă, Sofía se topi în întuneric fără a le mai

spune noapte bună.

Victor se înfăţişă, ca de obicei, pe înserate. După o uşurare de scurtă durată, criza lui Esteban se intensificase în timpul zilei, atingând momente de paroxism atât de acute, încât se gândeau să cheme un medic – hotărâre de o excepţională gravitate pentru toţi ai casei, dat fiindcă bolnavul, pe deplin documentat după o serie întreagă de experienţe, ştia că reţetele de farmacie, când aveau oarecare efect, îi făceau mai mult rău decât bine. Atârnat de grilaj, cu faţa spre curte, adolescentul, într-un acces de disperare, îşi smulsese de pe el toate veşmintele. Cu coastele şi claviculele atât de proeminente încât s-ar fi spus că-i ieşiseră afară prin piele, trupul său te ducea cu gândul la rămăşiţele pământeşti ale celor ce zăceau în adâncul mormintelor spaniole, leşuri golite de măruntaie, numai piele şi os. Biruit de atâtea eforturi ca să respire, Esteban se lăsă să lunece pe podea şi, rezemat cu spatele de un perete, cu faţa învineţită şi unghiile aproape negre, se uita la cei din jur cu nişte ochi de muribund. Pulsul accelerat făcea să-i zvâcnească vinele. Părea pe tot corpul uns cu o pastă ceroasă, iar limba, nemaigăsind niciun strop de salivă, stătea strivită de dinţii care începuseră să-i clănţăne între gingiile albe… „Trebuie să facem ceva! – strigă Sofía, trebuie să facem ceva!”… După câteva minute de aparentă indiferenţă, Victor, ca şi cum ar fi luat o hotărâre subită, ceru trăsura ca să aducă pe cineva care, zicea el, se putea lăuda pe drept cuvânt cu darurile lui extraordinare, în stare să învingă boala. O jumătate de oră mai târziu se întoarse însoţit de un metis robust, îmbrăcat cu o eleganţă căutată, pe care-l prezentă drept doctorul Ogé, medic cu autoritate şi distins filantrop, adăugând că-l cunoscuse în Port-au-Prince. Sofía se înclină uşor în faţa noului venit, fără să-i întindă mâna. Deşi tenul său avea o culoare relativ deschisă putea foarte bine să-i trezească oarecare bănuieli: era ca o piele postişă, lipită pe o faţă cu

nasul turtit şi păr des şi cârlionţat. Orice negru sau orice om care avea ceva de negru în înfăţişare pentru ea nu putea fi decât servitor, docher, vizitiu sau muzicant ambulant, deşi Victor, observând gestul ei reticent, căuta să-i explice că Ogé, vlăstar al unei familii înstărite din Santo-Domingo, studiase la Paris şi avea titluri care-i certificau ştiinţa. Şi într-adevăr, medicul avea un vocabular cât se poate de ales, aproape cu exagerare, întrebuinţând expresii arhaice, ieşite din uz, atunci când vorbea limba franceză şi silindu-se să marcheze cu o excesivă grijă deosebirea dintre „c” şi „z” atunci când folosea limba spaniolă; de altminterea judecând după manierele lui distinse se vedea că e deprins să-şi supravegheze în permanenţă gesturile. „Dar... e un negru!” şuieră printre dinţi Sofía la urechea lui Victor. „Toţi oamenii sunt egali din naştere”, îi răspunse el, dând-o uşor la o parte cu cotul. Ceea ce nu făcu decât să-i sporească reticenţele. Chiar dacă admitea ideea aceasta ca o speculaţie umanitară, îi era greu să se împace cu gândul că un negru ar putea fi medic de încredere, ori că s-ar putea lăsa soarta unei rude apropiate pe mâna unui om de culoare. Nimănuia nu i-ar fi trecut prin cap să pună, bunăoară, un negru să construiască un palat, să apere cauza unui împricinat, să conducă o dispută teologică sau să guverneze o ţară. Esteban însă, horcăind, îi chema cu atâta disperare, încât intrară cu toţii la el în cameră. „Lăsaţi medicul să-şi vadă de treabă, rosti Victor, cu fermitate. Orice-ar fi trebuie să se termine odată criza asta.” Fără să se uite la bolnav, fără să-l consulte sau să-l atingă măcar, metisul rămăsese locului nemişcat, adulmecând aerul într-un mod curios. „Nu e primul caz de felul acesta”, spuse el după câtva timp. Şi-şi aţinti privirea spre o ferestruică de formă circulară deschisă în grosimea peretelui, sus, între două bârne ce susţineau tavanul. Întrebă ce se află dincolo de zid. Carlos îşi aminti că exista acolo o curte dosnică,

îngustă, unde erau depozitate tot felul de mobile hodorogite şi ciurucuri care nu mai serveau la nimic, un fel de gang descoperit, separat de stradă printr-un grilaj des, năpădit de plante agăţătoare, unde nu mai călcase nimeni de ani de zile. Medicul stărui să vadă şi el locul acela. După ce făcură un ocol prin camera lui Remigio, care ieşise să caute nu ştiu ce medicament, deschiseră o uşă vopsită în albastru, care scârţâia. Priveliştea ce li se înfăţişă era pe drept cuvânt menită să-i surprindă: de-a lungul a două straturi paralele creşteau de-a valma pătrunjel şi drobuşor, urzici şi mimoze şi fel de fel de buruieni, în jurul câtorva tufe înflorite de rezeda, de toată frumuseţea. Un bust al lui Socrate pe care Sofía îşi amintea că-l văzuse în biroul tatălui său, cândva, în copilărie, era aşezat într-o nişă, ca pe un altar înconjurat de o mulţime de ofrande curioase, aidoma celor pe care unele vrăjitoare le foloseau la descântat; ceşti pline cu grăunţe de porumb, bulgări de pucioasă, găoace de melci, pilitură de fier. *„C'est-ça”*[11] spuse Ogé, privind miniaturala grădină, ca şi cum lucrul acesta pentru el ar fi prezentat o deosebită importanţă. Şi, fără altă vorbă, într-o mişcare spontană, se apucă să smulgă din rădăcini tufele de rezeda şi să le arunce grămadă între brazde. Se duse apoi la bucătărie şi, aducând o lopăţică de cărbuni aprinşi, aţâţă un foc mare în care azvârli toate plantele prăsite acolo în curticică. „Cred c-am dibuit acum cauza bolii”, spuse, adăugând nişte explicaţii care Sofíei îi sunară la ureche ca o prelecţiune de magie neagră. Anumite metehne, zicea el, erau legate în chip misterios de creşterea unei ierburi, flori sau arbore undeva în apropiere. Fiecare fiinţă omenească era îngemănată cu o făptură din lumea vegetală şi existau cazuri când acest „geamăn”, ca să se poată dezvolta în voie, fura vlaga fiinţei de care trăia legat şi care era condamnată să lâncezească mistuită de boală atunci când

---

11Asta e (în lb. franceză)

planta înflorea sau făcea seminţe. *„Ne souriez pas, Mademoiselle!”*[12] Era un lucru pe care el avusese adeseori prilejul să-l verifice la Santo-Domingo, unde copiii şi adolescenţii erau bolnavi de astm şi mureau pe capete, fie prin sufocare, fie din pricina anemiei. Câteodată era de ajuns să se dea foc vegetaţiei care creştea în preajma suferindului – la el acasă, sau în vecinătate – ca să se producă vindecări aproape miraculoase... „Probabil erau farmece”, spuse Sofía. Tocmai atunci sosi şi Remigio, care se întunecă deodată la faţă văzând ceea ce se întâmplase. Furios, nesocotind orice respect, îşi trânti pălăria pe podea strigând în gura mare că-i pârjoliseră bunătate de grădină, că ierburile acelea el le cultiva de foarte multă vreme ca să le vândă la piaţă, fiindcă erau ierburi de leac; că îi prăpădiseră nu ştiu ce plantă cu virtuţi balsamice pe care cu atâta canon reuşise s-o prăsească şi care avea însuşirea de a vindeca orice beteşug al mădularului dintre coapsele bărbatului, cu condiţia ca odată cu aplicarea frunzelor să se rostească şi o rugăciune către sfântul Hermenegildo, pe care sultanul sarazinilor îl supusese la cazne tocmai în locul cu pricina; că fapta săvârşită de dânşii era o cumplită ocară pentru craiul pădurilor, al cărui „chip”, cu barbă rară, aşa cum nimeni nu mai avea – şi arăta spre bustul lui Socrate – sfinţea petecul acela de pământ pe care nimeni din casă nu-l folosise până atunci. Şi podidit de plâns, sfârşi prin a spune oftând că dacă stăpânul ar fi avut ceva mai multă încredere în buruienile lui – cu toate că el voise să-l ajute, văzând că apucase pe drumul pierzării, cu năravul acela al dumnealui din ultima vreme de a aduce tot soiul de femei în casă, când Carlos era plecat la plantaţie, Sofía la mănăstire, iar celălalt prea bolnav ca să-şi dea seama de ceva – nu s-ar fi săvârşit aşa cum se săvârşise, urcat pe o muieruşcă, numai şi numai fiindcă prea se încumetase la lucruri neîngăduite bătrâneţii. „Mâine să nu

12 Nu zâmbiţi, domnişoară! (în lb. franceză)

te mai prind pe aici!” strigă Sofía, ca să curme cât mai repede o scenă atât de penibilă – cutremurată, scârbită până în adâncul sufletului, incapabilă să se dumirească prea bine de tot ceea ce putea să însemne o dezvăluire atât de uluitoare… Se întoarseră cu toţii în camera lui Esteban; Carlos, care nu apucase încă să cântărească toate consecinţele destăinuirilor făcute de Remigio, regreta acum timpul pierdut în fricţiuni inutile. Între timp însă se întâmplase ceva curios cu bolnavul: din prelungi şi ascuţite, şuierăturile care îi stăruiau în gâtlej începuseră să fie intermitente, întrerupându-se când şi când pentru câteva clipe. Ca şi cum Esteban ar fi sorbit încetul cu încetul fiecare gură de aer şi, datorită uşurării resimţite de bolnav, coastele şi claviculele se întorceau la locul lor sub piele, netezindu-şi proeminenţele. „Aşa cum sunt oamenii care se sting mistuiţi de ciumăfaie sau de spinul sfintei Vineri – spuse Ogé – pacientul nostru se topea ucis în mod lent de tufele de flori galbene care se hrăneau cu seva lui.” Aşezat în faţa bolnavului, strângându-i genunchii între ai săi, îl privea drept în ochi cu o stăruinţă poruncitoare, în timp ce mâinile lui, ce-şi mişcau învăluitoare, degetele, păreau că împrăştie un fluid invizibil asupra tâmplelor acestuia. O recunoştinţă plină de uimire se întipărea pe chipul suferindului, al cărui obraz începea să se descongestioneze puţin câte puţin, brăzdat doar pe alocuri de relieful anormal al unei vine albăstrui. Schimbând metoda, doctorul Ogé îi frecă jur împrejur cu degetele-i puternice orbitele ochilor, cu o mişcare simultană a mâinilor. La un moment dat se opri, trăgându-şi-le înapoi, strângând pumnii pe care îi ţinu o clipă ridicaţi în dreptul obrajilor, ca şi cum în felul acesta trebuia să încheie o acţiune rituală. Esteban se lăsă să cadă pe o coastă, lungindu-se pe canapeaua de răchită, biruit de o toropeală subită şi începu să asude din belşug. Sofía îi acoperi goliciunea cu o pătură. „O infuzie de ipeca şi frunze de

arnică în momentul când se va trezi”, porunci vraciul, ducându-se să-şi îndrepte hainele în oglindă unde întâlni privirea întrebătoare a Sofíei, care-l urmărea din ochi. Gesturile sale teatrale aveau ceva de magician sau de panglicar de bâlci. Dar cu ajutorul lor reuşise să facă o adevărată minune. „Prietenul meu – îi explica Victor lui Carlos, în timp ce desfunda o sticlă cu vin portughez – face parte din *Societatea Armonia* din Cap Français.” „Ce-i asta, o societate muzicală?” întrebă Sofía. Ogé şi Victor schimbară o privire cu subînţelesuri şi pufniră amândoi în râs. Supărată de această inexplicabilă ilaritate, fata intră din nou în camera lui Esteban. Bolnavul dormea adânc, respirând regulat şi unghiile lui îşi recăpătau încetul cu încetul culoarea. Victor o aştepta în uşa salonului: „Onorariul negrului”, spuse el cu o voce scăzută. Sofía, ruşinată că scăpase din vedere lucrul ăsta, se grăbi să aducă de la ea din odaie un plic pe care îl întinse medicului. *„Oh! jamais de la vie!”*[13] protestă metisul, refuzând obolul cu un gest brusc şi schimbă discuţia, arătând că medicina modernă era foarte dispusă, de câţiva ani încoace, să admită faptul că anumite forţe, încă insuficient studiate, puteau avea o influenţă asupra sănătăţii umane. Sofía îl fulgeră cu o privire mânioasă pe Victor. Privirea ei însă căzu în gol: în momentul acela francezul n-o scăpa din ochi pe Rosaura, mulatra, care tocmai străbătea curtea unduindu-şi şoldurile sub rochia ei subţire cu flori albastre. „Ce interesant!” murmură fata, în chip de răspuns la prelegerile lui Ogé. *„Plait-il?”*[14] întrebă acesta... O frunză de palmier căzu în mijlocul curţii cu un foşnet de perdea, sfâşiată. Vântul aducea miros de mare, o mare atât de apropiată încât părea că se revărsase pe toate străzile oraşului. „Anul acesta vom avea un ciclon”, spuse Carlos încercând, în faţa unui termometru al lui

13 O, în ruptul capului! (în lb. franceză)
14 Mă rog? (în lb. franceză)

Albert cel Mare, să transforme gradele Fahrenheit în grade Réaumur. Domnea un fel de nelinişte latentă. Gândurile se răzleţiseră de cuvinte. Fiecare avea impresia că vorbele pe care le rostea ieşeau din gura altcuiva, deşi erau articulate de propriile sale buze. În realitate, nici Carlos nu era preocupat de termometrul lui Albert cel Mare; nici Ogé nu se simţea ascultat după cum, la rândul său, nici Sofía nu reuşea să-şi potolească clocotul lăuntric, iritată cum era din pricina lui Remigio care dăduse în vileag cu atâta grosolănie ceea ce ea bănuia de multă vreme, făcând-o să dispreţuiască jalnica slăbiciune a bărbatului, incapabil să poarte cu demnitate şi calm unicitatea celibatului sau a văduviei. Şi iritarea care o înverşuna împotriva servitorului indiscret sporea pe măsură ce îşi dădea seama că vorbele negrului o autorizau să-şi mărturisească în sinea ei că niciodată nu-şi iubise tatăl, ale cărui sărutări mirosind a miambal şi tutun, nemăsurat de prelungite pe frunte şi obraji, când era trimisă înapoi la mănăstire, după plictiseala prânzurilor duminicale, îi provocaseră o nemărturisită repulsie încă din epoca pubertăţii.

VI

Sofía se simţea înstrăinată, desprinsă parcă de sine însăşi, ca şi când s-ar fi aflat în pragul unei perioade de hotărâtoare prefaceri. Uneori, în amurg, avea impresia că lumina, schimbându-se de la o clipă la alta, dădea o nouă personalitate lucrurilor. Un Crist ieşea din umbră pentru a o privi cu nişte ochi plini de tristeţe. Un obiect, pe care până atunci aproape că nu-l băgase în seamă, îşi punea în valoare meşteşugita fineţe a lucrăturii sale. În lemnul moarat al unui scrin descoperea contururile unei corăbii. Cutare tablou îi vorbea într-alt fel acum, înfăţişându-i un personaj al cărui chip părea proaspăt restaurat sau nişte arlechini mai puţin estompaţi în obscuritatea frunzişului din parc, în timp ce coloanele sfărâmate ce pluteau – risipite în spaţiu – ale „Exploziei într-o catedrală” începeau s-o exaspereze prin mişcarea lor întreruptă, perpetua lor cădere suspendată. De la Paris le soseau mereu cărţi pe care le râvniseră atâta cu câteva luni mai înainte, şi le comandaseră cu înfrigurare după cercetarea cataloagelor, pentru ca să zacă acum pe jumătate despachetate, într-un raft din bibliotecă. Trecea de la un obiect la altul, părăsind o îndeletnicire utilă ca să repare un lucru ce nu mai putea fi de niciun folos, căznindu-se să lipească cioburile vaselor sparte, semănând plante care nu creşteau la tropice, răsfoind amuzată un tratat de botanică înainte de a înfrunta plictiseala unei lecturi în care era vorba de diverşi eroi cu numele de Patrocle sau Enea, ca îndată să-i abandoneze şi pe aceştia, pentru a scotoci într-un cufăr cu vechituri; incapabilă de a stărui în ceva, de a duce până la capăt o treabă, fie o cârpeală, fie socoteala cheltuielilor casei, fie o traducere din englezeşte – de altfel cu totul inutilă – a unei *Ode a nopţii* de Collins… Nici Esteban nu mai era acelaşi; mereu alte schimbări se petreceau în caracterul şi felul său de a fi din noaptea când se

înfăptuise miraculoasa lui vindecare – căci era evident că, de când grădiniţa lui Remigio, de care nimeni n-avea habar, căzuse pradă focului, boala nu-l mai supărase nicidecum. Acum, nemaitemându-se de apariţia unor crize nocturne, pleca înaintea tuturor de acasă, sculându-se în fiecare zi ceva mai devreme decât în ajun. Mânca de câte ori i se făcea foame, fără să-i mai aştepte pe ceilalţi. O permanentă voracitate – ca o răzbunare împotriva dietelor impuse de medici – îi îndrepta mereu paşii spre bucătărie, unde umbla prin crătiţi, înhăţa în pripă cea dintâi plăcintă scoasă din cuptor, dădea iama prin pometurile proaspăt aduse din piaţă. Sătul de sucurile de fructe şi siropurile ce se asociau în amintirea lui cu suferinţele îndurate, îşi potolea setea la orice oră cu pocale de vin roşu, ce-i aducea bujori în obraji. La masă se ospăta ca un căpcăun, mai ales când prânzea singur, cu pieptul dezgolit, cu mânecile cămăşii suflecate, şi cu papuci arabi în picioare; şi când tăbăra asupra unei farfurii cu scoici, mânuia cleştele de spart cu atâta râvnă, încât valvele zburau în bucăţi împroşcând pereţii. În loc de halat, umbla îmbrăcat, de-a dreptul pe piele, într-o sutană de episcop – cu poalele prea scurte ca să-i acopere picioarele păroase – scoasă din dulapul cu haine de familie; mătasea veşmântului preoţesc se lipea plăcută, răcoroasă, de trupul gol, sub mătăniile cu care se încingea în chip de centură... Şi tânărul episcop n-avea astâmpăr o clipă, fie că juca popice în galeria din jurul curţii interioare, fie că se lăsa să alunece pe rampa scării, fie că se agăţa de balustrade, fie că se căznea să pună în mişcare clopotul unei pendule care amuţise de vreo douăzeci de ani. Sofía, care îl scăldase de atâtea ori când avea câte o criză, fără să bage de seamă petele întunecate de păr ce începuseră să-i umbrească anatomia, se ferea acum dintr-un sentiment de pudoare, din ce în ce mai accentuat, să iasă pe terasă când ştia că Esteban făcea baie acolo, în aer liber, ca după aceea să se zvânte la

soare, întins pe pardoseala de cărămizi fără să aibă grijă măcar să-şi lege un prosop în jurul coapselor. „S-a făcut bărbat”, spunea Carlos, bucuros. „Bărbat în lege”, adăuga Sofía, care descoperise că, de câteva zile, adolescentul începuse să-şi radă primele tuleie cu un brici de bărbier. Urcând de-a-ndărătelea scara timpului, Esteban ajunsese să restabilească sensul exact al orelor răsturnate de obiceiurile casei. Se deştepta în fiecare zi mai de dimineaţă, luându-şi cafeaua odată cu servitorii. Sofía îl privea nedumerită şi speriată parcă de insul cel nou ce se înfiripa încetul cu încetul din făptura aceea atât de bolnavă şi de înduioşătoare cu câteva săptămâni înainte, şi care, vindecat acum de flegme şi congestii, găsea în aerul tras în piept şi slobozit fără oprelişti o energie prea împovărătoare încă pentru umerii săi osoşi, picioarele uscăţive, trupul vlăguit de atâta suferinţă. Fata era îngrijorată ca o mamă care observă primele semne ale virilităţii la feciorul său. Un fecior care îşi lua, din ce în ce mai des, pălăria ca să vânture străzile sub un pretext oarecare, tăinuind, pe de altă parte, faptul că hoinărelile lui îl purtau de fiecare dată pe străzile din jurul portului sau în preajma splaiului, spre bisericuţa veche de unde începea cartierul Arsenalului. În primele zile cu timiditate, aventurându-se azi doar până la colţ, mâine ceva mai departe, măsurând ultimele etape, ajunse în cele din urmă pe strada cu tripouri şi localuri de dans, neobişnuit de tăcute în orele de după amiază. Abia dacă apăreau ici, colo, prin cerdacuri câteva femei care cu puţin înainte se treziseră din somn şi se spălaseră şi care, trăgând câte un fum din ţigară, se legau în bătaie de joc de băiat, adresându-i cuvinte provocatoare; adolescentul fugea de cele mai agresive, ca să-şi încetinească paşii în dreptul celor ce-l îmbiau în şoaptă, aşa ca să nu audă decât el. Adia dinspre casele acelea în care se auzeau glasuri un parfum tulburător, de esenţe şi de săpunuri, de trupuri

leneşe, de aşternuturi călduţe, care-i înteţeau bătăile inimii când se gândea că era destul să se hotărască într-o singură clipită ca să pătrundă în lumea aceea plină de misterioase posibilităţi. De la o noţiune abstractă a mecanismelor fizice şi până la actul în sine, săvârşit în realitate, era distanţă enormă de care numai adolescenţa îşi putea da seama – cu nelămurita senzaţie de păcat, de pericol, de inedit, lucruri pe care le implica faptul de a strânge în braţe un trup străin. Timp de zece zile merse până la capătul străzii, aproape decis să intreîn casa unde o fetişcană apatică, mereu aşezată pe un scăunaş, în prag, se dovedea destul de abilă ca să aştepte în tăcere. De zece ori trecu prin faţa ei fără a îndrăzni să-i vorbească, în timp ce femeia, sigură c-o să-i încapă în mână azi sau mâine – ştiindu-se aleasă – îl aştepta fără să dea niciun semn de nerăbdare. Într-o seară, în fine, uşa albastră a casei se închise după el. Nimic din ceea ce se întâmplă în camera aceea călduroasă şi strâmtă, lipsită de orice podoabă în afară de juponul agăţat într-un cui, nu i se păru nici prea important, nici extraordinar. Anumite romane moderne cu o sinceritate aproape brutală, rar întâlnită, îi dezvăluiseră că adevărata voluptate era determinată de impulsuri mai subtile şi împărtăşite de ambii parteneri. Cu toate acestea, timp de câteva săptămâni nu pregetă să se întoarcă, zi după zi, în acelaşi loc; avea nevoie să-şi dovedească sieşi că era capabil să facă, fără remuşcări şi fără slăbiciuni fizice – cu o sporită curiozitate de a vedea dacă poate să transmită propria-i experienţă altor corpuri – ceea ce făceau, în mod firesc, băieţii de vârsta lui. „Cine ţi-a dat cu parfumul ăsta oribil?” îl întrebă într-o zi verişoara sa, mirosindu-i grumazul. Puţin după aceea Esteban găsi pe noptiera lui o carte în care se vorbea despre necruţătoarele boli hărăzite bărbatului drept pedeapsă pentru păcatele sale trupeşti. Tânărul păstră volumul fără să sufle niciun cuvânt.

Sofía se obişnuise să rămână singură ore întregi după

amiaza, de când Esteban lipsea atât de des de acasă, iar Carlos, apucat de o nouă toană, se ducea la manejul de pe Câmpul lui Marte, unde un călăreţ faimos făcea demonstraţii de echitaţie spaniolă, dresând caii să cabreze cu nobleţe, ca statuile ecvestre, sau să meargă în buestru cu prestanţă şi în ritm, prin măiestria cu care mânuia dârlogii după moda portugheză sau germană. Victor se înfiinţa, ca întotdeauna, în amurg. Sofía, în loc de salut, îl întreba ce se mai aude cu transportul de făină de la Boston, care nu mai sosea. „Imediat ce o să sosească – spunea angrosistul – plec la Port-au-Prince cu Ogé, care are nişte afaceri de aranjat acolo.” În faţa acestei perspective fata se arăta înspăimântată, gândindu-se că boala lui Esteban s-ar putea să revină şi mai aprigă. „Ogé are câţiva discipoli pe care-i formează”, căuta s-o liniştească Victor, fără să-i explice totuşi unde îşi împărtăşea medicul învăţămintele, nici cu ce ochi privea lucrul acesta „Protomedicatul”[15], care nu ştia de glumă când era vorba de interesele breslei. Adesea îl critica pe don Cosma, considerându-l un foarte prost negustor: „E un *gagne-petit*[16] care nu vede mai departe de vârful nasului”. Şi cu toate că cunoştea repulsia manifestată de Sofía faţă de tot ceea ce se referea la afacerile magazinului instalat în cealaltă aripă a casei, Victor încerca să o ajute cu sfaturile lui: îndată ce vor împlini vârsta legiuită, ea şi fratele ei trebuiau să caute să se descotorosească de executorul testamentar şi să încredinţeze altcuiva interesele lor, unei persoane mai competente, în stare să facă negustorie pe picior mare. Şi se apuca să-i înşire toate mărfurile noi cu care se puteau câştiga bani buni în momentul acela. „Parcă ar vorbi iubitul meu tată,

---

15 Tribunal format din protomedici (medicii regelui) care se pronunţa asupra capacităţii celor ce doreau să practice medicina.

16 Persoană cu venituri reduse (în lb. franceză).

Dumnezeu să-l odihnească”, spunea Sofía ca să pună capăt odată plicticoasei poliloghii cu o voce atât de ipocrită, de falsă, încât numai tonul ei te obliga să-i simţi sarcasmul. Victor izbucnea într-un hohot de râs aşa cum făcea ori de câte ori, în timpul unei conversaţii, i se schimba brusc dispoziţia, şi începea să vorbească despre călătoriile sale – în Campeche, Marie Galante sau Dominica – ascultându-se pe sine cu vădită încântare. Era în el un tulburător amestec de vulgaritate şi distincţie. Putea să treacă bunăoară cu uşurinţă de la cea mai zgomotoasă limbuţie meridională la o exagerată economie de cuvinte, după întorsătura pe care o lua discuţia. S-ar fi zis că în el sălăşluiesc mai mulţi inşi. Când vorbea de vânzări-cumpărări avea gesturi de zaraf, ca şi cum mâinile lui s-ar fi transformat în două talgere de balanţă. O clipă după aceea îşi vâra nasul într-o carte, şi rămânea aşa, nemişcat, cufundat în lectură, cu fruntea brăzdată de cute adânci, cu ochii săi negri aţintiţi atât de stăruitor asupra paginii, încât părea că nici nu clipeşte. Dacă îi venea chef cumva să gătească, se preschimba pe loc în bucătar, ţinând lingurile de spumă în echilibru pe frunte, întocmindu-şi o bonetă dintr-o cârpă oarecare, bătând darabana pe fundul oalelor. Alteori mâinile sale păreau brutale şi cărpănoase – din pricina obiceiului său de a închide pumnul strângând în palmă degetul mare, lucru care pentru Sofía era pe cât de neplăcut, pe atât de revelator. Altă dată ele deveneau uşoare şi delicate, mângâind o idee ca pe o sferă ce ar fi plutit în aer. „Sunt un plebeu”, spunea cu ifosele unuia care-şi etalează blazonul. Totuşi, atunci când jucau şarade vii, Sofía observase că înclina pentru roluri de legislatori sau de tribuni din antichitate, căutând să intreîn pielea personajului respectiv ceea ce dovedea poate un talent actoricesc înnăscut. De câteva ori ţinuse cu tot dinadinsul să reprezinte diverse episoade din viaţa lui Licurg, faţă de care părea să nutrească o deosebită admiraţie. Priceput

într-ale comerţului, cunoscând perfect toate şurubăriile băncii şi ale asigurărilor, negustor de meserie, Victor era, totuşi, în principiu, pentru împărţirea pământurilor şi a tuturor proprietăţilor private, pentru creşterea copiilor de către stat, pentru abolirea averilor şi pentru baterea unei monede de fier care, ca şi cea spartană, nu putea fi tezaurizată. Într-o zi în care se simţea vesel nevoie-mare şi sănătos tun, Esteban veni cu ideea unei petreceri improvizate pentru a sărbători „normalizarea orelor de masă”. Festinul trebuia să aibă loc la ora opt precis, comesenii fiind obligaţi să vină cât mai repede cu putinţă din diferite colţuri ale casei – cele mai îndepărtate de sufragerie – în timpul cât băteau clopotele bisericii Sfântul Duh. Cine nu reuşea să ajungă la ţanc urma să suporte diferite sancţiuni. Cât priveşte îmbrăcămintea de rigoare, se găsea sus, în dulapul cu haine. Sofía se gândi să se travestească în ducesă ruinată de cămătari, drept care se apucă să rupă ferfeniţă o fustă cu ajutorul Rosaurei. Esteban avea mai demult la el în cameră o sutană episcopală. Carlos trebuia să apară în uniformă de sublocotenent de marină, cât despre Victor, îşi alese o togă de magistrat – *„elle me va très bien”*[17] – înainte de a se duce la bucătărie să pregătească porumbeii sălbatici care trebuiau serviţi la masă după primul fel de mâncare. „În felul acesta, nobleţea, clerul, marina şi magistratura vor fi perfect reprezentate”, spuse Carlos. „Mai lipseşte diplomaţia”, observă Sofía. Chibzuiră deci să-i încredinţeze, în glumă, lui Ogé rolul de ambasador plenipotenţiar al regatelor Abisiniei… Remigio, pe care-l trimiseseră să-l caute, se întoarse cu o veste care-i lăsă cu gura căscată; doctorul plecase dis-de-dimineaţă şi nu se mai întorsese de atunci la hotel. În momentul acela tocmai sosise poliţia ca să facă o percheziţie la el în cameră, cu ordinul de a ridica toate hârtiile şi cărţile ce-i aparţineau.

17 Îmi vine foarte bine (în lb. franceză).

„Nu înţeleg nimic – spunea Victor – zău dacă înţeleg.” „Nu l-o fi denunţat cineva că practică medicina în mod ilegal?” întrebă Carlos. „Numai că medicina lui *ilegală* este cea care vindecă bolnavii”, strigă Esteban scos din fire... Nervos, cu un aer ciudat, căutându-şi grăbit pălăria pe care n-o găsea nicăieri, Victor plecase cu gândul să mai prindă vreun zvon. „E pentru prima oară că îl văd tulburat de ceva”, spuse Sofía, tamponându-şi cu batista tâmplele asudate. Era o zăpuşeală cumplită. Aerul zăcea ca încremenit între perdelele inerte, florile ofilite, plante ce păreau de metal. Frunzele palmierilor din curte atârnau grele ca şi când ar fi fost din fier forjat.

VII

Victor se întoarse pe la şapte şi ceva. Nu reuşise să afle unde putea să fie Ogé, dar bănuia că fusese arestat. Dacă va fi prins cumva de veste la timp de existenţa unui denunţ – de ce natură nimeni nu ştia – poate că avusese norocul să găsească vreo casă ospitalieră unde să stea ascuns o bucată de vreme. Într-adevăr, poliţia făcuse o percheziţie la el în cameră de unde ridicase hârtii, cărţi şi geamantane cu lucruri de-ale lui. „Vom vedea mâine ce-i de făcut”, spuse el, după care schimbă imediat vorba, împărtăşindu-le o ştire ce umbla din gură în gură: în noaptea aceea un uragan avea să se dezlănţuie asupra oraşului. Evenimentul fusese anunţat oficial. Pe cheiuri era o forfotă nemaipomenită. Marinarii vorbeau de un ciclon şi luau măsurile necesare ca să pună vasele la adăpost. Populaţia făcea provizii de lumânări şi de alimente. Pretutindeni oamenii se apucaseră să bată în cuie uşile şi ferestrele... Fără să se arate deloc neliniştiţi de ceea ce auziseră, Carlos şi Esteban se duseră să caute ciocane şi blăni de lemn. Într-o anumită perioadă din timpul anului, ciclonul – aşa cum îi spunea toată lumea, la singular, fiindcă niciodată nu se întâmplase să bântuie prin partea locului decât unul singur, catastrofal – era aşteptat de toţi locuitorii. Iar dacă nu venea într-un an, schimbându-şi în ultimul moment traiectoria, nu le mai rămânea decât să-l aştepte în anul viitor. Totul era să ştie dacă avea să se abată din plin asupra oraşului, smulgând acoperişurile, spărgând vitraliile bisericilor, scufundând vasele din port, sau dacă avea să treacă pe alături, pustiind câmpiile. Locuitorii insulei îl acceptau ca pe un cumplit fenomen atmosferic, de răul căruia, mai curând sau mai târziu, nimeni nu putea scăpa. Fiecare ţinut, fiecare târg, fiecare sat, păstrase amintirea unui ciclon care părea să-i fi fost anume destinat. Tot ce mai puteau dori era să nu dureze

prea mult şi să nu fie prea amarnic. *„Ce sont de bien charmants pays!”*[18] bombănea Victor, în timp ce căuta să înţepenească bine canaturile exterioare ale unei ferestre exterioare, amintind că şi Santo-Domingo cunoştea aceeaşi ameninţare în fiecare an... O răpăială năprasnică învolbură din senin aerul. Apa cădea în şiroaie verticale şi dese peste plantele din curte şi cu atâta înverşunare, încât scurma pământul azvârlindu-l afară din brazde. „Acum începe”, îi anunţă Victor. Un vuiet uriaş acoperea, cuprindea casa, îmbinând armonic sunetele caracteristice ale acoperişului, obloanelor, ferestrelor, cu freamătul apei ce curgea puhoaie sau se strivea de obstacole, al apei împroşcate, revărsate din înălţimi, ţâşnite prin gura unui burlan sau sorbite de gura unei streşini. Urmă apoi o acalmie mai zăpuşitoare, mai încărcată de linişte decât răgazul primelor ceasuri din noapte. După care se porni o nouă răpăială – un nou avertisment – mai agresivă decât cea dinainte, de astă dată însoţită de rafale răzleţe care se înteţiră într-un asalt neîntrerupt. Victor ieşi afară, în galeria din jurul curţii interioare, adăpostită de vântul care trecea pe deasupra fără a se opri sau a pătrunde înăuntru, mânat mai departe de impulsul ce-l stârnise, învârtejindu-l, făcându-l să se rotească din ce în ce mai iute şi mai dens, din adâncul Golfului Mexic sau din largul Mării Sargaselor. Victor gustă apa de ploaie ca un marinar experimentat: „Sărată. De mare. *Pas de doute.*”[19] Făcu un gest resemnat şi, ca să le arate că în următoarele ceasuri vor fi puşi la grea încercare, se duse să caute sticle cu vin, pahare, prăjituri şi se instală într-un fotoliu, cu teancuri de cărţi împrejur. Aşezară felinare şi lumânări lângă lămpile, care, la fiece rafală, ameninţau să se stingă. „Mai bine să stăm treji – spuse francezul. S-ar putea să iasă din ţâţâni vreo uşă sau să cadă vreo fereastră.” Aveau o grămadă de blăni

---

18 Minunate locuri! (în lb. franceză).
19 Fără îndoială (în lb. franceză).

şi scule de tâmplărie la îndemână. Remigio şi Rosaura, care fuseseră chemaţi în salon, să stea şi ei la adăpost, se rugau într-un glas cerând ajutorul sfintei Bárbara... Puţin după miezul nopţii uraganul se dezlănţui din plin asupra oraşului. Un muget imens împânzi văzduhul, însoţit de trosnete şi huruituri. Pe străzi se rostogoleau tot felul de obiecte. Altele zburau pe deasupra clopotniţelor. Din cer cădeau bucăţi de bârne, firme de prăvălii, ţigle, geamuri, crengi rupte, felinare, butoaie, catarge de corăbii. Toate porţile detunau ca izbite de nişte ciocane colosale. Între două bubuituri se auzeau ferestrele zgâlţâindu-se în ţâţâni. Casele se cutremurau din temelii până la acoperişuri, gemând din toate încheieturile lemnăriei. În momentul acela un puhoi de apă murdară, noroioasă, ieşită din grajduri, din ogradă, de la bucătărie, revărsată din stradă, răbufni în curtea interioară, astupând gurile de canal cu mâl de cenuşă şi baligă, cu gunoaie şi frunze căzute. Victor, dând strigăte de alarmă, făcu sul covorul din salon. După ce-l aruncă pe o treaptă mai înaltă a scării, se grăbi să înfrunte zoaiele ce se umflau cu fiece clipă, năvălind în sufragerie, trecând pragul celorlalte încăperi. Sofía, Esteban şi Carlos căutau să salveze o parte din mobile, urcându-le pe bufete, pe mese, pe scrinuri şi pe dulapuri. „Nu! – strigă Victor – Acolo!” Şi intrând până aproape de genunchi în mocirla din mijlocul casei deschise uşa ce ducea în magazin. Şi acolo şuvoiul pătrunsese înăuntru, făcând să se perinde molcom în raza felinarului o mulţime de lucruri ce pluteau în voia apei. Dând ordine, chemând pe unul şi pe altul, coordonând eforturile, Victor îi puse pe bărbaţi şi pe mulatră la treabă, indicându-le ce anume trebuia scăpat de la înec. Baloturile de materiale perisabile, cupoane de stofă, boccele de pene, mărfuri de valoare, erau aruncate peste mormanul de saci unde nu putea să ajungă apa. „Mobilele se repară – striga Victor – dar astea dacă se strică nu mai sunt bune de nimic.”

Văzând că ceilalţi pricepuseră despre ce-i vorba şi lucrau în cea mai mare viteză, se întoarse în casă, unde Sofía, cuprinsă de spaimă, cutremurându-se toată de plâns, stătea ghemuită pe un divan. Apa se înălţase de o palmă în jurul ei. Victor o luă în braţe şi, urcând-o în camera ei, o aruncă pe pat: „Să nu te mişti de aici. Mă duc după mobile.” Şi începu să coboare şi să urce scările, cărând covoare, paravane, taburete, scaune şi tot ce putea fi salvat. Apa îi ajungea acum până la genunchi. Deodată se auzi o huruitură ca şi cum s-ar fi surpat ceva: ţiglele unei cline a acoperişului casei zăceau risipite pe lespezile curţii interioare ca un pachet de cărţi de joc. O grămadă de moloz amestecat cu noroi astupase uşa ce răspundea în magazin, înţepenind-o. Aplecată peste balustrada scării, Sofía ţipa ca din gură de şarpe. Victor se urcă din nou la etaj, cu un cufăr plin cu diferite mărunţişuri şi, îmbrâncind-o pe fată fără menajamente, o sili să intre la ea în cameră, după care se prăbuşi cu răsuflarea tăiată într-un fotoliu: „Gata. Mai mult nu pot să fac”. Şi ca s-o liniştească pe Sofía care cerşea o alinare, îi spuse că momentul critic trecuse şi furia ciclonului începea să se astâmpere, că ceilalţi din casă se aflau în siguranţă în depozitul de mărfuri, urcaţi pe grămezile de saci şi că nu le mai rămânea altceva de făcut decât să aştepte zorile. Spre norocul lor, uşile şi ferestrele se dovediseră destul de solide. De altfel nu era pentru prima oară că masiva clădire înfrunta un uragan. Şi pe un ton aproape glumeţ, îi atrase atenţia fetei că era într-un hal fără hal cu rochia ei murdărită de zoaie, cu ciorapii plini de noroi, cu părul ei lăţos şi ud de care se aninaseră frunze uscate. Sofía intră în cabinetul ei de toaletă, de unde se întoarse ceva mai încolo, după ce-şi trecuse pieptenele prin păr, îmbrăcată într-o cămaşă de noapte. Afară, potopul, înverşunat de suflarea ciclonului se întrerupea în răstimpuri, destrămat în rafale – unele mai firave, altele mai aprige; în orice caz

tot mai rare. Acum nu mai cădea din înălţimi decât o burniţă cu miros de mare. Se împuţina harababura lucrurilor împinse, smulse, rostogolite, aruncate de sus. „Ai face mai bine să te culci”, îi recomandă Victor, aducându-i un pahar de vin generos. Şi cu o seninătate uluitoare îşi scoase cămaşa, rămânând cu pieptul gol. „Nici dac-ar fi bărbatul meu...” se gândi Sofía, întorcându-se cu faţa la perete. Era gata chiar să-i spună ceva, dar somnul îi încâlci vorbele... La un moment dat se trezi brusc – era încă noapte afară – cu impresia că cineva stătea lungit în pat lângă ea. Un braţ străin se odihnea peste mijlocul ei. Şi braţul acela devenea din ce în ce mai stăruitor, strângând-o, încolăcind-o. La început, luată pe neaşteptate, zăpăcită, nu înţelese prea bine ce se întâmpla cu ea; după spaima prin care trecuse, era plăcut să se simtă apărată, învăluită, ocrotită de căldura unei alte fiinţe. Era să adoarmă din nou când, dezmeticindu-se, îşi dădu seama, deodată, şi înfiorată la gândul imposibilităţii de a tolera asemenea situaţie. Răsucindu-se brusc, corpul ei întâlni goliciunea unui alt corp. Se cutremură toată într-o zguduire nervoasă. Lovea cu pumnii, cu coatele, cu genunchii, încercând să zgârie, sa rănească, străduindu-se mereu să evite contactul bizar cu o duritate necunoscută ce-i căuta pântecul. Omul de lângă ea se căznea să-i încleşteze între degete încheieturile mâinilor, o răsuflare primejdioasă îi adia pe lângă tâmple, murmurându-i pe întuneric la ureche cuvinte ciudate. O luptă îi împleti laolaltă, înlănţuindu-le, contopindu-le trupurile, fără ca bărbatul să poată obţine ceva. Însufleţită de o putere nebănuită, vajnică, izvorâtă parcă din măruntaiele sale ameninţate, femeia izbea într-una cu fiece mişcare, îndârjindu-se crispată şi aprigă, fără să se lase ademenită, nici îmblânzită. Până la urmă, bărbatul se văzu silit să abandoneze mistuitoarea-i dorinţă, mărturisindu-şi înfrângerea printr-un râs sec ce nu reuşea să-i ascundă supărarea, în timp ce femeia continua să

lupte cu glasul, într-o răbufnire de proteste şi sarcasme care dădeau în vileag o prodigioasă iscusinţă de a umili, de a săgeta punctul cel mai dureros. Patul se uşură de o greutate. Umblând de colo până colo prin casă, celălalt o ruga, cu asemenea inflexiuni ale vocii, încât părea că-i cerşeşte iertarea, să nu-i poarte pică. Încercând să se dezvinovăţească, invocă tot felul de motive pe care fata, stăpână pe o îndoită victorie, le asculta uluită, cu atât mai mult cu cât niciodată nu s-ar fi gândit că un om în toată firea şi în toată puterea vârstei, atât de umblat, cu un trecut întreg în spatele lui, ar putea să-i atribuie proporţii de femeie – ei, care se simţea atât de aproape de copilărie. Acum când trupul său abia apucase să scape de un pericol iminent, Sofía se temea să nu alunece cumva într-o primejdie poate şi mai mare: aceea de a se lăsa ispitită de glasul care-i vorbea din întuneric – câteodată cu o blândeţe intolerabilă – deschizându-i porţile unei lumi necunoscute. În acea noapte jocurile adolescenţei luaseră sfârşit. Cuvintele aveau acum o altă greutate. Ceea ce se întâmplase ca şi ceea ce nu se întâmplase atunci dobândea o importanţă enormă. Uşa scârţâi şi în mijirea verzuie a dimineţii se profila o umbră omenească ce se îndepărta încet, târându-şi picioarele, ca istovită. Sofía rămânea singură, cu inima zbuciumată, cu părul despletit, bântuită de nelinişte, cu sentimentul că trecuse printr-o cumplită încercare. Pielea ei avea un miros curios – poate real sau poate nu era decât o părere – de care nu reuşea să scape; un miros sumbru, animalic, de care ea totuşi nu era străină. Lumina zilei începuse să se strecoare în odaie. Alături de ea stăruia profund o prezenţă ce-şi lăsase întipărită forma trupului. Tânăra se apucă să-şi deretice patul, bătând aşternutul cu palma ici şi colo pentru ca penele să se înfoaie la loc. Treaba aceasta o făcu să se simtă umilită până în adâncul sufletului; probabil tot aşa îşi dereticau patul prostituatele – cele de acolo, de lângă

Arsenal... după ce se culcau cu câte un necunoscut. Şi tot aşa şi fecioarele dezvirginate, prihănite a doua zi după nuntă. Nimic nu putea fi mai umilitor decât nevoia aceasta de a face rânduială, de a netezi aşternutul, care dezvăluia un fel de complicitate, de consimţământ; ruşinoasă precauţie, gest tăinuit de ibovnică doritoare să şteargă dezordinea lăsată de o îmbrăţişare. Sofía se culcă din nou, biruită de un somn atât de greu încât, intrând în cameră, Carlos o auzi suspinând, cu toate că dormea atât de profund, şi nu se trezi la chemările lui. „Las-o, spuse Esteban. O fi având şi ea ale ei.”

VIII

Treptat, treptat, ziua începu a se înfiripa, deşi mai târziu ca de obicei, luminând un oraş fără acoperişuri, plin de ruine şi surpături, redus doar la schelăriile dezgolite. Din sute de case sărace nu mai rămăseseră decât furcile din colţuri şi duşumelele smulse ce se clătinau deasupra noroaielor, ca nişte scene păcătoase de teatru pe care familiile, resemnate, făceau inventarul puţinelor lucruri scăpate de la înec – cu bunicuţa ce se legăna anevoie într-un balansoar; cu femeia însărcinată care se temea să n-o apuce tocmai acum într-o situaţie atât de disperată durerile facerii; cu ftizicul sau astmaticul înfăşuraţi în pleduri, retraşi în colţurile scenei ca nişte actori de bâlci care îşi jucaseră rolurile. Din apele nămoloase ale portului se iveau la suprafaţă catargele navelor scufundate, printre bărci inundate ce pluteau fără ţintă până se împotmoleau printre alge. Era scos la mal cadavrul vreunui marinar cu mâinile prinse într-o încâlcitură de parâme. La Arsenal ciclonul măturase toată partea de jos a oraşului, răspândind lemnăria navelor în construcţie şi făcând zob pereţii şubrezi ai tavernelor şi ai localurilor de dans. În locul străzilor erau acum nişte gropi cu noroi. Tăria vântului reuşise să biruie chiar câteva din vechile palate, cu toată zidăria lor masivă, din piatră; lucarnele, uşile şi ferestrele cedaseră uraganului care răzbătuse printre ziduri pentru a răbufni apoi din interior, luând cu asalt porticele şi faţadele pe care le culcase la pământ. Purtate pe sus de furtună, mobilele unei faimoase tâmplării *La micul San José* de lângă chei – nimeriseră în mijlocul câmpului, afară din oraş, dincolo de grădinile de zarzavat, unde sute de palmieri zăceau pe jos, scăldaţi de pâraiele umflate, ca nişte trunchiuri de coloane antice răsturnate de un cutremur. Şi totuşi, în ciuda proporţiilor pe care le luase dezastrul, oamenii obişnuiţi cu periodicitatea unei

calamităţi pe care o socoteau o inerentă convulsie a tropicelor, se şi apucaseră să astupe, să dreagă, să tencuiască cu o sârguinţă de insecte. Totul era jilav; totul mirosea a umezeală; totul uda mâinile. În ziua aceea toată lumea nu avu altceva de făcut decât să zvânte, să scoată, să azvârle apa de oriunde pătrunsese. Iar pe înserat, după ce isprăviseră de reparat propriile lor case, tâmplarii, zidarii, geamgiii şi lăcătuşii începură să umble prin oraş, oferindu-şi serviciile... Când Sofía ieşi din somnolenţa ei, casa era plină de salahori aduşi de Remigio; în vreme ce unii acopereau cu ţiglă scheletul acoperişului distrus, alţii scoteau afară dărâmăturile care troieneau curtea interioară. Pe culoare şi galerii era un du-te-vino de găleţi cu mortar sau cu ipsos şi de bârne purtate pe umeri, în timp ce Carlos şi Esteban, făcând mereu naveta între depozit şi casă, întocmeau un inventar al mobilelor stricate şi al mărfurilor pierdute. Instalat în salon, Victor, îmbrăcat cu nişte haine de-ale lui Carlos, care-l cam strângeau la cusături, cerceta preocupat şi cu râvnă registrele magazinului. Zărind-o pe Sofía, îşi vârî mai adânc nasul în catastif, prefăcându-se a nu fi observat-o. La rândul său fata îşi văzu de rosturile ei, îndreptându-se spre bucătărie şi cămări, unde Rosaura, care nu închisese ochii o clipă, se căznea să salveze vase, tacâmuri şi felurite unelte de gospodărie din nămolul ce, începuse să se întărească pe podele. Sofía era ameţită de toată forfota aceea, de oamenii ce invadaseră casa, de situaţia neobişnuită ce dezorganizase tot ceea ce fusese pus în bună rânduială, făcând să domnească prin camere o dezordine aidoma celei de altădată. În după-amiaza aceea se alcătuiseră noi Turnuri înclinate, noi Trecători ale druizilor, noi coclauri muntoase printre lăzi, mobile, perdele desprinse, covoare făcute sul şi cocoţate pe dulapuri – printre care, din păcate, stăruiau cu totul alte mirosuri decât în zilele de odinioară. Şi ciudăţenia împrejurărilor, năprăsnicia unui

eveniment ce scosese pe toată lumea din făgaşul obiceiurilor şi rutina de fiece zi, contribuiau să adâncească o sumedenie de nelinişti contradictorii ce încolţiseră în sufletul Sofíei în clipa când, trezindu-se din somn, îşi amintise de cele întâmplate peste noapte. Dar toate astea făceau şi ele parte din imensa dezordine în care trăia oraşul şi care se întregi într-un decor de cataclism. Era totuşi ceva mult mai important decât prăbuşirea zidurilor, surparea clopotniţelor, scufundarea corăbiilor, şi anume, faptul că fusese dorită. Şi faptul acesta era atât de insolit, atât de neprevăzut, atât de tulburător, că nu reuşea să se convingă de realitatea lui. În câteva ore numai ieşise din adolescenţă, cu senzaţia că trupul ei ajunsese la maturitate dospit de dorinţa unui bărbat. Cineva o privise ca pe o femeie, când ei nici prin minte nu i-ar fi trecut să se socotească femeie – să-şi închipuie cumva că ceilalţi ar putea s-o pună în rândul femeilor. „Sunt o femeie”, şoptea umilită şi copleşită de o povară uriaşă aşezată pe umerii săi, privindu-se în oglindă cum s-ar fi uitat la o persoană străină, contrariată, vexată de nu ştiu ce fatalitate, găsindu-se lungă şi lălâie, lipsită de nuri, cu şoldurile prea înguste, cu braţele slabe şi cu sâni asimetrici şi, pentru prima oară, era supărată pe propria ei înfăţişare. În lume primejdiile te pândeau la tot pasul. Părăsise o cale unde nu avusese de înfruntat niciun fel de riscuri ca să apuce pe alta, hărăzită încercărilor şi comparaţiilor pe care era silită să le facă între imaginea sa reală şi cea din oglindă, o cale care nu putea fi străbătută fără sfâşieri sau clipe de ameţeală... Noaptea coborî repede. Salahorii plecară şi o linişte adâncă – linişte de paragină şi doliu – se lăsă peste oraşul distrus. Frânţi de oboseală, Sofía, Esteban şi Carlos se duseră să se culce după o masă frugală alcătuită din mezeluri, în timpul căreia schimbară foarte puţine cuvinte şi numai în legătură cu ravagiile ciclonului. Victor care, preocupat, scria într-una cifre cu unghia degetului mare pe

faţa de masă – adunând, scăzând, ştergând, le ceru voie să rămână în salon până mai târziu sau mai bine până a doua zi. Pe străzi nu se putea circula. Probabil că umblau tâlhari, borfaşi, care se puteau deda în voie unor îndeletniciri ocrotite de bezna nopţii. În afară de asta ţinea foarte mult să termine verificarea registrelor. „Mi se pare că am dat peste ceva care vă interesează în mod deosebit, spuse el, o să vorbim mâine.” A doua zi, nu bătuse încă ora nouă, când Sofía, trezită din somn de bocăniturile ciocanelor, de scârţâitul scripeţilor şi fierăstraielor, de vocile lucrătorilor ce răsunau în toată casa, coborî în salon, unde dădu cu ochii de o scenă destul de curioasă. Zâmbind strâmb, executorul testamentar şedea într-un fotoliu, în faţa lui Carlos şi a lui Esteban care, aşezaţi la o oarecare distanţă, ca nişte judecători la tribunal, aşteptau încruntaţi, din cale afară de serioşi. Victor se plimba de la un capăt la altul al camerei cu mâinile la spate. Din când în când se oprea în dreptul lui don Cosma care părea că se află în faţa unei instanţe, privindu-l ţintă, şi rezumându-şi gândurile printr-un *„Oui!* [20] slobozit din colţul gurii, ca un mârâit. În cele din urmă se aşeză într-un fotoliu din colţul încăperii. Consultă un carneţel unde părea că-şi făcuse unele însemnări („Oui!...) şi începu să vorbească, cu o indulgentă dezinvoltură, ba lustruindu-şi unghiile pe mâneca hainei, ba jucându-se cu un creion, ba arătându-se deodată foarte interesat de ceea ce se întâmpla cu degetul mic de la mâna lui stângă, începu prin a declara că de felul său nu prea se simţea îndemnat să se amestece în treburile altora. Lăudă apoi zelul pe care-l dovedise *monsieur Cosme* (pronunţa *Côôôme,* lungind exagerat de mult vocala) străduindu-se să îndeplinească toate dorinţele pupililor săi, orice le-ar fi poftit inima, şi îngrijindu-se să nu lipsească nimic în casă. Dar zelul acesta – *n'est-ce*

---

20 Aşa! (în lb. franceză.)

pas?[21] – poate că-i slujea să adoarmă din capul locului orice bănuială. „Ce fel de bănuială?” întrebă executorul, ca şi când spusele interlocutorului nu-l priveau câtuşi de puţin, apropiindu-şi încetul cu încetul fotoliul de scaunele băieţilor, vrând parcă să arate cu tot dinadinsul că făcea parte din familie. Victor însă schiţă un gest către cei doi tineri căutând să sublinieze printr-o intimitate a tonului care, de fapt, îl cobora pe celălalt în rândul persoanelor inoportune: „Fiindcă l-am citit acum de curând pe Regnard, *mes amis,* amintiţi-vă de aceste versuri care în împrejurarea de azi sunt cum nu se poate mai potrivite: *Ah! qu'à notre secours à propos vous venez! – Encore un jour plus tard, nous étions ruinés*.”[22] „Exact ca la Comedia franceză”, spuse don Cosma, râzând singur de gluma lui, în mijlocul unei tăceri penibile. „Câteodată, duminica – urmă Victor – în timp ce băieţii dormeau” (şi arăta uşa ce ducea spre magazin) pătrunsese în cealaltă aripă a casei, scotocind peste tot, observând, numărând, adunând, notând tot. Şi astfel – avea ce-i drept un suflet de negustor, fără doar şi poate – putuse să-şi dea seama că valoarea anumitor stocuri de mărfuri nu corespundea exact cifrei care figura în hârtiile înmânate cu regularitate lui Carlos de executor. El ştia („Taci din gură!”, se răsti la don Cosma care încerca să spună ceva) că afacerile întâmpinau mai multe dificultăţi acum decât înainte; că negoţul liber avea destule încurcături şi necazuri. Dar asta nu era un motiv (şi aici vocea sa se ridică ameninţătoare) să prezinte orfanilor nişte situaţii false, pe care de altfel ştia foarte bine că nici nu le vor citi... Don Cosma dădu să se ridice din fotoliu. Victor însă i-o luă înainte îndreptându-se spre el cu paşi mari şi cu arătătorul întins. Glasul său acum era metalic şi aspru; ceea ce se întâmpla în magazin era un

---

21 Nu-i aşa? (în lb. franceza).

22 Ah, aţi venit la ţanc, zău! O zi să fi trecut, am fi fost ruinaţi! (în lb. franceză.)

adevărat scandal, un scandal care dura de la moartea tatălui lui Carlos şi al Sofíei. Cu ajutorul unui simplu inventar, întocmit de faţă cu martori, ar putea să dovedească foarte lesne că pretinsul om de încredere, aşa-zisul protector, executorul testamentar cu apucături hoţeşti, căuta să facă avere pe spinarea unor bieţi copii neajutoraţi pe care-i înşela în mod criminal ştiindu-i incapabili, lipsiţi de experienţă, cum erau, să-şi administreze singuri bunurile. Şi asta încă nu era tot: aflase de unele speculaţii riscante pe care „cel de-al doilea tată" le făcea cu banii pupililor săi; de nu ştiu ce cumpărări efectuate de oamenii săi de paie, pe care-i califica drept „Câini venali" citând cu emfază epitetul folosit de Cicero în discursurile lui. Don Cosma încercă să strecoare o vorbă în puhoiul acela de cuvinte, dar interlocutorul, ridicând din ce în ce tonul, continua răfuiala, implacabil, cu faţa îmbrobonată de sudoare şi parcă mai înalt ca de obicei. Îşi desfăcuse gulerul cu un gest atât de brusc, că cele două capete libere îi atârnau peste jiletcă, lăsând slobod gâtul cu vinele încordate, pentru a se putea dedica în voie efortului final necesar unei peroraţii răsunătoare. Pentru prima oară Sofía îl găsea frumos, în ipostaza de tribun, bătând cu pumnul în masă, pentru a sublinia momentul culminant al unei fraze. La un moment dat oratorul se retrase spre peretele din fund şi, sprijinindu-se cu spatele de el, îşi încrucişă braţele la piept cu un gest amplu şi, după o pauză foarte scurtă de care celălalt nu ştiu să profite, încheie cu un glas tăios şi uscat, în care se simţea un trufaş dispreţ: *„Vous êtes un misérable, Monsieur"*[23]

Don Cosma şedea copleşit, încovoiat, ghemuit în fundul fotoliului prea larg pentru a fi un cadru potrivit pentru firava sa făptură. Mânia făcea să-i tremure buzele pecetluite de o tăcere înfiorată, în timp ce zgrepţăna cu unghiile catifeaua fotoliului. Deodată însă se ridică în

---

23 Eşti un ticălos, domnule.

picioare lătrând spre Victor un singur cuvânt care răsună ca o explozie într-o catedrală în urechile Sofíei: „Francmasonule!” Cuvântul se mistui în propria sa vâltoare, pentru a răbufni din nou, într-un clocot furios: „Francmasonule!” iarăşi şi iarăşi, de fiecare dată repetat cu un glas tot mai ascuţit, mai alterat, ca şi cum ar fi fost suficient ca să descalifice orice acuzator; să doboare la pământ orice concluzie; să spele de orice păcat pe cel care-l pronunţa. Văzând că interlocutorul se mulţumea să-i răspundă cu un zâmbet sfidător, executorul pomeni despre transportul de făină de la Boston care nu sosise încă şi nici n-avea să sosească vreodată, deoarece nu era decât un pretext menit să ascundă urzelile celui care era agentul francmasoneriei din Santo-Domingo împreună cu mulatrul Ogé, un magnetizator şi un vraci, pe care s-ar cădea să-l denunţe Protomedicatului pentru că înşelase buna-credinţă a copiilor ăstora cu tot felul de năzdrăvănii panglicăreşti de a căror ineficacitate Esteban avea să se convingă azi, mâine, când o să-l întoarcă iarăşi boala. Şi acum Don Cosma luă la rândul său ofensiva, învârtindu-se în jurul franţuzului ca un bărzăune furios: „Ăştia de teapa lor se închină lui Lucifer; ăştia îl hulesc pe Cristos în limba ebraică; ăştia scuipă Crucifixul; ăştia în Joia Mare înjunghie în toiul nopţii un miel încoronat cu spini, răstignit cu faţa în jos, cu picioarele bătute în cuie, pe masa unde are loc cel mai cumplit ospăţ”. De aceea sfinţii părinţi Clement şi Benedict îi afurisiseră pe nelegiuiţii de felul lor, osândindu-i să ardă în focul gheenei... Şi, speriat, ca şi când ar fi dat în vileag misterele unui sabat la care ar fi luat parte, prinse a vorbi despre apostaţii care se lepădau de Mântuitor, slăvindu-l în schimb pe Hiram-Abi, arhitectul ce construise templul lui Solomon, şi care în ceremoniile lor tainice se închinau zeiţei Isis şi lui Osiris, atribuindu-şi diverse titluri cum ar fi bunăoară Rege al Tirului, Ziditor al Turnului Vavilonului, Cavaler Kadosh,

Mare Maestru al Templierilor, acesta din urmă în amintirea lui Jacques de Molay, care pentru mârşavele-i obiceiuri fusese acuzat de erezie şi ars de viu, fiindcă se închina demonului întruchipat într-un idol numit Bafomet. „Ăştia nu se roagă la sfinţi, ci lui Belial, lui Astaroth şi lui Behemoth.” Stirpe rea ce se strecura pretutindeni, tăgăduind credinţa creştină şi autoritatea guvernelor legitime, în numele nu ştiu cărei „filantropii”, a nu ştiu cărei năzuinţe spre fericire şi democraţie, vorbe ce ascundeau de fapt o conjuraţie internaţională menită să distrugă ordinea statornicită. Şi privindu-l drept în ochi pe Victor, îi aruncă iarăşi şi iarăşi în faţă cuvântul „Conspirator” încât, în cele din urmă, istovită de atâtea strigăte, vocea i se stinse, înecată de tuse. „E adevărat ce spune?” întrebă Sofía, cu un glăscior timid, uluită şi în acelaşi timp neîncrezătoare faţă de apariţia cu totul neaşteptată a lui Isis şi Osiris în decorul fastuos al Templului lui Solomon şi al Castelului Templierilor. „Singurul lucru adevărat este că această casă se duce de râpă” – răspunse Victor, liniştit. Şi, întorcându-se spre Carlos, adăugă: „Cazul tutorilor nedemni era prevăzut chiar şi în Codul Roman. Erau chemaţi să dea socoteală în faţa unui tribunal”. Cuvântul „tribunal” avu darul să-l înviorezе brusc pe executor: „Vom vedea cine o să intre mai întâi la gros – spuse el cu o voce răguşită. După câte ştiu eu zilele astea o să se facă o razie ca să-i strângă pe toţi francmasonii şi străinii indezirabili. Prea am fost din cale-afară de toleranţi ca nişte proşti până acum.” Şi, luându-şi pălăria îi sfătui: „Daţi-l afară pe acest vântură-ţară, până nu vă ridică pe toţi de acasă!” Şi cu o plecăciune spuse un „Bună ziua… la toată lumea”, pe un ton la fel de ameninţător, trântind atât de vijelios uşa la plecare, încât se cutremurară toate geamurile.

Tinerii aşteptau explicaţii din partea lui Victor; acesta însă avea altă treabă acum, sigilând cu ceară roşie nişte

sfori groase cu care legase registrele magazinului: „Păstraţi-le bine – spuse – aici aveţi toate probele”. Se aplecă apoi gânditor pe fereastră privind curtea plină de salahori care terminau reparaţiile sub supravegherea lui Remigio, mândru nevoie mare că se văzuse ridicat la rangul de contramaistru. Deodată, simţind nevoia să îndeplinească o muncă fizică, luă o mistrie din mâna unui zidar şi, amestecându-se printre salahori, se apucă să netezească tencuiala şi să astupe găurile peretelui dinspre curte, care avusese cel mai mult de suferit din pricina ţiglelor căzute. Văzându-l cum se caţără pe schelă, stropit pe faţă cu ipsos şi mortar, Sofía se gândea la mitul lui Hiram-Abi: în ciuda afuriseniilor pe care le auzise la biserică; în ciuda mielului încoronat cu spini, a blestemelor rostite în limba ebraică şi a cutremurătoarelor bule papale, se simţea puţin fascinată de secretul aflat în păstrarea lui Victor care în momentul acela semăna într-adevăr cu un ziditor de temple... îl privi dintr-odată cu alţi ochi, ca pe unul ce venea de pe tărâmuri interzise, cunoscător al unor nepătrunse mistere, explorator al Asiei care ar fi descoperit un text necunoscut al lui Zoroastru, cumva ca pe un Orfeu ce cutreierase infernul. Îşi amintea că-l văzuse odată, când jucau şarade vii, întruchipând pe nu ştiu care arhitect din antichitate, asasinat mişeleşte cu o lovitură de mai. Îl văzuseră de asemenea costumat în templier cu o cruce ţesută pe tunică, mimând caznele lui Jacques de Molay. Acuzaţiile executorului păreau întemeiate pe o neîndoielnică realitate. O realitate care însă i se părea atrăgătoare acum, prin taina ce-o învăluia, prin misterul şi prin acţiunea ocultă de care se afla legată. Mult mai interesantă era o viaţă pusă în slujba unei convingeri periculoase decât o existenţă încremenită într-o cucernică aşteptare a câtorva bieţi saci cu făină. Între un conspirator şi un simplu negustor, inima ei înclina spre cel dintâi. Pasiunea adolescenţei pentru deghizări, pentru cuvinte

conspirative, pentru cutii cu scrisori necunoscute, pentru criptografii pe care nimeni să nu le poată descifra, pentru jurnale intime păstrate sub zăvoare, înflorea împrospătată în aventura întrezărită: „Dar... or fi chiar atât de odioşi cum se spune?”. Esteban ridică din umeri: toate sectele şi grupările secrete fuseseră ponegrite. De la creştinii primitivi învinuiţi că spintecau copiii şi până la iluminaţii din Bavaria, al căror unic păcat era că doreau binele omenirii. „Cu siguranţă că sunt certaţi cu Dumnezeu”, spuse Carlos. „Dumnezeu nu este decât o ipoteză”, replică Esteban. Deodată, ca şi cum ar fi vrut să se elibereze cât mai grabnic de o apăsare insuportabilă, Sofía începu să strige cât o ţinea gura: „M-am săturat de Dumnezeu; m-am săturat de călugăriţe; m-am săturat de tutorii şi executorii testamentari, de notari şi registre, de furturi şi ticăloşii; m-am săturat să mai văd în faţa ochilor asemenea lucruri”. Şi, căţărându-se pe un fotoliu de lângă perete, desprinse din cui un tablou mare – portretul tatălui său – pe care-l azvârli pe podea cu atâta înverşunare, încât rama se desprinse de şasiu. Şi în faţa indiferenţei simulate de ceilalţi, prinse a lovi furioasă cu tocul încălţămintei pânza, făcând să zboare în bucăţi crusta de culoare. După ce socoti că tabloul fusese călcat în picioare, făcut harcea parcea, terfelit cum era mai bine, Sofía se prăbuşi gâfâind într-un fotoliu, încruntată. Victor scăpă din mână mistria, surprins: Ogé tocmai intra în curte cu pas grăbit. „Trebuie s-o ştergem”, spuse el, şi-i povesti pe scurt ceea ce putuse să afle în timp ce stătea ascuns în casa unui „frate”: îndreptând atenţia autorităţilor spre alte sarcini mai urgente, ciclonul întrerupsese măsurile pe care poliţia începuse să le ia împotriva francmasonilor. Primiseră instrucţiuni din metropolă. Aici nu era nimic de făcut deocamdată. Lucrul cel mai cuminte era să profite de harababura ce domnea în momentul de faţă, când toată lumea era ocupată să ridice la loc pereţii caselor şi să

cureţe drumurile, ca să părăsească oraşul şi să observe, de undeva din vreun loc mai singuratic, întorsătura pe care aveau s-o ia evenimentele. „Plantaţia noastră e numai bună pentru aşa ceva”, hotărî Sofía, cu un ton care nu admitea împotrivire, ducându-se la cămară să pregătească un coş cu merinde. Acolo, printre fripturi reci, muştar şi pâini, chibzuiră cu toţii c-ar fi bine să rămână cineva acasă, Carlos bunăoară, pentru a culege informaţii. Esteban se duse să desprindă din cui hamurile calului, în timp ce Remigio se îndrepta spre poşta de cai din piaţa lui Isus să facă rost de doi gonaci de schimb.

IX

Pe drumuri desfundate, sub o burniţă care făcea să lucească poclitul de muşama neagră, pătrunzând, mânată de vânt până la canapeaua din spate, după ce udase hainele lui Esteban şi Ogé urcaţi pe capră, trăsura mergea scârţâind, hurducându-se, lăsându-se într-o rână; atât de aplecată, câteodată, încât părea gata-gata să se răstoarne; cufundându-se atât de adânc în apă când trecea printr-un vad, încât felinarele erau împroşcate cu stropi; înotând tot timpul prin noroaie, încât nu apuca bine să scape de clisa roşie a plantaţiilor de trestie-de-zahăr că se năclăia de glodul cenuşiu al pământurilor sărace, unde vedeau răsărind pe alocuri cruci de cimitire în dreptul cărora Remigio, încheietorul convoiului, călare pe unul dintre gonacii de schimb, nu uita niciodată să se încline. În ciuda vitregiei timpului, călătorii îşi continuau drumul cântând şi râzând, bând vin de Malvasia, şi ospătându-se cu sanvişuri, biscuiţi şi drajeuri, veseli nevoie mare, învioraţi de aerul proaspăt, care mirosea a păşuni verzi, a vaci cu ugerul plin, a focuri aprinse pe câmp cu lemne – departe de saramură, de păstramă, de ceapă încolţită, ce împrăştiau emanaţiile lor puturoase pe străzile înguste ale oraşului. Ogé cânta un cântec în dialect creol: *„Dipi mon perdi Lisette-mon pas souchié kalenda; – mon quitté bram-bram sonnette-mon battre bamboula"*. Sofía cânta o frumoasă balada scoţiană, fără să se sinchisească de Esteban, care pretindea că verişoara lui era teribil de afectată când vorbea englezeşte. La rândul său Victor cânta, destul de fals, deşi cu aerul cel mai serios din lume, un cântec din care nu ştia decât începutul: *„Oh! Richard! Oh! Richard, mon Roi!”,* mulţumindu-se să-l repete iarăşi şi iarăşi. Pe înserate ploaia se înteţi; drumurile erau din ce în ce mai desfundate, unul începu să tuşească, altul răguşise, iar Sofía tremura de zor în hainele ei umede. Cei trei bărbaţi

treceau cu rândul pe capră, într-un permanent du-te-vino din trăsură afară şi de afară iar în trăsură, din pricina căruia nu puteau să stea de vorbă ca lumea. Marea întrebare, marea enigmă – care erau de fapt îndeletnicirile lui Victor şi Ogé? – rămânea în suspensie; nimeni nu îndrăznise să abordeze acest subiect, şi poate că tocmai de aceea cântau cu atâta râvnă, aşteptând un moment prielnic pentru a lămuri misterele... Se înnoptase când ajunseră la conac, o construcţie din cărămidă şi piatră, destul de părăginită şi crăpată peste tot, cu nenumărate camere, culoare lungi şi o sumedenie de coloane, totul fiind adăpostit de un acoperiş ale cărui versante se sprijineau pe capetele grinzilor. În ciuda oboselii şi a fricii de liliecii ce dădeau târcoale peste tot, Sofía se îngriji de paturi, cearşafuri, pleduri pentru toată lumea, porunci să se toarne apă în ligheane şi se apucă să cârpească apărătoarele de ţânţari, care erau găurite, făgăduindu-le mai mult confort pentru noaptea următoare. Între timp, Victor prinsese două găini cărora le sucise gâtul, apucându-le de cap şi învârtindu-le în aer ca pe nişte morişti de pene, după care le opări, le jumuli şi le tăie în bucăţi cu care pregăti la repezeală o *fricassée*[24] dreasă cu rachiu din belşug şi cu piper măcinat – *„pour réchauffer messieurs les voyageurs”*[25]*.* Descoperind că în curte creşteau tufe de mărar, se apucă să bată nişte ouă anunţându-i că vor mânca *„omlette aux fines-herbes”*[26]*.* Sofía îşi făcea de lucru în jurul mesei, pe care o împodobise la mijloc cu vinete, lămâi şi castraveciori verzi. Când Victor o pofti să aprecieze mirosul îmbietor al tocanei, observă că bărbatul o cuprinsese cu braţul pe după mijloc, de astă dată însă cu un gest atât de calm, de fratern, fără s-o strângă sau să insiste, încât nu-l socoti

24 Tocană (în lb. franceză).
25 Ca să se încălzească domnii călători (în lb. franceză).
26 Omletă cu verdeţuri (în lb. franceză).

necuviincios. Recunoscând că mâncarea era într-adevăr excelentă, se desprinse cu o piruetă şi se întoarse în sufragerie, fără să se arate câtuşi de puţin supărată. Cina fu cât se poate de veselă şi mai vesel încă timpul cât stătură la taclale după masă, stăpâniţi de sentimentul de mulţumire, de siguranţă, acum că se ştiau la adăpost, în casa biciuită de ploaia care se înteţise, ropotind pe frunzele de malanga ca pe nişte foi de pergament, smulgând rodii şi mere din pomii din grădină... Devenind deodată serios, Victor începu să vorbească, pe un ton cât se poate de firesc, despre ceea ce îl adusese pe acele meleaguri. Afacerile în primul rând: mătăsurile de Lyon plăteau nişte accize mult prea mari când treceau prin Spania, pentru a fi îmbarcate pe vasele ce se îndreptau spre Havana şi Mexic; în schimb, scoase prin portul Bordeaux şi trimise la Santo-Domingo, erau transportate aici fraudulos de navele nord-americane care, venite cu încărcătură de făină de grâu pentru Antile, se întorceau în ţară. Sute de bucăţi erau introduse astfel pe piaţă, în saci identici cu cei de făină, în mod sistematic prin tertipurile unei contrabande pe picior mare pe care negustorii creoli cu idei înaintate, ajutaţi de unele autorităţi portuare, o favorizau ca să se răzbune împotriva pretenţiilor abuzive ale monopolului spaniol... Lucrând – concomitent cu afacerile sale comerciale – pentru fabricile lui Jean Baptiste Willermoz (Esteban se gândea că era vorba probabil de o persoană foarte importantă, de vreme ce îi pronunţa numele cu atâta emfază), plasase mari stocuri de mătăsuri lioneze la diferite magazine din oraş. „Chiar atât de cinstite să fie afacerile astea?” întrebă Sofía cu subînţeles. „E un mijloc de a lupta împotriva tiraniei monopolurilor – răspunse Victor – iar tirania trebuia combătută sub toate formele ei.” Şi trebuie să se facă odată primul pas, fiindcă aici oamenii lâncezeau, inerţi, amorţiţi, trăind într-o lume atemporală, cu totul în afara

realităţii, suspendată între tutun şi zahăr. În schimb „filantropia” era foarte puternică în Santo-Domingo, unde puteai fi la curent cu tot ce se întâmpla pe faţa pământului. Crezându-se că mişcarea se întinsese pe această insulă cu aceeaşi amploare ca şi în Spania, i se încredinţase misiunea de a intra în legătură cu afiliaţii din partea locului, în vederea creării unei organizaţii secrete, aşa cum se întâmplase aiurea. Dar care nu-i fusese dezamăgirea! Filantropii din acest oraş bogat erau pe cât de puţin numeroşi pe atât de timoraţi. Nu păreau a fi conştienţi de importanţa problemelor sociale. Manifestau, ce-i drept, oarecare simpatie pentru o mişcare ce începuse să câştige un prestigiu universal, fără să desfăşoare totuşi o activitate prea mare. Din timiditate, din laşitate, lăsau să circule fel de fel de legende despre profanarea crucilor, despre luarea în deşert a numelui lui Cristos, despre nu ştiu ce nelegiuiri şi blasfemii, pe care nimeni nu mai punea nicio bază în alte părţi. (*„Nous avons autre chose à faire, croyez-moi.*[27]*”)* Nu-şi dădeau seama de repercusiunile pe plan mondial ale evenimentelor ce se desfăşurau în Europa. „Revoluţia e în toi şi nimeni n-o poate stăvili, adăugă Ogé, cu acel impresionant aer de nobleţe pe care ştia să-l dea unora din afirmaţiile sale. Revoluţie, se gândea Esteban, care se reducea la nişte informaţii de patru rânduri, în legătură cu evenimentele din Franţa, publicate în jurnalul local, între un program de teatru şi reclama unui negustor de ghitare. Însuşi Victor recunoştea că de la sosirea sa la Havana pierduse orice contact cu o actualitate urmărită cu atâta pasiune de Santo-Domingo. „Deocamdată – spunea Ogé – a ieşit de curând un decret care dă dreptul oricărui om de culoare din partea locului (şi cu degetul îşi arăta obrajii ceva mai oacheşi decât fruntea), să ocupe orice funcţie publică”. Vă daţi seama ce importanţă enormă are măsura aceasta. *„E-nor-me.”* Şi

---

27 Avem altceva de făcut, credeţi-mă (în lb. franceză).

ridicând din ce în ce glasul, schimbând mereu diapazonul, luându-şi unul altuia vorba din gură, Victor şi Ogé se lansară într-o expunere desfăşurată în salturi, pe cât de interesantă pe atât de încâlcită, din care Esteban izbuti să prindă din zbor câteva noţiuni clare: „Am depăşit epocile religioase şi metafizice; suntem în pragul unei ere noi, care este era ştiinţei.” „Stratificarea omenirii în clase este lipsită de sens.” „Interesele mercantile cu niciun preţ nu trebuie să mai dispună de puterea îngrozitoare de a dezlănţui războaie”. „Omenirea este împărţită în două clase: asupritorii şi asupriţii. Obişnuinţa, necesităţile şi lipsa de răgaz împiedică majoritatea asupriţilor să-şi dea seama de situaţia lor: dar atunci când devin conştienţi de ea, izbucneşte războiul civil.” Cuvintele libertate, fericire, egalitate, demnitate umană reveneau la tot pasul de-a lungul acelei expuneri agitate, justificând iminenţa unui incendiu de proporţii colosale pe care Esteban, în noaptea aceea, îl accepta ca pe o purificare necesară; ca un spectacol apocaliptic la care dorea din tot sufletul să asiste cât mai curând, ca să-şi înceapă viaţa de bărbat într-o lume nouă. Tânărul avea impresia, totuşi, că Victor şi Ogé, deşi uniţi prin aceleaşi cuvinte, nu erau întru totul de acord asupra lucrurilor, oamenilor, modurilor de acţiune care puteau avea vreo legătură cu evenimentele în pregătire. Medicul tocmai adusese vorba despre un anume Martinez de Pasqually, filosof de seamă, mort la Santo-Domingo cu câţiva ani mai înainte, ale cărui precepte lăsaseră urme adânci în minţile unora. „Un şarlatan”, spuse Victor, schiţând ironic portretul filosofului care pretindea că poate stabili legături spirituale peste ţări şi mări cu discipolii săi, îngenuncheaţi ca şi el, cu prilejul solstiţiilor şi echinocţiilor, pe nişte cercuri magice, trase cu creta, printre lumânări aprinse, semne cabalistice, fum de mirodenii şi toată recuzita asiatică. „Ceea ce vrem noi – ripostă Ogé indispus – este să dezvoltăm forţele

transcendentale latente în om.”

„Începeţi prin a-i sfărâma lanţurile”, spuse Victor.

„Martinez de Pasqually – răspunse medicul înfierbântat – susţinea că evoluţia umanităţii este un act colectiv şi, în consecinţă, acţiunea de iniţiere individuală implică neapărat existenţa unei acţiuni sociale colective: cu cât un om ştie mai mult, cu atât va face mai mult pentru semenii săi.”

De astă dată Victor încuviinţă blajin, consimţind să accepte o idee care nu era cu totul contrară convingerilor sale. Sofía îşi mărturisi descumpănirea în faţa unor idei care îmbrăcau forme atât de diverse şi de contradictorii. „Sunt probleme mult prea complexe ca să poată fi abordate aşa, dintr-odată”, răspunse Ogé într-un mod destul de echivoc, lăsând-o ameţită de ceţurile unei lumi misterioase, ale cărei taine rămâneau ferecate. Esteban avu, deodată, impresia că trăise până atunci ca un orb, în afara unor realităţi menite să trezească cel mai viu interes; fără să vadă singurul lucru care ar fi meritat osteneala să fie luat în consideraţie la vremea aceea. „Şi ăştia care ne ţin aşa, lipsiţi de orice informaţii”, spuse Victor.

„Şi tot aşa vom rămâne şi de aci înainte, fiindcă guvernele se tem; tremură de frică în faţa fantomei ce cutreieră Europa – rosti în încheiere Ogé pe un ton profetic. S-a împlinit sorocul, prieteni. S-a împlinit sorocul.”

Timp de două zile nu făcură altceva decât să vorbească despre revoluţii, spre mirarea Sofíei care descoperea un interes nebănuit pentru discuţiile înfiripate în jurul acestui nou subiect. A vorbi despre revoluţii, a imagina revoluţii, a trăi cu închipuirea în sânul unei revoluţii înseamnă să devii oarecum stăpânul lumii. Cine vorbeşte despre revoluţie se simte îndemnat s-o şi facă. Este atât de evident că unul sau altul din privilegii trebuie abolit, încât se şi procedează la abolirea lui; se ştie cu atâta certitudine că o anumită

asuprire este odioasă, încât se legiferează numaidecât măsurile cuvenite împotriva ei; este atât de limpede că un anumit personaj este un ticălos încât este condamnat la moarte în unanimitate. Şi după ce terenul a fost astfel asanat, se purcede la ridicarea Cetăţii Viitorului. Esteban se pronunţa pentru suprimarea catolicismului, preconizând instituirea unor pedepse exemplare pentru cei care ar continua să se închine la „idoli". Victor era de acord cu el, pe când Ogé avea altă părere; dat fiind că omul manifestase întotdeauna o aspiraţie stăruitoare către ceva ce se putea numi „imitaţia lui Cristos", sentimentul acesta trebuia să se transforme într-o dorinţă arzătoare de depăşire, datorită căreia omul s-ar strădui să semene cu Cristos în aşa fel încât să devină un fel de prototip al perfecţiunii umane. Prea puţin ispitită de speculaţiile transcendentale, Sofía îi obliga să coboare din nou pe pământ, interesându-se de schimbările concrete legate de situaţia femeii şi de educaţia copiilor în societatea cea nouă.

Şi discuţia continua în gura mare, în jurul faptului dacă educaţia spartană putea fi într-adevăr satisfăcătoare şi adaptabilă cerinţelor epocii. „Nu", spunea Ogé. „Da", susţinea Victor… Iar în cea de-a treia zi controversa declanşată de problema repartiţiei bunurilor în societatea cea nouă era atât de aprigă, încât sosind la conac după o cavalcadă istovitoare, Carlos crezu că se încăieraseră. În clipa când intră în casă glasurile se potoliră. Judecând după figura lui, părea să aducă veşti neplăcute. Şi chiar aşa şi era: începuse hăituirea francmasonilor şi a străinilor suspecţi. Dacă guvernul metropolei ajunsese la o înţelegere cu miniştrii săi liberali, era în schimb ferm hotărât să stârpească ideile avansate în coloniile sale. Don Cosma îl anunţase vesel nevoie mare pe Carlos că aflase de un ordin de arestare emis împotriva lui Ogé şi a lui

Victor. *„Décidément il faut filer”*[28], spuse negustorul fără să-şi piardă cumpătul. Şi aducându-şi valiza, scoase dinăuntru o hartă pe care indică un punct de pe coasta sudică a insulei. „Nu e chiar aşa departe”, socoti el. Le istorisi apoi că pe vremea când fusese marinar încărcase bureţi, cărbuni şi piei în portul acela unde cunoştea ceva lume. Şi fără altă vorbă, se duseră şi unul şi altul să-şi strângă lucrurile, lăsându-i pe tineri cufundaţi într-o tăcere penibilă. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că plecarea lui Victor, un străin, un intrus, care intrase nu ştiau nici ei cum în viaţa lor, putea să-i mâhnească atât de mult. Sosirea lui, precedată de o răpăială de ciocănituri în uşă, avusese ceva diabolic, prin dezinvoltura cu care se instala în casă, se aşeza în capul mesei, scotocea prin dulapuri. Aparatele cabinetului de fizică începuseră ca prin minune să funcţioneze, mobilele ieşiseră din lăzile lor, bolnavii se însănătoşiseră iar apaticii deveniseră activi. Şi acum rămâneau singuri, fără apărare, fără prieteni, lăsaţi la cheremul intrigilor unei oficialităţi greoaie şi vulnerabile – ei, care dacă se pricepeau atât de puţin la afaceri, cu atât mai puţin erau în stare să descurce legile. În cazul când planau oarecare îndoieli asupra probităţii unui tutore – îi spusese un avocat lui Carlos – tribunalul proceda la numirea unui co-tutore sau a unui consiliu de tutelă, până când băieţii ajungeau la vârsta majoratului. Oricum, trebuiau să deschidă o acţiune, supunând cazul unui tribunal. Carlos avea un aliat important în persoana unui fost contabil pe care don Cosma îl mătrăşise de curând şi care se lăuda că poate să spună multe despre matrapazlâcurile tutorelui. În timp ce ei aveau să se ocupe de treaba aceasta, cu siguranţă că persecuţia dezlănţuită împotriva francmasonilor avea să se potolească. Asemenea furtuni de vară erau destul de frecvente în administraţia spaniolă; mai apoi dosarele intrau la loc în sertare şi toată

---

28 Trebuie s-o ştergem, fără doar şi poate (în lb. franceză).

lumea se lăsa iar pe tânjeală. Băieţii aveau să rămână în strânsă legătura cu Victor. Acesta ar putea să se întoarcă pentru câteva săptămâni ca să examineze situaţia magazinului şi să îndrumeze afacerile pe un alt făgaş. Ar fi chiar de văzut dacă nu l-ar putea îndupleca să renunţe la negoţul lui de la Port-au-Prince mai puţin important decât cel de aici. Pentru ei ar fi administratorul ideal şi cine ştie dacă, la rândul său, n-ar avea de câştigat, dat fiind iscusinţa cu care mânuia cifrele, stabilindu-se într-un oraş cu o activitate comercială atât de intensă. În momentul de faţă însă singura realitate imediată era aceasta: Victor şi Ogé trebuiau să fugă. Amândoi erau în pericol de a fi arestaţi şi „expulzaţi din Regate”, după cum se întâmplase şi cu alţi francezi care totuşi se aflau de o bună bucată de vreme în Spania. Sofía şi Esteban aveau să-i petreacă până în port... unde sosiră, fără să fi întâmpinat vreo piedică, trei zile mai târziu, însetaţi, obosiţi, vlăguiţi, cu hainele colbuite, cu părul, cu urechile năclăite de praf, după o călătorie anevoioasă printre plantaţii, la conacele cărora se fereau să poposească, mici mori de zahăr care terminaseră măcinatul pe anul acela, şi sate triste ce abia se desluşeau în peisajul de savane adeseori inundate. Cătunul de pescari se întindea de-a lungul unei plaje murdare, presărate cu alge uscate şi dâre de catran, pe care mişunau crabii, printre bârne sfărâmate şi parâme putrezite. Un debarcader de scânduri, rupt de greutatea unor plăci de marmură descărcate cu câteva zile mai înainte, înainta spre marea tulbure, ale cărei valuri nu făceau spume, ca şi când ar fi plutit deasupra un strat de ulei. În mijlocul bărcilor pentru pescuit bureţi, a ceamurilor pentru cărbuni, se vedeau câteva goelete de cabotaj, încărcate cu lemne de foc şi saci. O corabie ale cărei catarge înalte şi subţiri se detaşau dintre arboradele celorlalte ambarcaţiuni reuşi să trezească buna dispoziţie a lui Victor care de câteva ore îşi rumega în tăcere

oboseala. „Cunosc vasul ăsta” – spuse el – „trebuie să aflăm numai dacă s-a întors din călătorie sau dacă-i gata de plecare”. Şi, cuprins de un neastâmpăr subit, intră într-un fel de han care era în acelaşi timp băcănie, frânghierie şi cârciumă, cerând camere. Nu găsiră decât nişte chilii cu câte o laviţă şi un lighean, ai căror pereţi spoiţi cu var erau acoperiţi cu inscripţii şi desene mai mult sau mai puţin obscene. Ar fi putut găsi un hotel ceva mai confortabil dar aveau de mers o bucată de drum până acolo şi Sofía se simţea atât de ostenită, încât preferă să rămână pe loc; cel puţin podelele erau curate, adia cât de cât briza mării şi aveau la îndemână hârdaie cu apă dulce ca să se cureţe de praf. În timp ce călătorii îşi încropeau un culcuş care cum putea, Victor se duse pe chei cu gândul că va mai putea afla ceva noutăţi. După ce-şi dezmorţiră puţin oasele Sofía, Ogé şi Esteban se strânseră în jurul unei mese pe care-i aşteptau bucatele cu fasole şi peşte pregătite pentru cină, la lumina unui felinar de geamurile căruia gângăniile se loveau cu un zgomot sec. Şi poate c-ar fi mâncat pe săturate dacă tocmai atunci n-ar fi năpădit o puzderie de gâze mărunţele, ce se revărsau odată cu noaptea dinspre mlaştinile aflate în împrejurimi. Intrau peste tot, în urechi, în nări, în gură, ba se strecurau şi pe sub haine, furnicând pe spinare ca nişte firicele reci de nisip.

Fără să se sinchisească de fumul nucilor de cocos uscate şi aprinse pe grătarul unei spirtiere cu intenţia de a-i împrăştia, ţânţarii soseau mereu, roiuri, roiuri, urzicându-le obrajii, mâinile, picioarele. „Nu mai pot!”, strigă la un moment dat Sofía şi fugi la ea în cameră, unde se vârî sub apărătoarea de ţânţari după ce avu grijă să stingă cele două lumânări puse pe un scăunel ce ţinea loc de noptieră. Se simţi însă din nou înconjurată de bâzâituri. Sub reţeaua grosolană, putrezită din pricina umezelii şi găurită peste tot, avu parte de acelaşi supliciu. Ţârâituri firave şi subţirele îi dădeau târcoale, plimbându-se de la tâmplă la

umăr şi de la frunte la bărbie, cu unele întreruperi, când gângania se oprea locului, lucru pe care pielea îl constata imediat. Sofía se răsucea în aşternut, se plesnea pe unde apuca, lovindu-se cu palma peste braţe, peste umeri, pe după genunchi, peste coate. Tâmplele-i erau înfiorate de zboruri uşoare care, înteţindu-se pe măsură ce se apropiau, deveneau din ce în ce mai frenetice. În cele din urmă nu găsi altă scăpare decât ghemuindu-se sub un cearceaf din pânză groasă şi aspră ca o foaie de cort, pe care-l trase peste cap. Şi numai aşa reuşi în sfârşit să adoarmă, scăldată în sudoare, pe salteaua udă de transpiraţie, cu obrazul cufundat în perna butucănoasă jilavă şi ea de năduşeală... Când deschise ochii începea să mijească zorii; se auzeau cântând pensionarii cu pene jumulite şi pinteni rupţi ai unui local de lupte între cocoşi; potopul de ţânţari se mistuise ca prin farmec, dar se simţea atât de istovită încât crezu că era bolnavă. Gândul de a mai petrece încă o zi şi poate chiar încă o noapte în locul acela, cu apa lui sălcie, cu zăduful ce începea să se statornicească deşi abia se lumina de ziuă, cu sâcâiala chinuitoare a ţânţarilor, i se păru insuportabil. Înfăşurându-se într-un halat se duse în prăvălie să caute un pic de oţet ca să-şi astâmpere mâncărimea pielii acoperite de spuzeli. În jurul mesei din ajun îi găsi pe Ogé, pe Esteban şi pe Victor cu câte o ceşcuţă de cafea neagră în faţă, stând de vorbă cu un căpitan de marină care în ciuda orei matinale îşi îmbrăcase uniforma de culoare albastru-închis, cu bumbi auriţi, ca să coboare pe uscat. Obrajii săi plini de crestături erau proaspăt bărbieriţi cu un brici prost care lăsase dâre. „Caleb Dexter”, îl prezentă Victor, după care adăugă, cu voce scăzută: „tot filantrop şi dânsul.” Şi revenind la tonul normal, încheie precipitat: „Strângeţi calabalâcul. Arrow ridică ancora la opt. Plecăm cu toţii la Port-au-Prince.”

X

Şi acum boarea răcoroasă a mării. Umbra largă a velaturii. Briza dinspre miazănoapte care, după ce cutreierase întinsurile uscatului, se avânta cu o râvnă sporită în largul neţărmuritelor ape purtând cu sine miresme vegetale pe care gabierii ştiau să le recunoască din înaltul catargelor, deosebind miresmele ce adiau dinspre Trinidad, de cele venite din Sierra Maestra sau dinspre Cabo Cruz. Cu o vergea de capătul căreia era legată o mică plasă, Sofía scotea din apă fel de fel de minunăţii: un ciorchine de sargase, ale cărui boabe le strivea între degetul mare şi arătător făcându-le să pocnească; o ramură de manglier, încărcată cu stridii tinere; un fruct de cocos nu mai mare decât o nucă şi de un verde atât de strălucitor, încât părea vopsit de curând. Treceau peste bancuri de bureţi ce se zugrăveau ca nişte masive cenuşii în adâncurile străvezii, manevrau printre recife acoperite cu nisipuri albe, navigând tot timpul de-a lungul unei coaste estompate în ceţuri, care se profila din ce în ce mai abruptă şi mai colţuroasă. Sofía primise cu dragă inimă ideea acelei călătorii, bucuroasă că în felul acesta scăpa pe neaşteptate de zăduf şi de ţânţari, ca şi de perspectiva unei plictisitoare întoarceri la monotonia vieţii cotidiene sortite să devină şi mai monotonă în absenţa celui care, în orice clipă, avea puterea să transfigureze realitatea, ca şi cum ar fi fost vorba de o simplă excursie pe unul dintre lacurile elveţiene, cu ţărmuri romantice şi stâncoase. *Promenade en bateau*[29] la care nimeni nu s-ar fi gândit în ajun şi pe care Victor o scosese la momentul oportun din mânecile sale de prestidigitator. Dat fiind că pe bordul vasului era loc, ba chiar făcuse rost de o cabină mică sub dunetă pentru Sofía, prietenul lor ţinuse să le ofere această plimbare pentru a răsplăti, spunea el,

---

29 Plimbare cu barca (în lb. franceză).

afecţiunea şi generozitatea pe care o dovediseră faţă de dânsul în tot momentul. Puteau să petreacă astfel câteva săptămâni în Port-au-Prince şi să plece la înapoiere cu acelaşi vas – căpitanul filantrop nu le cerea răvaşe de drum ca să-i ia cu sine în călătorie şi trebuiau să-l aştepte până ce se întorcea din Surinam, unde avea de lăsat un transport. Luând totul drept o nouă ştrengărie, ceva ce le amintea de plăcerile vieţii dezordonate pe care o trăiseră odinioară, se grăbiră să-i dea de ştire printr-o scrisoare lui Carlos, dornici să-i împărtăşească o aventură care în ochii Sofíei căpăta o semnificaţie providenţială, după atâtea călătorii visate, atâtea itinerarii rămase pe hârtie, atâtea plecări niciodată realizate. Cel puţin acum începea ceva nou pentru ei. Ce-i drept Port-au-Prince nu era nici Londra, nici Viena şi nici Parisul; oricum ar fi fost, însemna totuşi o considerabilă schimbare.

Vor debarca într-o mică Franţă de dincoace de ocean, unde se vorbea altă limbă şi puteau respira un alt aer. La Cap François, unde vor merge cu siguranţă, vor avea prilejul să vadă la teatrul din Rue Vaudreuil, un spectacol cu *Legatarul Universal* sau cu *Zemire şi Azor.* Vor putea cumpăra totodată note muzicale pentru flautul lui Carlos, cât mai noi cu putinţă, şi cărţi, teancuri întregi de cărţi care să trateze despre transformarea economică a Europei contemporane şi despre revoluţia actuală în plină desfăşurare… O larmă de glasuri o făcu pe Sofía să-şi părăsească o clipă îndeletnicirile ei pescăreşti, pentru care stătea lungită la proră pe brânci, în bătaia soarelui ce-i dogorea pielea: pe dunetă, goi până la brâu, doar cu nişte pantaloni pe ei strânşi cu o centură, Victor şi Ogé se hârjoneau împroşcându-se de zor cu hârdaie de apă sărată şi căutând care mai de care să coboare mai degrabă peste bord găleţile atârnate de o frânghie şi să le umple din nou cât puteau mai repede. Torsul mulatrului se înfăţişa în toată splendida lui vigoare, cu talia îngustă sub umerii

largi ce-şi desfăşurau învoaltele lor rotunzimi, lucind robuşti, în soare. Pieptul lui Victor, mai masiv, îşi încorda muşchii puternic reliefaţi – dorsalii păreau indestructibil legaţi de coaste – ori de câte ori scotea găleata din apă ca s-o deşerte în obrazul celuilalt. „E pentru prima dată că mă simt într-adevăr tânăr”, spuse Esteban. „Mă întreb dacă am fost vreodată tineri”, răspunse Sofía, întorcându-se la pescuitul ei. Apa era împânzită la suprafaţă de meduze irizate, ale căror nuanţe se schimbau odată cu legănarea valurilor, păstrând totuşi o culoare dominantă, un albastru indigo, tivit cu festoane roşii. *The Arrow,* înaintând încet, îşi deschidea drum prin mijlocul unei imense migraţiuni de meduze, ce se îndreptau spre coastă. Observând poporul acela nenumărat de făpturi efemere, Sofía se gândea cuprinsă de uimire la miraculoasa distrugere a ceea ce era creat, distrugere echivalentă cu o fastuoasă risipă veşnic perpetuată, un lux al creaţiei: lux – faptul de a multiplica un lucru pentru a-l suprima apoi pe o scară cât mai largă; lux – faptul de a zămisli atât în cele mai elementare matrice ca şi în tiparele creatoare de oameni-zei, pentru a încredinţa mai apoi roadele acestei creaţii unei lumi ce se mistuia necontenit. Din depărtările orizontului năvăleau, gătite ca de sărbătoare, miriade de vieţi încă nedefinite, suspendate între regnul vegetal şi cel animal, pentru a fi jertfite soarelui. În cele din urmă erau sortite să se împotmolească în nisip, unde cristalele lor aveau să se usuce încetul cu încetul pierzându-şi strălucirea, chircindu-se, micşorându-se, preschimbate mai întâi în nişte zdrenţe verzi-albăstrui, apoi într-o spumă, în sfârşit într-o simplă picătură, repede zvântată de arşiţă. Nu se putea închipui o mai completă anihilare, fără urme sau vestigii – poate chiar fără nicio certitudine că făptura aceea va fi existat vreodată... Şi după meduze veniră alte fiinţe călătoare, tot atât de fragile – trandafirii, galbene, vărgate – într-o atât de bogată revărsare de culori ce

reflectau lumina înflăcărată a miezului zilei, încât vasul părea că străbate o mare de jasp. Sofía, cu obrajii dogoriţi, cu părul fluturând în vânt, simţea în tot trupul un fel de răsfăţ pe care nu-l mai cunoscuse până atunci. Putea să stea ore întregi la umbra unei vele privind talazurile, fără să se gândească la nimic, lăsându-se în voia unei voluptăţi ce-o învăluia toată, leneşă, toropită, cu simţurile atente totuşi la orice solicitare plăcută. Până şi lăcomia i se stârnise în această croazieră, de când căpitanul dăduse dispoziţie să se servească la masă, în cinstea ei, tot felul de mâncăruri alese, băuturi şi fructe, a căror savoare necunoscută îi desfătau gustul: stridii afumate, renumiţii biscuiţi de Boston, cidru englezesc, tarte cu rubarbă – din care se înfrupta pentru prima oară – şi zemoase moşmoane de Pensacola care se coceau în timpul călătoriei, pepeni galbeni din grădinile new-yorkeze. Totul era altfel decât până acum, totul o scotea din obiceiurile ei, ţesând în jurui o atmosferă ireală. Când întreba cum se cheamă cutare stâncă cu formă curioasă, cutare insuliţă sau cutare canal, noţiunile geografice pe care şi le însuşise cercetând hărţile spaniole nu se potriveau niciodată cu nomenclatura folosită de Caleb Dexter, pentru care aici era Caymanbrack; dincolo Nord-Est Kaye, sau Portland Rock. Corabia însăşi avea ceva magic, cu căpitanul său „filantrop”, care făcea şi el parte din lumea secretă a lui Victor şi Ogé – cea a lui Isis şi Osiris, a lui Jacques de Molay şi a lui Frédéric al Prusiei – Ogé, care păstra într-o vitrină, alături de instrumentele sale de navigaţie, şorţul împodobit cu diferite figuri: frunze de salcâm, Templul cu cele Şapte trepte, cele două Coloane, Soarele şi Luna. În timpul nopţilor, sub cortul de la pupă, Ogé prindea să le vorbească despre minunile magnetismului, despre falimentul psihologiei tradiţionale, sau despre ordinele secrete care înfloreau pretutindeni, sub diverse denumiri ca Fraţii Asiei, Cavalerii Acvilei Negre, Aleşii Cohen,

Filaleţii, Iluminaţii din Avignon, Fraţii Luminii Adevărate, Filadelfii, Cavalerii Crucilor Roşii, Cavalerii Templului, ordine ale căror năzuinţe tindeau spre îndreptare, spre un ideal de egalitate şi armonie şi care prin activitatea lor căutau să dea posibilitate Individului să se desăvârşească, pentru a se înălţa cu ajutorul Raţiunii şi al Luminilor, spre sferele unde fiinţa umană se va vedea de-a pururi despovărată de orice temeri şi îndoieli. Sofía observa, pe de altă parte, că Ogé nu era un ateu atât de intransigent ca Victor, pentru care preoţii creştini nu erau decât „arlechini îmbrăcaţi în negru care trăgeau de sfori nişte marionete”, dat fiind că, spunea el, Marele Arhitect putea fi acceptat ca un simbol trecător, în aşteptarea zilei când ştiinţa avea să lămurească pe deplin enigmele creaţiunii. Metisul se referea de multe ori la Biblie, însuşindu-şi unele din miturile ei, la fel cum întrebuinţa diferiţi termeni împrumutaţi de la Kabală şi de la doctrina platoniciană, şi avea adesea pe buze numele Catarilor despre care Sofía aflase câte ceva din lectura recentă a unui frumos roman cuprinzând povestea prinţesei lor, Esclarmunda. După Ogé, păcatul originar, în loc să se perpetueze prin împerechere, era de fiecare dată spălat de ea. Folosind eufemisme cât mai discrete, afirma că Perechea realiza o întoarcere la starea de inocenţă primordială, când din totala şi paradisiaca goliciune a îmbrăţişării rezulta o potolire a simţurilor; izvora o linişte plină de voie bună şi duioşie care era imaginea mereu repetată, a purităţii bărbatului şi femeii înainte de păcat... Victor şi Caleb Dexter, care păstrau în relaţiile lor o atitudine deferentă, aşa cum se cuvenea între colegi, vorbeau despre arta navigaţiei, discutând asupra unei stânci submarine, Rocky Shoal, semnalate în mai multe tratate ca o primejdie ascunsă la o distanţă de patru braţe de la suprafaţă, dar pe care nimeni n-o descoperise în călătoriile lui de-a lungul acestei coaste. Domnul Erastus Jackson, secundul de pe

vas, se alătura grupului pentru a povesti tot felul de istorii marinăreşti, care mai de care mai sinistre, cum era bunăoară păţania căpitanului Anson care, pierzând longitudinea, rătăcise timp de o lună pe întinsurile oceanului Pacific, fără să poată da de insulele Juan Fernandez, sau aceea cu goeleta descoperită în apropierea insulei Gran Caico, fără niciun membru din echipaj pe bord, dar cu focul încă aprins la bucătărie, cu rufe proaspăt spălate şi încă umede, întinse pe frânghie şi cu castronul cu supă ce nu se răcise încă pe masa ofiţerilor. Erau nişte nopţi într-adevăr somptuoase. Marea Caraibilor părea urzită din fosforescenţe ce alunecau molcom spre coastă, tălăzuindu-şi valurile ce se profilau ca nişte creste muntoase slab luminate de luna la primul pătrar. Sofía se lăsa furată de spectacolele pe care i le oferea voiajul acesta plin de surprize, aproape neverosimil, aducându-i mereu înaintea ochilor tot felul de vegetaţii călătoare, peşti rari, raze verzi şi prodigioase apusuri de soare ce luminau alegoriile proiectate pe cerul unde fiecare nor părea să înfăţişeze un grup sculptural – lupte de titani, Laocoon, cuadrige şi căderi de îngeri. Priveliştea unei colonii de corali pe fundul mării o făcea să se minuneze pe bună dreptate pentru ca mai încolo să descopere nişte insule glăsuitoare din ale căror grote răzbătea ca o larmă de voci groase şi adânci vuietul pietrişurilor veşnic rostogolite de valuri. Nu ştia dacă trebuie sau nu să creadă că într-adevăr holoturiile se hrăneau cu nisip şi balenele coborau până la tropice. Dar orice era posibil în această călătorie. Într-o după amiază îi arătară un peşte curios căruia marinarii-i spuneau inorog de mare şi care îi aduse aminte de sosirea lui Victor în casa împresurată de ropotul ciocanelor ce băteau în porţi. Atunci, în bătaie de joc, îl întrebase dacă văzuse înotând sirene în marea Caraibilor. „În noaptea aceea – spuse el – era cât pe ce să mă dai pe uşă afară.” „Şi nu numai atunci”, adăugă Sofía, cochetând

cu echivocul cuvintelor, fără a mărturisi cât de greu îi venea acum când se întâlneau amândoi pe scăriţele verticale şi pe culoarele atât de înguste ale vasului încât se atingeau unul de altul şi ea îşi încetinea pasul, în nădejdea umilitoare de a se simţi iarăşi cuprinsă în braţe. La urma urmelor, cu toată brutalitatea lui, lucrul acela fusese singurul într-adevăr important, unicul eveniment petrecut în viaţa ei. Coborî la ea în cabină şi se trânti pe pat. O sudoare neplăcută îi umezea ciorapii ce făceau cute pe picior, sânii-i erau sugrumaţi de strânsoarea bluzei sucite într-o parte, şi pielea iritată de asprimea cuverturii de lână de pe pat. În momentul acela se auziră strigăte şi ropot de paşi pe covertă. După ce puse oarecare rânduială în îmbrăcămintea ei, Sofía ieşi afară pe punte să vadă ce se întâmplase. Un banc de broaşte ţestoase ieşise în calea vasului; doi marinari într-o luntre coborâtă la repezeală pe apă se căzneau s-o prindă pe cea mai mare dintre ele, cu nişte laţuri. Dar printre ţesturile voluminoase răsăriseră înotătoarele unor rechini şi nu lipsise mult ca luntrea să se răstoarne. Pescarii făceau calea întoarsă blestemând de ciudă cu gândul la pieptenii şi agrafele de păr, semnele de carte şi cataramele de preţ pe care le pierdeau în felul acesta, şi se răzbunau lovind cu harpoanele în dreapta şi-n stânga. Ca şi cum moartea câtorva rechini ar fi putut să domolească ura lor neîmpăcată împotriva întregii prăsile, proptindu-se cu nădejde în parapet, marinarii începuseră să le arunce cârlige prinse cu lanţuri pe care căpcăunii mării le hăpăiau cu voracitate, înţepându-se în căngile care le străpungeau ochii. Şi erau traşi afară din apă cu toate smuciturile lor sălbatice şi cumplitele lovituri de coadă, până în dreptul punţii unde tăbărau asupra lor cu ciomege, prăjini, drugi de fier şi chiar cu pârghii de cabestan. Sângele ţâşnea din pieile sfârtecate, înroşind apa, împroşcând velele, scurgându-se spre deversoarele punţii. „Asta-i o faptă bună – striga Ogé, izbind în rând cu ceilalţi

– afurisite lighioane”. Tot echipajul era afară – unii călare pe parapet, alţii aplecaţi peste bord până unde braţele puteau lucra cu folos, care înarmat cu un par, care cu câte o unealtă de tâmplărie, care cu un fierăstrău, căsăpind animalele cu o înverşunare care-i făcea să azvârle mereu alte lanţuri sau odgoane şi alte cârlige, aşteptând prilejul să lovească sau să sfârtece. Sofía coborî în cabină să-şi scoată bluza pătată de fierea uleioasă, ce-o stropise în harababura de pe punte. Prin oglinda mică atârnată sub ochiul de fereastră care ţinea loc de hublou îl văzu intrând pe Victor: „Eu sunt”, spuse închizând uşa. Sus era aceeaşi hărmălaie în care strigătele şi blestemele se învălmăşeau.

XI

Ce zgomot se aude?
Goya

În momentul când vasul se pregătea să ancoreze în portul Santiago, Victor, care şedea rezemat în coate la proră, făcu un gest de surpriză. Se aflau acolo *Salamandra, Venus, Vestala, Meduza,* vase care în mod normal asigurau traficul între Le Havre, Le Gap şi Port-au-Prince, în afară de o sumedenie de ambarcaţiuni mici – bricuri, goelete şi cutere – pe care le cunoştea fiind proprietatea unor negustori din Léogane, Les Cayes şi Saint-Marc. „Ce-i asta, toate vasele din Santo-Domingo s-au strâns aici?” îl întrebă el pe Ogé, care nu-şi putea explica nici el motivele unei atât de ciudate migraţiuni. Îndată ce ancora fu aruncată, coborâră nerăbdători pe uscat, dornici să afle mai degrabă ce se întâmplase. Veştile pe care le auziră erau îngrozitoare. Cu trei săptămâni înainte în partea de nord a insulei negrii se răzvrătiseră. Răscoala se generalizase, zădărnicind încercările autorităţilor de a domina situaţia. Oraşul era plin de colonişti refugiaţi. Se vorbea de măceluri fioroase de albi, de incendii şi atrocităţi, de violuri sălbatice. Sclavii se îndârjiseră împotriva fetelor de familie, supunându-le celor mai cumplite silnicii. Exterminarea, jaful şi lubricitatea bântuiau nestingherite în tot ţinutul… Căpitanul Dexter, care trebuia să descarce un mic transport în Port-au-Prince, se gândea să mai rămână câteva zile în aşteptarea unor veşti mai liniştitoare. Dacă situaţia asta tulbure avea să mai dăinuie încă, atunci era decis să se ducă la Puerto Rico şi pe urmă la Surinam fără să mai facă nicio escală în Haiti. Îngrijorat fără doar şi poate de soarta afacerilor sale, Victor stătea în cumpănă neştiind ce hotărâre să ia. În schimb Ogé era senin, convins că rebeliunea era zugrăvită în culori mult

prea întunecate. Era prea evidentă coincidenţa cu o serie de evenimente de un răsunet universal ca să poată fi vorba doar de o simplă răzvrătire a unor barbari dedaţi la incendii şi violuri.

Unii pomeniseră, de asemenea, despre mulţimile înnebunite, îmbătate de sânge, după un memorabil 14 Iulie datorită căruia lumea era pe cale de a se transforma. Printre cei mai de seamă funcţionari ai coloniei se număra şi fratele său, Vincent, care îşi făcuse educaţia în Franţa ca şi el, era membru al clubului „Prietenii Negrilor” din Paris şi un foarte luminat filantrop care cu siguranţă că ar fi găsit mijlocul de a potoli gloatele răsculate dacă acestea n-ar fi invadat străzile şi câmpiile în numele unor revendicări îndreptăţite. Şi ca Vincent erau încă mulţi alţii în momentul acela, pătrunşi de ideile filosofice şi cunoscători serioşi ai cerinţelor timpului. Încă puţină răbdare numai şi în câteva zile lucrurile aveau să se lămurească. Dacă Dexter persista în hotărârea lui de a nu se opri la Port-au-Prince, aveau la dispoziţie navele refugiate la Santiago, care în curând trebuiau să se întoarcă acolo. Pe bordul uneia dintre ele, călătoria până în insula vecină ar fi fost o plimbare cât se poate de plăcută… Până una, alta, însă căldura era greu de înfruntat. Căldura care părea că izvorăşte din cambuze, din cală, din tambuchiuri, din toată lemnăria vasului *The Arrow,* din ziua când rămăsese ancorat cu toate pânzele strânse în port – într-un port care se întâmplase să fie chiar Santiago şi mai cu seamă în luna septembrie. Un miros atotpătrunzător de catran călduţ stăruia în cabine şi pe culoare, dar îndeajuns de pătrunzător totuşi ca să alunge de pe punte alte mirosuri mai neplăcute – de coji de cartofi, de grăsimi râncede şi de zoaie de vase – care începuseră să urce din bucătărie. Din nefericire nu exista nicio posibilitate să te refugiezi pe uscat. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte c-ar putea găsi un adăpost în oraş, într-un moment ca ăsta, când toate

ospătăriile, hanurile şi hotelurile erau ticsite cu refugiaţi care ajunseseră să se mulţumească bunăoară cu câte o masă de biliard ca să-şi odihnească oasele sau măcar cu un fotoliu împins într-un colţ unde să-şi petreacă noaptea. Până şi treptele catedralei erau ocupate de oameni care apărau cu sălbăticie orice petec răcoros de pe lespezi unde îşi puteau întocmi un culcuş. Ogé şi Esteban dormeau pe puntea vasului *The Arrow,* aşteptând zorile, ca să meargă pe uscat cu prima şalupă, doar-doar vor putea respira un aer ceva mai răcoros pe străzile cu căsuţe trandafirii, albastre, portocalii, cu zăbrele de lemn şi porţi ferecate în ţinte, care aminteau de îndepărtatele zile ale colonizării, pe vremea când Hernan Cortez, pe atunci un modest primar, sădea primele vii aduse din Spania în Antilele de curând descoperite. Mâncau în câte un birt amărât, mulţumindu-se cu ce se găsea – căci până şi alimentele se împuţinaseră – înainte de a se îndrepta spre pitorescul adăpost al umbrarelor din frunze de palmier pe care nişte panglicari francezi, destul de şmecheri ca să tragă foloase de pe urma unei situaţii critice, îl înjghebaseră la porţile oraşului Santiago în chip de parc de distracţii deschis numai după-amiaza. Esteban se mira că nici Sofía şi nici Victor nu se arătau dornici să-i însoţească în peregrinările lor amuzante prin oraş. Dar cu tot zăduful istovitor, preferau şi unul şi celălalt să rămână pe bordul vasului, aproape pustiu în timpul acestei perioade de imobilitate forţată, în care marinarii din echipaj plecau pe uscat cu orice ocazie, ca să se întoarcă în amurg, sau chiar în puterea nopţii, cu şalupele, afumaţi şi gălăgioşi. Sofía căuta să explice situaţia spunând că din pricina temperaturii ridicate suferea de insomnie aşa încât abia dacă apuca să adoarmă, răpusă de oboseală, în zori, când ceilalţi se trezeau din somn. Victor, la rândul său, se instala dis-de-dimineaţă în cabina de la proră, de unde avea sub ochi toată perspectiva oraşului ca să scrie

teancuri întregi de scrisori în legătură cu afacerile sale. Petrecură astfel mai multe zile – unii pe uscat şi alţii pe bord; unii persecutaţi de mirosurile grele ale vaporului; alţii fără să le bage în seamă – până ce într-o dimineaţă, Dexter veni cu ştirea aflată din gura unui marinar nord-american, care tocmai sosise de acolo în ajun, că la Port-au-Prince întreg oraşul era în stare de rebeliune. Nu mai putea să zăbovească, se hotărâse să ridice ancora în după-amiaza acelei zile, ca să-şi continue drumul, depăşind insula Santo-Domingo. După ce-şi strânseră calabalâcul şi se ospătară cu nişte şuncă de Westfalia stropită cu o bere atât de caldă că spuma se lipea de pahare, călătorii îşi luară bun rămas de la căpitanul filantrop şi de la oamenii de pe *Arrow.* Aşezaţi apoi pe geamantane la umbra unei galerii deschise din port, cercetară pe îndelete situaţia. Ogé aflase de un vas cu pânze cubanez destul de amărât, care urma să plece a doua zi dimineaţă spre Port-au-Prince, navlosit de nişte negustori de aici ca să culeagă alţi refugiaţi. Lucrul cel mai cuminte era ca Sofía să rămână la Santiago în timp ce câteşitrei bărbaţii aveau să se îmbrace. Dacă situaţia nu era chiar aşa cum o zugrăviseră unii şi alţii – şi Ogé susţinea că evenimentele fuseseră cu siguranţă determinate de ceva mai complex şi mai nobil decât o simplă dorinţă de pradă – Esteban urma să se înapoieze cu acelaşi vas ca s-o aducă şi pe verişoara sa. În afară de asta, Ogé avea toată încrederea în autoritatea fratelui său, Vincent, care, după câte ştia el, cu toate că de luni de zile nu-i mai dăduse niciun semn de viaţă, deţinea un post important în administraţia coloniei. Cât priveşte pe Victor, nu putea sta nicio clipă la îndoială; avea un magazin, o casă, bunuri la Port-au-Prince. Sofía se supără, stăruind să meargă şi ea. Îi asigură că n-o să-i încurce; că n-are nevoie de cabină şi că nu-i este frică. „Parcă-i vorba de frică, spuse Esteban. Nu putem risca să păţeşti şi tu ce-au păţit acolo sute de femei.” Victor era de aceeaşi părere.

Dacă viaţa era posibilă pe insulă, aveau s-o ia şi pe dânsa, iar dacă nu îşi făcuse socoteala să-l lase pe Ogé ca împuternicit al său la faţa locului şi să se întoarcă la Santiago ca să aştepte potolirea furtunii. Cu atâţi refugiaţi francezi câţi erau în oraş, nimeni nu se va gândi să cerceteze dacă numitul Victor Hugues de aici şi cel care fusese denunţat ca mason la Havana erau unul şi acelaşi. În momentul acela, Santiago adăpostea sute de membri ai lojilor din Port-au-Prince, din Le Cap, din Leogane. Plecându-se în faţa hotărârii bărbaţilor, fata rămase singură cu Victor, cu bagajele vraişte lângă ei, în timp ce Ogé şi Esteban se duceau să caute o locuinţă mai ca lumea, ceea ce era o problemă foarte greu de rezolvat. Pe bordul vasului *The Arrow* ce se profila zvelt şi falnic, cu arborada uşor înclinată, cu şarturile lui subţiri şi pavilioanele fluturătoare, începeau manevrele plecării, în forfota neastâmpărată a marinarilor pe punte.

A doua zi dimineaţa, un vechi cuter cubanez cu velele cârpite şi destul de părăduit ca înfăţişare, ieşea din portul Santiago, ţinând drumul de-a lungul unei faleze din ce în ce mai abrupte. Vasul înainta atât de încet, încât părea că nici nu se mişcă, din cauză că trebuia să schimbe mereu direcţia, spre a avea vântul în pânze şi a învinge curenţii contrarii. Trecu o zi ce părea fără sfârşit şi o noapte cu lună atât de luminoasă, încât Esteban, care dormea chinuit la picioarele catargului, crezu de douăzeci de ori că se revărsa de ziuă. Cuterul pătrunse în apele Golfului Gonaives, unde în scurtă vreme îi ieşiră în întâmpinare coastele unei insule vestite prin căderile ei de apă care, după cum spunea Ogé, aveau darul de a transpune femeile într-o stare de clarviziune orfică. În fiecare an acestea se duceau cu droaia în pelerinaj pe insulă, la strălucitorul altar al zeiţei fertilităţii şi apelor, pentru a se scălda în spuma căzută din vârful steiurilor înalte de piatră şi atunci unele dintre ele începeau să se zvârcolească şi să ţipe

stăpânite de un nu ştiu ce duh care vorbea prin gura lor făcând tot felul de preziceri şi prorociri – şi acele prorociri se împlineau la ţanc, în chip uimitor, cuvânt cu cuvânt... Mi se pare curios că un medic mai poate să creadă aşa ceva", spuse Victor. „Doctorul Mesmer – îi răspunse sarcastic Ogé – a înfăptuit mii de vindecări miraculoase în Europa voastră civilizată, magnetizând apa băilor în care îşi cufunda pacienţii, provocându-le o stare de inspiraţie – la fel cum se întâmplă, şi încă de mult – cu negrii din partea locului. Numai că el lua bani pentru asta. Zeii din Gonaives fac şi ei acelaşi lucru dar în mod gratuit. Asta e singura diferenţă." Continuară astfel să înainteze printre ţărmuri estompate, până pe înserat. Victor, care fusese toată ziua excesiv de agitat, se prăbuşi într-un somn adânc – ca şi cum s-ar fi grăbit să-şi recupereze uzura nervoasă, după o cină alcătuită din scrumbii şi biscuiţi. Esteban îl trezi cu puţin înainte de zorii zilei. Cuterul se apropia de Port-au-Prince. Tot oraşul era în flăcări. Un gigantic incendiu înroşea cerul într-o roire de scântei ce zburau spre munţii din apropiere. Victor ceru cu tot dinadinsul să se dea o barcă la apă; fără multă zăbavă şi după câtva timp, cobora pe cheiul pescarilor. Urmat de Esteban şi Ogé, luă în şir străzile pe care întâlniră câţiva negri cărând pendule, tablouri, mobile scăpate de la foc. În sfârşit, ajunseră câteşitrei în faţa unui teren pârjolit, unde mai stăteau în picioare câteva bârne carbonizate, fumegând spuzite de cenuşă, printre flăcările ce mai pâlpâiau pe alocuri. Negustorul se opri locului, tremurând tot, crispat, în timp ce sudoarea i se prelingea pe frunte, pe tâmple, pe ceafă. „Să vă fac onorurile casei – spuse el. Acolo era cuptorul de pâine; încoace brutăria, în spate locuinţa mea." Ridică o scândură de stejar pe jumătate arsă: „Era o tejghea bună". Se poticni de o balanţă înnegrită de fum. O luă de jos şi se uită lung la ea. Pe urmă o trânti brusc de pământ, cu un dăngănit de gong, stârnind puzderie de funingini. „Iertaţi-

mă”, spuse el, izbucnind într-un hohot de plâns. Ogé plecă să-şi caute nişte rubedenii pe care le avea în oraş.

Se luminase de ziuă sub cerul perdeluit de nori groşi, încărcaţi cu fum şi parcă învăluiţi între munţii ce străjuiau golful. Aşezaţi pe cuptorul brutăriei – singurul lucru ce mai putea fi identificat din mormanul inform de ruine, Victor şi Esteban contemplau un oraş în care viaţa îşi recăpăta ritmul ei citadin, în însăşi existenţa lui nimicită. Soseau ţărani cu fructe, brânzeturi, verze, legături de trestie-de-zahăr şi-şi aşezau cu dichis marfa în piaţa căreia nu-i mai rămăsese decât numele. Dintr-o veche obişnuinţă, poposeau în dreptul fostelor tarabe care acum nu mai existau, încropindu-şi nişte prăvălii sub cerul liber ce păstrau totuşi alinierea şi rândurile de mai înainte. S-ar fi spus că după ce puseseră foc peste tot, răzvrătiţii se făcuseră nevăzuţi. O linişte de cărbuni stinşi, de jeratic mocnind sub cenuşă pe pământul troienit de dărâmături scotea şi mai mult în relief aspectul bucolic al celui ce lăuda în gura mare laptele caprelor sale bălţate, mireasma iasomiei, dulceaţa mierii cu care venise la târg. Uriaşul care, ceva mai la margine, oferea spre cumpărare un calmar enorm, ridicându-l în sus, lua chipul şi asemănarea lui Perseu, aşa cum îl făurise Cellini. Nişte călugări, mult mai încolo, strângeau schelele arse de la binaua unei biserici. Măgăruşi cu samarele încărcate treceau pe străzi care numai străzi nu erau, cotind acolo unde acum ar fi putut să taie de-a dreptul şi oprindu-se la câte o ipotetică răspântie, unde cârciumarul îşi scosese din nou la vedere sticlele cu rachiu pe nişte scânduri aşezate pe cărămizi. Victor măsura mereu din ochi de la un capăt la altul locul unde fusese prăvălia sa mistuită de foc, simţind cum peste mânia sa potolită începe să se înfiripe în el un sentiment ciudat de uşurare la gândul că nu mai avea nimic, că rămăsese fără nicio proprietate, fără nicio mobilă, fără un contract, o carte, sau chiar o scrisoare îngălbenită, peste

ale cărei rânduri să se poată apleca înduioşat. Viaţa sa fusese redusă la zero, fără angajamente de respectat, fără datorii de plătit, plutind suspendată între un trecut spulberat şi un viitor pe care nu putea să şi-l imagineze. Printre ruine izbucniseră noi incendii: „Dacă tot aţi început, barem ardeţi totul până la capăt!” spuse el. Era tot acolo la amiază, adăstând sub strălucirea argintie a perdelei de nori întinsă din munte în munte, când sosi Ogé. Medicul avea o faţă crispată, săpată de riduri noi, pe care Esteban nu le cunoştea.

„Bine v-a făcut” – rosti el, dând ocol cu privirea cuprinsurilor pustiite de foc. Nici nu meritaţi altceva.” Şi în faţa expresiei întrebătoare şi mânioase a lui Victor, adăugă: „Fratele meu, Vincent, a fost executat în piaţa mare din Cap François: I-au zdrobit trupul cu nişte răngi de fier. Zice că-i pârâiau oasele ca nucile când le spargi cu ciocanul.” „Răsculaţii?” întrebă Victor. „Nu. Voi”, răspunse medicul, cu o privire sumbră aţintită în gol. Şi în mijlocul paraginii lăsate de pârjol, începu a povesti cumplitele pătimiri ale fratelui mai mic, care pe bună dreptate ar fi trebuit să ocupe un post important în administraţia coloniei. Mezinul însă se izbise de împotrivirea coloniştilor francezi care nu voiau cu niciun preţ să respecte decretul Adunării Naţionale, deşi după lege negrii şi mulatrii cu o pregătire corespunzătoare aveau toată libertatea să ocupe funcţiuni publice în Santo-Domingo. Obosit să tot argumenteze în zadar, cerându-şi drepturile, Vincent ridică armele, pornind în fruntea unei cete de răsculaţi, care se loviseră, ca şi el, de intransigenţa sau mai bine zis de îndărătnicia albilor. Secundat de un alt mulatru, Jean Baptiste Chavannes, se îndreaptă spre cetate. Fiind înfrânţi de la prima ciocnire, Vincent şi Jean Baptiste se refugiază în partea spaniolă a insulei. Acolo însă autorităţile îi pun numaidecât la popreală şi-i trimit ferecaţi înapoi la Cap François, sub escortă. Lăsaţi la

vedere sub gratii într-o piaţă publică, sunt siliţi să îndure timp de câteva zile batjocurile tuturor: huiduiţi, scuipaţi de trecătorii care nu se sfiesc să azvârle cu spurcăciuni şi zoaie în ei. Cât ai bate din palme stâlpul infamiei a fost ridicat în picioare; călăul înşfacă ranga de fier, care izbeşte cu sete ţurloaiele, braţele, coapsele osândiţilor. După ce ranga şi-a isprăvit treaba, vine rândul securii. Capetele celor doi tineri, înfipte în vârful lăncilor, sunt plimbate, pentru ca toată lumea să înveţe minte, de-a lungul drumului ce duce la Grande Rivière. Lăsându-se jos, vulturii ciuguleau din zbor feţele învineţite de cazne, care nu mai aveau nimic omenesc – prefăcute în nişte boţuri de carne buretoasă şi sângerândă, bălăngănite de soldaţii beţi, care se opreau să tragă o duşcă la fiecare han... „Focul mai are încă mult de furcă, spuse Ogé. La noapte o să fie ceva cumplit. Plecaţi cât mai curând!”... Se îndreptară cu toţii spre debarcaderul din faţa docurilor, a cărui podină de scânduri era arsă pe porţiuni lungi, aşa încât erau obligaţi să meargă pe traversele de susţinere, făcute din lemn de esenţă tare, rezistent la foc, sub care pluteau cadavre mâncate de crabi. Cuterul cubanez, încărcat cu refugiaţi, plecase fără să mai întârzie măcar un ceas, după cum aflară din gura unui negru bătrân, care se încăpăţâna să-şi dreagă năvoadele ca şi cum o gaură în împletitura reţelei ar fi fost o problemă de o importanţă capitală în mijlocul acelui dezastru nemaipomenit. Toate navele părăsiseră portul afară de una singură, proaspăt sosită, al cărei echipaj de abia luase cunoştinţă de cele întâmplate în Port-au-Prince; era o fregată cu trei catarge, cu borduri înalte, spre care se îndreptau tot mai multe bărci ce se desprindeau rând pe rând de ţărm. „E unicul prilej, spuse Ogé. Plecaţi până n-o să vă căsăpească”. Purtaţi de pescarul negru care trăgea la lopată într-o luntre atât de hârbuită încât trebuia să se scoată mereu apa dinăuntru cu căuşul, ajunseră în dreptul vasului *Borée*,

al cărui căpitan, aplecat peste balustradă, îi primi cu o ploaie de înjurături, neînduplecându-se cu niciun preţ să-i lase să urce. Atunci Victor făcu un semn curios – ca şi cum ar fi desenat ceva în spaţiu – care avu darul să curme pe loc imprecaţiile marinarului. O scară de frânghie fu lăsată în jos şi puţin mai apoi se aflau pe punte, alături de cel care înţelesese semnul negustorului scăpătat, simbolizând o rugăminte abstractă. Corabia, ticsită cu refugiaţi claie peste grămadă, transpiraţi, cu hainele leoarcă de sudoare, răspândind un miros greu, bolnavi de friguri, de insomnie, de oboseală, scărpinându-şi primele plăgi, primii păduchi, unul snopit în bătaie, altul rănit, femeia de mai încolo violată – trebuia să ridice ancora neîntârziat, ca să se întoarcă în Franţa. „Nu există altă ieşire”, spuse Victor, văzând că Esteban ezita în faţa unei călătorii atât de extraordinare care nu intra de fel în planurile sale. „Dacă rămâneţi, vă omoară la noapte”, spuse Ogé. *„Et vous?”*[30], întrebă Victor. *„Pas de danger”*[31], răspunse mulatrul arătându-şi chipul oacheş. Se îmbrăţişară. Esteban avu totuşi impresia că mulatrul nu-l strângea la piept cu aceeaşi căldură ca altă dată. Era o încordare între ei, o distanţă, o răceală pe care n-o simţise până atunci. „Îmi pare rău de tot ce s-a întâmplat”, spuse Ogé lui Victor, ca şi cum ar fi devenit dintr-odată purtătorul de cuvânt al unei ţări întregi. Şi fluturând mâna în semn de rămas bun, coborî iarăşi în luntre, lângă pescarul care îşi făcea de lucru cu stârvul unui cal, purtat de valuri, silindu-se să-l împingă îndărăt cu vâsla... Nu trecu mult şi o răpăială de tobe se abătu peste ruinele din Port-au-Prince. Incendii noi îşi înălţau vâlvătaia în amurgul rubiniu. Esteban se gândea la Sofía care avea să-i aştepte în zadar la Santiago – unde fusese găzduită de o familie de negustori cumsecade cu care tatăl ei fusese în legături de afaceri. Era mai bine

30 Şi dumneata? (în lb. franceză.)
31 Nicio primejdie (în lb. franceză).

totuşi că se întâmplase aşa. Ogé avea să găsească un mijloc să-i dea de ştire despre cele petrecute între timp. Carlos, la rândul său, avea să se ducă s-o caute. Oricum, prea era ciudată călătoria în care se aventurau acum, ca să le treacă prin minte să plece la drum cu o femeie pe un vas unde, chiar din momentul acela, cine ţinea cu orice preţ să se spele trebuia s-o facă în văzul tuturor – ca multe alte lucruri care se săvârşeau, vrând, nevrând, în ochii lumii. Esteban, cu sufletul împărţit între nelinişte şi căinţă, încântat totodată de întâmplarea neînchipuită ce-i ieşise în cale, se simţea parcă mai oţelit, mai împlinit, mai bărbat, alături de Victor Hugues. Cu spatele la oraş, ca şi cum s-ar fi mândrit că-şi îngropase trecutul sub un morman de cenuşă, francezul, mai francez acum ca niciodată, vorbind franţuzeşte cu un francez, era curios să afle ultimele evenimente petrecute în patrie. Ştirile erau cum nu se poate mai interesante, mai neprevăzute, mai extraordinare. Cea mai grozavă dintre toate însă şi cea mai senzaţională era fuga regelui şi arestarea lui în localitatea Varennes. Un lucru atât de tulburător, de nou pentru orice gândire, încât cuvintele „rege” şi „arestare” nu reuşeau să se îmbine pentru a constitui o posibilitate imediat admisibilă. Un monarh arestat, umilit, copleşit de ruşine, lăsat în paza poporului pe care avea ambiţia să-l cârmuiască cu toate că era nevrednic s-o facă! Cea mai măreaţă coroană, cea mai strălucită putere, cel mai mândru sceptru de pe faţa pământului, adus înapoi între doi jandarmi. „Şi eu care făceam negustorie cu mătăsuri de contrabandă, când se întâmplau astfel de lucruri în lume, se căina Victor, ţinându-se cu mâinile de cap. Pe când acolo puteai să vezi cu ochii tăi născându-se o nouă omenire...” Mânat de briza nocturnă, vasul *Borée* plutea molcom sub un cer împânzit de stele atât de strălucitoare, încât munţii dinspre Est se profilau ca nişte umbre inoportune, ştirbind geometriile constelaţiilor. În urmă

rămâneau incendiile consumate într-o singură zi. Spre Orient se înălţa, dreaptă şi grandioasă, întrezărită de ochii minţii, coloana de foc ce călăuzeşte mersul călătorilor spre orice Pământ al Făgăduinţei.

PARTEA A DOUA

I

Sănătoşi şi bolnavi
Goya

Când se gândea la oraşul natal, ce i se părea atât de îndepărtat şi atât de aparte din pricina distanţei, Esteban nu şi-l putea închipui decât în tonalităţi de acvaforte, cu umbrele sale accentuate, în contrast cu lumina excesiv de puternică a suprafeţelor însorite, cu cerul său încărcat pe neaşteptate de nori groşi şi de rostogolirea tunetelor, cu străzile sale înguste, noroioase, pline de negri ce forfoteau robotind cu catran, tutun şi pastramă. Era mai mult cărbune decât văpaie în acea imagine a unui ţinut tropical ce, văzut de aici, devenea static, copleşitor şi monoton, cu paroxismele sale cromatice care se repetau la nesfârşit, cu amurgurile sale prea scurte şi nopţile ce coborau brusc din cer până nu apucai să aprinzi lampa, nopţi lungi, prelungite de tăcerea celor ce adormeau înainte de a fi auzit glasul caraulei de noapte anunţând ora zece şi înălţând slavă Fecioarei Maria cea fără de prihană zămislită la începutul începutului de Duhul Adevărului. Aci, în culorile somptuoase ale primelor zile de toamnă ce constituiau o descoperire prodigioasă pentru un om proaspăt venit din insulele unde frunzele copacilor nu cunoşteau tranziţia de la culoarea verde la ruginiu şi la sepia, la orice pas era întâmpinat de voioşia drapelelor fluturătoare, de cocarde peste cocarde, de flori oferite la colţuri de stradă, de risipa neprecupeţită de roşu şi

albastru de pe mantilele uşoare şi fustele purtate cu o patriotică ostentaţie. După ce trăise atâta vreme izolat de lume, Esteban avea impresia că nimerise în toiul unui bâlci uriaş, ale cărui decoruri şi personaje fuseseră născocite de un faimos regizor de spectacole. Totul se învârtea, îţi fura ochii, te zăpăcea, în mişuiala zgomotoasă şi neistovită a cumetrelor guralive, a vizitiilor care se interpelau în gura mare de pe capra trăsurii, a străinilor ce hoinăreau pe străzi, a lacheilor clevetitori, a tot felul de pierde-vară, a sforarilor, a celor care puneau ţara la cale comentând ultimele evenimente, a cititorilor de ziare ce se angajau grupuri, grupuri, în câte o discuţie aprinsă cu cel ce răspândea zvonuri neîntemeiate, cu cel-care-era-mai-bine-informat-ca-oricine, cu cel-care-ştia-din-sursă-sigură, cu cel-ce-văzuse sau care-fusese-de-faţă-şi-putea-povesti; mai erau, în afară de aceştia, patriotul grozav de înfocat care băuse un pahar mai mult, gazetarul care scrisese trei articole în viaţa lui, agentul de poliţie care sub cuvânt că avea guturai umbla îmbrobodit la faţă, antipatriotul deghizat în patriot al cărui costum era prea bătător la ochi ca să nu-l dea de gol şi care în orice moment venea cu câte o noutate tulburătoare menită să facă vâlvă în uriaşul furnicar al mahalalei. Revoluţia trezise la o viaţă nouă strada – strada care avea o importanţă atât de mare pentru Esteban, de vreme ce acolo trăia şi din mijlocul ei contempla Revoluţia. „Veselia dezlănţuită a unui popor liber”, se gândea tânărul, care era numai ochi şi urechi, măgulit de faptul că era considerat de toţi ca un „străin, prieten al Libertăţii”. Unii poate se vor fi obişnuit mai repede cu toate acestea; el, însă, smuls pe neaşteptate din somnolenţa lui tropicală, avea impresia că se află într-un ţinut exotic – acesta era cuvântul – de un exotism mult mai bogat în culoare decât acela al plaiurilor sale cu palmieri şi trestie de zahăr, unde crescuse fără să se gândească vreodată că lucrurile pe care le avea zi de zi în faţa ochilor

ar fi putut fi exotice pentru cineva. Exotice, într-adevăr exotice, i se păreau aici flamurile şi stâlpii de pe străzi, alegoriile şi stindardele; caii cu crupă lată, ce păreau desprinşi dintr-un carusel aşa cum l-ar fi pictat Paolo Ucello, atât de puţin asemănători cu gloabele ciolănoase şi nărăvaşe – prăsilă vrednică de strămoşii andaluzi – din ţara lui de baştină. Totul era pentru el un prilej de a se opri locului cu gura căscată: cafeneaua în stil chinezesc şi cârciuma pe firma căreia era zugrăvit un Silen călare pe un butoi. Saltimbanci care imitau în aer liber figurile celor mai vestiţi acrobaţi şi meşterul care tundea câinii într-o baracă instalată pe malurile fluviului. Totul era curios, neprevăzut, comic: îmbrăcămintea negustorului ambulant de cofeturi, taraba cu ace, ouăle vopsite în roşu, ca şi curcanii pe care o precupeaţă din hală îi recomanda drept „aristocraţi”. Fiecare prăvălie i se părea un teatru, cu galantarul în care se aflau expuse ca pe o scenă nişte pulpe de berbec pe dantele de hârtie; dugheana negustoresei de parfumuri, prea elegantă ca să poţi crede că trăia din cele câteva marafeturi ce se vedeau în geam; negoţul vânzătoarei de evantaie sau al celeilalte, o femeiuşcă nostimă, cu sânii rezemaţi de tejghea, care vindea embleme revoluţionare făcute din marţipan. Totul era dichisit, legat cu panglici, împodobit, în culori de zaharicale, de montgolfieră, de soldat de plumb sau de ilustraţia înfăţişându-l pe Malbrough. Aveai impresia că te afli nu în sânul unei revoluţii ci mai degrabă într-o gigantică alegorie a revoluţiei; într-o metaforă a revoluţiei – revoluţie desfăşurată în altă parte, centrată pe nişte poli ascunşi, pregătită în condiţii oculte, invizibile pentru cei care ar fi vrut să ştie tot. Prea puţin familiarizat cu numele noi, despre care până mai ieri habar n-avusese iar acum le auzea zi de zi pe buzele tuturor, Esteban nu reuşea să-şi dea seama lămurit cine erau aceia care făceau revoluţia. La un moment dat apăreau fără veste nişte oameni obscuri

din fundul provinciei, foşti notari, seminarişti sau avocaţi fără procese ba chiar şi străini, care în câteva săptămâni căpătau un prestigiu colosal. Faptele se aflau mult prea aproape de el ca să nu privească fascinat la atâtea figuri noi, recent apărute la tribună şi în cluburile în care răsunau, câteodată, glasurile tinereşti ale unor oameni doar cu câţiva ani mai mari decât el. Adunările la care asistase, amestecat în mulţime, nu izbutiseră să-l lumineze mai deplin: necunoscându-i pe cei ce luau cuvântul, zăpăcit de risipa aceea torenţială de vorbe, rămânea uluit în faţa oratorilor, întocmai ca un lapon adus pe nepusă masă în faţa Congresului Statelor Unite. Cutare îi era simpatic prin spontana duritate a unui limbaj virulent, în care se simţea neastâmpărul adolescenţei; cutare, prin inflexiunile poporane ale vocii sale groase şi puternice; cutare, fiindcă elocvenţa lui era mai caustică şi mai incisivă decât a celorlalţi… Victor Hugues nu putea nici el să-l lămurească mai bine în momentul acela, fiindcă nu prea aveau ocazia să se întâlnească. Amândoi locuiau într-un han destul de sărăcăcios, prost luminat şi neaerisit, în care stăruia toată vremea un miros de varză, de carne de berbec şi de supă de praz, suprapus peste îmbâcseala covoarelor roase ce răspândeau un iz de unt rânced. La început trăiră din plin viaţa capitalei, cercetând localurile hărăzite distracţiilor şi plăcerilor, în care Esteban, după multe excese şi nu mai puţine atentate împotriva pungii sale cu bani, reuşise să-şi potolească clasica lascivitate de care sunt stăpâniţi, în genere străinii atunci când pun piciorul pe malurile Senei. După câtva timp însă, Victor, lefter cum era, neavând la sufletul său decât banii pe care-i câştigase în Cuba, începuse să se gândească la ziua de mâine, aşa că Esteban chibzui să-i scrie lui Carlos, cerându-i o scrisoare de credit prin intermediul domnilor Laffon, din Bordeaux, ce reprezentau vinul negru-vârtos şi tămâiosul contelui de Aranda. Francezul se obişnu*is*e să plece devreme de acasă

şi să nu se mai întoarcă decât seara târziu. Cunoscându-l, tânărul se ferea să-i pună vreo întrebare. Victor nu sufla o vorbă despre planurile sale decât după ce-i reuşiseră, adică atunci când în mintea lui se formau alte planuri şi mai mari. Singur de capul său, Esteban se lăsa legănat de ritmul fiecărei zile, ţinându-se după gărzile ce defilau cu tobele în frunte, strecurându-se în câte un club politic la întâmplare, luând parte la câte o manifestaţie improvizată, mai revoluţionar decât cei care făceau revoluţia, cerând întotdeauna măsuri cât mai drastice, pedepse draconice, exemplare. Ziarele sale de predilecţie erau cele extremiste; oratorii preferaţi cei mai necruţători. Orice zvon în legătură cu vreo conspiraţie contrarevoluţionară îl făcea să iasă val-vârtej în stradă, înarmat cu primul cuţit de bucătărie ce-i cădea în mână. Stăpâna hanului în care locuia se făcuse foc într-o dimineaţă, când sosise cu o liotă de copii după el, aducând un puiet de brad pe care-l sădise cu toată solemnitatea în curte, ca pe un nou arbore al Libertăţii. Într-o altă zi, luă cuvântul într-un club al iacobinilor, lăsându-i cu gura căscată pe toţi cei de faţă, cărora le împărtăşi convingerea lui că, pentru a răspândi sămânţa revoluţiei în Lumea Nouă, mijlocul cel mai sigur ar fi fost acela de a sădi idealul libertăţii în sufletul iezuiţilor care, expulzaţi din regatele de peste ocean, umblau pribegi prin Italia şi Polonia… Librarii din cartier îi spuneau huronul*,* şi Esteban, măgulit de o poreclă care asocia amintirea lui Voltaire cu imaginea Americii, căuta cu orice chip să sfideze manierele curtenitoare ale vechiului regim, afişând o sinceritate, un fel de a se exprima în termeni brutali, de a-şi spune părerea cu atâta cruzime, încât uneori reuşea să-i jignească până şi pe revoluţionari. „Grozav îmi place să calc în străchini şi să vorbesc de funie în casa spânzuratului”, se lăuda el, încântat nevoie mare că putea să fie nesuferit şi ursuz. Şi se ducea astfel „cotelind” din adunare în adunare şi din

bârfeală în bârfeală, până la cluburile unde se adunau spaniolii aflaţi la Paris, masonii şi filosofii, filantropii şi mâncătorii de popi, care conspirau cu tot zelul pentru a purta facla revoluţiei în peninsulă. Acolo erau trecuţi mereu pe răboj Burbonii încornoraţi, reginele destrăbălate şi infanţii cretini şi se zugrăvea în cele mai sumbre culori starea de înapoiere în care zăcea Spania, vorbindu-se despre călugăriţele cu trupul numai răni, despre tot felul de miracole înşelătoare şi despre zdrenţe, despre persecuţii şi samavolnicii, aşa încât toată suflarea dintre Pirinei şi Ceuta se arăta a fi cufundată în tenebrele unui conservatism mereu în floare. Şi comparau ţara lor amorţită, tiranizată, lipsită de orice scânteie de lumină, cu Franţa cea luminată, a cărei revoluţie fusese întâmpinată, aplaudată, aclamată, de oameni ca Jeremías Bentham, Schiller, Klopstock, Pestalozzi, Robert Bruce, Kant şi Fichte. „Dar nu ajunge să purtăm facla revoluţiei numai în Spania; trebuie s-o ducem mai departe, în America”, declara Esteban în sânul acelor reuniuni, găsind de fiecare dată o ureche ascultătoare la un anume Feliciano Martinez de Ballesteros, venit din Bayonne, care îi devenise deodată simpatic pentru hazul cu care ştia să povestească anecdote şi pentru că uneori începea să cânte din gură cântecele lui Blas Laserna[32], acompaniindu-se cu eleganţă şi vervă la un vechi clavecin uitat într-un ungher. Mai mare dragul să-i auzi atunci pe spaniolii strânşi în jurul clavirului, reluând în cor cupletul:

Cuando Majoma vivía,
Alla en la era pasada
Era tanto lo que bebía
Que del suelo se elevaba
Con las monas que cogía.[33]

32 Compozitor spaniol din secolul al XVIII-lea.
33 *Când Mahomed trăia*

Toţi purtau, în chip ostentativ, o vestă a cărei vânzare era interzisă în urma unui decret regal atât pe teritoriul Spaniei cât şi în coloniile din America: pe căptuşeală se putea citi cuvântul „Libertate” brodat cu roşu. Şi îşi petreceau aşa seara, făcând tot felul de proiecte de invazie, punând la cale răzvrătirea unei provincii întregi, urzind planuri de debarcări la Cádiz sau la Costa Brava, numind miniştri cu mare faimă, întemeind ziare imaginare, redactând proclamaţii. Fiecare din ei avea plăcerea să se asculte glăsuind într-o risipă de vorbe ce spărgea vasele cu mir şi răsturna coroanele în răbufnirea cuvintelor grosolane cu care erau de-a valma înfieraţi membrii dinastiei iberice, soţii ca unii ce purtau coarne, iar soţiile ca fiind nişte târfe.

Unii se plângeau că prusacul Anacharsis Cloots[34], apostol al republicii universale, prezentându-se la bara Adunării Constituante în calitate de ambasador al speciei umane, nu solicitase pe niciun spaniol din grup să facă parte din cortegiul său de englezi, sicilieni, olandezi, ruşi, polonezi, mongoli, turci, afgani şi haldei, îmbrăcaţi în costume naţionale, mulţumindu-se, pentru a reprezenta cu toată demnitatea cuvenită ţara învecinată care gemea în lanţurile despotismului şi sub ştreangul spânzurătorii, cu un cetăţean oarecare. Iată de ce nu se auzise glasul

---

De mult, în vremea ce-a apus
Atâta băutura ce-i plăcea,
Încât se ridica în aer, hopa, sus
De câte ori o făcea lată.

34 *Jean-Baptisle du Val-de-Grace,* supranumit *Anacharsis Cloots* (1755–1794), iluminist francez de origine prusacă. S-a distins în timpul Revoluţiei ca reprezentant al iacobinilor, unul dintre fondatorii cultului Raţiunii. Se socotea „cetăţean al umanităţii” şi „orator al speciei umane”.

Spaniei cu prilejul acelei memorabile ceremonii la care până şi un turc luase cuvântul. „Au toată dreptatea să ne dispreţuiască fiindcă, până una alta, nu suntem încă nimic – spunea Martinez de Ballesteros, ridicând din umeri. Dar o să vină şi vremea noastră.” Deocamdată cunoştea câţiva oameni de mare valoare care se pregăteau să treacă în Franţa pentru a se rândui sub flamura revoluţiei. Printre alţii, un tânăr abate, anume Marchena[35], pe care îl considera o inteligenţă superioară, judecând după stilul scrisorilor sale şi traducerile de poeme latine pe care i le trimisese. Ar fi fost prea puţin totuşi pentru Esteban, să se mulţumească a-şi petrece serile în mijlocul unor reuniuni însufleţite şi să bată toată ziua străzile, căscând gura la defilări şi la festivităţile civice. Într-o zi care avea să-i rămână de-a pururi în amintire fu primit cu tot ceremonialul în Loja Străinilor Reuniţi, având astfel ocazia să pătrundă în vasta lume fraternă şi conspirativă din care Victor îi dezvăluise numai unele crâmpeie. În cinstea lui fuseseră aprinse toate lămpile tainicului şi strălucitorului Templu în care, trecând pe dinaintea spadelor scânteietoare, păşise înfiorat şi uimit spre Coloanele Jachim şi Boaz, spre delta şi tetragrama, spre pecetea lui Solomon şi steaua numărului de aur. Se aflau acolo, împodobiţi cu aureolele şi emblemele lor, cavalerii Kadosh şi cavalerii Roza-Crucii, cavalerii şarpelui de bronz şi cavalerii arcei regale, Principii Tabernacolului, principii Libanului, principii Ierusalimului, Marele Maestru Arhitect şi Sublimul Principe al secretului regal, spre ale căror grade începea ascensiunea tânărului, a celui care, transfigurat de emoţie, simţindu-se nedemn de atâta onoare, înainta în momentul acela spre misterele Graalului, spre misterele preschimbării pietrei brute în piatră cubică, ale resurecţiei soarelui în frunza de salcâm,

---

35 *José Marchena* (1768–1821), filosof şi literat spaniol, participant la Revoluţia franceză, de partea girondinilor.

în sânul unei tradiţii păstrate, recâştigate, care, cufundându-se vertiginos în timp, ajungea să-şi tragă originea din ceremoniile iniţiatice ale Egiptului, prin intermediul lui Iacob Boehme, prin Nunţile Chimice ale lui Christian Rosencreutz şi prin secretul templierilor. Esteban se simţise unul în totul şi cu totul, limpezit, iluminat, în faţa arcei pe care acum trebuia să o dureze înlăuntrul fiinţei sale, după asemănarea Templului ridicat de meşterul Hiram-Abi. Se afla în centrul Universului: deasupra capului său se desfăşura Firmamentul, iar sub tălpile lui era drumul ce duce din Occident spre Orient.

După ce ieşi din întunecimea cabinetului de meditaţie, cu pieptul descoperit în partea inimii, cu piciorul drept dezgolit până la genunchi, iar cu cel stâng desculţ, ucenicul răspunse la cele trei întrebări rituale asupra îndatoririlor pe care omul le avea faţă de Dumnezeu, faţă de sine însuşi şi faţă de ceilalţi; la sfârşit, luminile îşi sporiseră strălucirea, înaltele lumini ale unui secol spre a cărui prodigioasă instaurare pornise orbeşte, cu ochii legaţi, mânat parcă de o voinţă superioară, în ziua când Port-au-Prince se mistuise bântuit de vâlvătăi uriaşe. Abia acum pricepea desluşit sensul halucinantei sale călătorii – aidoma celei în care va fi purces Parsifal în căutarea lui însuşi – spre cetatea viitorului, care de data asta nu era situată în America, aşa cum şi-o închipuise Thomas Morus sau Campanella, ci în leagănul însuşi al filosofiei… În noaptea aceea, simţind că nu se lipeşte somnul de el, hoinări până în zori prin cartierele vechi, peste care vremurile îşi lăsaseră pecetea, cu străzi întortocheate, cu desăvârşire necunoscute pentru el. Colţuri de case croite în unghi ascuţit îi ieşeau pe negândite în faţă, ca provele unor corăbii gigantice, fără catarge şi fără pânze, deasupra cărora hornurile se profilau pe cer ca nişte fantastice umbre de cavaleri împlătoşaţi. Fără a-şi da în vileag natura exactă a formelor ce se iveau din beznă sau

dintr-o împletire de umbre şi lumini, ici colo mijeau în noapte schele, firme de prăvălii, litere decupate din tablă, steaguri încremenite. Într-o parte stăteau strânse grămadă căruţurile precupeţilor din piaţă; ceva mai încolo se zărea o roată spânzurând deasupra unor coşuri de răchită împletite pe jumătate. Fantomatic, un cal de dârvală sforăia în fundul unei curţi în care o cabrioletă îşi înălţa hulubele sub o rază de lună, încremenită în poziţia neliniştitoare a unei insecte care s-ar fi pregătit să înţepe. Urmând drumul pelerinilor de odinioară ai sfântului Iacob, Esteban se opri într-un loc unde cerul părea că aşteaptă la capătul străzii să treacă cineva pe versantul celălalt al colinei, îmbiind nările cu mirosul grâului secerat, cu mireasma de bun augur a trifoiştilor, cu boarea umedă şi călduţă a cramelor. Tânărul ştia totuşi că nu era decât o amăgire; că sus, pe dâmb, erau alte case şi mai numeroase, printre care şerpuiau uliţele încâlcite ale mahalalelor. De aceea, oprindu-se acolo unde trebuia să adaste ca să nu se irosească farmecul unei magnifice perspective cereşti, rămase să contemple priveliştea pe care secole de-a rândul o contemplaseră, cântând imnuri de slavă, oamenii cu scoici cusute pe veşminte, cu cârje şi pelerină, care-şi târşiseră atâta sandalele pe făgaşul acesta, simţindu-se mai aproape de măreaţa poartă a Gloriei, când mai aveau doar câteva zile de mers până la spitalul Saint-Hilaire din Poitiers, până în pădurile de răşinoase din Landes şi până la popasul din Buyonne, etapele premergătoare întâlnirii celor patru căi ale pelerinilor, pe Podul Reginei din valea Aspe. Şi astfel se perindaseră pe acolo an după an, generaţie după generaţie, mânaţi de o neistovită osârdie, în drum spre sublima plăsmuire de piatră a meşterului Matei, care fusese mason – nu mai încăpea nicio îndoială în această privinţă – la fel ca Bruneleschi, Bramante, Juan de Herrera, sau Erwin Steinbach, constructorul catedralei din

Strasbourg.

Cugetând asupra iniţierii sale, Esteban îşi dădu seama cât era de ignorant şi de uşuratic. Exista bunăoară o întreagă literatură necesară desăvârşirii sale de care era cu totul străin. Îşi puse deci în gând să-şi cumpere chiar în ziua următoare cărţile trebuincioase, îmbogăţind pe socoteala sa cunoştinţele elementare pe care şi le însuşise până atunci...

Aşadar, mai puţin receptiv decât înainte faţă de entuziasmul revoluţionar care, mai toată vremea, punea în mişcare mulţimea pe străzi, se apucă să studieze nopţi de-a rândul, căutând să se documenteze cât mai bine în privinţa misterioasei dar neîndoielnicei dăinuiri a Ternarului de-a lungul veacurilor.

Într-o dimineaţă pe la ora şapte, Victor îl găsi încă treaz, visând la steaua numită Pelin din Apocalips, după ce stătuse până atunci cufundat în lectura cărţii *Venirea lui Mesia* de Juan Josaphat Ben Ezra, pseudonim cu rezonanţă arabă sub care se ascundea un sârguincios conspirator american. „Vrei să lucrezi pentru Revoluţie?” îl întrebă prietenul său. Smuls din îndepărtatele sale gânduri, trezit la pasionanta realitate imediată care, la urma urmei, înfăţişa o primă izbândă pe calea Marilor Aspiraţii Tradiţionale, răspunse că da cu mândrie şi cu entuziasm, totodată adăugând că nu permitea sub niciun cuvânt să fie pusă la îndoială râvna, dorinţa lui fierbinte de a lupta pentru libertate. „Vino la zece în biroul cetăţeanului Brissot şi întreabă de mine”, spuse Victor, care purta nişte haine noi-nouţe, impecabil croite şi nişte cizme de saftian ce păreau scoase atunci din cutie. „Ah! Dacă s-ar întâmpla cumva să se discute despre asta, niciun cuvânt despre masonerie. Dacă vrei să fii alături de noi, să nu mai pui niciodată piciorul într-o lojă. Am şi pierdut prea multă vreme cu prostiile alea.” Şi observând mirarea zugrăvită pe figura lui Esteban, adăugă: „Masoneria este

contrarevoluţionară. În privinţa asta nu mai încape discuţie. Nu există altă morală decât morala iacobină”. Şi luând un *Catehism al Ucenicului,* care se afla pe masă, îi rupse cotorul şi-l aruncă în coşul de hârtii.

II

La zece jumătate Esteban fu primit de Brissot, iar la unsprezece se şi stabilise drumul pe care-l avea de făcut până la graniţa spaniolă şi care, întâmplător, era chiar unul din drumurile bătute odinioară de cei plecaţi în pelerinaj la Santiago. „Libertatea ar fi trebuit să-mi dea o pereche de sandale şi o cocardă în chip de scoică, aşa cum purtau pe vremuri pelerinii”, spuse tânărul, încântat de figura sa retorică improvizată ad hoc, aflând ce aşteptau de la el. În momentul acela se simţea nevoia unor bărbaţi cu convingeri puternice, în măsură să scrie texte în limba spaniolă şi să traducă documente din limba franceză pentru a pregăti o literatură revoluţionară, destinată Spaniei, literatură care începuse mai de mult să se tragă la tipar în Bayonne, precum şi în alte oraşe din preajma Pirineilor, unde se aflau tiparniţe disponibile. Abatele José Marchena, al cărui cuvânt avea greutate faţă de Brissot, şi care îndeobşte era foarte apreciat pentru talentele şi ironia lui voltairiană, recomanda o cât mai grabnică pătrundere doctrinară în peninsulă, pentru a se aprinde odată pentru totdeauna focurile unei revoluţii ce trebuia să izbucnească fără multă zăbavă acolo, după cum dezlănţuirea ei era aproape iminentă în sânul altor naţiuni dornice să sfărâme ruşinoasele lanţuri ale trecutului. După Marchena, Bayonne – bineînţeles nici Perpignan nu putea fi nesocotit – „era locul cel mai potrivit unde se puteau reuni patrioţii spanioli care voiau să lupte pentru regenerarea ţării lor”, dar că pentru asta trebuiau să se bizuie pe nişte oameni destul de inteligenţi ca să-şi dea seama că „limbajul pe care-l foloseau francezii treziţi la o viaţă nouă nu putea fi încă pe înţelesul spaniolilor”. Aceştia trebuiau pregătiţi treptat, „respectându-se câtva timp anumite prejudecăţi de dincolo de munţi, incompatibile cu libertatea, dar care aveau rădăcini prea

adânci ca să poată fi stârpite dintr-odată". „E limpede?" întrebă Victor pe Esteban, ca şi cum şi-ar fi luat faţă de Brissot răspunderea protejatului său. Tânărul se folosi imediat de prilej, răspunzând concis dar cu toată convingerea, printr-un mic discurs presărat cu citate spaniole, ca să demonstreze nu numai că era de acord cu Marchena, dar că putea să se exprime tot atât de corect în limba franceză ca în graiul matern... Totuşi, gândindu-se mai pe îndelete la toate acestea, ajunse după câteva ore la concluzia că misiunea ce i se încredinţase nu era chiar atât de invidiat: să te îndepărtezi tocmai atunci de Paris însemna să pierzi cu totul din vedere ceea ce se petrecea pe scena celui mai mare teatru al lumii, ca să te înmormântezi într-un fund de ţară. „Nu e momentul acum să te plângi – îl lua Victor la rost, când îi împărtăşi îndoielile lui. În curând am să fiu şi eu trimis la Rochefort pentru mai multă vreme. Crezi că mie nu mi-ar plăcea să rămân aici? Fiecare însă trebuie să meargă unde este trimis." Trei zile după aceea petrecură în lege, făcând zaiafeturi peste zaiafeturi şi ţinându-se de femei şi astfel prietenia dintre cei doi bărbaţi îşi strânse din nou legăturile. Esteban, care înţelegea să fie cu inima deschisă faţă de Victor, nu putea să-i ascundă că, deşi se străduia să-i urmeze sfaturile, căutând să nu se mai gândească la masonerie, trecerea sa prin Loja Străinilor Reuniţi îi lăsase o mulţime de amintiri plăcute. Acolo fusese primit ca un „tânăr frate american" şi fusese învestit cu o togă virilă în vederea iniţierii. Pe de altă parte, nu se putea spune că nu domnea un spirit democratic, sănătos, în sânul unei adunări în care un om de rangul lui Charles Constantin de Hesse-Rotenburg[36] se purta atât de amical cu patriotul de culoare, proaspăt venit din Martinica ca şi cu fostul iezuit din Paraguay, care avea nostalgia misiunilor sale

---

36 General francez (1752–1821) de origine germană, participant la Revoluţie.

comunitare; cu tipograful din Brabant, expulzat din ţara sa fiindcă răspândise manifeste, cu surghiunitul spaniol, negustor ambulant în timpul zilei, orator după apusul soarelui, după care masoneria ar fi fost în fiinţă în Avila încă din secolul al XVI-lea, aşa cum mărturiseau diverse elemente figurative ca echere, compase şi maiuri recent descoperite – cum pretindea el – în biserica Adormirea Maicii Domnului, construită de arhitectul Mosen Rubi de Braquemonte. Acolo aveai adeseori prilejul să asculţi muzica unui inspirat compozitor mason, care se chema Mosar, sau Motzarht, sau cam aşa ceva, imnurile lui fiind cântate în timpul ceremoniilor de iniţiere de către un bariton vienez care obişnuia să înfrumuseţeze cu vocalize pline, de strălucire unele din aceste melodii cum ar fi, de pildă, „O, sfântă însoţire a fraţilor credincioşi” sau invocaţia: „Voi care slăviţi pe Atot-făcătorul sub numele de Iehovah, Dumnezeu, Fu, sau Brahma”. Acolo veneai în contact cu oameni foarte interesanţi, care susţineau că revoluţia era o victorie de ordin material şi politic ce trebuia transformată într-o biruinţă deplină a omului asupra lui însuşi. Esteban îşi amintea de Ogé, atunci când unii dintre fraţi, de origine daneză sau suedeză, vorbeau despre minunata curte a prinţului de Hesse – şi Charles Constantin, ca un adevărat senior ce era, atesta mărturiile lor – unde li se puneau diferite întrebări somnambulilor în legătură cu căderea îngerilor, cu zidirea unui templu sau cu substanţele chimice care intrau în compoziţia aşa-numitei aqua-toffana[37]. La curtea din Schleswig[38] aveau loc vindecări miraculoase, înfăptuite cu ajutorul magnetismului, datorită căruia orice copac, fie el mesteacăn, nuc, sau brad puteau deveni un izvor de fluid cu virtuţi binefăcătoare. Confruntându-se oracolele obţinute prin cele optzeci şi cinci de mijloace tradiţionale

37 Otravă foarte puternică pe bază de arsenic.
38 Danemarca.

de prezicere a viitorului, printre care se număra bibliomanţia, cristalomanţia, chiromanţia şi xilomanţia, porţile ce ţineau ferecate tainele zilei de mâine fuseseră doborâte la pământ. Se ajunsese la cele mai mari subtilităţi în tălmăcirea viselor. Iar prin intermediul scrierii automate se intrase în legătură cu eul profund, ascuns în fiecare fiinţă omenească, şi care cunoştea vieţile ei anterioare. În felul acesta ieşise în vileag, bunăoară, că marea ducesă de Darmstadt plânsese la picioarele crucii pe Golgota sau că marea ducesă de Weimar asistase, în palatul lui Pilat, la judecata Domnului, după cum înţeleptul Lavater avusese ani de-a rândul convingerea fermă că fusese cândva Iosif din Arimateea. Uneori, noaptea, candelabrele magicului castel din Gottorp – învăluit până în temelii în negura ce umezea feşile mumiilor egiptene – coborau pe mesele la care jucau cărţi, cu un calm seniorial, un conte de Bernstorf care trăise odinioară sub înfăţişarea apostolului Toma; un Ludovic de Hesse, care îşi amintea de vremea când sălăşluise pe pământ în ipostaza evanghelistului Ioan; un Christian de Hesse care fusese în vechime apostolul Vartolomeu. Prinţul Karl lipsea adesea de la aceste şedinţe; prefera să stea închis la el în cameră şi să lucreze ţinându-şi privirea aţintită cu atâta intensitate asupra unei bucăţi de metal căreia vechii greci îi spuneau electron, încât la un moment dat în faţa ochilor săi începeau să mijească un fel de norişori ale căror forme puteau fi interpretate ca nişte avertismente sau mesaje trimise de pe celălalt tărâm... „Prostii! izbucnea Victor iritat, de câte ori îi pomenea de aceste minunăţii. Când există atâtea lucruri reale la care să te gândeşti, să pierzi vremea zadarnic discutând despre asemenea scârnăvii e ca şi când ai avea o atitudine contrarevoluţionară. Mi-am dat seama la timp de ceea ce se ascundea îndărătul acestor panglicării vrăjitoreşti: o vicleană dorinţă de a întoarce spatele prezentului, abătând oamenii de la îndatoririle lor

imediate. Pe de altă parte, masonii predică în numele frăţiilor alcătuite de ei. O moderaţie cu drept cuvânt criminală. Şi orice moderat trebuie privit de noi ca un duşman.” Din vorbă în vorbă, Esteban reuşise să lămurească, în fine, taina relaţiilor din trecut ale lui Victor cu masoneria: Jean Baptiste Willermoz, furnizorul său de mătăsuri, mare cancelar al aşa-numitului convent al galilor, faţă de care prinţii de Hesse aveau o mare stimă, era conducătorul unui ordin care alunecase către mistica orfică sub influenţa lui Martinez de Pasqually, iluminatul săvârşit din viaţă la Santo-Domingo. Misteriosul evreu-portughez întemeiase nişte consilii în Port-au-Prince şi în Leogane, câştigându-şi adepţi ca Ogé, înclinaţi spre speculaţiile esoterice, dar dezamăgindu-i în schimb cu disciplinele sale ermetice pe cei care, ca fostul negustor, se simţeau atraşi mai curând de un ideal politic subversiv. Respectând imensul prestigiu de care se bucura Willermoz ca filantrop şi industriaş – mii de muncitori lucrau în fabricile sale din Lyon – Victor acceptase fundamentele doctrinei, iniţiindu-se după ritul Marelui Orient, însă nu voia în ruptul capului (de unde şi disputele lui cu Ogé) să admită practicile spiritualiste preconizate de Martinez de Pasqually, care pretindea că poate stabili o legătură mintală, de la distanţă, cu discipolii săi din Europa... „Toţi magii şi inspiraţii ăştia nu fac decât să bată apa în piuă”, spunea Victor, care acum se lăuda că se află temeinic aşezat cu picioarele pe pământ şi lua deseori cuvântul la clubul iacobinilor, unde avea ocazie să stea cot la cot cu

Billaud-Varennes[39] şi Collot d'Herbois[40]; uneori izbutea chiar să se apropie de Maximilien Robespierre, pe care îl socotea mai presus de toţi tribunii Revoluţiei, ridicându-l în slăvi cu atâta fervoare, încât Esteban, în faţa neprecupeţitelor elogii aduse elocinţei şi concepţiilor acestuia, ţinutei, ba chiar şi eleganţei vestimentare cu totul neobişnuite în mijlocul unor adunări în care lipsa de maniere şi neglijenţa îmbrăcăminţii erau precumpănitoare, nu se putea stăpâni să nu-i spună în zeflemea: „Cum văd eu, este un fel de Don Juan pentru bărbaţi". Victor, care nu prea ştia de glumă, îi răspundea cu un gest trivial, ducând mâna la prohab.

După o lungă şi zdruncinată călătorie pe şleauri desfundate, de-a lungul cărora cucuruzii de pin scrâşneau sub roţile şinuite ale trăsurii, Esteban ajunse cu chiu, cu vai la Bayonne, unde se puse la dispoziţia celor care pregăteau declanşarea Revoluţiei în Spania: fostul marinar Rubin de Celis, primarul Bastarreche şi ziaristul Cuzman, prieten cu Marat şi colaborator al ziarului *L'Ami du Peuple.* De la început, avu impresia menită să-l descurajeze, că atât mutra lui cât şi dorinţele sale de a intra imediat în acţiune nu prea erau pe placul unor oameni care în majoritate se complăceau într-un iacobinism temperat de anumite considerente hispanice, virulent de câte ori era vorba de Franţa, pentru a deveni

39 *Jean-Nicolas Billaud-Varennes* (1756–1819), avocat, iniţial, se ilustrează ca unul din cei mai de seamă oratori iacobini; e numit apoi preşedinte al iacobinilor, preşedinte al Convenţiei. Se opune cu timpul politicii lui Robespierre, devenind unul din iniţiatorii loviturii din 9 Thermidor, prin care este îndepărtată de la conducerea Revoluţiei aripa cea mai radicală a burgheziei.

40 *Jean-Marie Collotd'Herbois* (1750–1796), actor dramatic, participant activ la Revoluţie, membru al Convenţiei, adept al lui Robespierre.

blând şi precaut atunci când privirile se întorceau spre Bidasoa. Tânărul fu expediat fără întârziere la San Juan de Luz, oraş care se numea acum Chauvin-Dragon, în amintirea unui eroic soldat republican din partea locului. Acolo se afla o tipografie mică, dar foarte activă, căreia trebuia să i se dea multe manifeste şi texte revoluţionare selecţionate de abatele Marchena, bun agitator, gata oricând să ia pana în mână, ţinând pas cu evenimentele, dar care de o bucată de vreme bătea mai rar drumurile ce duceau la frontieră, zăbovind cea mai mare parte din timp la Paris, unde mai toată ziua era în audienţă la Brissot. Esteban, care se credea lipsit de prieteni pe acele meleaguri, avu bucuria să întâlnească într-o după-amiază, pe malurile râului Untzin, un pescar stingher pe care-l întâmpină cu braţele deschise: era mucalitul Feliciano Martinez de Bellesteros; fostul mason purta acum sclipitoarele trese de colonel pentru meritul de a fi creat un corp de vânători de munte, aşa-numiţii *miqueletes* în scopul de a ţine piept trupelor spaniole în cazul unei agresiuni, ispitindu-le totodată să treacă de partea Republicii. „Trebuie să fim pregătiţi – îi explică el – la noi în ţară iarba rea creşte pe toate drumurile: ajunge să te uiţi la Godoy[41] şi la cei de teapa lui sau la Mesalinele noastre din casa de Burbon”. Însoţit de jovialul cetăţean din Logroño, Esteban cutreieră pe îndelete satele din împrejurimi, care-şi schimbaseră de curând numele: Ixrasson, bunăoară, acum se chema Unión; Arbonne – Constante; Ustarritz – Marat-sur-Nive; Baigorry – Termopyles. Primele săptămâni tânărul şi le petrecu minunându-se în faţa bisericilor basce, primitive, cu clopotniţele lor scunde şi dârze, cu grădinile de zarzavat

---

41 *Godoy Alvarez de Faria (Manuel)* (1767–1851), important om de stat spaniol, preşedinte al Consiliului de miniştri, demnitate ocupată graţie favoarei deosebite de care se bucura pe lângă regină.

împrejmuite cu lespezi îngropate în pământ; se oprea locului să privească perechile de boi, mânate cu strămurarea, cu câte o piele de oaie întinsă peste jug; trecea peste poduri arcuite, cabrate deasupra puhoaielor ce se îndestulau din zăpezile topite, culegând în treacăt câte o ciupercă portocalie în crăpăturile stâncilor. Îi plăcea arhitectura caselor, cu bârnele lor vopsite în albastru indigo, cu acoperişurile lor lin înclinate, cu scoabe de fier înfipte în pietrele zidurilor de sprijin. Lanţul de munţi din poemele închinate lui Charlemagne, îmbucătăţit în contraforturi abrupte pe ale căror poteci se iveau de după vreun stei de piatră pe care poate îşi oprise cândva privirile paladinul Roland, turme forfotitoare de oi robuste şi mai cu seamă păşunile, umede, mătăsoase, verzi, de un verde luminos de măr nepârguit, una la fel cu alta şi toate aidoma, îl făceau să se gândească la posibilitatea unei fericiri bucolice, restituie tuturor oamenilor de principiile revoluţionare. Numai că oamenii, atunci când îi cunoscuse mai bine îl dezamăgiseră: bascii aceştia, cu mişcările lor tacticoase, cu grumaji de taur şi profiluri cavaline, pricepuţi cum nu se mai poate la căratul pietrelor şi tăiatul copacilor, şi corăbieri vrednici să stea alături de aceia care, căutând drumul spre Islanda, avuseseră parte să vadă cei dintâi marea încremenită sub gheţuri, îşi păstrau cu tenacitate tradiţiile. Nimeni nu-i întrecea când era vorba să născocească fel de fel de şiretlicuri ca să poată asculta clandestin liturghia, să dosească ostii în berete, să ascundă clopote de biserici în câte o şură sau într-un cuptor de var, să ridice altare pe furiş în cine ştie ce fermă, în odaia din fundul unei cârciumi ori într-o peşteră păzită de câini ciobăneşti, adică în locurile unde nimeni nu s-ar fi aşteptat. Chiar dacă se aflaseră câţiva nelegiuiţi care să sfărâme sfinţii catedralei din Bayonne, episcopul găsise totuşi oameni care să-l ajute să treacă pe pământul spaniol cu odăjdii, brâie preoţeşti şi cu tot calabalâcul. O

fetişcană care se dusese să se cuminece în Villa de Vera trebuise să fie împuşcată. Locuitorii din mai multe sate de frontieră, dovediţi că ocrotesc preoţi refractari, găzduindu-i, erau deportaţi în masă, în Landes. Chauvin-Dragon continua să fie Saint Jean de Luz pentru pescarii săi, după cum Baigorry rămăsese mai departe sub oblăduirea Sfântului Ştefan, pentru plugari. La Soule păstra cu aceeaşi credinţă datina focurilor aprinse de ziua Sfântului Ion şi a dansurilor de obârşie medievală şi nimeni nu s-ar fi încumetat prin partea locului să dea în vileag pe cel care îşi făcea rugăciunile în sânul familiei sau care se închina atunci când venea vorba despre vrăjitoarele din Zagarramurdi... Esteban trăia de două luni încheiate în mijlocul unei lumi pe care o simţea străină faţă de el, nestatornică şi plină de vicleşuguri, cu atât mai mult cu cât niciodată nu reuşise să înţeleagă graiul basc, după cum niciodată nu izbutise să citească sensul cuvintelor pe feţele celor din jur, când sosi, ca un trăsnet, vestea că izbucnise războiul cu Spania. Acum era convins că nu va mai putea cu niciun chip să treacă în peninsulă, ca să asiste la naşterea unei ţări noi, după cum îi plăcea să viseze în timp ce asculta discursurile pline de speranţe ale lui Martinez de Ballesteros, care-i anunţa mereu o apropiată răscoală a poporului din Madrid. Rămăsese ostatic între graniţele Franţei, blocate dinspre Atlantic de escadrele engleze şi nu întrezărea nicio posibilitate să se întoarcă în ţară. Nu se gândise niciodată până atunci să plece înapoi la Havana, dornic cum era să joace un rol oricât de neînsemnat într-o revoluţie menită să transforme lumea. Era de-ajuns să-şi vadă însă toate drumurile închise, pentru ca o nostalgie aproape dureroasă a căminului şi a oamenilor de care se simţea legat, a unor culori diferite şi a miresmelor unei alte lumi, să-l facă să urască misiunea prezentă, care se rezuma de fapt la nişte plictisitoare îndeletniciri birocratice. Nu merita să străbată o cale atât de lungă ca

să vadă o revoluţie pentru ca până la urmă să nu vadă nimic; să rămână ca un ascultător silit să-şi aţintească urechea dintr-un parc învecinat, la acordurile orchestrei dezlănţuite în fortissimo din teatrul de operă în care nu izbutise să pătrundă. Trecură astfel câteva luni în care Esteban se străduise să fie de folos, îndeplinind unele lucrări monotone. În Spania nu se întâmpla nimic din ceea ce se aşteptase. Până şi războiul în această parte a Franţei începea să tânjească, mulţumindu-se să se ţină de tipic, fără să depăşească o serie de măsuri defensive cerute de puternicele contingente desfăşurate de-a lungul frontierei de generalul Ventura Caro, care nu părea nici el prea hotărât să părăsească poziţiile ocupate, cu toată superioritatea numerică a trupelor sale. Noaptea se auzeau câte un schimb de focuri în munţi, fără alte incidente decât nişte simple hărţuieli sau ciocniri încheiate imediat între patrule de recunoaştere. Vara – o vară lungă, însorită şi liniştită – îşi împlini timpul sorocit şi se stârniră iar vânturile de toamnă; dobitoacele fură închise în grajduri, de îndată ce iarna începu să-şi arate colţii. Cu cât trecea timpul, Esteban îşi dădea seama că depărtarea de Paris nu făcea decât să sporească haosul ce domnea în mintea lui, aşa încât ajunsese să nu mai poată descurca iţele unei politici în necontenită schimbare, contradictorie şi excesivă, care se devora singură, cu atâtea comitete şi mecanisme complicate care de la distanţă erau destul de greu de definit, cu atâtea veşti neaşteptate ce curgeau una după alta ca să anunţe înălţarea unor personaje necunoscute până deunăzi sau căderea zgomotoasă a omului zilei, care, nu mai departe decât în ajun, era asemuit cu cei mai de seamă eroi ai antichităţii. Legile, regulamentele, decretele curgeau cu nemiluita, imediat abrogate sau socotite ca incompatibile cu anumite măsuri de urgenţă pe care provincia le respecta totuşi ca fiind încă în vigoare. Săptămâna ajunsese să aibă zece zile; anul

începea la sfârşitul lui ianuarie; lunile erau numite Brumar, Germinal, Fructidor, fără să existe nici, o concordanţă cu cele de mai înainte; greutăţile fuseseră schimbate, răsturnându-se deprinderile celor ce foloseau din instinct cotul, latul de palmă şi merticul. Prin partea locului nimeni n-ar fi putut să spună ce se petrecea în realitate, după cum nimeni nu ştia în cine să se încreadă: francezul-basc se simţea mai aproape de spaniolul din Navarra decât de funcţionarii veniţi de cine ştie unde, din Nord, pe nepusă masă, ca să-i vâre pe gât nişte calendare curioase sau ca să schimbe numele oraşelor. Războiul care izbucnise avea să fie de lungă durată, fiindcă nu era un război ca toate celelalte, făcut pentru a satisface ambiţiile unui prinţ sau pentru cucerirea unor teritorii străine. „Regii ştiu – se striga în tribunele iacobine – că pentru ideile filosofice nu există Pirineii: milioane de oameni s-au pus în mişcare pentru a preschimba faţa lumii”... Asta se întâmpla prin martie – Martie era tot martie pentru Esteban, cu toate că Nivôse şi Pluviôse – aşa cum se numeau unele luni ale noului calendar – îi sunau destul de plăcut la ureche. Un martie cenuşiu, zăbrelit de ploaia ce înfăşură colinele din Ciboure în zăbranice neguroase, dând un aspect fantomatic bărcilor care intrau în port, întorcându-se de la pescuit, din largul mării verzi-cenuşii, agitate şi triste, ale cărei depărtări fără orizont precis păreau că se topesc în cerul alburiu, pâclos, de iarnă târzie. Prin fereastra odăii în care tânărul îşi îndeplinea munca sa de traducător şi corector de şpalturi tipografice, se zăreau plajele pustii, presărate cu ţăruşi, pe care valurile oceanului lăsase alge moarte, scânduri rupte şi zdrenţe, după furtunile nocturne ce răbufneau gemând prin crăpăturile obloanelor şi făceau să se învârtească zănatic scârţâitoarele morişte de fier mâncate de rugină. Acolo, în mijlocul pieţei ce purtase mai înainte numele lui Ludovic al XVI-lea, iar acum se chema piaţa Libertăţii, se

înălţa ghilotina. Desprinsă din mediul său, departe de piaţa stropită cu sângele unui monarh, unde deţinuse un rol precis într-o tragedie transcendentală, naufragiată pe acele meleaguri, maşina – mai curând hâdă decât cumplită, mai curând tristă şi năclăită decât fatidică – atunci când era pusă în funcţiune avea înfăţişarea lamentabilă a unor teatre de provincie pe seama cărora nişte comedianţi ambulanţi, în turneu prin partea locului, se străduiau să imite jocul marilor actori din capitală. De câte ori avea loc o execuţie, singurii spectatori care se opreau locului câteva clipe erau câţiva pescari cu poverile la subsuoară, trei sau patru trecători cu figuri enigmatice, scuipând din când în când prin colţul gurii, un copil, un peticar de espadrile, un vânzător de caracatiţe, care îşi vedeau mai departe de drum, tacticos, în momentul când sângele începea să gâlgâie din trupul condamnatului ca vinul prin gârliciul unui burduf. Era prin martie. Un martie cenuşiu, zăbrelit de ploaia ce făcea să se umfle paiele din grajduri, mohora părul caprelor şi îmbâcsea cu fum înecăcios bucătăriile cu hornuri înalte în care stăruia un miros de usturoi şi de ulei prost. Esteban nu avea veşti de la Victor de câteva luni. Ştia doar că îndeplinea cu o neîndurătoare mână de fier funcţia de acuzator public pe lângă tribunalul revoluţionar din Rochefort. Ajunsese până acolo încât ceruse – lucru cu care tânărul era de acord – ca ghilotina să fie instalată chiar în incinta tribunalelor, ca să nu se piardă timp între sentinţă şi execuţie. Lipsit de căldura sa, de felul său dur de a fi ca şi de impetuozitatea sa, de prestigiul legăturilor sale directe cu un om ca Billaud sau Collot ori cu cine ştie ce înalt personaj de ultimă oră – oră care nu coincidea cu cea trăită de el – Esteban avea impresia că se micşorează zi de zi, că se închirceşte, că-şi pierde cu încetul personalitatea, că este cu desăvârşire absorbit de Evenimentul în care mult prea umila lui contribuţie era iremediabil sortită să rămână anonimă. Se

simţea atât de neînsemnat încât uneori îi venea să plângă. Muncit cum era de îndoieli, ar fi dorit în momentul acela să găsească un refugiu lângă Sofía, pe genunchii căreia îşi odihnise de atâtea ori fruntea, căutând un balsam în forţa aceea maternă ce izvora din sânul ei feciorelnic şi care avea darul să-l aline ca mângâierile unei mame adevărate. Şi începu chiar să plângă de-a binelea, gândindu-se la singurătatea şi inutilitatea sa, când văzu intrând în camera sa de lucru – care era totodată şi odaia lui de culcare – pe colonelul Martinez de Ballesteros. Comandantul vânătorilor de munte era îmbufnat şi nervos şi-i tremurau mâinile asudate, scos din ţâţâni, pe cât se părea de o veste proaspăt primită.

III

„Mi s-a făcut lehamite de franţuzii ăştia, răbufni spaniolul, lăsându-se să cadă pe patul lui Esteban. Sunt sătul până-n gât! Dracu să-i ia pe toţi!" Îşi cuprinse faţa în palme şi o bucată de vreme nu mai spuse nimic. Tânărul îi întinse o cană de vin pe care o bău pe nerăsuflate cerându-i încă una. Apoi începu să măsoare în lung şi-n lat odaia, vorbindu-i învălmăşit despre ceea ce-l făcuse să-şi iasă din fire.

I se luase comanda, fusese destituit – des-titu-it – de un oarecare comisar trimis de la Paris, cu puteri nelimitate, pentru a reorganiza trupele în sectorul respectiv. Lovitura primită era consecinţa curentului împotriva străinilor ce se dezlănţuise de curând în capitală şi ale cărui efecte abia acum se resimţeau la frontieră: „După ce i-au discreditat pe masoni, s-au înverşunat acum împotriva celor mai credincioşi prieteni ai revoluţiei". Se spunea că abatele Marchena, care în momentul acela stătea ascuns fiind urmărit, putea fi ghilotinat în orice moment: „Un om care a fost trup şi suflet pentru libertate". Acum francezii puseseră mâna pe comitetul din Bayonne, mătrăşindu-i pe spanioli – cutare chipurile era moderat, cutare fusese mason, iar cel de-al treilea era suspect. „Ia seama, prietene, fiindcă şi dumneata eşti străin. De câteva luni încoace a fi străin constituie un delict aici, în Franţa." Şi Martinez de Ballesteros îşi continuă monologul indignat: „în timp ce la Paris îşi făceau de lucru deghizând nişte târfe în zeiţe ale Raţiunii, aici pierdeau, din cauza incapacităţii şi a invidiilor ce-i învrăjbeau, ocazia fericită de a răspândi sămânţa revoluţiei în Spania. Acum pot să aştepte mult şi bine... De altfel, cum văd eu, nu mai au niciun chef să dezlănţuie o revoluţie universală! Nu se gândesc decât la revoluţia franceză. Ceilalţi... n-au decât să se spânzure! Totul aci devine absurd. Ne-au pus să

traducem în spaniolă Declaraţia Drepturilor Omului, când zi de zi vedem cum sunt încălcate cel puţin douăsprezece din cele şaptesprezece principii înscrise acolo.

Au luat Bastilia cu asalt ca să pună în libertate patru calpugeni, doi nebuni şi un homosexual, în schimb au înfiinţat închisoarea din Cayenne, care-i mai cumplită decât orice Bastilie.” Esteban, temându-se să nu-i audă cumva vreun vecin, căută să-l scoată din cameră pe prietenul furios, sub cuvânt că trebuia să cumpere hârtie de scris. Trecând prin faţa fostei case Haraneder, se îndreptară spre librăria „Trinităţii”, care acum se numea „a Fraternităţii”, printr-o binevenită schimbare de firmă. Era o dugheană întunecoasă, cu tavanul jos, de grinzile căruia spânzura gazorniţa aprinsă ziua-n amiaza mare. Esteban de obicei zăbovea ore întregi acolo, răsfoind cărţile noi, într-o atmosferă care îi amintea cumva de ultima încăpere a magazinului din Havana, înţesată cum era cu tot felul de obiecte colbuite din mijlocul cărora ieşeau la iveală sfere armilare, planisfere, lunete marine şi diverse aparate de fizică. Martinez de Ballesteros ridica din umeri în faţa unor gravuri sosite recent, care evocau marile evenimente din istoria Greciei şi a Romei: „Azi orice secătură se crede făcut din aceeaşi plămadă cu Grahii, Caton sau Brutus”, bodogăni el. Şi apropiindu-se de un pian hodorogit, începu să răsfoiască ultimele cântece ale lui François Girouet, editate de Frère, care se cântau peste tot cu acompaniament de chitară, după o cheie cifrată care se putea desluşi fără multă bătaie de cap. Îi arătă lui Esteban titlurile: *Arborele Libertăţii, Imnul Raţiunii, Despotismul zdrobit, Doica Republicană, Imnul Silitrei, Deşteptarea Patrioţilor, Cântecul celor o mie de Făurari de la Armurărie.* „Până şi muzica e raţionalizată – spuse el. Au ajuns chiar să creadă că cine compune o sonată îşi nesocoteşte îndatoririle revoluţionare, însuşi Grétry are grijă să ne servească *La Carmagnole* la sfârşitul fiecărui

balet, vrând să arate cu orice preţ că este un bun patriot.” Şi ca să-şi manifeste cumva dezaprobarea faţă de producţiile lui François Girouet, atacă un allegro dintr-o sonată cu o pasiune vijelioasă, descărcându-şi paraponul asupra claviaturii instrumentului. „N-ar fi trebuit să cânt compoziţia unui mason ca Mozart – spuse terminând bucata. S-ar putea să fie ascuns un spion în cutia de rezonanţă.” După ce-şi făcu târguielile, Esteban ieşi din prăvălie împreună cu spaniolul care nu voia să rămână singur să-şi rumege mânia. Cu toată ploaia rece ca gheaţa ce începuse să cadă, un călău cu beretă se apucase să descopere ghilotina, în aşteptarea vreunui condamnat a cărui căpăţână avea să se rostogolească fără s-o vadă nimeni, în afară de santinelele postate la picioarele eşafodului. „Taie că te tai – bombăni Martinez de Ballesteros. Exterminări la Nantes, exterminări la Lyon, exterminări la Paris.” „Omenirea va ieşi nou-născută din această baie de sânge”, spuse Esteban. „Nu-mi veni cu fraze ticluite de-a gata, şi mai cu seamă, nu-mi pomeni de Marea Roşie a lui Saint-Just (niciodată nu reuşise să-i rostească numele cum trebuie, pronunţându-l Sen-Jú), fiindcă asta nu-i decât retorică şi încă destul de proastă”, i-o reteză celălalt. Puţin mai încolo se întâlniră cu nelipsita căruţă în care un preot, cu mâinile legate, era dus la eşafod şi, continuându-şi drumul pe chei, se opriră în faţa unei bărci pescăreşti, pe fundul căreia se zbăteau sardele şi toni, lângă o vulpe de mare roşcată, ca într-o natură moartă flamandă. Martinez de Ballesteros smulse o cheie de fier pe care-o purta aninată de lanţul ceasului şi o aruncă în apă cu un gest mânios. „O cheie de la Bastilia – îi explică el. De altfel pot să-ţi spun că era falsă. S-au găsit nişte pehlivani de lăcătuşi care le fabrică cu toptanul. Au umplut lumea cu asemenea talismane. Acum avem mai mult chei de la Bastilia decât relicve din crucea lui Hristos.” Aruncând o privire spre Ciboure, Esteban

observă o forfotă neobişnuită pe drumul dinspre Hendaya. Nişte soldaţi din regimentul de vânători din Pirinei soseau destrămaţi în grupuri răzleţe; unii dintre ei cântau, însă majoritatea erau atât de obosiţi, atât de dornici să se agaţe de prima căruţă întâlnită în cale, ca să facă măcar o bucată de drum fără să-şi mai bată picioarele, încât cei care mai aveau chef de cântat erau cu siguranţă beţi. Părea o armată în debandadă, rătăcind la voia întâmplării, lăsată în plata ei de ofiţerii călări, care se îndreptau spre ţărmul golfului, pentru a descăleca în faţa unei cârciumi ca să-şi zvânte hainele jilave la dogoarea focului din vatră. Esteban îşi simţi măruntaiele încleştate de spaimă la gândul că trupele acelea vor fi fost puse pe fugă, poate chiar urmărite de forţele inamice aflate sub comanda marchizului de Saint-Simon, şeful unui grup de emigranţi din partea căruia se aşteptau mai de mult la o temerară ofensivă. Uitându-se însă mai de aproape la noii-veniţi, putu să-şi dea seama că erau mai degrabă murdari de noroi şi muraţi de ploaie decât hăituiţi în urma unei bătălii pierdute. În timp ce unii din ei, rebegiţi de frig sau mai şubrezi din fire căutau să se pună la adăpost sub streşini, sau se trăgeau pe lângă zidurile ferite de burniţa ce se cernea din văzduh, majoritatea se pregăteau să tabere în câmp, trecându-şi din mână în mână clondirul cu rachiu, scrumbiile şi pâinea cazonă. Cantinierii tocmai începuseră a roboti cu grătarele de sub care se ridica fumul gros, iscat de lemnele umede, când Martinez de Ballesteros se apropie de un tunar care purta o funie de usturoi pe umăr, curios să afle pricina acelei neaşteptate mişcări de trupe. „Plecăm în America”, spuse soldatul, lăsând să-i scape acest cuvânt care săgetă ca o fulgerare de lumină mintea lui Esteban: tremurând, tulburat, cuprins de nerăbdare şi parcă în acelaşi timp iritat ca unul care nu fusese poftit la o petrecere dată chiar la el în casă, tânărul intră împreună cu colonelul destituit în cârciuma în care poposiseră

ofiţerii. Puţin mai apoi aflară că regimentul se afla în deplasare cu destinaţia Antile. Şi după el aveau să mai vină şi alte unităţi ca să completeze armata în curs de organizare la Rochefort. Trupele urmau să plece rând pe rând pe bordul unor vase mici de transport, fiindcă trebuia să se navigheze cu multă prudenţă, ţinându-se cât mai aproape de coastă, din cauza blocadei engleze. Navele aveau să fie însoţite de doi comisari ai Convenţiei: Chrétien şi un oarecare Victor Hugues, un marinar încercat după cum se zvonise, care cunoştea ca-n palmă marea Caraibilor, unde tocmai atunci se pusese în mişcare, o escadră britanică... Esteban ieşi în piaţă, atât de înfricoşat să nu piardă ocazia binevenită de a fugi dintr-un loc în care se simţea ameninţat – ştiind mai ales că îndeplinea o muncă fără folos şi a cărei zădărnicie nu se putea să nu atragă la un moment dat, poate chiar foarte curând, atenţia celor ce o subvenţionaseră, încât se lăsă, sfârşit de puteri, pe pragul de piatră, fără să ia aminte la vântul îngheţat ce-i biciuia obrajii: „De vreme ce eşti prieten cu Hugues, fă tot ce-ţi stă în putere să te ia cu dânsul. Hugues a devenit om mare de când se bizuie pe sprijinul lui Dalbarado, pe care-l ştim cu toţii de când era corsar la Biarritz. Aici mucezeşti. Hârtiile pe care te chinuieşti să le traduci zac aruncate într-o pivniţă. Şi pe urmă, nu trebuie să uiţi că eşti străin.” Esteban îi strânse mâna: „Dar dumneata ce-o să faci?” Celălalt îi răspunse cu un gest resemnat: „Acelaşi lucru ca şi până acum, orice s-ar întâmpla. Când te-ai străduit atâta să pui la cale revoluţii, e greu să te mai întorci înapoi.” După ce ticlui o lungă scrisoare către Victor Hugues – scrisoare după care făcu mai multe copii, una adresată ministerului marinei, a doua tribunalului revoluţionar din Rochefort, iar cea de-a treia unui vechi frate mason pe care îl ruga să dea cu orice preţ de urma destinatarului oriunde s-ar afla el – Esteban aşteptă rezultatul cererilor sale. Scrisese totul, negru pe

alb, înfăţişându-se ca o victimă a indiferenţei administrative, a dezbinării republicanilor spanioli şi atribui faptul că străduinţele sale nu reuşiseră să iasă în evidenţă mediocrităţii oamenilor care se succedaseră la conducerea treburilor locale; se plângea de climă, insinuând că din cauza ei s-ar putea să-i revină boala de odinioară. Făcând să vibreze coarda prieteniei, socotise cu cale să-i amintească de Sofía şi de căminul îndepărtat în care „trăiseră ca fraţii”.

Şi terminase cu un pomelnic amănunţit al calităţilor sale, menite a servi cauza Revoluţiei în America. „În afară de aceasta, după cum ştii – încheia el – situaţia străinilor nu este de invidiat în momentul de faţă”. Gândindu-se însă că scrisoarea lui ar fi putut să încapă pe mâinile altcuiva, avusese grijă să adauge: „Câţiva spanioli din Bayonne s-au făcut vinovaţi, pe cât se pare, de unele greşeli contrarevoluţionare cu drept cuvânt deplorabile, ceea ce a impus o epurare necesară, datorită căreia, din păcate, nevinovaţii s-ar putea să plătească pentru cei ce s-au făcut cu adevărat vinovaţi...” Urmă apoi o aşteptare înfrigurată de câteva săptămâni, în care stătu tot timpul cu frica în sân, ferindu-se de Martinez de Ballesteros şi de toţi cei care ar fi putut să comenteze pe muchie de cuţit un eveniment recent, în prezenţa unor terţe persoane. Unii afirmau că abatele Marchena, despre care nu se mai ştia nimic, ar fi fost ghilotinat. Marea Frică începuse să bântuie nopţile locuitorilor de pe coastă. Nenumărate perechi de ochi privegheau strada prin obloanele întredeschise ale caselor cufundate în întuneric. Esteban o ştergea de la han până nu se lumina de ziuă, luând-o pe jos prin ploaie spre satele vecine, unde zăbovea cu un pahar de vin roşu în faţă, ca să-şi astâmpere zbuciumul în câte o cârciumă, sau în vreo dugheană cu mărunţişuri, în care se vindeau nasturi cu duzina, ace cu bucata, clopoţei, câte un cupon de pânză sau o cremă oarecare servită într-o cutioară de

lemn. Se întorcea acasă după apusul soarelui, cu inima strânsă de teamă să nu fi primit între timp vizita unui necunoscut, sau să nu se pomenească deodată chemat la castelul cel vechi din Bayonne, transformat în cazarmă şi comisariat, ca să dea socoteală despre cine ştie ce misterioasă „chestiune care îl privea”. I se făcuse lehamite de ţinutul acela ferecat şi tăcut, unde la tot pasul era pândit de primejdii, atât de lehamite încât i se părea urât tot ceea ce putea fi socotit frumos prin partea locului: nucii şi stejarii, locuinţele feudale, zborul uliului, cimitirele pline de cruci curioase, în care erau săpate semnele zodiacului... Când văzu intrând pe uşă caraula cu o scrisoare, mâinile începură să-i tremure atât de tare, încât nu reuşi să desfacă plicul. Trebui să rupă sigiliul cu dinţii, care cel puţin ascultau de voinţa lui. Recunoscu de la prima vedere scrisul. Dându-i instrucţiuni precise, Victor Hugues insista să vină imediat la Rochefort ca să ia în primire slujba de grămătic al escadrei ancorate în preajma insulei Aix şi care trebuia să pornească foarte curând în călătorie. Înarmat cu scrisoarea aceea care avea aceeaşi putere ca şi un bilet de liberă trecere, Esteban era în măsură să plece din Saint Jean de Luz cu unul dintre regimentele de vânători basci care urmau să se alăture expediţiei: expediţie destul de aventuroasă, nevoită să rezolve o serie de probleme la faţa locului, fiindcă nu se ştia, din lipsă de veşti, dacă englezii ocupaseră într-adevăr posesiunile franceze din Antile. Teoretic, ţinta călătoriei era insula Guadelupa, de unde, în cazul când nu s-ar fi putut debarca, escadra trebuia să-şi continue drumul până la Santo-Domingo... Victor îl îmbrăţişă cu răceală pe tânăr, deşi trecuse atâta timp de când nu se mai văzuseră. Slăbise puţin şi, pe figura sa parcă sculptată cu dalta, se oglindea, o energie sporită de conştiinţa puterii pe care o deţinea. Înconjurat de ofiţeri, era până peste cap ocupat cu ultimele pregătiri, cercetând cu atenţie hărţi şi dictând scrisori, în mijlocul unei săli

înţesate cu arme, cu instrumente chirurgicale, cu tobe şi drapele înfăşurate. „O să stăm de vorbă mai încolo – spuse, întorcându-şi spatele ca să citească o depeşă. Du-te la intendenţă.” Se corectă însă imediat. „Duceţi-vă la intendenţă şi aşteptaţi ordinele mele.” Cu toate că la vremea aceea faptul de a tutui pe toată lumea era considerat ca o mărturie a spiritului revoluţionar, interlocutorul ţinea să păstreze totuşi o distanţă. Esteban înţelese că Victor îşi impusese prima disciplină cerută de situaţia lui de conducător de oameni: aceea de a nu avea prieteni.

IV

E un lucru foarte important.
Goya

În ziua de 4 floridor în anul II al Republicii, mica escadră alcătuită din două fregate, *La Pique* şi *Thétis*, din bricul *L'Espérance,* şi din cinci vase destinate transportului de trupe, care duceau o companie de artilerie, doua de infanterie şi un batalion de vânători din Pirinei, cu care Esteban venise la Rochefort – ridica ancora, fără surle şi tobe, lăsând în urmă insula Aix, cu fortăreaţa presărată cu numeroase tunuri de pază şi un vas-închisoare *Les Deux Associés,* în care mai bine de şapte sute de deţinuţi aşteptau să plece în surghiun la Cayenne, stând claie peste grămadă în cala în care nu aveau nici măcar loc să se culce, dormind şi bolind de-a valma, împărţind laolaltă râia, molimele şi puroaiele. Călătoria începea sub auspicii destul de vitrege. Ultimele veşti sosite de la Paris nu aveau darul să-l bucure peste măsură nici pe Chrétien şi nici pe Victor Hugues: insulele Tobago şi Santa Lucia căzuseră în mâna englezilor; Rochambeau fusese silit să capituleze în Martinica. Cât despre Guadelupa, era ţinta unor atacuri necurmate ce împuţinau treptat mijloacele guvernatorului militar. În afară de aceasta, se ştia prea bine că toţi coloniştii din Antilele franceze erau nişte canalii monarhiste; din ziua când perechea regală fusese executată, îşi manifestau fără înconjur ostilitatea faţă de Republică şi, dorind din toată inima o ocupaţie britanică definitiv statornicită, căutau să înlesnească acţiunile inamicului. Escadra pleca la noroc, fiind nevoită să străbată prin diferite tertipuri dincolo de blocada coastelor franceze, pentru a se îndepărta cât mai degrabă de Europa, în care scop fuseseră luate cele mai severe măsuri; era interzis să se aprindă vreo lumină după apusul

soarelui, iar soldaţii erau obligaţi să se urce devreme în hamacele lor.

Trăiau în permanentă stare de alarmă, având în orice clipă armele pregătite în vederea unei eventuale întâlniri. Vremea totuşi părea să fie prielnică expediţiei, coborând ocrotitoare pânze de ceaţă pe întinsul mării pe care acum se puteau încumeta să-l străbată cu inima uşoară. Încărcate cu guri de foc şi cu merinde, corăbiile erau ticsite cu lăzi, butoaie, baloturi şi pachete, iar oamenii trebuiau să împartă spaţiul restrâns ce rămăsese liber pe punte cu caii care îşi ronţăiau tainul de fân din bărcile transformate în iesle, în plus, mai luaseră şi nişte oi ale căror behăituri triste răbufneau zi şi noapte din cală, iar în nişte lăzi pline de pământ, aşezate pe un fel de postamente, creşteau ridichi şi legume, menite să îndestuleze masa ofiţerilor. De la plecare, Esteban nu avusese niciodată prilejul să stea de vorbă cu Victor Hugues; îşi petrecea timpul în tovărăşia a doi tipografi care porniseră la drum cu flota – Loeuillet, tatăl şi fiul – transportând o mică tiparniţă în vederea publicării înştiinţărilor şi proclamaţiilor... Pe măsură ce vasele se îndepărtau de continent, revoluţia, rămasă în urmă, se simplifica în conştiinţa călătorilor: detaşat de vâlva adunărilor de stradă, de clocotul retoric al discursurilor, de luptele oratorice, Evenimentul, redus la câteva scheme, îşi lepăda toate contradicţiile. Recenta condamnare şi moarte a lui Danton devenea un simplu incident în cursul unui lanţ de întâmplări care, privite de la distanţă, erau modelate după tiparul dorinţelor arzătoare ale fiecăruia. Era destul de greu, de bună seamă, să admiţi subita infamie a unor tribuni care nu mai departe decât în ajun fuseseră idolii poporului, oratori întâmpinaţi cu aclamaţii, al căror cuvânt însufleţea masele. Curând însă lucrurile aveau să capete o întorsătură sortită să dea satisfacţie tuturor, după zilele furtunoase pe care le trăiseră: viitorul

imediat avea să fie mai puţin potrivnic religiei, chibzuia în sinea lui băştinaşul din ţara bască îmbarcat pe corabie în bagajele căruia se aflau nişte omofoare; mai puţin antimasonic, se gândea un altul care simţea lipsa lojilor; mai egalitar, mai propice stăpânirii bunurilor în comun, nădăjduia un al treilea care visa la suprimarea definitivă a ultimilor privilegii, deghizate încă sub diferite măşti. Deocamdată, călătoria lor avea o misiune şi această misiune urma să fie îndeplinită de francezi împotriva englezilor: departe de cârciumile şi de clevetirile oraşelor, îndoielile de odinioară se ştergeau. O singură îndoială continua totuşi să-l frământe pe Esteban: gândindu-se la Marchena – cu siguranţă fusese dat peste cap, de vreme ce mersese mână în mână cu girondinii – regreta că o bună parte dintre străini, prieteni ai libertăţii, ameninţaţi cu moartea la ei în ţară, din pricina asta, erau suprimaţi fără altă vină decât aceea de a fi avut prea mare încredere în forţa de expansiune a revoluţiei. Îndeobşte se punea prea mult temei pe mărturiile şi acuzaţiile oricui. Însuşi Robespierre, în discursul pronunţat la o întrunire a prietenilor libertăţii şi egalităţii, condamnase denunţurile nesăbuite care, zicea el, nu erau decât nişte tertipuri folosite de adversarii republicii pentru a discredita pe cei mai buni cetăţeni. Esteban socotea că plecase tocmai la timp, fiindcă se afla, de fapt, în rândul celor căzuţi în dizgraţie. Şi cu toate astea, în adâncul său năzuia să înfăptuiască un lucru de o însemnătate deosebită, să ia parte la ceva grandios, cu aceeaşi râvnă care îl stimulase odinioară, când Brissot îl trimisese în Pirinei, asigurându-l că va contribui la pregătirea unor evenimente excepţionale, pentru ca până la urmă să-şi dea seama că aceste evenimente erau sortite să se oprească la poalele Pirineilor, dincolo de zidurile cărora, moartea, credincioasă vechilor sale deprinderi medievale, continua să se călăuzească după alegoriile teologice ale picturii

flamande, atârnate de Filip al II-lea pe pereţii Escorialului... În momentele acelea, Esteban ar fi vrut să se apropie de Victor Hugues ca să-i împărtăşească frământările lui. Comisarul era însă scump la vedere şi dacă se arăta, câteodată, o făcea pe neaşteptate, fără să prindă nimeni de veste, pentru a vedea dacă disciplina era respectată. Într-o noapte apăruse într-o cambuză, unde dăduse peste patru soldaţi care jucau cărţi la lumina unei lămpi cu ulei acoperite cu un cornet din hârtie de împachetat. Mânându-i din spate cu vârful săbiei, îi obligase pe câteşipatru să se urce pe punte şi să arunce cărţile în mare. „Data viitoare – îi ameninţase el – o să luaţi voi locul rigilor.” Se strecura printre hamacele oamenilor în timp ce dormeau duşi, ca să cerceteze dacă nu cumva se simţea printre ochiurile reţelei vreo sticlă dosită. „Dă-ncoace puşca”, îi poruncea unui carabinier, ca şi când ar fi fost nerăbdător să ţintească nişte înotătoare ce se zăreau la suprafaţa apei. Şi, uitând să mai ia la cătare arma, se mulţumea s-o măsoare din ochi, ca să constate că era murdară şi neunsă. „Dobitocule!”, se oţăra la ostaş, aruncând puşca pe podea. A doua zi toate carabinele erau lustruite lună ca şi când ar fi ieşit tocmai atunci din armurărie. Câteodată, noaptea, se căţăra pe şarturi, proptindu-şi cizmele în treptele de frânghie, legănându-se în gol când scăpa câte o treaptă, ca să răsară falnic, în cele din urmă, alături de gabier, cu pălăria lui împodobită cu pene ca o umbră abia desluşită în întuneric, aidoma unui albatros care s-ar fi lăsat din zbor, cu aripile larg desfăşurate asupra întregului vas.

„Teatru”, se gândea Esteban. Dar un teatru care avea darul să-l impresioneze ca pe orice spectator, dezvăluindu-i dimensiunile celui care izbutise să se înalţe la asemenea roluri.

Într-o bună dimineaţă, deşteptarea sunată din răsputeri şi în cel mai perfect unison de gorniştii flotei le dădu de

ştire ostaşilor că vasele reuşiseră a depăşi zona periculoasă. Pilotul dădu înapoi ceasornicul de nisip şi strânse pistoalele ce stătuseră tot timpul împrăştiate peste hărţi. După ce băură câte o duşcă de rachiu pentru a sărbători începutul unei navigaţii normale, oamenii se apucară de treabă, îndeletnicindu-se cu muncile lor de fiece zi, în mijlocul unei veselii zgomotoase ce punea capăt, dintr-odată, încordării şi neliniştii de până atunci şi însenina chipurile încruntate din ultimele zile. Cânta marinarul pus să arunce cu lopata, în mare, bălegarul cailor ce muşluiau cu botul prin bărcile transformate în iesle. Cântau măcelarii ascuţindu-şi cuţitele în vederea sacrificării berbecilor hărăziţi pentru ziua aceea. Cânta fierul şi tocila, pensula şi fierăstrăul, ţesala şi crupa strălucitoare şi nicovala în adăpostul ei, în timp ce foalele şi ciocanele băteau tactul. Ultimele ceţuri ale Europei se risipeau în bătaia soarelui învăluit în pâclă, prea palid încă, deşi destul de cald, ce făcea să lucească, de la prova la pupa, cataramele uniformelor, fireturile galoanelor, pielea de lac, baionetele, oblâncurile şeilor scoase la vedere. Piesele de artilerie erau descoperite, nu încă pentru a fi încărcate, ci pentru ca ştergătoarele să lunece pe ţevile de bronz, dându-le lustru. Pe dunetă, muzica regimentului de vânători din Pirinei exersa un marş de Gossec, căruia i se adăugase un trio pentru tobă şi surlă bască, mult mai bine executat decât stimele partiturii, atât de bine chiar încât restul suna strident şi dezacordat, stârnind hazul trupei. Şi fiecare îşi vedea de treaba lui, aţintindu-şi ochii în zare fără nicio strângere de inimă, cântând, râzând, cu o voioşie ce domnea peste tot, din vârful gabiilor până în fundul cambuzei, când apăru Victor Hugues, în mare ţinută de comisar, cu o figură zâmbitoare, deşi nu părea să fie mai accesibil decât altă dată. Înaltul mandatar străbătu puntea, oprindu-se să privească pe cei ce reparau afetul unui tun, sau la tâmplarul care robotea mai încolo, bătu cu

palma grumazul unui cal, lovi cu un bobârnac pielea unei tobe; se interesă de sănătatea unui artilerist care purta un braţ legat de gât... Esteban observă că la ivirea lui oamenii amuţeau brusc. Comisarul urcă tacticos treptele de la prova. Acolo, la capătul punţii superioare, se aflau nişte butoaie puse unul lângă altul şi acoperite cu o pânză mare de cort, priponită cu funii de balustradă. Victor dădu instrucţiuni unui ofiţer, care ordonă pe loc să fie mutate aiurea poloboacele. Puţin mai apoi o şalupă cu drapelul fâlfâind în vânt fu coborâtă la apă; bucurându-se de prima zi paşnică şi liniştită, comisarul se ducea să ia masa pe bordul navei *Thétis* cu căpitanul de Leyssegues, comandantul flotei. Chrétien, care de la începutul călătoriei suferea din pricina răului de mare, stătea închis la el în cabină. În momentul când pălăria cu pene a lui Hugues dispăru în corabia *L'Espérance,* care era încadrată de cele două fregate, veselia se revărsă iarăşi din plin pe puntea vasului *La Pique.* Până şi ofiţerii, despovăraţi de orice griji, împărtăşeau buna dispoziţie, cântecele şi glumele oamenilor din echipaj pe socoteala fanfarei care, îndată ce isprăvea cu melodiile basce şi cu meşteşugita picurare a surlei, nu reuşea să însăileze de bine, de rău nici măcar Marsilieza. „Nu e decât o repetiţie de ansamblu”, strigă şeful de muzică, încercând să se dezvinovăţească faţă de cei ce-l luau peste picior. Oamenii însă făceau haz pe socoteala lui, aşa cum ar fi făcut haz de orice; simţeau nevoia să râdă cu tot dinadinsul şi mai cu seamă în momentul când bateriile de pe *Thétis* îl întâmpinau cu salve pe Comisarul Convenţiei Naţionale, situându-l într-o zonă străină şi îndepărtată. Înaltul mandatar era temut. Şi poate că îi plăcea să se ştie temut.

V

Trecură astfel încă trei zile. De fiecare dată când pilotul dădea înapoi ceasornicul de nisip, soarele părea mai dogoritor, iar afluviile mării aveau darul să-i amintească lui Esteban de o mare al cărei miros îl simţea din ce în ce mai stăruitor în nări. Într-o noapte, dorind să scape de căldura ce începuse să devină tot mai înăbuşitoare în sală şi cambuze, tânărul ieşi pe punte ca să contemple imensitatea cerului senin care pentru prima oară de când străbăteau întinsul apelor era limpezit pe deplin. O mână se aşeză pe umărul său. Victor stătea lângă el, cu pieptul descoperit, fără cazacă, zâmbindu-i aşa cum îi zâmbea odinioară: „Ne cam lipsesc femeile. Nu ţi se pare?” Şi mânat parcă de o necesitate irezistibilă, se apucă să evoce locurile pe care le frecventaseră amândoi la Paris, puţin după ce sosiseră în capitală, locuri unde avuseseră prilejul să întâlnească atâtea femei nostime şi binevoitoare. În primul rând pomeni de Rosamunda, nemţoaica de la Palais Royal pe care, fireşte, că n-o uitase; de Zaïre, care purta un nume voltairian; de Dorine, cu rochiile ei de muselină trandafirie, şi de mezaninul în care, pentru suma de doi ludovici, aveau posibilitatea să cunoască succesiv talentele pline de o nuanţată măiestrie ale locatarelor: Angélique, Adèle, Zéphire, Zoé, Esther şi Zilie; fiecare dintre ele încarnau un anumit tip feminin şi se comporta în consecinţă, respectând cu stricteţe legile unei comedii splendid armonizate cu caracteristicile frumuseţii lor – fie ca o domnişoară, fie ca o burgheză libertină, fie ca o balerină în mizerie. Esther era Venus din Insula Mauriciu, iar Zilie făcea pe bacanta beată. După ce fusese obiectul unei viclene solicitudini din partea fiecărui prototip, musafirul era aruncat, în cele din urmă, în braţele puternice ale Aglaiei, cu sânii ei bulbucaţi aţintiţi spre bărbia de regină antică, a cărei făptură încheia de obicei,

într-un chip neîntrecut progresiva eşalonare a dorinţelor. Altă dată Esteban s-ar fi amuzat de tot acest pomelnic hazliu. În sufletul lui însă stăruia o nemulţumire – după atâta vreme în care nu se putuse împărtăşi nimănui, deoarece din ziua când se întâlniseră la Rochefort celălalt nu se mai sinchisise de el – şi pentru a ţine piept acestui neaşteptat puhoi de cuvinte, abia dacă reuşi să articuleze nişte răspunsuri monosilabice al căror repertoriu se epuiză foarte curând. „Parcă-ai fi haitian – constată Victor. Numai acolo oamenii răspund: Oh! oh! la orice, aşa că niciodată nu izbuteşti să afli până la urmă ce gândesc cu adevărat. Vino la mine în cabină.”

Primul lucru ce-ţi sărea în ochi, aninat între cele două cuie de care atârnau pălăria şi cazaca lui Hugues, era un portret mare al Incoruptibilului, luminat de o lampă aprinsă în chip de candelă la picioarele lui. Comisarul, puse o sticlă de rachiu pe masă şi umplu două pahare. „În sănătatea ta”! Şi se uită la Esteban cu o umbră de zâmbet ironic. Se scuză apoi cu un glas ce nu trăda nimic altceva decât o simplă politeţe pentru faptul că nu-l mai chemase la el de când navele ridicaseră ancora din preajma insulei Aix: cu atâtea griji pe cap, atâtea obligaţii, îndatoriri etc.; şi pe urmă nici situaţia nu era prea clară. E adevărat că reuşiseră să tragă chiulul blocadei engleze. Totuşi nu se ştia încă ce-i aşteaptă când vor sosi acolo. Obiectivul lor principal era să reîntărească autoritatea republicii în coloniile franceze din America şi să lupte din răsputeri împotriva oricăror tendinţe separatiste, recucerind – dacă era nevoie – teritorii care poate că în prezent trecuseră în mâinile altora. Pauze lungi interveneau când şi când în desfăşurarea monologului său, întrerupt doar pe alocuri de câte un *Oui!* pe jumătate icnit, pe jumătate mormăit, pe care Esteban îl cunoştea atât de bine. Lăudă tonul însufleţit de un înalt patriotism pe care-l observase în scrisoarea tânărului şi care îl determinase să-l ia în

serviciul său: „Cine ar fi necredincios iacobinilor înseamnă că trădează republica şi cauza libertăţii”, rosti el. Esteban schiţă însă un gest iritat. Nu pentru ceea ce voiau să spună cuvintele luate în sine, ci pentru că fraza aceea era a lui Collot d’Herbois, calul lui de bătaie, şi fiindcă bătrânul cabotin, care se deda tot mai mult la patima beţiei, i se părea omul cel mai puţin indicat să dicteze norme de morală revoluţionară. În loc să-şi pună frâu limbii, îşi dădu gândul în vileag fără să stea prea mult în cumpănă. „Poate că ai dreptate, încuviinţă Victor. Collot s-a cam întrecut cu băutura, totuşi e un bun patriot.” Căpătând curaj după două pahare de rachiu, Esteban arătă cu mâna portretul Incoruptibilului: „Cum poate un asemenea uriaş să aibă atâta încredere într-un beţiv? Discursurile lui Collot duhnesc a vin.” Revoluţia făurise o seamă de oameni măreţi, fără doar şi poate, dar în acelaşi timp dăduse aripi unei puzderii de rataţi şi de înăcriţi, care căutau să profite de pe urma erorii şi, pentru a-şi dovedi înaltul lor zel civic, puneau să se lege textul constituţiei în piele de om. Nu erau legende. Văzuse cu ochii lui cărţuliile acelea înspăimântătoare, cu coperta din piele cenuşie, prea poroasă, cu aspect de petală ofilită, de hârtie de împachetat, de piele de antilopă sau de şopârlă, pe care mâinile îngreţoşate nu se încumetau să le atingă. „Regretabil într-adevăr, spuse Victor încruntându-se. Dar, ce vrei, nu putem controla tot.” Esteban se socoti obligat să facă o profesiune de credinţă care să nu lase nicio îndoială asupra fidelităţii sale faţă de principiile revoluţionare. Era totuşi indignat de ridicolul anumitor ceremonii civice; de unele nedreptăţite ridicări la înalte demnităţi, de mediocrităţile a căror suficienţă era încurajată de nişte oameni superiori. Atâtea piese stupide erau reprezentate cu precădere, dacă deznodământul lor era încununat cu o bonetă frigiană; se scriau epiloguri însufleţite de spirit cetăţenesc pentru *Mizantropul* iar la

Comedia Franceză, într-o nouă versiune a lui *Britannicus,* Agripinei i se spunea „cetăţeană”; o mulţime de tragedii clasice fuseseră interzise, în timp ce statul subvenţiona un teatru în care, într-un spectacol insipid, aveai ocazia să-l vezi pe Papa Pius al VI-lea bătându-se – care cu sceptrul, care cu tiara – cu Ecaterina a II-a şi cu regele Spaniei şi, cum acesta din urmă era doborât în toiul încăierării, pierdea pe jos coşcogea nasul de carton. În afară de aceasta, de câtăva vreme era tot mai mult încurajată tendinţa de denigrare a inteligenţei.

Nu numai o singură dată în cutare sau cutare comitet răsunase strigătul barbar: „nu trebuie să aveţi încredere într-un om care a scris o carte”. Toate cercurile literare din Nantes – era lucru ştiut – fuseseră suspendate de Carrière[42]. Mai mult chiar, Henriot[43], care nu era decât un ignorant, ajunsese până acolo încât ceruse să se dea foc Bibliotecii Naţionale, în timp ce Comitetul Salvării Publice trimitea pe eşafod chirurgi cu mare faimă, chimişti eminenţi, eruditţi, poeţi, astronomi... Esteban se opri, văzând că interlocutorul său dădea semne de nerăbdare. „Văd eu că eşti cârcotaş – spuse acesta într-un târziu. Vorbeşti exact aşa cum se vorbeşte la Coblentz. Şi te mai întrebi de ce au fost suspendate cercurile literare de la Nantes?” Trânti cu pumnul în masă: „Suntem pe cale să schimbăm faţa lumii, dar singurul lucru care-i preocupă pe dumnealor este prostul gust al unei piese de teatru. Suntem pe cale să transformăm viaţa omului, dar tot ce-i doare pe dumnealor este că nişte oameni de litere nu se pot întruni să-şi citească operele lor stupide şi laşe. Aţi fi capabili să cruţaţi viaţa unui trădător, a unui duşman al poporului, numai pentru că ar fi scris chipurile nişte

---

42 *Jean-Baptiste Carrière* (1756–1794), deputat în Convenţie, a condus acţiunile sângeroase din Normandia.

43 *François Henriot* (1761–1794), comandant al forţelor armate din Paris în timpul Revoluţiei.

versuri frumoase!” Pe punte se auzi un zgomot de lemne târâte pe jos. Profitând de faptul că se făcuseră pârtii printre baloturi, tâmplarii cărau nişte scânduri la prova, urmaţi de câţiva marinari care purtau pe umeri nişte lăzi lungi şi încăpătoare, în momentul când se deschise capacul uneia dintre ele, lumina lunii se reflectă într-un obiect de oţel de formă triunghiulară, la vederea căruia tânărul se cutremură înfiorat. Oamenii aceia, profilaţi ca nişte umbre pe întinsul mării, păreau să îndeplinească un tainic şi sângeros ritual, în timp ce mânuiau bascula şi uşorii aşezaţi cu tot şartul cuvenit pe podele – conturându-se pe orizontală – după un plan dinainte statornicit de instrucţiunile pe care le consultau în tăcere la licărirea unui felinar. Ceea ce căutau să înjghebeze acolo era o proiecţie, o geometrie descriptivă a verticalei, o falsă perspectivă, o figură cu două dimensiuni, care în curând avea să dobândească o înălţime, o lăţime şi o fioroasă adâncime. Ca într-un ritual, umbrele întunecate continuau munca lor nocturnă de asamblare, scoţând diferite piese, curele, balamale din lăzile ce semănau cu nişte sicrie; sicrie prea lungi, fără îndoială, pentru statura unui om, destul de largi totuşi pentru a-i cuprinde trunchiul în acest jujeu, în pătratul acesta ce trebuia să circumscrie un cerc croit după gabaritul curent al oricărei fiinţe omeneşti măsurate de la un umăr la altul. Ciocanele începură a bocăni făcând să plutească sinistrele lor cadenţe peste imensitatea liniştită a mării, pe care ieşeau la iveală primele sargase… „Vasăzică a mers şi asta cu noi!” exclamă Esteban. „Nici vorbă – spuse Victor, intrând din nou în cabină – asta şi tipografia sunt lucrurile cele mai utile pe care le avem pe bord, în afară de tunuri”. „Nu se poate bucurie fără suspin”, rosti Esteban. „Dă-mi pace cu zicalele tale spaniole”, i-o tăie celălalt, umplând din nou paharele. Apoi se uită lung la interlocutorul său, cu o privire bine socotită şi întinzând mâna spre o servietă din

piele de viţel, o deschise pe îndelete. Scoase dinăuntru un teanc de hârtii ştampilate şi le aruncă pe masă... „Da, am luat cu noi şi maşina. În schimb, ştii tu ce le aduc oamenilor din Lumea Nouă? Tăcu o clipă, apoi adăugă apăsând pe fiecare cuvânt: Decretul din 16 pluviôse anul II, prin care a fost abolită sclavia. De acum înainte toţi oamenii, fără deosebire de rasă, stabiliţi pe teritoriul coloniilor noastre sunt declaraţi cetăţeni francezi, având cea mai deplină egalitate de drepturi”. Se aplecă pe fereastra cabinei, supraveghind roboteala tâmplarilor. Şi continuă să monologheze, cu spatele la celălalt, convins că era ascultat cu sfinţenie: „Pentru prima oară o escadră se îndreaptă spre ţărmurile americane fără să arboreze cruci. Corăbiile lui Columb le purtau zugrăvite pe vele. Erau semnul sclaviei hărăzite băştinaşilor din Lumea Nouă în numele unui mântuitor care murise – după cum spun duhovnicii – pentru a izbăvi omenirea, aducând mângâiere săracilor şi înfruntându-i pe bogaţi. Noi (şi întorcându-se brusc arătă cu mâna decretul), cei fără cruce, fără Mântuitor şi fără Dumnezeu, ne ducem acolo cu vasele noastre pe care nu există niciun duhovnic, pentru a suprima orice fel de privilegii, statornicind în schimb egalitatea. Fratele lui Ogé e răzbunat.” Esteban lăsă capul în jos, ruşinându-se de criticile pe care le formulase puţin mai înainte, în chip atât de nesăbuit, ca şi cum ar fi vrut să-şi despovăreze sufletul de îndoielile ce-l apăsau. Luă în mână decretul, pipăind hârtia pecetluită cu sigilii groase: „În orice caz – spuse el – aş fi preferat ca lucrul acesta să reuşească fără să mai fie nevoie de ghilotină*’. „Asta depinde numai de oameni – răspunse Victor – de ceilalţi şi de ai noştri. Să nu crezi că am chiar atâta încredere în toţi cei care călătoresc cu noi. Rămâne de văzut cum o să se poarte fiecare după ce o să coboare pe uscat.” „Asta o spui pentru mine?” întrebă Esteban. „Pentru tine sau pentru ceilalţi. Sarcina pe care o am mă obligă să nu mă încred în

nimeni. Sunt unii care trăncănesc prea mult. Sunt alţii cărora le place să despice prea mult firul în patru. După cum, tot aşa, mai sunt unii care încă mai poartă ascuns omoforul, sau care spun că lumea trăia mai bine în lupanarul vechiului regim. Se mai găsesc iarăşi, printre militari, unii care se înţeleg de minune între ei şi care nu visează altceva decât să-i discrediteze pe comisari de îndată ce scot sabia din teacă. Numai că eu ştiu tot ce se spune, tot ce se gândeşte şi se face pe bordul ticăloaselor ăstora de vase. Aşa că vezi, ia seama la ce vorbeşti. Fiindcă o să aflu imediat." „Nu cumva mă consideri suspect?" întrebă Esteban cu un zâmbet amar. „Toată lumea-i suspectă", rosti Victor. „Atunci de ce nu faci chiar în noaptea asta safteaua maşinii pe pielea mea?" „Tâmplarii ar trebui să dea în brânci ca s-o monteze. Prea multă osteneală pentru nimica toată. Victor se apucă să-şi scoată cămaşa: Du-te la culcare". Şi-i strânse mâna, cordial şi sincer, la fel ca odinioară. Privindu-l, tânărul fu izbit de asemănarea dintre Incoruptibil, aşa cum îl înfăţişa tabloul din cabină, şi chipul puţin modificat pe care-l avea înaintea ochilor şi care căuta în chip evident să imite felul cum îşi ţinea capul, privirea, expresia, în acelaşi timp politicoasă şi neînduplecată, cel din portret. Descoperirea acestei mărturii de slăbiciune, a acestei dorinţe de a se asemăna fiziceşte cu cel pe care îl admira mai presus de orice, îi oferea lui Esteban compensaţia unei victorii. Aşadar, omul care odinioară cu prilejul jocurilor organizate la ei acasă, în Havana, se deghizase de atâtea ori în Licurg sau în Temistocle, acum, când era învestit cu depline puteri şi când ambiţia lui era pe deplin satisfăcută, se străduia să imite pe un alt om, pe care-l considera superior lui. Pentru prima oară trufia lui Victor Hugues se înclina, poate fără să-şi dea seama, în faţa unei superiorităţi precumpănitoare.

VI

Maşina stătea învăluită la prova, redusă la două planuri, unul orizontal şi altul vertical, simplă ca figura unei teoreme în momentul când escadra intră în zona mărilor calde. Vecinătatea uscatului era vestită prin mărturia trunchiurilor de copaci purtate de curenţi, a rădăcinilor de bambus, a crengilor de manglieri şi frunzelor de cocotieri ce pluteau pe apele verzui, ici-colo, peste fundurile nisipoase. Din nou se puteau oricând aştepta să le taie drumul navele britanice, şi faptul că n-aveau habar de ceea ce se întâmplase între timp în Guadelupa, de când primiseră ultimele veşti, adică din ziua când ridicaseră ancora, îi ţinea pe toţi într-o încordare ce sporea pe măsură ce înaintau fără să li se întâmple nimic. În cazul când n-ar fi putut să debarce în Guadelupa, vasele aveau să-şi continue drumul până la Santo-Domingo. Englezii însă puteau foarte bine să fi pus stăpânire şi pe Santo-Domingo. Într-o împrejurare ca asta, Chrétien şi Victor Hugues trebuiau să ajungă cu orice preţ pe coastele Statelor Unite, pentru a se pune sub protecţia naţiunii prietene. Supărat pe sine însuşi, ba chiar scârbit de ceea ce considera, la rece, ca o neiertată dovadă de egoism, Esteban nu-şi putea împiedica inima de a înceta să mai bată de câte ori se vorbea de eventualitatea în care flota avea să fie silită să se îndrepte spre Baltimore sau spre New York. Asta ar fi însemnat sfârşitul unei aventuri care se prelungea fără nicio noimă: nemaiavând niciun rost în armata franceză, putea să-şi ceară libertatea sau să şi-o ia cu de la sine putere – ceea ce era acelaşi lucru – ca să se întoarcă încărcat de istorie şi cu traista plină cu poveşti acolo unde toată lumea, o să-l asculte cu gura căscată, ca pe unul care s-ar fi întors din hagialâc la locurile sfinte. Ratată ca acţiune, dar nu şi ca experienţă câştigată, prima sa ieşire pe marea scenă a lumii echivala cu o iniţiere ce

lăsa să se întrevadă isprăvile lui viitoare. Deocamdată, simţea nevoia să facă ceva care să dea un sens existenţei sale. Ar fi vrut bunăoară să scrie; să ajungă cu ajutorul scrisului şi al disciplinei pe care acesta o impune la concluziile ce ar putea rezulta din tot ceea ce avusese parte să vadă. Nu reuşise încă să definească ce anume avea să fie acea lucrare, în orice caz ceva sortit să facă vâlvă, o operă necesară epocii în care trăia. Ceva care s-ar putea să nu fie câtuşi de puţin pe placul lui Victor Hugues – şi la gândul acesta încerca o mulţumire ascunsă. Poate. O nouă teorie asupra Statului. Sau poate *Spiritul Legilor*[44] într-o versiune revăzută. Poate chiar un studiu asupra greşelilor Revoluţiei. „Exact aşa cum ar scrie orice netrebnic de emigrat”, îşi luă el seama, părăsind din capul locului proiectul. În ultimii ani, Esteban simţise accentuându-se în firea lui o pornire critică – destul de supărătoare, uneori, deoarece nu-i îngăduia să se bucure în voie de unele entuziasme imediate, împărtăşite de către cei mai mulţi – pornire care nu accepta să se lase câştigată de un criteriu generalizat. Bunăoară, când i se vorbea despre revoluţie ca despre un eveniment sublim, fără niciun cusur şi fără nicio slăbiciune, în acelaşi moment revoluţia i se părea vulnerabilă şi cu multe întortocheturi. Faţă de un monarhist însă ar fi apărat-o fără doar şi poate, folosind aceleaşi argumente care îl exasperau când ieşeau din gura unui Collot d’Herbois. Ura demagogia neruşinată a unui Père Duchesne[45], tot atâta cât şi bazaconiile apocaliptice ale emigranţilor. Se simţea preot în prezenţa celor care dădeau în tărbacă preoţimea; şi anticleral, în prezenţa preoţilor; monarhist, când i se spunea că toţi

---

44 *L’Esprit des Lois* (1748), celebra lucrare a lui Montesquieu.

45 Personaj simbolic reprezentând opinia maselor populare, lansat de gazetarul francez Jacques-René Hébert în preajma Revoluţiei, prin ziarul intitulat tot astfel.

regii, fără deosebire, – un Iacob al Scoţiei, de pildă, un Henric al IV-lea, un Carol al Suediei, nici mai mult nici mai puţin – fuseseră nişte degeneraţi; antimonarhist când auzea pe nu ştiu cine lăudând pe unii Bourboni din ramura spaniolă. „Sunt cârcotaş, îmi dau seama, recunoştea în sinea lui, gândindu-se la ceea ce-i spusese Victor cu câteva zile înainte, dar cârcotaş cu mine însumi, deci cu atât mai rău.” Informat de Loeuillet tatăl şi fiul cărora, puţin câte puţin, începuse să li se dezlege limba, despre teroarea pe care acuzatorul public o dezlănţuise la Rochefort, se gândea acum la el cu un fel de ciudă şi în acelaşi timp cu o strângere de inimă; cu bunăvoinţă şi în acelaşi timp cu invidie, cu ciudă fiindcă se vedea exclus din anturajul său; cu o strângere de inimă de când aflase de înverşunarea rechizitoriilor sale în faţa tribunalului: cu o bunăvoinţă aproape feminină, gata să-i mulţumească anticipat pentru orice dovadă de prietenie ce-ar fi consimţit să i-o acorde; şi cu invidie, pentru că avea asupra lui un decret datorită căruia acest băiat de brutar, născut printre cuptoare şi copăi, era sortit să dobândească dimensiuni istorice. Zile întregi Esteban dialoga, în sinea lui, cu Victor, în absenţa acestuia, dându-i sfaturi, luându-l la refec, ridicând glasul ca şi cum s-ar fi pregătit sufleteşte în vederea unei discuţii care poate nu avea să se înfiripe niciodată şi care, în cazul când ar fi avut loc, ar fi modificat caracterul discursurilor sale premeditate, fiindcă ar fi intervenit sensibilitatea şi poate chiar şi lacrimile, amestecându-se cu reproşurile, argumentele, întrebările categorice şi ameninţările de ruptură formulate cu voce scăzută acum... În acele zile de aşteptare şi nesiguranţă, Victor pornea dis-de-dimineaţă spre *Thétis,* în şalupa ce-şi flutura pavilionul în vânt, pentru a schimba impresii cu de Leyssegues, stând amândoi rezemaţi în coate pe hărţile menite să semnalizeze recifele şi bancurile de nisip printre care naviga escadra. Esteban căuta să-i iasă în cale fie la

ducere, fie la înapoiere, prefăcându-se că roboteşte ceva în momentul când Victor trecea pe lângă el. Acesta însă nu-i adresa niciodată cuvântul atunci când era înconjurat de ofiţeri şi aghiotanţi. Grupul strălucitor de galonaţi cu penaşe pe cap constituia o lume inaccesibilă pentru el. Urmărindu-l din ochi în timp ce se îndepărta, Esteban privea mânios şi parcă fascinat spinarea aceea puternică, pe care pânza umezită de sudoare a cazacei stătea gata să crape; era spinarea omului care cunoştea cele mai intime secrete ale casei sale; a omului care se amestecase în viaţa lui ca o fatalitate, purtându-l pe căi din ce în ce mai nesigure. „Nu îmbrăţişa statuile îngheţate”, îşi spunea tânărul cu amărăciune, citându-l pe Epictet, de câte ori măsura distanţa ce-l despărţea acum de prietenul din alte vremuri. Şi totuşi văzuse cu ochii lui statuia aceea îngheţată petrecând în tovărăşia celor mai uşuratice femei – alese anume pentru asta – la chefurile pe care le puneau adesea la cale, în timpul şederii lor la Paris, mai ales la început, când singurul lor scop era să se înfrupte din toate plăcerile. Dezbrăcat, împăunându-se cu muşchii lui faţă de ibovnicele sale de o seară, iubitor de vinuri bune şi de glume fără perdea, păstra o prospeţime de caracter anterioară sprâncenelor încruntate ale omului strălucitor, mândru de insignele sale republicane, care cârmuia în momentul de faţă destinele flotei, uzurpând funcţia de amiral cu un aplomb care îl intimida chiar şi pe de Leyssegues. „Ţi s-a urcat la cap uniforma, se gândea Esteban. Ia seama, fiindcă beţia uniformei e cea mai păcătoasă dintre toate.”

Într-o bună zi, în faptul dimineţii, doi pelicani se lăsară din zbor pe bompresul navei *La Pique.* Briza mirosea a iarbă, a melasă, a fum de lemne. Înaintând încetul cu încetul, cufundând mereu sondele în apă, escadra se apropia de temutele recife din preajma insulei Désirade. De la miezul nopţii tot echipajul se afla în stare de alarmă;

îmbulzindu-se de-a lungul parapetului, oamenii stăteau cu ochii aţintiţi spre insula cu profil auster ce începuse a se desluşi din zori, ca o umbră uriaşă desfăşurată între faţa mării şi o învălătucire de nori foarte joşi, adăstând deasupra uscatului. Apa era atât de liniştită în aceste zile de la începutul lui iunie, încât se putea auzi de departe clipocitul undelor săgetate de un peşte zburător; atât de limpede, încât se vedeau lunecând ţiparii de mare pe sub oglinda apei. Navele se opriră în dreptul unei coaste abrupte, pe care nu era nici urmă de răzor sau de aşezare omenească. O şalupă cu câţiva marinari se desprinse de vasul *Thétis,* îndreptându-se spre insulă în cadenţa vâslelor. Îndată după aceea, căpitanul de Leyssegues şi generalii Cartier şi Rouger abordară vasul *La Pique,* pe puntea căruia rămaseră să aştepte împreună cu Chrétien şi Victor Hugues rezultatele recunoaşterii... După două ore, când încordarea ajunsese la culme, şalupa se ivi în depărtare. „Cum stăm?” strigă în gura mare comisarul către marinari, în momentul când socoti că se aflau destul de aproape ca să-i audă glasul. „Englezii au ocupat Guadelupa şi Santa Lucia”, urlă unul, stârnind o furtună de imprecaţii pe punţile vaselor. „Au debarcat pe insule încă de la plecarea noastră din Franţa.” Descurajarea luă locul încordării de mai înainte. Le era dat să trăiască mai departe în nesiguranţă ca şi până atunci: începea o nouă călătorie, plină de riscuri, în largul unor mări bântuite de vase inamice, spre o altă insulă, anume Santo-Domingo, ocupată şi asta, mai mult ca sigur, de nişte forţe ce se bizuiau pe sprijinul coloniştilor bogaţi, toţi regalişti, care trecuseră de partea Angliei împreună cu cetele lor de negri. Scăpau aşadar de pericolul britanic ca să fie acum nevoiţi să se sustragă pericolului spaniol, făcând o sută de ocolişuri care sileau escadra să treacă prin zona insulelor Bahama în cea mai vitregă epocă de peste an; Esteban îşi amintea chiar nişte versuri din *Furtuna* în care era vorba

despre uraganele din Bermude. Defetismul punea stăpânire pe oameni. De vreme ce nu era nimic de făcut în Guadelupa, lucrul cel mai sănătos era s-o şteargă cât mai curând. Şi unii nu mai puteau de necaz când vedeau că Victor Hugues se încăpăţâna să-l iscodească pe cel ce venise cu ştirile, punându-l să repete iarăşi şi iarăşi povestea scurtei incursiuni pe uscat. Nu mai încăpea nicio îndoială. Informaţia fusese culeasă din gura mai multor persoane: un pescar negru, un ţăran, băiatul de prăvălie dintr-o cârciumă; stătuse apoi de vorbă cu caraulele din straja unui mic fort. Toţi zăriseră navele escadrei cu toate că, privindu-le de la distanţă, le confundaseră cu vapoarele care, sub comanda amiralului Javris, urmau să ridice ancora, sau o ridicaseră, sau o ridicau chiar atunci la Pointe-à-Pitre, pentru a se îndrepta spre Saint-Christophe. Locul acesta înconjurat de recife era cât se poate de primejdios: „Cred că nu trebuie să mai zăbovim nicio clipă, spuse Cartier. Dacă dau peste noi aici, ne fac praf”. Rouger era de aceeaşi părere, dar Victor nu voia deloc să se înduplece. Nu trecu mult şi glasurile îşi ridicară vijelios diapazonul. Comandanţii şi comisarii discutau într-o tumultoasă fluturare de săbii, galoane, eşarfe şi cocarde, slobozind cele mai triviale cuvinte pe care le putea rosti un francez din Anul II, după ce mai întâi citase numele lui Temistocle şi al lui Leonida. Până ce, Victor Hugues, le închise tuturor gura, rostind tăios: „Într-o Republică militarii nu discută ci se supun. Am fost trimişi în Guadelupa şi vom merge în Guadelupa.” Ceilalţi plecară capetele, domoliţi parcă de biciul unui îmblânzitor de lei. Comisarul dădu ordin să se ridice imediat ancora pentru a porni în direcţia salinelor de pe Grande Terre. Curând apăru la orizont insula Marie-Galante, estompată într-o pâclă alburie şi odată cu asta începu şi tevatura. În timp ce puntea vuia de huruitul afeturilor împinse încolo şi încoace, de scârţâitul cablurilor şi scripeţilor, de strigătul,

de clocotul pregătirilor şi adunărilor executate în grabă, la toate acestea adăugându-se şi nechezatul cailor ce începuseră să adulmece apropierea uscatului şi mirosul ierbii proaspete, Victor Hugues ceru tipografilor să-i înmâneze câteva sute de afişe ieşite de sub teasc în timpul traversării, cuprinzând textul decretului din 16 Pluviôse, tipărit cu litere groase, decret care proclama abolirea sclaviei şi deplina egalitate de drepturi acordată tuturor locuitorilor insulei, fără deosebire de rasă sau de stare socială. Străbătu apoi duneta cu paşi apăsaţi şi, apropiindu-se de ghilotină, smulse învelitoarea dată cu catran ce o acoperea, lăsând-o să iasă la iveală pentru prima oară în bătaia soarelui cu tăişul ei neted şi bine ascuţit. Dând în vileag toate semnele distinctive ale autorităţii sale, nemişcat, împietrit, cu mâna dreaptă sprijinită pe uşorii maşinii, Victor Hugues se transformase dintr-odată într-o alegorie. Odată cu libertatea sosea şi prima ghilotină în Lumea Nouă.

VII

Dezastrele războiului
Goya

Chrétien şi Victor Hugues plecară printre cei dintâi cu bărcile ce se îndreptau spre uscat, anume poate ca să dovedească armatei că, atunci când era vorba să treacă la acţiune, aveau tot atâta curaj ca şi militarii. Îndată după ce trupele debarcară, se auziră câteva detunături răzleţe, urmate de un scurt schimb de focuri de armă, care se pierdură încetul cu încetul în depărtare. Se lăsă noaptea şi tăcerea coborî asupra vaselor pe care rămăsese o parte din grupele de marină împreună cu două companii de vânători din Pirinei, lăsate sub comanda căpitanului de Leyssegues. Trecură astfel trei zile în care nu se întâmplă nimic, nu se auzi nimic, nu se ştiu nimic. Pentru a-şi amăgi neliniştea, Esteban căuta să-şi facă de lucru pescuind în tovărăşia celor doi tipografi care deocamdată erau nevoiţi să stea cu mâinile în sân. Acum, când grosul armatei plecase, era atâta loc pe punţile navelor, încât, privindu-le, te gândeai fără să vrei la scena unui teatru după o reprezentaţie spectaculoasă. Ici-colo, vedeai capete de parâme spânzurând în aer, baloturi ce zăceau părăsite alături de lăzi goale. Puteai să umbli în voie, unde pofteai, să moţăi la umbra velelor, să-ţi iei castronul cu supă şi să te aciuezi unde te simţeai mai bine, să te despăduchezi în aer liber sau să joci cărţi, aţintind când şi când privirea în depărtare, între două mize dublate, pentru a lua seama dacă nu cumva mijeşte la orizont velatura unui bastiment inamic. Viaţa pe care o duceau putea să semene perfect cu o vacanţă fericită în insulele Barlovento, dacă faptul de a nu avea nicio ştire n-ar fi aruncat o umbră peste cugetele atâtor oameni. În zadar iscodeau cu privirea peisajul de pe coastă. Nu se întâmplă nimic deosebit acolo. Un copil scormonea nisipul, căutând midii; nişte câini zburdau

cufundaţi în apă până la pântece; o familie de negri trecea purtând covârşitoare poveri pe cap, ca şi când tot timpul n-ar fi făcut altceva decât să se mute din loc în loc... Unii începuseră chiar să se gândească la cele mai mari nenorociri când, în zorii celei de a patra zi, o ştafetă abordă vasul *Thétis,* aducând ordinul ca flota să purceadă la drum spre Pointe-à-Pitre. Armata Republicii era biruitoare. După o ciocnire ce avusese loc imediat după debarcare, francezii înaintaseră cu băgare de seamă, fără să întâmpine rezistenţa la care se aşteptaseră. Victor Hugues atribuia replierea neîntreruptă a trupelor engleze teroarei resimţite de coloniştii adepţi ai regalităţii în faţa celor ce atacau infamele drapele albe, sub egida stindardelor republicane. Mai curajoase, echipajele vaselor comerciale surprinse în port, organizaseră pe seama lor rezistenţa în fortul Fleur d’Epée, întărit cu şaisprezece piese de artilerie. În timpul nopţii precedente, Cartier şi Rouger luaseră cu asalt reduta apărată de nouă sute de oameni, atacând-o fără veste, cu arme albe. Dând un exemplu de neasemuită vitejie, Chrétien căzuse cu faţa la inamic. Englezii, demoralizaţi de această victorie, se instalaseră pe poziţii în Basse-Terre, dincolo de Rivière Salée, un neînsemnat firicel de apă, năpădit de manglieri, care, cu toată îngustimea lui, despărţea Guadelupa în două regiuni diferite. Victor Hugues se afla de la miezul nopţii în Pointe-à-Pitre, unde luase frâiele puterii în mână. Optzeci şi şapte de vapoare comerciale părăsite în port trecuseră în stăpânirea francezilor. Depozitele erau înţesate de mărfuri. Escadra era aşteptată acolo cu nerăbdare... începură manevrele în vederea plecării, în timp ce şalupele de transport se întorceau la navele lor. O bucurie cotropitoare, adâncă, aproape viscerală, îi făcea pe oameni să forfotească din vârful gabiilor şi până în cală, căţărându-se, alergând, opintindu-se asupra pârghiilor, înălţând, desfăşurând, înfăşurând, aruncând. Victoria era

într-adevăr măreaţă. Şi pe urmă, în seara aceea, vor avea tot felul de vinaţuri la masă şi fripturi, pulpă de berbec împănată cu căţei de usturoi; vin din belşug şi carne de vacă cu morcovi proaspeţi; stacane pline cu vin şi rom de cea mai bună calitate; cafea din aceea care lasă un zaţ negru în ceaşcă, şi poate şi femei, roşcate sau arămii, palide la faţă sau smolite; din cele ai căror pantofi cu toc înalt se ivesc de sub dantelele jupoanelor, femei mirosind frumos a cremă de migdale, a lămâiţă, a vetiver şi mai cu seamă a femeie. Şi, în cântece şi strigăte, în mijlocul uralelor la adresa republicii, izbucnite pe cheiuri şi repetate în cor pe punţile vaselor, escadra intra în portul oraşului, într-o zi de Prairial a anului II, purtând ghilotina înălţată la prora navei *La Pique,* nou-nouţă şi strălucitoare, descoperită pe de-a-ntregul ca să se vadă bine şi s-o recunoască toată lumea. Victor şi de Leyssegues se îmbrăţişară. Se îndreptară apoi împreună spre fosta dregătorie a dreptăţii – unde comisarul începuse să-şi instaleze cancelaria şi birourile – pentru a se înclina în faţa trupului neînsufleţit al lui Chrétien, aşezat, cu eşarfa şi cocarda pe piept, pe un catafalc negru, împodobit cu garoafe roşii, tuberoze albe şi glicine albastre. Esteban primi dispoziţia să se ducă la depozitul comerţului exterior unde fusese trimis. În ziua aceea avea să-şi ia cu adevărat în primire slujba, inaugurând un registru de capturi, în care trebuia să inventarieze vasele părăsite de inamic. Peste tot se lipeau afişe în care se proclama abolirea sclaviei. Patrioţii întemniţaţi de „grangurii albi” erau puşi în libertate. Mulţimea pestriţă şi voioasă mişuna pe străzi, aclamându-i pe noii-sosiţi. Şi pentru ca veselia obştească să fie şi mai mare, se răspândi zvonul că generalul Dundas, guvernatorul britanic al Guadelupei, murise la Basse-Terre, în ajunul debarcării francezilor. Soarta era prielnică forţelor armate ale republicii. Numai că, din păcate, chefurile pe care cu toţii le proiectaseră pentru după-

amiază aveau să rămână doar o simplă năzuinţă: după prânz, căpitanul de Leyssegues se grăbi să pună pe roate lucrările de fortificaţie şi de apărare a portului, începând prin a scufunda câteva vase părăginite în dreptul barei de nisip, pentru a zăgăzui astfel intrarea în dană şi aşezând tunuri de-a lungul cheiului, cu ţevile îndreptate spre mare... Dar patru zile mai târziu, lucrurile luară o întorsătură neaşteptată. O baterie amplasată pe muntele Saint-Jean, dincolo de Rivière Salée, porni să bombardeze sistematic Pointe-à-Pitre. După ce îşi debarcase trupele la Gozier, amiralul Jarvis se apucase să asedieze oraşul... Spaima prinse a bântui populaţia, terorizată de proiectilele căzute din cer, care mai toată vremea se abăteau la întâmplare asupra oraşului, surpând tavanele, străbătând podelele, făcând să zboare acoperişurile într-o avalanşă de ţigle roşii, ricoşând atunci când se izbeau de vreun zid de piatră, de caldarâmul străzilor, de câte o bornă, pentru a se rostogoli apoi, răzbubuind, spre primul obstacol întâlnit în cale şi pe care-l culca la pământ: o coloană, o balustradă, un om năucit de iuţeala cu care se năpustea asupra lui. Un miros de tencuială veche, uscată, prăfuită stăruia în atmosferă, pătrunzând usturător în gâtlej, înroşind ochii, ca şi când tot oraşul s-ar fi prefăcut în ruine. Câte o ghiulea, lovindu-se de un zid de piatră, sărea peste casa de lemn de alături, se dădea de-a dura pe scări, ca să nimerească în cele din urmă într-un dulap plin cu sticle, în vitrina unei olării, în fundul unei pivniţe în care traiectoria ei se sfârşea într-o zburătăcire de doage sfărâmate, sau peste trupul istovit de dureri al unei lehuze. Trăsnit de o izbitură năprasnică, un clopot se nărui cu un vuiet cumplit de bronz, hurducat atât de puternic, încât până şi tunarii din tabăra inamică îl auziră. Cu greu se putea găsi un adăpost împotriva ghiulelelor, în această împărăţie a obloanelor, jaluzelelor, geamlâcurilor, balcoanelor uşoare, grilajurilor de lemn, şipcilor şi

ciubucelor, în care totul era în aşa fel alcătuit încât oamenii să poată profita de cea mai uşoară suflare de vânt. Fiecare bătaie de tun era ca o lovitură de măciucă, într-o colivie de răchită, lăsând câteva cadavre strivite sub masa de nuc unde se refugiase întreaga familie. Curând se auzi despre o nouă grozăvie pusă la cale de asediatori; o baterie cu cuptoare, instalată pe muntele Savon, se pregătea să bombardeze oraşul cu ghiulele înroşite în foc. Ceea ce mai rămăsese în picioare căzu pradă focului. După năruituri – pârjolul. Nici nu apucau bine oamenii să stingă un incendiu că şi izbucnea altul, puţin mai încolo, la negustorul de pânzeturi, într-o cherestegerie, la un depozit de rom care, aprinzându-se la rândul său, lăsa să se scurgă în stradă molcome şiroaie de flăcări albastre pe care trotuarele, încetul cu încetul, le îndreptau spre panta cea mai apropiată. Deoarece o mare parte din casele sărăcăcioase erau acoperite cu frunze şi fibre de palmier împletite, un singur proiectil încins în foc ajungea pentru a distruge un cartier întreg. Culmea era că, neavând apă în cantitate suficientă, locuitorii se vedeau nevoiţi să combată incendiile cu toporul, cu fierăstrăul sau cu satârul. Prăpădul ce se abătuse din văzduh era întregit de prăpădul săvârşit cu bună ştiinţă de copii, femei şi bătrâni. Fumul negru, gros, ce se ridica din partea de jos a oraşului, unde ardeau o mulţime de şandramale vechi şi murdare, aşternea subit umbre pâcloase, în plină zi, asupra cetăţii supuse la cazne. Şi priveliştea aceea cumplită, imposibil de suportat o oră întreagă, stăruia zi şi noapte, în mijlocul unui vacarm neîntrerupt, în care huruitul surpăturilor se învălmăşea cu ţipetele, trosnetele focului dezlănţuit, cu răbufniturile ghiulelelor ce se rostogoleau pe pământ, se ciocneau de obstacole, ricoşau, izbeau cu puterea unui berbece. Lumea trăia în plină urgie şi, deşi părea să fi ajuns la paroxism, dezastrul sporea cu fiecare veste nou-sosită. Cele trei încercări de a reduce la tăcere bateriile

ucigătoare dăduseră greş, rând pe rând.

Istovit de oboseală, de nesomn şi de climatul cu care nu se putuse obişnui, generalul Cartier se stinsese din viaţă cu puţin înainte. Atins de un proiectil, generalul Rouger trăgea să moară într-una din sălile dregătoriei preschimbate în spital militar. Nu se ştia cum ieşiseră la lumina zilei din văgăunile şi ascunzişurile lor nişte călugări dominicani misterioşi, care răsăreau pe neaşteptate la căpătâiul bolnavilor cu câte o băutură de leac sau o fiertură de buruieni în mână. În acele momente nimeni nu mai lua în seamă rasa lor călugărească, primind îngrijirile menite să le uşureze imediat suferinţele, îngrijiri urmate puţin mai apoi de reapariţia crucifixului şi a sfintei împărtăşanii. Credinţa se infiltra prin contrabandă acolo unde erau mai multe răni şi cangrene şi unde se găseau unii care cereau să se grijească, smulgându-şi cocarda, când se simţeau în pragul morţii… Şi ca şi când n-ar fi fost de ajuns atâtea suferinţe, oamenii erau chinuiţi acum şi de sete. Deoarece căzuseră câteva cadavre în cisterne, nimeni nu se încumeta să bea din apa aceea spurcată. Soldaţii fierbeau apă de mare ca să-şi poată face cafea şi, ca să-i dreagă gustul, fiindcă era prea sălcie, o îndulceau, turnând zahăr cu nemiluita şi adăugându-i puţin alcool. Sacagii, care aprovizionau de obicei populaţia cu apă, cărând-o cu butoaiele fie în barcă, fie cu căruţele, nu se încumetau să se apropie de pârâiaşele din preajma oraşului din cauza gloanţelor inamice. Şobolanii mişunau pe străzi, forfotind printre dărâmături, prăsindu-se peste tot şi, ca şi cum pacostea asta ar fi fost floare la ureche, nişte scorpioni cenuşii începuseră a ieşi la iveală din lemnăria veche, înfigându-şi ghimpele ori de câte ori le venea bine. Mai multe vase din port fuseseră transformate în mormane rătăcitoare de scânduri carbonizate. *Thétis,* poate rănită şi ea de moarte, stătea ancorată în mijlocul unui decor de catarge rupte şi de epave din care nu mai rămăsese decât

schelăria.

După douăzeci de zile de asediu în oraş se dezlănţui epidemia de holeră. Oamenii se topeau în câteva ore, sleiţi de vlaga ce-i părăsea scurgându-se prin intestine. Şi cum nu era cu putinţă să fie înmormântate creştineşte, cadavrele erau băgate în pământ unde se nimerea, sub un copac, într-o groapă oarecare, lângă latrine. Căzând peste cimitirul vechi, bombele scoseseră osemintele la lumina zilei, împrăştiindu-le printre lespezi surpate şi cruci prăbuşite. Victor Hugues, împreună cu ultimele căpetenii militare rămase în viaţă, şi cu cele mai vajnice trupe, ocupase poziţii pe aşa-numita măgură a Guvernământului, o înălţime ce domina oraşul şi unde avea la îndemână, ca un eventual adăpost, o biserică de piatră cuprinsă în perimetrul cetăţii... Copleşit, înmărmurit de uimire, incapabil să-şi adune gândurile în mijlocul cataclismului ce dura de aproape patru săptămâni, Esteban îşi trecea timpul culcat într-un fel de vizuină, de groapă orizontală, pe care şi-o întocmise printre sacii de zahăr îngrămădiţi în dana portului, unde îl prinsese bombardamentul în timp ce făcea inventarul. Urmându-i exemplul, Loeuillet tatăl şi fiul se aciuaseră în faţa lui, într-o peşteră ticluită tot aşa, printre saci, dar ceva mai lată, în care depozitaseră o parte din materialul tipografiei lor, în primul rând casetele cu litere, cu neputinţă de înlocuit pe aceste meleaguri. În schimb nu sufereau de sete, fiindcă aveau la dispoziţie câteva butoaie de vin depozitate acolo şi, uneori ca să se răcorească, alteori ca să-şi potolească spaima, iar alteori numai de plăcere, deşertau stacane pline de licoarea încropită, ce se acrea zi cu zi şi care le lăsa urme violacee pe buze. Bătrânul Loeuillet, fecior de camizard[46], nu se ferea, în aceste momente de restrişte, să scoată Biblia rămasă din tată în fiu în familia sa, pe care o ţinea ascunsă

---

46 Camizarzii – protestanţi din munţii Cevennes care s-au răsculat după revocarea Edictului din Nantes (1685).

într-o ladă cu hârtie. Când bombele cădeau în apropiere, încurajat de stacanele pe care le golise, buciuma din adâncurile văgăunii sale câte un verset din Apocalips. Şi nimic nu putea fi mai în perfectă concordanţă cu realitatea decât frazele acelea ţâşnite din delirul profetic al evanghelistului Ioan: „Îngerul a sunat din trâmbiţă şi a venit grindină şi foc, amestecate cu sânge, care au fost aruncate pe pământ; şi a treia parte a pământului a fost arsă şi a treia parte din copaci a fost arsă, şi toată iarba verde a fost arsă”. „A venit ziua de apoi – gemea tipograful – că prea a fost mare necredinţa noastră”. Bateriile lui Jarvis se îngemănau pentru el în acele clipe cu mâniile exemplare ale preamăriţilor zei din vechime.

VIII

Într-o dimineaţă bateriile amuţiră. Încordarea oamenilor slăbi dintr-odată; dobitoacele nu mai ciuliră urechile; ceea ce zăcea neînsufleţit, ceea ce era inert rămase mai departe în aceeaşi stare, dar fără să se mai clintească din loc. Se auzea forfota valurilor în port, şi ultimul geam spart, pe care un copil îl nimerise cu, o piatră, făcu să tresară lumea care nu mai era obişnuită cu zgomote atât de neînsemnate. Supravieţuitorii ieşiră din hrubele, din vizuinile, din cocinele lor, plini de funingine, de jeg, de scârnă, cu pansamente murdare ce atârnau lăbărţate, lăsând plăgile descoperite. Numai atunci aflară minunea întâmplată: cu două nopţi mai înainte, Victor Hugues, informat că englezii spintecaseră ostaşii din avanposturile lui, pătrunzând în oraş, cuprins de disperare, coborâse de pe măgura Guvernământului într-un iureş atât de năprasnic, încât inamicul, respins de câteva ori şi pus pe fugă în cele din urmă, trecuse pe malul celălalt al apei, şi se repliase spre tabăra întărită din Berville, în Basse-Terre. Francezii erau victorioşi în această jumătate a ţării... Primul convoi de sacagii sosi la amiază, fiind luat cu asalt de o gloată de zdrenţăroşi, înarmaţi cu ceaune, găleţi, căldări, lighene. Cu mic cu mare se adăpau pe brânci, împinşi de boturile şi riturile dobitoacelor, cu capetele cufundate în vase, înghiontindu-se, lăpăind, vomitând apa băută pe nerăsuflate, furându-şi unul altuia ulcioarele, într-o harababură pe care soldaţii nu reuşiră s-o potolească decât lovind în dreapta şi-n stânga cu patul puştii. După ce-şi astâmpărară setea, oamenii se apucară să cureţe străzile principale, scoţând cadavrele îngropate sub dărâmături. Când şi când tot mai cădea câte un proiectil inamic, culcând la pământ un trecător, smulgând un grilaj, despicând un iconostas. Nimeni însă nu se mai sinchisea acum de asemenea mărunţişuri, după suferinţele îndurate

în cele patru săptămâni de groază. Atunci se auzi că generalul Aubert, ultimul membru al statului-major ce conducea expediţia, se stingea mistuit de frigurile galbene. Victor Hugues rămânea singur stăpân peste Grande-Terre din Guadelupa. Chemându-i pe Loeuillet tatăl şi fiul în biroul său cu ferestre sparte, ale căror perdele jumătate arse atârnau ca nişte jalnice podoabe, le dictă, pentru a fi tras pe loc la tipar, textul unei ordonanţe prin care se aducea la cunoştinţa populaţiei decretarea stării de asediu şi formarea, prin recrutare obligatorie, a unei miliţii de două mii de oameni de culoare în stare de a purta armele. Orice locuitor care răspândea zvonuri false, care se dovedea a fi duşmanul Libertăţii sau care încerca să treacă în Basse-Terre, avea să fie executat după o judecată sumară; totodată, cetăţenii cu adevărat patrioţi erau îndemnaţi să denunţe pe trădători. Căpitanul Pélardy era înaintat prin decret la gradul de general de divizie şi comandant suprem al forţelor armate, iar comandantul Boudet la gradul de general de brigadă, cu misiunea de a instrui şi disciplina trupele locale... Esteban se minuna faţă de energia pe care o desfăşurase comisarul de cum debarcaseră la Salines. Avea un dar pur şi simplu extraordinar de a conduce şi, în afară de asta, norocul îi zâmbise totdeauna. Fiindcă în împrejurările de faţă morţile succesive ale lui Chrétien, Cartier, Rouger şi Aubert fuseseră cu drept cuvânt providenţiale pentru el. Odată cu dânşii dispăruseră singurii oameni care ar fi putut să-i pună beţe în roate. În prezent, încordarea ce stăruia în relaţiile dintre comandamentul militar şi autoritatea civilă era de fapt anulată. Victor Hugues, care avusese de atâtea ori discuţii aprige cu generalii din statul-major al expediţiei, mândri de galoanele, panaşele şi de campaniile pe care le făcuseră, se putea bizui de acum încolo pe doi colaboratori credincioşi care, pe de altă parte, ştiau foarte bine că numai de el depindea ca avansările lor să fie

confirmate de Convenţie.

În noaptea aceea vinul curse gârlă în oraş, iar soldaţii care scăpaseră teferi din luptă găsiră mijlocul să se despăgubească după o îndelungată abstinenţă. Comisarul se arătă jovial, plin de duh, scăpărător în timpul banchetului dat de ofiţeri, la care fu poftit şi Esteban împreună cu Loeuillet tatăl şi fiul. Mulatrele care serveau la masă aduceau pe tavă pocale cu punci de rom şi nu se supărau când vreunul dintre oaspeţi le cuprindeau pe după mijloc sau le ciupeau pe sub fustă. Între două toasturi, Victor Hugues îi anunţă că măgura Guvernământului avea să se numească pe viitor măgura Victoriei şi că piaţa Sartines, care se bucura de o minunată privelişte asupra portului, avea să-şi schimbe la rândul său numele, devenind piaţa Victoriei. Cât despre Pointe-à-Pitre, se va chema de aici încolo Port-de-la-Liberté. (Lumea însă tot Pointe-à-Pitre o să-i spună – se gândi Esteban, aşa cum Chauvin-Dragon o să rămână mai departe San Juan de Luz.) Spre sfârşitul ospăţului, adică în zorii zilei, când se serviră torturile, tânărul auzi din gura unei slujnice solicitate să cânte nostalgicele versuri compuse de marchizul de Bouille, un văr al lui La Fayette, care în floarea tinereţii fusese guvernatorul Guadelupei. Chemat în Franţa în urmă cu douăzeci şi patru de ani, părăsind insula, scrisese la despărţire un cântec de inimă albastră în dialectul local, a cărei melodie încă mai stăruia în amintirea tuturor:

Adieu foulard, adieu madras,
Adieu grains d’or, adieu collier-chou
Doudou an moin i a pati
Hélas, hélas, cé pou toujou

„Bonjou, Missié le Gouveneu,
Moin vini faire en ti pétition

Pou mandé ou autorization
Laissé Doudou au moin ban moin"

„Mademoiselle c'est bien trop ta
Doudou a ou ja embaqué
Batiment la ja su la boué
Bientot i ke apareillê"[47].

Ameţit de pocalele de punci deşertate unul după altul, Esteban se ridica de pe scaun, mânat de o idee fixă, propunând convivilor să închine paharele pentru „doudou" care avea o voce atât de plăcută; în schimb, ceru să se suprime din cuprinsul cântecului anumiţi termeni ca „musiu" şi „mamzelo", care erau în contradicţie cu spiritul democratic, şi să fie înlocuiţi cu cei de „cetăţean Guvernator" şi de „cetăţeană". Victor Hugues îi aruncă o privire încruntată, curmând aplauzele care întâmpinaseră propunerea tânărului însufleţit de atâta zel republican. Dar până una-alta începuseră cu toţii să cânte în cor, *J'ai tout perdu et je m-en fous,* cel mai recent cântec al lui François Girouet, care se potrivea de minune cu biruinţa lor din

47 Adio, şaluri şi batic,
Cercei de aur, scump şirag,
Acum, vai, nu mai am nimic
Căci pleacă Bibicul meu drag.

„Bonjur, musiu guvernator,
La tine c-o jalbă-am venit.
Fă-mi, rogu-te, zău, un favor
Şi lasă-mi Bibicul iubit"

„Mamzelo, vai, e prea târziu
Bibicul tău s-a îmbarcat
Corabia l-a secfestrat
Şi pânzele a ridicat."

ajun.

J'avais jadis sur ma table
bons poulets et chapons gras,
du pain comme on en voit pas,
du pain comme on en voit pas.

Depuis la durée de la guerre
je fais assez maigre chère
mais je chante de bon coeur:
George tyran d'Angleterre
bois l'opprobre et nous l'honneur,
bois l'opprobre et nous l'honneur[48]*.*

Revărsatul zilei îi găsi pe toţi adormiţi în fotolii şi pe canapele, printre pocale golite pe jumătate, tăvi cu fructe şi resturi de friptură, în timp ce comisarul, în faţa ferestrelor deschise ale camerei sale, se îmbăia frecându-se cu buretele şi pălăvrăgind cu bărbierul care îşi ascuţea briciul... Puţin mai târziu trâmbiţele sunară deşteptarea, iar pe la opt, în ropotul ciocanelor, începură a se înălţa stâlpi de lemn, flamuri, ghirlande şi alegorii în fosta piaţă

---

48 în limba franceza în text:

Aveam odinioară pe masa mea
pui buni şi claponi graşi,
pâine cum nu se mai vede,
pâine cum nu se mai vede.

De când durează războiul
mănânc cam pe sponci,
dar cânt din toată inima:
George Tiranul Angliei
bea ocară iar noi onoare,
bea ocară iar noi onoare.

Sartines, unde fanfara vânătorilor din Pirinei, în uniformă de gală, cânta cântece revoluţionare însoţite de zarva asurzitoare a tobelor şi dairalelor turceşti. Mai mulţi tâmplari construiau o estradă, de pe care autorităţile urmau să prezideze o festivitate cetăţenească, din vreme vestită prin gura crainicului. Părăsindu-şi casele dărăpănate, o droaie de oameni năpădiseră piaţa, atraşi de neobişnuitul concert matinal. Esteban porni spre depozitul comerţului exterior, unde avea instalat un pat ca să-şi potolească durerea de cap cu prişniţe cu oţet şi să-şi dreagă ficatul cu câteva linguri de revent; până una alta, se gândi să tragă un pui de somn în aşteptarea solemnităţii – ştia foarte bine fiindcă trăise o bucată de vreme în Parisul revoluţionar – că începea de obicei mai târziu decât era anunţată. Era aproape zece când se întoarse în piaţa înţesată acum de o mulţime pitorească şi zgomotoasă, care părea că uitase proaspetele suferinţe. Rând pe rând se urcau pe estradă reprezentanţii civili şi militari ai guvernului, în frunte cu Victor Hugues, cu generalii Pélardy şi Boudet şi cu comandantul de Leyssegues.

Lumea se strânse în jurul noilor demnitari, pe care pentru prima oară aveau prilejul să-i admire în mare ţinută şi se făcu o linişte atât de desăvârşită, încât se auzea fâlfâitul porumbeilor dintr-o curte din vecinătate. După ce învălui piaţa într-o privire stăruitoare, comisarul Convenţiei luă cuvântul. Felicită mai întâi pe cei care, sclavi până deunăzi, se bucurau acum de drepturile de cetăţeni liberi. Lăudă bărbăţia cu care poporul suportase zilele de restrişte ale bombardamentului, aduse omagiul său victimelor, încheind prima parte a discursului cu o emoţionantă oraţiune funebră închinată răposaţilor Chrétien, Cartier, Rouger şi Aubert; acesta din urmă se săvârşise abia cu, o jumătate de oră mai înainte, la spitalul militar, spre care vorbitorul îndreptă mâna cu aprigă mânie, ca şi când acolo moartea s-ar fi înverşunat

împotriva celor mai aleşi oameni. Apoi rosti câteva cuvinte despre Cristofor Columb, care, străbătând pentru a treia oară oceanul, descoperise această insulă în care sălăşluiau nişte făpturi fericite, simple, deprinse cu o viaţă sănătoasă, în deplină armonie cu starea firească a fiinţei omeneşti şi, descoperind-o, îi dăduse numele corăbiei cu care naviga. Odată cu descoperitorul însă sosiseră şi preoţii creştini, agenţii fanatismului şi ai ignoranţei, ce apăsau omenirea ca un blestem de când sfântul Pavel răspândise învăţăturile mincinoase ale unui proroc evreu, fiul unui legionar roman numit Pantherus, deoarece istoria cu Iosif şi cu ieslea nu era decât o legendă discreditată de filosofi. Ridicând braţul spre măgura Guvernământului, aduse la cunoştinţă tuturor că biserica înălţată pe coasta dealului va fi dărâmată din temelii pentru a se şterge orice urmă de idolatrie şi că preoţii, care stăteau ascunşi, după cum fusese informat, în apropiere de Le Moule şi de Sainte-Anne, ar face mai bine să presteze jurământ de credinţă constituţiei... Esteban peste măsură de atent la gesturile unei mulatre al cărei *madrás*[49] în trei colţuri spunea lămurit „mai am un loc şi pentru tine" prin felul cum erau făcute nodurile de la basma, potrivit unui limbaj bine cunoscut de toţi locuitorii insulei, privea cu un interes mult prea adânc fandoselile femeii, degetele ce se jucau cu brăţările, umerii ce coborau lin spre şira spinării uşor adumbrită, ca să ia aminte cum s-ar fi căzut la cuvintele oratorului care în momentul acela tocmai anunţa că piaţa Sartines era botezată cu numele de piaţa Victoriei. Vocea lui Victor, metalică şi limpede, răzbătea la urechea lui în rafale, din care se desprindea, subliniată prin inflexiunile tonului, o sentinţă, o definiţie a Libertăţii, ori un citat clasic. Ştia să vorbească meşteşugit şi avea nerv. Totuşi

---

49 Ţesătură în dungi, din bumbac şi mătase, importată din Madrás (India), din care femeile antileze îşi fac legături de cap.

cuvintele sale nu reuşeau să se armonizeze cu starea de spirit a mulţimilor, a femeilor şi bărbaţilor care alergaseră acolo ca la o serbare, dornici să se distreze, să se hârjonească, ascultând numai cu o ureche discursul rostit într-un grai care se deosebea mult – datorită mai ales accentului meridional pe care Victor îl afişa ca pe o mărturie heraldică – de pitorescul jargon local. Dar iată că, după ce făcuse procesul companiei Indiilor şi al „Grangurilor albi" din Guadelupa, comisarul îşi încheie cuvântarea declarând că lupta încă nu se terminase; că englezii din Basse-Terre trebuiau nimiciţi şi că foarte curând va începe ofensiva finală, pentru ca pacea să fie statornicită din nou pe aceste meleaguri slobozite pe veci din lanţurile sclaviei. Cuvântarea fusese limpede, bine alcătuită, fără excese retorice şi publicul tocmai aplauda concluzia încununată cu un citat din Tacit, când de Leyssegues observă că un vas cu pânze forţase bara portului îndreptându-se spre cheiul cel mai apropiat. Nu era niciun motiv de îngrijorare, totuşi, fiindcă vasul arăta într-un hal fără hal: era un biet cuter vechi, atât de dărăpănat, de murdar şi de ponosit, încât cu velele lui făcute din saci înnădiţi ca vai de lume, părea mai curând o corabie fantomă ieşită dintr-o povestire cu naufragii. Cuterul acostă şi în aceeaşi clipă un freamăt trecu prin mulţime: spre tribuna comisarului înaintau nişte oameni cu mâini şi urechi scălâmbe, fără dinţi, şchiopătând, cu pielea acoperită de cruste solzoase, argintii. Erau leproşii de pe insula Désirade care veneau să presteze jurământ de credinţă Republicii. Făcând faţă cu sânge rece împrejurării, Victor Hugues le conferi titlul de cetăţeni bolnavi, înmânându-le o eşarfă tricoloră şi asigurându-i că va vizita în curând insula lor pentru a cunoaşte nevoile lor şi a le uşura suferinţele. După acest incident neprevăzut care contribui la consolidarea popularităţii sale, ce începuse a se înfiripa, aclamat zgomotos cu urale şi

aplauze care îl obligară să iasă de câteva ori în faţa publicului, se retrase la el în birou, urmat îndată de comandanţii militari. În răstimpuri, câte un proiectil lansat într-o direcţie greşită de bateriile inamice străbătea cerul strălucitor, căzând, fără a pricinui stricăciuni, în adâncul golfului. În tot oraşul stăruia un miros greu, de hoit. Pe înserat, însă, înfloriră lămâii. Era ca o Bobotează a rămurişurilor, după atâtea liturghii vrăjitoreşti.

IX

Ciudată cucernicie
Goya

Cu toate că anunţase o neîntârziată ofensivă în Basse-Terre, Victor Hugues şovăia să pornească la acţiune. Poate că începea să dea înapoi din cauza lipsei de armament; ori se temea că miliţia de culoare nu era încă suficient instruită şi aştepta, cu vădită nerăbdare, să sosească întăririle pe care le ceruse în Franţa încă de când începuse asediul oraşului Pointe-à-Pitre. Trecură câteva săptămâni în care din când în când artileria inamică se burzuluia din nou împotriva populaţiei. După atâtea suferinţe îndurate, însă, oamenii suportau mai uşor un neajuns mai puţin grav, mulţumindu-se să ridice din umeri, să blesteme sau să înfrunte cu un gest obscen văzduhul. Printr-o măsură de prudenţă, ghilotina nu ieşise din încăperea încuiată cu cheie, în care aştepta, gata încheiată şi bine unsă, ca domnul Anse, fostul călău al tribunalului din Rochefort – un mulatru cu maniere distinse, crescut la Paris, violonist cu oarecare iscusinţă, ale cărui buzunare erau totdeauna pline de caramele pentru copii – să pună în funcţiune mecanismul atât de precis, inventat de un fabricant de clavecine. Comisarul ştia cât de scump plătise Franţa o precipitată întrebuinţare a Maşinii care intrase în acţiune mult prea curând după ocuparea unor ţinuturi de la frontieră. N-ar fi vrut ca Guadelupa să devină pentru el un fel de Belgie la scară mai mică. De altfel, nu primise încă niciun fel de plângeri din partea unor locuitori obişnuiţi, datorită vicisitudinilor îndelungatei lor istorii, să trăiască fără a crâcni sub călcâiul stăpânului, oricare ar fi fost acela. Deocamdată se putea sprijini pe marea masă a sclavilor dezrobiţi, copleşită încă de bucuria drepturilor cetăţeneşti proaspăt dobândite, bucurie care pe de altă

parte îi punea în faţă de la bun început o problemă de guvernare: convinşi că de aci înainte nu mai aveau un stăpân de care erau obligaţi să asculte, sclavii din ajun începuseră să se lase pe tânjală, pregetând atunci când era vorba să muncească pământul. Ogoarele erau năpădite de buruieni fără să se poată aplica, pentru moment, pedepse prea aspre celor care găseau fel de fel de pretexte patriotice ca să nu-şi îndoaie spinarea pe arăturile părăginite ale căror brazde ajunseseră să se închidă, în timp ce trestiile şi mărăcinii se prăseau la infinit, sub soarele care făcea să sporească deopotrivă toate soiurile de plante, fără să ţină seama de preferinţele oamenilor… Tocmai atunci sosi şi vasul *La Bayonnaise,* aducând arme şi muniţii şi un număr oarecare de infanterişti – cu mult inferior celui solicitat de comandanţii militari. Convenţia avea nevoie de oameni şi nu putea să se dispenseze de detaşamente prea mari ca să apere o colonie îndepărtată. Chemat într-o zi în biroul lui Victor Hugues pentru nişte pricini legate de îndatoririle sale, îl găsi pe comisar cufundat în lectura unui lucru pe care-l aştepta cu cea mai mare nerăbdare după înştiinţările oficiale: presa pariziană în care era uneori menţionat şi numele lui. Răsfoind jurnalele pe care celălalt le văzuse, Esteban află cu adâncă uimire despre instituirea unei sărbători închinate Fiinţei Supreme şi, ceea ce era şi mai uluitor, despre condamnarea ateismului ca fiind o atitudine amorală şi, prin urmare, aristocratică şi contrarevoluţionară. Ateii erau consideraţi dintr-odată inamici ai republicii. Poporul francez recunoştea existenţa Fiinţei Supreme şi nemurirea sufletului. Dacă existenţa lui Dumnezeu şi nemurirea sufletului n-ar fi fost decât simple iluzii – declarase Incoruptibilul – chiar numai aşa şi rămâneau cele mai frumoase concepţii ale spiritului omenesc. Oamenii fără dumnezeu erau pecetluiţi acum cu termenul de „monştri întristaţi”… Esteban începu să râdă cu atâta poftă, încât

Victor îl privi încruntat pe deasupra jurnalului pe care-l ţinea deschis în faţă: „Ce ţi se pare atât de hazliu?” îl întrebă. „Nu merita să dăm la pământ capela de pe măgura Guvernământului ca să aflăm acum noutatea asta”, spuse Esteban, care, de câteva zile, regăsise voioşia celor din stirpea lui, într-o atmosferă ce-i restituia gustul fructelor, adierile mării, priveliştea anumitor arbori şi odată cu acestea şi ceva din personalitatea sa de odinioară. „Totul mi se pare perfect – spuse Victor, fără să răspundă în mod direct. Un om ca el nu poate să se înşele. De vreme ce a socotit necesar să facă lucrul ăsta înseamnă că aşa e bine”. „Ba chiar i se ridică osanale în stil de Te Deum, de Laudes, de Magnificat”, adăugă Esteban. „Aşa cum se şi cade unui om de talia sa” replică Victor. „Totuşi, nu văd ce deosebire există între «Iehova, Marele Arhitect şi Fiinţa Supremă»”, continuă Esteban. Şi-i reaminti comisarului necredinţa pe care o afişase mai înainte; sarcasmele sale pe socoteala „mascaradelor vrăjitoreşti” ale masonilor. Celălalt însă nu-l asculta: „Dăinuiau prea multe vestigii ale iudaismului în sânul lojilor. Cât despre Dumnezeul catolicilor, pe care călugării l-au asociat cu cei mai detestabili agenţi ai inchiziţiei şi ai tiraniei, nu are nimic de-a face cu conştiinţa existenţei unei Fiinţe Supreme, infinite şi eterne, care trebuie venerată în mod raţional şi demn, cum se cuvine să procedeze nişte oameni liberi. Cel căruia ne închinăm noi nu este Dumnezeul lui Torquemada[50], ci Dumnezeul filosofilor”. Esteban se simţea descumpănit în faţa surprinzătorului servilism al unui spirit atât de viguros şi energic dar în acelaşi timp conformist, în asemenea măsură, încât nu voia să accepte un examen critic al faptelor, refuzând să vadă cele mai flagrante contradicţii şi credincios până la fanatism, fiindcă într-adevăr atitudinea lui putea fi calificată drept

---

50 *Tomás de Torquemada,* inchizitor spaniol din sec. al XV-lea, renumit prin fanatismul său.

fanatism faţă de părerile omului care îi încredinţase puterea. „Şi dacă mâine porţile bisericilor se vor deschide din nou, înseamnă că din momentul acela episcopii vor înceta să mai fie nişte «bipede cu mitre pe cap», şi că sfinţii şi fecioarele vor defila iarăşi, odată cu procesiunile religioase, pe străzile Parisului?”, întrebă tânărul. „Ar trebui să existe un motiv destul de puternic ca să se întâmple astfel.” „Dar tu... tu crezi în Dumnezeu?” strigă Esteban, crezând că astfel îl strânge cu uşa. „Asta este o chestiune pur personală, care nu poate schimba întru nimic obedienţa mea revoluţionară”, răspunse Victor. „Pentru tine revoluţia este infailibilă”. „Revoluţia... spuse Victor agale, privind spre forfota din port, unde oamenii se apucaseră să repare vasul *Thétis,* a cărui cocă suferise stricăciuni. Datorită revoluţiei existenţa mea a dobândit un ţel. Mi s-a încredinţat un rol în uriaşa transformare hărăzită vremurilor noastre. Şi voi căuta să-l îndeplinesc cu toată destoinicia.” Un timp niciunul dintre ei nu mai spuse nimic; în tăcerea care se lăsase, se auzi mai bine strigătul cadenţat al marinarilor care se opinteau să tragă nişte parâme. „Şi ai de gând să introduci şi aici cultul Fiinţei Supreme?” întrebă Esteban, căruia eventualitatea reîntronării credinţei într-un Dumnezeu i se părea din nou culmea apostaziei. „Nu, declară comisarul, după ce stătu o clipă în cumpănă. Încă n-am terminat cu dărâmarea bisericii de pe măgura Guvernământului. Ar fi prematur. Treaba asta trebuie făcută cu mai multă socoteală. Dacă în momentul de faţă m-aş apuca să vorbesc despre Fiinţa Supremă, n-ar trece mult şi oamenii din partea locului şi-ar înfăţişa-o ţintuită pe o cruce, cu o cunună de spini şi o rană deschisă în coastă, şi unde-am ajunge atunci? Câmpul lui Marte[51] se află la cu totul altă latitudine decât noi.” În

---

51 *Champs-de-Mars,* esplanadă în partea vestică a Parisului unde se sărbătoreau diferite evenimente pe timpul Revoluţiei.

clipa aceea Esteban încerca satisfacţia răutăcioasă de a auzi din gura lui Victor Hugues exact ceea ce ar fi spus Martinez de Ballesteros într-o împrejurare ca asta. Şi totuşi, acolo, atâţia spanioli fuseseră persecutaţi şi trimişi pe eşafod pentru vina de a fi susţinut că metodele promovate la Paris nu puteau fi puse în aplicare în ţările în care anumite tradiţii erau adânc înrădăcinate. „N-ar fi indicat – susţineau ei – să se proclame ateismul în momentul când revoluţia va fi izbutit să pătrundă în Spania”. Travestită în zeiţă a Raţiunii, domnişoara Aubry n-ar fi putut exhiba în catedrala din Saragosa sânii ei atât de frumoşi, aşa cum făcuse în biserica Notre-Dame care, în curând, fusese scoasă în vânzare cu toate că nu i-ar fi trecut nimănui prin gând să cumpere, pentru folosinţa sa personală, un edificiu gotic atât de monumental şi atât de puţin apt să găzduiască locatari. „Contradicţii peste contradicţii, murmură Esteban. Revoluţia, aşa cum o visam eu, era atât de deosebită”. „Şi cine te obliga să crezi în ceea ce nu există? întrebă Victor. De altminteri, toate astea sunt vorbe în vânt. Englezii mai sunt încă în Basse-Terre. E singurul lucru care trebuie să ne preocupe în momentul de faţă.” Şi adăugă pe un ton categoric: „O revoluţie nu se discută; se face”. „Când mă gândesc – spuse Esteban – că altarul de pe măgura Guvernământului ar fi putut să rămână intact dacă ne-ar fi sosit mai curând poşta de la Paris! Dacă sufla un vânt mai prielnic peste Atlantic, Dumnezeu n-ar fi fost scos din casă! Încearcă să afli, dacă poţi, cine-i de vină aici!” „Du-te şi vezi-ţi de treabă!” spuse Victor, împingându-l spre uşă cu o mână lăsată cu toată greutatea pe umărul lui. Uşa se închise după el atât de zgomotos, încât slujnica mulatră care lustruia de zor balustrada scării îl întrebă cu perfidie: *Monsieur Victor faché?*[52] Şi Esteban străbătu sufrageria, petrecut de chicotele fetelor care râdeau pe socoteala lui.

52 Domnul Victor supărat? (incorect în lb. franceză).

Imprimeria celor doi Loeuillet, tatăl şi fiul, era în plină activitate, tipărind pamflete destinate conspiratorilor francezi stabiliţi pe insulele neutre, cărora li se făgăduiau slujbe şi loturi de pământ dacă acceptau binefacerile guvernului revoluţionar. În felul acesta, contingentele disponibile sporeau mereu; cu toate astea, rând pe rând săptămânile se iroseau fără ca francezii să se decidă odată să forţeze trecerea liniei de demarcaţie de pe Rivière Salée. La sfârşitul lui septembrie lucrurile se aflau în aceeaşi stare, când Comisarul află că frigurile galbene decimau rândurile forţelor britanice, şi că generalul Grey, temându-se de cicloanele care bântuiau în acel anotimp insulele Barlovento, deplasase grosul escadrei în portul Fort-Royal din Martinica, port care oferea un adăpost mai sigur împotriva uraganelor. În consecinţă, începură să delibereze asupra modului în care s-ar putea folosi cu mai mult succes de aceasta situaţie. În cele din urmă se hotărî ca armata franceză să fie divizată în trei coloane sub comanda lui de Leyssegues, Pellardy şi Boudet, pentru a-şi încerca norocul printr-o triplă debarcare în Basse-Terre. Se făcură achiziţii de canoe, bărci, caiace şi chiar şi de pirogi indiene şi, într-o noapte, porniră la atac. După două zile Lamentin şi Petit-Bourg se aflau în mâinile francezilor. În dimineaţa de 6 octombrie, începu asediul taberei întărite de la Berville... La Pointe-à-Pitre lumea trăia ceas cu ceas în aşteptare. Unii erau de părere că asediul va fi de lungă durată, de vreme ce englezii avuseseră tot timpul să fortifice poziţiile ocupate de ei. Alţii spuneau că generalul Graham era demoralizat de rezistenţa opusă de guvernul revoluţionar în Grande Terre cu atât mai mult cu cât populaţia părea că nici nu se sinchiseşte de bombardamentele pe care le dezlănţuia când şi când, furios, asupra oraşului aflat în bătaia tunurilor de pe muntele Savon... În ultima vreme, Esteban se întâlnea deseori cu domnul Anse, custodele şi mânuitorul ghilotinei,

care, amator de curiozităţi, îşi făcuse o colecţie de evantaie de mare, bucăţi de minerale, peşti-lună împăiaţi, rădăcini cu forme zoologice şi melci roşii. Uneori poposeau pe ţărmul golfului Gozier, în mijlocul unei privelişti de toată frumuseţea, cu o insuliţă strălucitoare ca inima unei pietre de calcedonie. Domnul Anse, după ce punea câteva sticle de vin la răcit în nişte găuri săpate în nisip, scotea din cutie o vioară veche, şi, întors cu spatele spre mare, începea să cânte o încântătoare pastorală de Philidor, pe tema căreia improviza diferite variaţiuni. Era un plăcut însoţitor în excursii, gata oricând să se extazieze în faţa unui bulgăre de sulf, a unui fluture împodobit cu hieroglife egiptene sau a oricărei flori necunoscute ce-i ieşea în cale. În ziua de 6 octombrie, la amiază, domnul Anse primi ordin să încarce ghilotina într-o căruţă şi să plece în grabă spre Berville. Poziţia fusese cucerită. Victor Hugues nu mai apucase să dea ordinul de atac, cerându-i de la început generalului Graham să capituleze în termen de patru ore. Şi când, în sfârşit, comisarul pătrunse în mijlocul taberei întărite, în care zăceau vraişte lucrurile părăsite în toiul debandadei, se găsi în faţa unui număr de o mie două sute de militari englezi, care nu ştiau o boabă englezeşte: în zorul retragerii, Graham nu luase cu el decât un număr de douăzeci şi doi de colonişti monarhişti, pe care îi socotise cei mai devotaţi faţă de el, lăsându-i pe ceilalţi în voia soartei, pe uscat. Copleşiţi de uluitoarea trădare a fostului lor comandant, francezii care luptaseră sub drapelele britanice şedeau plouaţi grupuri, grupuri, fără să fi apucat măcar să-şi dezbrace uniformele. „Sunt lucruri imposibile”, spuse domnul Anse, la plecare, făcând un gest în doi peri spre căruţa în care maşina şedea acoperită cu foi de cort, deoarece vântul aducea boarea ploii abătute asupra insulei Marie Galante, al cărei colorit se schimbase brusc, din verde-deschis devenind plumburiu, din pricina perdelei scânteietoare ce-i estompa contururile... „Sunt lucruri

imposibile”, repetă domnul Anse, întorcându-se a doua zi dimineaţa ud leoarcă şi rebegit de frig, după ce încercase zadarnic să se încălzească pe drum cu câte o duşcă de rom prin hanuri. Şi, puţin cherchelit, începu să-i explice lui Esteban că ghilotina nu putea fi întrebuinţată pentru execuţii în masă. Că operaţia asta cerea un anumit timp, avea şi ea ritmul ei, şi că nu putea să înţeleagă pretenţiile Comisarului care deşi cunoştea prea bine maşina, ar fi vrut ca opt sute şaizeci şi cinci de condamnaţi la moarte, nici mai mult, nici mai puţin, să defileze pe sub tăişul ghilotinei. Se făcuse tot ce era omeneşte posibil ca să se urgenteze operaţia. Dar până la miezul nopţii, doar treizeci de prizonieri îşi primiseră pedeapsa pentru trădarea lor. „Ajunge!” strigase Comisarul. Şi ceilalţi fuseseră împuşcaţi în grupuri de câte zece sau de câte douăzeci, în timp ce căruţa se întorcea la Pointe-à-Pitre, ocolind drumurile proaste. Cât priveşte pe soldaţii englezi care rămăseseră izolaţi la Berville nu erau prea mulţi, doar o mână de oameni – Victor Hugues se arătase îndurător îngăduindu-le să plece pe urmele armatei lor risipite, după ce-i dezarmase. Şi adresându-se unui tânăr căpitan britanic care încă mai zăbovea, îi spusese: „Eu am datoria să mă aflu aici. Dar pe tine cine te obligă să priveşti sângele francez pe care sunt silit să-l vărs?” Domnia Grangurilor Albi se încheiase în Guadelupa. Vestea era trâmbiţată, în ropotul zgomotos al tobelor, în Piaţa Victoriei. „Sunt lucruri imposibile”, repeta domnul Anse, mâhnit de chipul atât de nefericit în care începuse să-şi îndeplinească sarcina: „Erau opt sute şaizeci şi cinci. O muncă de titan”. Iar Esteban îl asculta povestind pentru a nu ştiu câta oară acelaşi lucru, ca şi când i-ar fi povestit despre o erupţie vulcanică întâmplată cine ştie unde, pe ce meleaguri îndepărtate. Berville nu era pentru el decât un nume. Cât despre rest, cele opt sute şaizeci şi cinci de chipuri erau prea multe pentru ca dintre ele să se desprindă măcar

imaginea unuia singur.

X

Mai rămăseseră totuşi câteva focare de rezistenţă în Basse-Terre. Dar cutezanţa oamenilor trădaţi de Graham se irosea de îndată ce reuşeau să pună mâna pe câte un cuter ca să se refugieze pe o insulă vecină. În ziua când căzu şi fortul Saint-Charles, campania putea fi socotită cu drept cuvânt ca şi încheiată. Désirade şi Marie-Galante – al cărei guvernator, fost constituant trecut mai apoi în serviciul Angliei, preferase să-şi ia viaţa decât să înfrunte asaltul – se aflau în mâna francezilor. Victor Hugues era stăpânul întregii Guadelupe, fiind în măsură să anunţe populaţia că de aci înainte va putea să lucreze în pace. Şi, pentru a-şi întări spusele printr-un gest simbolic, sădi arbori, sortiţi să umbrească în viitor Piaţa Victoriei. Atunci se petrecu evenimentul pe care toată lumea îl aştepta de atâta timp, cu, o înfricoşată curiozitate: ghilotina fu pusă în mişcare, în văzul tuturor. În ziua inaugurării, care se făcu pe socoteala a doi preoţi monarhişti descoperiţi într-o fermă unde se găsiseră puşti şi muniţii dosite, toată populaţia oraşului începu a se scurge pe uliţe, împânzind piaţa, în mijlocul căreia se înălţa un eşafod zdravăn, prevăzut cu o scară laterală, întocmai ca la Paris, aşezat pe patru stâlpi de cedru. Şi fiindcă moda republicană începu să prindă în colonie, în rândurile privitorilor îşi făcură apariţia nişte metişi îmbrăcaţi cu jachete scurte, albastre şi pantaloni albi cu dungi roşii, în timp ce mulatrele erau legate la cap cu baticuri de madras nou-nouţe, în culorile zilei. Niciodată parcă nu fusese o omenire atât de veselă şi de fremătătoare, în mijlocul căreia culorile vii – albastru-deschis şi roşu ca fraga – se învolburau fâlfâind în concordanţă cu drapelele, în dimineaţa senină şi însorită. Slujnicele Comisarului şedeau aplecate pe ferestre, strigând şi râzând – râzând mai cu seamă atunci când mâna înfiorată a unui ofiţer luneca pe pulpele lor tot mai

sus. O mulţime de copii se căţăraseră pe acoperişurile caselor ca să vadă mai bine. Peştele prăjit fumega, sucurile de fructe şi zeama de ananas curgea din căni, iar romul limpede, dat de duşcă în faptul zilei, întărea inimile. În momentul când domnul Anse se înfăţişă pe eşafod, îmbrăcat de gală cu cele mai frumoase haine ale sale – cu un aer tot atât de grav pe cât era de bine bărbierit obrazul lui – se făcu o linişte adâncă. Pointe-à-Pitre nu era Cap Français, unde exista mai de mult un teatru minunat care nu ducea lipsă de noutăţi datorită companiilor dramatice în trecere spre Noul Orléans. Aşa ceva nu se pomenea aici, unde nimeni nu văzuse vreodată o scenă deschisă în faţa tuturor. De aceea mulţimea, în momentul acela, descoperea esenţa Tragediei. Destinul era acum prezent, gata să-şi abată năprasnic tăişul, neînduplecat şi punctual, pândindu-i pe aceia care avuseseră nefericita inspiraţie de a-şi întoarce armele împotriva cetăţii, iar spiritul Corului sălăşluia în fiecare spectator, cu strofele şi antistrofele lui, cu glumele nesărate şi apostrofele ce se încrucişau pe deasupra eşafodului. În sfârşit, apăru un crainic, santinelele se dădură deoparte, lăsând drumul liber şi căruţa îşi făcu intrarea în vastul decor al pieţei publice, aducându-i pe cei doi condamnaţi, cu mâinile strâns legate cu un şirag de mătănii, petrecut peste încheieturi. Se auzi o răpăială solemnă de tobe; bascula se puse în mişcare, sub povara unui om obez, şi cuţitul căzu întâmpinat cu un strigăt de emoţie. Câteva minute mai târziu, primele două execuţii erau un fapt împlinit… Mulţimea nu se îndura totuşi să se risipească, surprinsă poate, pentru moment, de durata atât de scurtă a reprezentaţiei tragice, în faţa sângelui ce nu apucase încă să se închege, scurgându-se printre scândurile eşafodului. Deodată, pentru a împrăştia spaima care-i ţinea în loc, năuciţi, mulţi dintre ei simţiră nevoia să petreacă pentru a sărbători ziua aceea care pe viitor avea să fie socotită zi de repaus. Hainele trebuiau,

oricum, arătate cu acest prilej. Trebuiau să facă ceva care să afirme primatul vieţii faţă de moarte. Şi fiindcă dansurile cu figuri erau cele mai apte să pună în valoare gătelile, făcând să strălucească în fel de fel de ape hainele croite după moda marsilieză, câţiva dintre ei se apucară să înjghebeze contradansuri, la care partenerii, aşezaţi faţă în faţă pe două rânduri, înaintau şi se retrăgeau succesiv, schimbau perechea, îşi făceau reverenţe şi se legănau din şolduri, fără să se sinchisească de maeştrii de ceremonie improvizaţi care încercau, în zadar, să menţină oarecare ordine în rândurile şi grupurile de dansatori. În cele din urmă se stârni un tămbălău nemaipomenit, şi cum toată lumea avea chef să danseze, să ţopăie, să râdă şi să strige, se prinseră cu toţii de mână alcătuind o uriaşă horă, preschimbată curând într-o farandolă, care, după ce făcu ocolul ghilotinei, se desfăşură pe străzile învecinate, şerpuind încolo şi încoace printre case, năvălind prin curţi şi grădini, până la căderea nopţii. Din ziua aceea teroarea începu să bântuie pe insulă. Maşina lucra de zor în Piaţa Victoriei, fără o clipă de răgaz, înteţindu-şi loviturile. Şi cum, pe de altă parte, curiozitatea de a asista la execuţii era, bineînţeles, foarte vie într-o localitate în care toată lumea se cunoştea din vedere sau era în relaţii (cutare nu uita pica pe care o purta cutăruia, iar cutare nu putea să ierte nu ştiu ce jignire suferită...) ghilotina ajunsese să centralizeze viaţa oraşului. Târgul se mută cu totul în atât de arătoasa piaţă a portului, cu tejghele şi grătare, cu tarabe instalate la colţuri de stradă şi mărfuri expuse sub cerul liber şi, între două execuţii, în timp ce capetele unor oameni respectaţi şi linguşiţi în ajun se rostogoleau pe eşafod, răsunau în tot momentul strigătele precupeţilor care-şi lăudau marfa – gogoşi şi ardei, fructe de corosal sau de ananas, plăcinte şi pălămidă proaspătă. Şi cum locul era foarte potrivit pentru tranzacţii, piaţa se transformă într-un fel de bursă ambulantă de ciurucuri şi

vechituri cu care stăpânii respectivi nu mai aveau ce face, unde se putea cumpăra la mezat un grătar, o pasăre mecanică sau o rămăşiţă dintr-un servici chinezesc. Se făceau schimburi în natură, harnaşamente cu cazane; cărţi de joc cu lemne pentru încălzit; pendule de stil cu perle din insula Margareta. Într-o zi tejgheaua cu zarzavaturi sau taraba coropcarului erau ridicate la rangul de bazar – un bazar cu cele mai pestriţe lucruri, în care găseai oale de tuci, sosiere cu blazon, tacâmuri de argint, piese de şah, tapiţerii şi miniaturi. Eşafodul devenise pivotul unei bănci, al unui for, al unor permanente vânzări la mezat. Execuţiile nu mai întrerupeau tocmelile, ciorovăielile sau discuţiile. Ghilotina făcea parte acum din lucrurile obişnuite, de fiecare zi. Printre mănunchiuri de pătrunjel şi de maghiran se vindeau, în chip de suvenire, nişte ghilotine minuscule, pe care multă lume le cumpăra pentru a-şi împodobi casa. Copiii se frământau cu mintea ca să construiască nişte maşini mai mici, cu care să decapiteze pisicile. O frumoasă mulatră, căreia un locotenent de-al lui de Leyssegues îi făcea ochi dulci, îşi trata musafirii cu lichioruri servite în flacoane de lemn, cu forme omeneşti; în momentul când flacoanele erau aşezate pe o basculă, dopurile – pe care bineînţeles erau pictate nişte mutre caraghioase – cădeau sub acţiunea unui cuţit în miniatură pus în mişcare de un călău automat. Dar în pofida noutăţilor şi distracţiilor pe care acele împrejurări le ofereau vieţii pastorale şi retrase a locuitorilor de pe insulă, unii apucaseră să bage de seamă că teroarea începuse să coboare treptele sociale, secerând acum la nivelul pământului. Aflând că în ţinutul Abysses, numeroşi negri nu voiau să muncească moşiile expropriate, sub cuvânt că erau oameni liberi, Victor Hugues porunci să fie arestaţi cei mai îndărătnici dintre ei şi-i condamnă la moarte prin ghilotinare. Esteban observase, de altfel, cu oarecare mirare, că deşi mai înainte ridicase în slavă

decretul din 16 Pluviôse anul II, comisarul nu arăta prea multă simpatie faţă de negri: „ajunge că-i considerăm cetăţeni francezi”, spunea el de obicei cu acreală. Mai păstra încă ceva din prejudecăţile rasiale după ce stătuse atâta vreme în Santo-Domingo, unde coloniştii se purtau în genere foarte rău cu sclavii – calificaţi întotdeauna ca leneşi, zevzeci, hoţi, „propres-à-rien[53]”, gata oricând să fugă de la stăpân, de cei care-i puneau să muncească din zori şi până în noapte. Pe de altă parte, ostaşii republicii, care dădeau mereu târcoale negreselor, nu pierdeau niciun prilej ca să cotonogească şi să-i biciuiască pe negri sub orice pretext, recunoscând totuşi că unii dintre ei, cum ar fi fost bunăoară Vulcan, o matahală de om bolnav de lepră, puteau să devină nişte tunari de mâna întâi. Înfrăţiţi în război, negrii şi albii trăiau dezbinaţi în timp de pace. Până una alta, Victor Hugues decretă munca obligatorie. Orice negru căruia i se aducea acuzaţia de a fi leneş sau recalcitrant, arţăgos sau zurbagiu, era condamnat la moarte. Şi ca să le fie tuturora învăţare de minte, ghilotina, ridicată de la locul ei din Piaţa Victoriei, porni într-o călătorie prin toată insula – urmând itinerarii diferite; luni, în zorii zilei, era la Le Moule; marţi avea de lucru în Le Gozier, unde trebuia să pedepsească un puturos; miercuri venea de hac la şase monarhişti, care stătuseră ascunşi până atunci în fosta parohie Sainte-Anne. O purtau aşa, din sat în sat, şi din cârciumă în cârciumă. Călăul şi ajutoarele sale făceau demonstraţii în gol, în schimbul câtorva pahare de vin sau al unui bacşiş, pentru ca toată lumea să-i cunoască mecanismul. Şi cum escorta de toboşari care, la Pointe-à-Pitre, trebuia să înăbuşe cu bătaia darabanelor ultimele ţipete ale condamnaţilor, nu se putea deplasa, însoţind ghilotina în peregrinările ei prin insulă, încărcaseră în căruţă o tobă mare ce adăuga spectacolului o veselie de bâlci. Vrând să încerce puterea

---

53 buni de nimic (în lb. franceză).

maşinii, ţăranii puneau trunchiuri de banani pe basculă – nimic nu seamănă mai bine cu un grumaz omenesc ca un trunchi de banan, cu mănunchiul acela de vase poroase şi umede – ca să vadă cum erau retezate. Mai mult chiar, pentru a pune capăt unei controverse, avusese loc o demonstraţie care dovedise că o legătură de şase trestii-de-zahăr nu putea fi un obstacol pentru cuţitul ghilotinei. După aceea, călătorii primiţi cu alai peste tot plecau mai departe spre locul unde trebuiau să facă iar un popas, fumând şi cântând în bubuiturile tobei, cu bonetele lor frigiene care, îmbâcsite de sudoare, din roşii deveniseră castanii. La întoarcere, bascula era încărcată cu atâtea pometuri, încât părea purtată de carul abundenţei.

La începutul anului III, Victor Hugues se văzu încununat de cel mai strălucit succes. Peste măsură de încântată de veştile pe care le primise din partea lui, Convenţia ratifica toate avansările militare, aproba toate numirile şi decretele sale, felicitându-l în fraze ditirambice, şi încunoştinţându-l, totodată, că-i trimitea întăriri în soldaţi, arme şi muniţii. Comisarul însă nu le mai ducea lipsă acum: prin recrutarea forţată pe care o poruncise, reuşise să-şi alcătuiască o armată de zece mii de oameni suficient de instruiţi.

În toate punctele vulnerabile de pe coastă, se făceau lucrări de fortificaţie. Confiscările de bunuri umpluseră vistieria iar magaziile erau ticsite cu toate cele trebuincioase. În timpul călătoriei sale în cealaltă jumătate a insulei, Victor Hugues – amintindu-şi că stătuse acolo, cu mulţi ani înainte – se înduioşase în faţa frumuseţii oraşului Basse-Terre, împânzit de susurul şipotelor zglobii şi al fântânilor publice ce răspândeau o boare răcoroasă, nespus de plăcută, pe bulevardele plantate cu tamarini. Era o aşezare mai aparte şi mai de soi decât Point-à-Pitre, cu străzile sale pietruite, cu cheiul său umbros, cu casele sale de piatră ce aminteau de unele privelişti din

Rochefort, din Nantes şi din La Rochelle. Comisarul şi-ar fi mutat cu dragă inimă reşedinţa în liniştita şi primitoarea parohie Saint-François; dar portul, în care de obicei se descărcau turmele de vite aduse din insulele învecinate, vitele fiind azvârlite la sosire peste bord şi lăsate să meargă înot până la mal – nu putea fi un adăpost chiar atât de prielnic pentru flota sa. Continuând să facă înconjurul teritoriilor ca un conducător victorios, Victor Hugues fu întâmpinat cu alai de leproşii din Désirade, de „albii” de rând din Marie-Galante, şi chiar şi de indienii caraibi de pe insulă, care solicitară, prin purtătorul lor de cuvânt, cinstea de a li se acorda şi lor cetăţenia franceză. Cunoscându-i ca pe nişte marinari încercaţi, în stare să străbată şi cu ochii închişi arhipelagul pe care îl cutreierau cu bărcile lor sprintene cu mult înainte de a fi apărut pe acele meleaguri navele Marelui Amiral al Isabelei şi al lui Ferdinand, comisarul împărţi tuturor cocarde, făgăduind tot ce i se ceruse. Victor Hugues avea mai multă simpatie pentru caraibi decât pentru negri: îi plăcea mândria lor, firea lor aprigă, şi deviza lor plină de trufie: „Numai caraibii sunt oameni", mai ales acum că purtau cocarde tricolore la brâu, prinse de şorţurile cu care erau încinşi. Cercetând insula Marie-Galante, comisarul ţinu să vadă plaja unde aceşti deposedaţi cuceritori ai Antilelor trăseseră în ţeapă nişte piraţi francezi care, cu mulţi ani în urmă, încercaseră să le răpească femeile. În vârful parilor împlântaţi în pământ pe ţărmul mării, mai rămăseseră încă osemintele şi craniile celor ucişi: străpunşi de vârfurile ascuţite ale parilor, ca nişte insecte prinse în ace de un naturalist, hoiturile ademeniseră sumedenie de vulturi, care timp de câteva zile invadaseră coasta, încât de departe, ţărmul insulei părea acoperit de o lavă clocotitoare… Copleşit de mărturiile zeloase şi aclamaţiile cu care fusese primit, comisarul avea totuşi grijă să nu uite niciun moment că vasele engleze brăzdau în lung şi-n lat

mările înconjurătoare, căutând să organizeze un fel de blocadă. Victor stătea nopţi întregi la el în birou cu de Leyssegues, pe a cărui uniformă străluceau acum galoanele de contraamiral, ca să întocmească planurile unor operaţii navale ce ar fi trebuit să cuprindă toată regiunea insulelor Caraibe. Proiectul era sub pecetea celui mai desăvârşit secret, şi încă mai aveau de lucru cu el, în ziua când Esteban, intrând în biroul Comisarului, îl găsi pe Victor Hugues cu părul zbârlit, transpirat şi cu faţa cr*is*pată de mânie, plimbându-se jur împrejurul mesei mari, de consiliu; când şi când se oprea în spatele funcţionarilor care, părăsindu-şi îndatoririle se certau pe ziarele proaspăt sosite. „Ai aflat?” îl întâmpină el pe tânăr de la uşă, arătându-i cu o mână tremurătoare un articol din gazetă: era relatarea aproape neverosimilă a evenimentelor petrecute la Paris în ziua de 9 Thermidor. „Mizerabilii – strigă Victor – i-au doborât pe cei mai buni”. Faptele erau atât de extraordinare, încât Esteban rămase încremenit de uimire. În acelaşi timp, totul căpăta un relief mult mai dramatic datorită distanţei. Întocmai cum cineva păstrează în minte imaginea unui obiect contemplat o bucată de vreme, convins că-l are încă în faţa ochilor, atunci când obiectul poate a dispărut între timp, până în momentul acela, în sala în care se aflau acum se vorbise la prezent, în funcţie de realitatea imediată, în funcţie chiar de viitor, despre un om a cărui existenţă încetase cu câteva luni mai înainte. În timp ce aici se discuta despre cultul Fiinţei Supreme, omul care-l statornicise de mult lăsase să-i scape un geamăt de durere, la picioarele eşafodului, în clipa când călăul îi smulsese cu brutalitate bandajul ce-i acoperea maxilarul spart. Pentru Victor Hugues lucrul acesta era mai îngrozitor decât pentru oricine, silindu-l să se gândească la atâtea implicaţii, încât mintea sa nu se mai simţea în stare să pună o stavilă ipotezelor. Nu numai că gigantul al cărui portret stătea

mai departe atârnat în cui, acolo, în sala de consiliu, unde putea să-l vadă aşa cum arăta atunci când se afla în culmea gloriei, se prăbuşise; nu numai că Victor Hugues se pomenea dintr-odată lipsit de sprijinul celui care îi acordase încrederea sa, dându-i atâta putere şi atâta autoritate, dar pe deasupra trebuia să mai şi aştepte cine ştie câte săptămâni, ba poate chiar luni, ca să cunoască întorsătura pe care vor fi luat-o între timp evenimentele în Franţa. Probabil că reacţiunea avea să-şi ia revanşa fără nicio cruţare, poate că venise chiar un guvern care avea să spulbere tot ceea ce făcuse cel de mai înainte. În Guadelupa se vor prezenta în curând noi mandatari, cu o mutră morocănoasă şi gesturi negative, aducând cine ştie ce ordine misterioase. Raportul trimis de Victor Hugues Convenţiei în legătură cu execuţiile de la Berville putea foarte bine să se întoarcă împotriva sa. Poate că şi fusese destituit, sau pe cale să fie implicat într-un proces care putea să pună deopotrivă sfârşit carierei ca şi vieţii sale. Citea şi recitea numele celor căzuţi în Thermidor, ca şi cum ar fi putut să descifreze cu ajutorul lor propriul său destin. Unii dintre cei de faţă insinuau cu jumătate de glas că s-ar putea să vină acum o perioadă mai clementă, de indulgenţă, de restatornicire a cultelor. „Sau de restaurare a monarhiei”, îşi spunea Esteban, căruia gândul acesta, datorită contradicţiilor ce-i hărţuiau sufletul, îi dădea o senzaţie de uşurare, de pace redobândită după multe frământări, făcându-l să spere că în curând se va putea din nou naviga fără oprelişti pe mare, dar care, totodată, îi trezea un sentiment de repulsie, de ură neîmpăcată împotriva tronului. De vreme ce oamenii se zbuciumaseră atâta, de vreme ce atâţia dintre ei profetizaseră, suferiseră, îşi strigaseră entuziasmul, se prăbuşiseră în mijlocul flăcărilor şi arcurilor de triumf ale unui atotcuprinzător vis apocaliptic, ar fi trebuit cel puţin ca timpul să nu se mai întoarcă înapoi. Sângele risipit nu

putea doar să fie schimbat cu vechii galbeni regeşti. Mai putea încă să iasă la iveală ceva drept; mai drept poate decât ceea ce încetase de a mai fi astfel pentru că se vorbise prea mult despre dreptate – fusese una din metehnele epocii – în termeni abstracţi. Oamenii ar putea să nădăjduiască într-o libertate mai puţin lăudată, de care să se poată bucura mai mult, într-o egalitate mai puţin revărsată în cuvinte şi mai bine statornicită de legi; într-o fraternitate care s-ar bizui mai puţin pe delaţiune, manifestându-se în schimb prin restabilirea unor tribunale în adevăratul înţeles al cuvântului, în care juraţii să poată din nou avea cuvânt de spus... Victor continua să se plimbe, ceva mai liniştit, de la un capăt la altul al sălii, cu mâinile la spate. Într-un târziu se opri sub portretul Incoruptibilului. „Bineînţeles lucrurile au să rămână aici, la fel ca şi până acum, rosti el în cele din urmă. Nu ştiu nimic din ce s-a întâmplat. Şi nici nu vreau să ştiu. Ca şi până acum singura morală pe care o cunosc este morala iacobină. Nimeni n-o să mă poată convinge să-mi schimb părerile. Şi dacă revoluţia e sortită să se destrame în Franţa, se va desfăşura pe viitor în America. A sosit momentul să ne ocupăm de noul continent.” Şi întorcându-se către Esteban: „Ai grijă să traduci imediat în spaniolă Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului şi textul Constituţiei”. „Care constituţie: din ’91 sau din ’93?” întrebă tânărul. „Din ’93. Nu cunosc alta. De aici, de pe insulă, trebuie să pornească ideile menite să pună în mişcare America spaniolă. Din moment ce am avut partizani şi aliaţi în Spania, nu se poate să nu-i avem şi pe continent. Poate chiar mai mulţi, fiindcă şi numărul celor nemulţumiţi e mai mare în colonii decât în metropolă.”

XI

Când bătrânul camizard Loeuillet auzi că trebuie să facă tipărituri în limba spaniolă, îşi aduse aminte, cu spaimă, că nu avea niciun „ñ”, în căsuţele lui cu litere. „Cui i-ar putea trece prin minte să scrie în loc de ñ – *gne,* cu litere măsluite – bombănea el, furios pe sine. Poate oare să-şi închipuie cineva că un cuvânt atât de nobil şi de maiestos ca c*ygne*[54] s-ar putea scrie *ciñe*?” În afară de asta, faptul că nu fusese avertizat dinainte arăta ce lipsă de organizare şi debandadă putea să domnească în viaţa unor oameni care aveau pretenţia să conducă lumea: „Nici măcar nu le trece prin cap că ortografia spaniolă foloseşte tildele! se oţăra bătrânul. „Toţi sunt la fel de inculţi!” În cele din urmă se hotărî să înlocuiască tildele cu accente circumflexe decupate de la alte litere, ceea ce avea să complice peste măsură culesul textului. Curând însă *Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului* fu scoasă de sub teasc şi toate exemplarele tipărite ajunseră în birourile Comisariatului, în care stăruia o atmosferă apăsătoare de răvăşeală şi zbucium sufletesc. Vântul lui Thermidor răscolise multe conştiinţe. Criticile pe care unii le ţinuseră ferecate în adâncul lor începeau să se manifeste în conciliabule, întrerupte brusc în momentul când se apropia cineva. În ziua când Esteban îi înmână tipografului versiunea spaniolă a Constituţiei din ’93, Loeuillet căută să-i explice cât de amăgitoare erau maşinaţiunile unei propagande care se rezema pe nişte fundamente ideale pentru a crea iluzia unor realităţi împlinite când, de fapt, nu se realizase nimic, pe un tărâm pe care cele mai bune intenţii suferiseră până atunci cele mai cumplite eşecuri. Poate că americanii vor încerca în prezent să aplice nişte principii pe care Teroarea le nesocotise aproape cu totul, pentru a le încălca, la rândul

---

54 Lebădă (în lb. franceză).

lor, determinaţi de împrejurările politice ale momentului. „Aici nu se pomeneşte niciun cuvânt despre ghilotină şi nici despre pontoane”, spunea protestantul, făcând aluzie la gabarele care încă mai stăteau ticsite în porturile oceanice ale Franţei, cu jalnicele lor încărcături de deţinuţi – cum era bunăoară vasul Bonhomme Richard, de tristă faimă, al cărui nume, asociat cu titlul Almanahului lui Benjamin Franklin, suna ca un sarcasm. „Să ne întoarcem la tipăriturile noastre”, spunea Esteban. Până una alta avea de făcut o muncă de fiece zi, pe care tânărul o îndeplinea conştiincios, găsind un fel de odihnă, de uşurare pentru gândurile ce-l copleşeau, în străduinţa lui de a traduce cât mai bine textul; era foarte minuţios, aproape pedant – un adevărat purist – căutând termenul cel mai propriu, cel mai fericit sinonim, cea mai corectă punctuaţie şi regreta că spaniola vremii sale se dovedea atât de indolentă, pregetând să accepte construcţiile de fraze concise ale limbi franceze moderne. Găsea un fel de satisfacţie de ordin estetic să facă o traducere cât mai desăvârşită, chiar dacă conţinutul unei fraze i-ar fi fost indiferent. Zile întregi se strădui să cizeleze versiunea spaniolă a unui raport al lui Billaud-Varennes asupra *Teoriei guvernării Democratice şi necesitatea de a trezi dragostea pentru virtuţile cetăţeneşti cu ajutorul festivităţilor publice şi al instituţiilor morale,* cu toate că proza aceea greoaie în care invoca necontenit umbrele lui Tarquinus, Caton, Catilina i se părea tot atât de perimată, de artificială, în afara actualităţii, ca şi cuvintele imnurilor masonice pe care învăţase să le cânte, odinioară, în loja Străinilor Reuniţi. Loeuillet tatăl şi fiul făceau mereu apel la competenţa sa pentru a duce la bun sfârşit o treabă care le dădea destulă bătaie de cap, cu atât mai mult cu cât aveau de cules nişte texte într-o limbă necunoscută, cerându-i explicaţii asupra cutărui ori cutărui semn ortografic, sau ascultându-l în privinţa felului corect în

care trebuia despărţit cutare ori cutare cuvânt la sfârşitul unui rând. Bătrânul protestant se îngrijea de aspectul grafic al paginilor sale cu râvna unui bun meseriaş, regretând lipsa unor finale sau a unei viniete alegorice pentru a încheia cât mai aspectuos o tipăritură. Nici redactorul-traducător, nici tipografii nu puneau prea mult temei pe cuvintele care prin sârguinţa lor aveau să fie multiplicate şi răspândite. Dar de vreme ce se apucaseră de treabă, se simţeau datori să lucreze corect, fără să stâlcească limba şi fără să nesocotească cerinţele hârtiei tipărite. Tocmai puseseră sub teasc o „Carmaniolă americană”, o nouă variantă a celei scrise mai înainte la Bayonne, şi care era destinată popoarelor de pe noul continent.

Cuplet:
N-am niciun ban şi sunt golan
Dar vreau să fac un zaiafet
Fără ghitare şi alean
Să sune tunul pe afet,
Să sune tunul bum, bum, bum
Să sune tunul bum, bum, bum

Refren:
Dansaţi, golani, dansaţi,
Şi bum, şi bum, bum, bum
Dansaţi, golani, dansaţi,
Şi bum, şi bum, bum, bum.

Cuplet:
De ce sunt golan şi pârlit
De vrea să ştie cineva:
Fiindcă birul n-am plătit
M-a despuiat Măria-Sa
M-a despuiat Măria-Sa,

M-a despuiat Măria-Sa,

Refren:
Dansaţi, golani, dansaţi…

Cuplet:
Toţi regii câţi or fi şi-au fost
Sunt şi asupritori
Dar mai tiran de mii de ori
E ticălosul de Carlos,
E ticălosul de Carlos,
E ticălosul de Carlos.

Refren:
Dansaţi, golani, dansaţi…

În cupletele următoare, ce vădeau o deplină cunoaştere a realităţilor americane, autorul anonim se răfuia cu guvernatorii, magistraţii şi primarii; cu justiţia şi instanţele; cu împuterniciţii şi administratorii, cu toţii complici ai coroanei. Probabil că stihuitorul ştia ceva şi despre cultul Fiinţei Supreme, deoarece scria în continuare: *Dumnezeu ocroteşte năzuinţele noastre, / El conduce braţul nostru, / Căci regele prin fărădelegile lui / A stârnit mânia dreptăţii. Trăiască dragostea de ţară!* – încheia el – *trăiască libertatea! Să piară tiranii şi despotismul regal!"* La fel vorbeau şi conspiratorii spanioli din Bayonne, despre care Esteban avea veşti destul de confuze. Era sigur totuşi că Guzmán, prietenul lui Marat, fusese ghilotinat. Despre abatele Marchena se spunea c-ar fi fost posibil – nu se ştia cu certitudine – să fi scăpat de prigoana îndreptată împotriva girondinilor. Cât despre omul de omenie care era Martinez de Ballesteros, continua să caute o raţiune de a trăi – de a supravieţui – aducând servicii unei revoluţii cu totul deosebită de aceea care îi

stârnise la început entuziasmul. În timpurile acelea, un imbold ce încă mai era activ îi făcea pe mulţi să muncească în virtutea inerţiei într-o lume diferită de aceea pe care ar fi dorit s-o făurească – dezamăgiţi, înăcriţi, dar incapabili – ca Loeuillet tatăl şi fiul – să nu-şi îndeplinească cu punctualitate îndatoririle zilnice. Nu-şi mai punea niciun fel de probleme: important era să trăiască îndeletnicindu-se cu ceva care să le îngăduie a se bucura, gândindu-se la desfătarea paharului cu vin de după amiază, a scăldatului în apa răcoroasă, la briza ce începea să adie pe înserat, la floarea de portocal ce-şi deschidea bobocul, la fata care avea să vină, poate, în ziua aceea să-l îmbie cu nurii săi. În mijlocul unor evenimente de o amploare ce depăşea posibilităţile de informare, de judecare şi de apreciere a omului obişnuit, nu putea fi ceva mai distractiv decât să observi transformările unei insecte cu însuşiri mimetice, zborul nupţial al unui scarabeu, o subtilă roire de fluturi. Niciodată ca în momentul acela, cu toate că trăia într-un secol preocupat de universal şi incomensurabil, Esteban nu simţise un interes atât de adânc pentru cele mai neînsemnate forme de viaţă – forfota mormolocilor într-un butoi cu apă, înfiriparea unei ciuperci, furnicile ce rodeau frunzele de lămâi prefăcându-le într-o horbotă. O mulatră nostimă intrase într-o zi la el în cameră ca să-i ceară chipurile un toc şi cerneală, purtând brăţări strălucitoare şi fusta bine călcată peste juponul foşnitor, parfumată cu vetiver. O jumătate de oră după ce corpurile se contopiseră într-o voluptuoasă îmbrăţişare, femeia, goală-goluţă, aşa cum era, se prezentase făcând o graţioasă reverenţă: *Mademoiselle Athalie Bajazet, coiffeuse pour dames*[55]. „Minunată ţară!” exclamase tânărul, uitând de necazuri şi de tot. De atunci, *Mademoiselle* Athalie Bajazet dormea în fiecare noapte cu el. „De fiecare dată când îşi

55 Domnişoara Athalie Bajazet, coafeză pentru doamne (în lb. franceză).

scoate fustele, îmi dăruieşte două tragedii de Racine”, se destăinuia Esteban celor doi Loeuillet, tatăl şi fiul, făcându-i să râdă cu hohote… Obligat de îndatoririle sale de contabil – trebuia să facă inventarul unor materiale descărcate în porturile insulei – tânărul se ducea călare uneori la Basse-Terre, mânându-şi calul prin coclauri năpădite de o vegetaţie abundentă, udată de numeroasele pâraie şi torente ce coborau din coasta măgurilor pururea învăluite în piele şi ceţuri. În aceste peregrinări descoperi vegetaţie aidoma celei din insula lui natală, pe care din pricina bolii nu apucase s-o cunoască prea bine şi care acum abia i se dezvăluia, cu prilejul raitelor sale, umplând o lacună mereu resimţită de-a lungul unei adolescenţe nu prea îndepărtate. Sorbea cu desfătare aroma delicată şi îmbietoare a anonei, aciditatea mohorâtă a tamarinului, moliciunea cărnoasă a tot felul de fructe cu miezul roşu şi vioriu, care păstrau în tăinuitele lor ascunzişuri seminţe somptuoase, făcute parcă din baga, din abanos ori din mahon lustruit. Îşi cufunda obrazul în absenţa răcoroasă a corosolelor; rupea rodul caimanului căutând, cu buzele lacome, drajeurile sticloase ce stăteau ascunse în inima fructului. Într-o zi, în timp ce calul său deşeuat se bălăcea în apa unui pârâu, cu copitele în sus, lui Esteban i se năzări să se caţăre într-un copac. Şi după ce făcu primul pas, adică după ce reuşi să ajungă la crengile greu accesibile, începu să se urce spre vârful copacului, pe o spirală formată din crengi tot mai dese şi mai subţiri, ce sprijineau vastul uranisc de frunze, stupul verde, somptuosul umbrar văzut pentru prima oară dinăuntru; o exaltare inexplicabilă, adâncă şi ciudată lumină inima lui Esteban, în momentul când izbuti să şadă călare, pe cea mai de sus creangă a fremătătoarei schelării de ramuri şi frunze.

Să te caţări într-un copac este o înfăptuire care nu se ştie dacă se va mai putea repeta vreodată. Cine

îmbrăţişează grumazul unui arbore înalt, urcându-se aproape de creştetul lui, săvârşeşte un fel de act nupţial, deflorând o lume secretă, pe care alţi oameni n-au avut parte s-o cunoască. Privirea cuprinde dintr-odată toate frumuseţile şi toate imperfecţiunile arborelui. Se văd cele două ramuri tinere ce se desfac ca nişte coapse de femeie, ascunzând în locul unde se îmbină o, mână de muşchi verde; se văd cicatricele rotunde lăsate de căderea lăstarilor uscaţi; se văd minunatele ogive din vârf, ca şi drumul capricios pe care l-au parcurs sevele hrănind cu prisosinţă o creangă răsfăţată şi, lăsând o alta, ca un vreasc chircit, bun numai pentru foc. De acolo de sus, din foişorul său, Esteban, în sfârşit, înţelegea asocierea misterioasă ce se făcuse de atâtea ori între catarg, plug, arbore şi cruce. Şi îşi amintea de cuvintele sfântului Hipolit: „Copacul acesta e al meu. El mă hrăneşte şi de el mă reazim; mă adăposteşte la rădăcina lui şi mă odihnesc pe ramurile sale; las boarea lui să mă adie pe obraz aşa cum mă las în voia vântului. Iată poteca mea îngustă; iată firul de cărare pe care merg; scara lui Iacob în vârful căreia se află Domnul”. Atâtea mari semne – semnul lui „T”, al crucii sfântului Andrei, al şarpelui de bronz, al ancorei şi al scării, se aflau implicit în orice Arbore, lucrul creat anticipându-l pe cel alcătuit şi oferind un îndreptar Constructorului viitoarelor arce… Umbrele înserării îl găseau pe Esteban legănându-se în vârful trunchiului înalt, toropit de o voluptuoasă somnolenţă ce s-ar fi putut prelungi la infinit. În ceasul acela, unele făpturi vegetale de jos păreau să-şi schimbe înfăţişarea; arborii papaio, cu fructele lor ca nişte ugerele aninate de grumaz, păreau să se însufleţească, pornind la drum spre la La Soufrière din zarea înceţoşată. Copacul seiba „părintele tuturor copacilor” – cum spuneau înţelepţii negrii – semăna şi mai mult cu un obelisc, cu o coloană rostrală profilându-se din ce în ce mai monumental, pe cerul rumenit de văpăile

apusului. Un arbore mango, uscat şi transformat într-un mănunchi de şerpi încremeniţi în clipa când se pregăteau să muşte, sau teafăr încă, doldora de seva ce mustea prin scoarţa şi prin coaja ca de jasp a fructelor sale, înflorea dintr-odată, arzând ca o flacără galbenă. Esteban urmărea viaţa acestor făpturi cu interesul pe care i l-ar fi putut trezi desfăşurarea unei existenţe zoologice. Mai întâi mijeau fructele abia înfiripate, aidoma unor mărgele verzi de sticlă, al căror suc aspru avea gustul migdalelor glasate. Apoi, acel mic organism suspendat începea să capete o formă, să se contureze, dezvoltându-se pentru a-şi definitiva în cele din urmă profilul terminat cu o bărbie de vrăjitoare. Începea să se coloreze la faţă, din verde dând într-un galben ca şofranul, pentru ca mai apoi, pârguindu-se, să desfăşoare cele mai superbe nuanţe de ceramică cretană, mediteraneană, specifică totuşi Antilelor – înainte ca primele pete ale decrepitudinii să apară ca nişte mici rotocoale negricioase, vătămând miezul ce mirosea a tanin şi a iod. Şi într-o seară, o răbufnire înfundată în iarba umedă de rouă, în care fructul desprins din copac se prăbuşise, vestea moartea lui apropiată odată cu petele negricioase ce se întindeau tot mai mult şi săpau mai adânc miezul, deschizându-se ca nişte ulceraţii năpădite de muşte. Aidoma unui cadavru de prelat într-o gravură făcută cu tâlc înfăţişând un dans macabru, fructul căzut se despuia de piele şi se golea de măruntaie, până când nu mai rămânea decât scheletul sâmburelui incolor şi brăzdat de scrijelituri ce zăcea înfăşurat în destrămăturile scămoase ale giulgiului. Aici însă, era o lume în care nu se întâmplau nici morţi iernatice şi nici reînvieri pascale, iar ciclul vieţii, întrerupt o clipă, se desfăşura fără zăbavă mai departe; după câteva săptămâni, din sâmburele rămas în iarbă răsărea, ca un minuscul arbust asiatic, un vlăstar cu frunze trandafirii, la fel de gingaşe ca pielea omenească, atât de gingaşe încât mâinile nu îndrăzneau să le atingă...

Uneori, Esteban era surprins în călătoriile sale prin frunzişuri de câte, o ploaie torenţială şi atunci memoria auditivă avea prilejul să stabilească deosebirea dintre ploile tropicale şi burniţele monotone ale lumii vechi. Aici, un freamăt puternic şi vast, într-un tempo maiestos, cu prelungite acorduri ca preludiul unei simfonii, anunţa din depărtare potopul ce înainta, în timp ce vulturii pleşuvi, zburând jos, în cercuri din ce în ce mai strânse, părăseau rând pe rând împrejurimile. Un miros plăcut de păduri umede, de pământ bogat în humus şi plin de sevă, se răspândea în văzduh, adulmecat parcă de întregul univers, făcând să se înfoaie penele păsăretului, aplecând pe spate urechile calului, dând omului o ciudată senzaţie de dorinţă fizică; dorinţă nelămurită de a se împreuna cu un trup care să-i împărtăşească îmbrăţişarea. Şi în timp ce lumina scădea, întunecându-se cu repeziciune, ciocănituri seci începeau să răsune în crengile cele mai înalte ale copacilor, pentru ca dintr-odată să se abată o răpăială de ploaie plăcută şi răcoroasă ce găsea o rezonanţă deosebită în fiecare materie: acordul lianei şi al bananierului, vibraţia de diapazon a ţesuturilor membranoase, sonoritatea pătrunzătoare a frunzelor mari. Stropii de ploaie se sfărâmau sus de tot pe creasta palmierilor care-i luneca întocmai ca prin nişte jgheaburi de catedrală, peste palmele mai tinere cu ropot solemn; lovindu-se de membranele de un verde proaspăt, picăturile ricoşau împroşcate peste desimea unor frunzişuri atât de îmbelşugate, încât până să ajungă la nivelul plantelor malanga, cu foile lor bine întinse, ca pielea unor tamburine, erau de mii de ori risipite, fracţionate, spulberate la fiecare din etajele masei vegetale, înainte de a prilejui, aproape de pământ, bucuria pirului şi a bucsăului. Vântul impunea timpii săi uriaşei simfonii, care începuse să umfle pâraiele, făcând să se surpe cu vuiet pietrişurile ce se rostogoleau pe povârnişuri ca nişte

avalanşe; clocotitoare, puhoaiele coborau la vale revărsându-se din matcă, târând cu ele bolovani smulşi de pe înălţimi, trunchiuri uscate, crengi cu nenumărate tentacule, rădăcini cu atâtea canafuri şi curmeie încâlcite că, dând peste mâlul de la poale, se opreau ca nişte vase împotmolite. Apoi văzduhul se liniştea, norii se împrăştiau, zarea se învăpăia din nou spre apus şi Esteban pleca mai departe la drum, pe calul sprinten, udat de ploaie, sub picurarea copacilor înrouraţi, ale căror miresme se împleteau într-un Magnificat îmbălsămat... De câte ori Esteban se întorcea din câte o asemenea raită, înapoi spre Point-à-Pitre, se simţea străin de vremea lui; străin într-o lume sângeroasă şi îndepărtată, în care totul părea absurd. Bisericile continuau să rămână închise când, poate, în Franţa îşi deschiseseră porţile. Negrii fuseseră declaraţi cetăţeni liberi, dar aceia care nu fuseseră înrolaţi cu forţa soldaţi sau marinari trebuiau să-şi înconvoaie spinarea din zori şi până seara, ca şi mai înainte, sub biciul vătafilor, în spatele cărora se desena, pe deasupra, implacabilul azimut al ghilotinei. Copiii din noua generaţie se numeau acum Cincinat, Leonida, Licurg şi învăţau să recite pe dinafară un catehism revoluţionar care nu mai corespundea realităţii – după cum la clubul iacobinilor, înfiinţat de curând, Incoruptibilul era pomenit ca şi când ar mai fi fost încă în viaţă. Prinzând gustul sângelui omenesc, muştele roiau în jurul scândurilor năclăite ale eşafodului, în timp ce Victor Hugues şi comandanţii militari se năraviseră să doarmă ore întregi sub reţeaua de tul, păziţi de mulatrele care le privegheau somnul, făcându-le vânt cu frunze de palmier.

XII

Cuprins de o înduioşare aproape feminină, Esteban se simţea mâhnit de singurătatea din ce în ce mai sporită în care trăia Victor Hugues. Comisarul îşi juca mai departe rolul cu o necruţătoare severitate, dând ghes tribunalelor, nelăsând niciun pic de răgaz ghilotinei, repetând iarăşi şi iarăşi aceleaşi discursuri, dictând, decretând, legiferând, judecând, amestecându-se peste tot, dar cine îl cunoştea mai bine îşi dădea seama că toată această activitate excesivă se datora unei dorinţe ascunse de a se ameţi. Ştia că mulţi dintre subalternii săi, chiar aceia care se arătau mai docili, abia aşteptau să sosească hârtia acoperită de peceţi care avea să aducă decretul destituirii sale, copiat de pana unui sârguincios diac. Tânărul ar fi vrut în momentele acelea să stea lângă el, să-l însoţească, să-i risipească îngrijorarea. Dar comisarul, care din zi în zi părea că se sălbăticeşte mai mult, se închidea la el în cameră şi citea până în zori, sau se ducea, pe înserat, cu trăsura, luându-l uneori şi pe de Leyssegues, în golful Gozier unde, doar cu nişte chiloţi de pânză pe el, se apuca să vâslească spre ţărmul insulei pustii, şi acolo rămânea până la căderea nopţii, când începeau a bântui roiurile de ţânţari, ieşiţi din manglierii de pe coastă. Recitea operele oratorilor din antichitate, pregătindu-şi poate o apărare pe care ar fi vrut-o cât mai elocventă. Ordinele sale începeau să fie pripite şi contradictorii. Adesea era cuprins de accese subite de furie care aveau drept consecinţă înlăturarea năprasnică a celor din preajma lui, sau executarea unei sentinţe de condamnare la moarte pe care toată lumea o socotea comutată. Într-o dimineaţă în care se trezise mai mohorât ca niciodată, ordonă ca rămăşiţele pământeşti ale generalului Dundas, fostul guvernator britanic al insulei, să fie deshumate şi azvârlite în mijlocul drumului. Ore în şir, câinii tăbărâţi claie peste grămadă

asupra hoitului, se încăierară ca să înhaţe cele mai bune bucăţi, târând din stradă în stradă nişte greţoase ciozvârte de carne omenească înfăşurate în zdrenţele uniformei de gală cu care fusese îngropat ocârmuitorul duşman. Esteban ar fi vrut să găsească destulă putere în sine ca să liniştească sufletul acela măcinat de îndoieli, cuprins de panică ori de câte ori apărea fără veste o pânză de corabie în zare, şi a cărui singurătate sporea pe măsură ce creştea prestigiul său istoric. Dârz şi neînduplecat, înzestrat cu geniu militar, plin de iniţiativă, aşa cum nu erau mulţi, Victor Hugues avusese acolo, pe insulă, o izbândă strălucită care depăşea considerabil multe alte succese obţinute de revoluţie. Cu toate astea o cotitură politică, întâmplată undeva departe, peste mări, într-o ţară în care acum se ştia că după teroarea roşie se dezlănţuise o teroare albă, pusese în mişcare forţele necunoscute care, probabil, aveau să dea colonia pe mâna unor oameni incapabili s-o guverneze. Şi mai cu seamă se ştia că Dalbarade, protectorul lui Victor Hugues, pe care Robespierre îl apărase cu atâta străşnicie atunci când fusese acuzat că ar fi părtinit pe un prieten al lui Danton, trecuse în tabăra celor ce provocaseră evenimentele din Thermidor. Scârbit de toate aceste întâmplări, căutând să reacţioneze împotriva neliniştii sale ce sporea cu cât veştile aşteptate cu atâta teamă întârziau pe drum, Comisarul precipita preparativele făcute în vederea acţiunii pe care o plănuia de câteva luni împreună cu contraamiralul de Leyssegues. „Ducă-se dracului toţi! – strigă el într-o zi, gândindu-se la cei care îi cumpăneau situaţia la Paris. N-au decât să se şteargă la spate cu hârtiile lor: când au să vină aici, am să fiu atât de puternic, încât am să le frec botul cu ele.” Şi într-o bună zi dimineaţa se stârni în port o forfoteală neobişnuită. Mai multe ambarcaţii uşoare, cutere îndeosebi, fuseseră trase pe mal şi înţepenite pentru repararea carenei. Pe navele

mai mari lucrau cot la cot marangozi, calafagii, oameni care smoleau, vopseau, tăiau cu fierăstrăul sau băteau cu ciocanul, asociaţi cu toţii într-o muncă zgomotoasă, în timp ce artileriştii cărau pe bord tunuri uşoare pe care le transportau în bărci cu vâsle. Aplecat peste prichiciul unei ferestre a vechiului depozit al comerţului exterior, Esteban observă că printre multe alte îndeletniciri era şi aceea de a schimba numele vaselor, treabă care părea să fie cea mai puţin importantă dintre toate. De la o zi la alta, Calypso se transformase în *La Tyronnicide,* nava *La Semillante* în *La Carmagnole, L'Hirondelle* în *Marie-Tapage, Le Lutin* în *Le Vengeur.* Rând pe rând, pe vechile scânduri ce fuseseră atâta vreme în slujba regelui ieşeau la iveală numele noi, scrise cu litere mari, ca să se vadă de departe; toate cu caractere foarte vizibile: *Le Tintamarre, La Cruelle, Ça-Ira, La Sans-Jupe, L'Athénienne, Le Poignard, La Guillotine, L'Ami du Peuple, Le Terroriste, La Bande Joyeuse.* La rândul său, *Thétis,* vindecată de rănile primite în timpul bombardamentului ce bântuise oraşul Pointe-à-Pitre, avea să se cheme pe viitor *Incoruptibilul,* potrivit, fără îndoială, dorinţei lui Victor Hugues, care ştia să jongleze cu neutralitatea semnificaţiei generale a unor cuvinte. Esteban tocmai se întreba ce rost putea să aibă toată tevatura aceea, când *Mademoiselle* Athalie Bajazet veni să-l înştiinţeze că trebuia să se prezinte imediat în biroul comisarului care-l aştepta. Paharele de punci, pe care una dintre slujnice le ducea afară, dădeau de înţeles că Victor Hugues era cam băut – deşi în asemenea cazuri reuşea ca prin minune să-şi păstreze toată siguranţa gesturilor şi a gândirii, pe care băutura, în loc să i-o scadă, de obicei i-o sporea. „Ţii neapărat să rămâi aici?” îl luă el în primire de la uşă, surâzând. Întrebarea era atât de neaşteptată, încât Esteban se rezemă de perete şi-şi trecu prin păr mâna, înfrigurat. Până atunci fusese atât de convins că nu exista nicio posibilitate să plece din Guadelupa, încât nici prin

gând nu i-ar fi trecut ideea asta. Celălalt însă insista: „Ţii morţiş să rămâi în Pointe-à-Pitre?” Esteban văzu ca prin vis o corabie providenţială, strălucitoare, cu pânzele portocalii scăldate în văpaia unui minunat apus de soare, corabia hărăzită unei evadări. Poate comisarul, sub ameninţarea vreunei scrisori, biruit de povara temerilor ce-l bântuiau, se hotărâse, în fine, să părăsească toate demnităţile pe care le avea şi să se refugieze în vreun port olandez, de unde putea să plece slobod oriîncotro ar fi vrut. Se ştia că o bună parte dintre partizanii lui Robespierre, în debandada care începuse printre ei, doreau să ajungă la New York, unde se aflau câteva tipografii franceze gata oricând să publice memorii şi pledoarii. Şi chiar printre colonişti erau unii care visau să se ducă la New York. În ceea ce-l privea, Esteban îi mărturisi deschis: nu vedea în ce fel ar mai putea fi de folos în această insulă care în curând avea să fie condusă de nişte necunoscuţi. Nu încăpea nici cea mai mică îndoială că reacţiunea avea să măture pe toţi slujbaşii care se aflau în posturi acum. Se uita la cuierele şi geamantanele care începuseră să sosească în birou, cărate în spinare de hamali şi aşezate unul peste altul prin colţuri, după indicaţiile comisarului. Pe de altă parte, el nici măcar nu era francez. Bănuia deci ce-l aştepta, ştiind cum se poartă îndeobşte cei dintr-o facţiune politică cu străinii strecuraţi în rândurile adversarilor lor. Probabil că avea să împărtăşească la rândul său soarta lui Guzman sau a lui Marchena. Dacă i se oferea posibilitatea să plece, ar pleca imediat fără să stea în cumpănă. Treptat, treptat, pe măsură ce i se destăinuia, faţa lui Victor se înăsprise, luând o expresie pe care nu i-o văzuse niciodată. Când Esteban îşi dădu seama de asta, era prea târziu: „Vai de capul tău, dobitocule! – strigă celălalt. Crezi deci cu tot dinadinsul că sunt dat peste cap, mătrăşit, călcat în picioare de haita de javre din Thermidor? Şi tu eşti

vasăzică dintre ăia care rânjesc în sinea lor şi ard de nerăbdare să mă vadă expediat la Paris între două santinele? Avea dreptate mulatra aia, ibovnica ta, când zice că toată ziua stai la taifas cu tâlharul ăla bătrân de Loeuillet şi faceţi amândoi pe defetiştii! Nu degeaba am îndopat-o cu parale pe codoaşa aia, ca să-mi spună ce trăncăniţi! Aşadar, vrei s-o întinzi până nu se termină povestea? Ei, uite că n-o să se termine chiar aşa!… Nu înţelegi?… N-o să se termine!" „Ce porcărie!", exclamă Esteban, furios pe sine că fusese în stare să se destăinuiască unui om care îi întinsese o cursă, după ce pusese mai înainte să-l spioneze chiar pe femeia cu care împărţea aşternutul. Preopinentul său continuă pe un ton poruncitor: „Ai să-ţi iei chiar azi registrele împreună cu uneltele de scris şi cu tot calabalâcul şi ai să te întorci pe *Ami du Peuple.* În felul acesta o să ai răgazul să uiţi ceea ce tu numeşti cu ipocrizie – vezi bine că şi asta o ştiu – «cruzimile mele inevitabile». Află că nu sunt crud. Nu fac decât ceea ce trebuie să fac. Nu e totuna." Şi îndulcindu-şi glasul ca şi cum ar fi vorbit distrat cu unul dintre aghiotanţii săi, uitându-se pe fereastră la puieţii de arbori proaspăt sădiţi în Piaţa Victoriei, ce începeau să se acopere de frunze tinere, îi explică lui Esteban că presiunea pe care britanicii o exercitau asupra insulei era la fel de stăruitoare; că în Barbados se alcătuia o flotă duşmană şi că prin urmare trebuiau să preîntâmpine evenimentele. În ceea ce privea strategia navală, singura care dăduse rezultate în Marea Caraibilor, era cea folosită de corsari – clasica, marea, unica strategie a luptelor autentice de corsari – ale căror vase sprintene şi zvelte puteau fi cu uşurinţă adăpostite în golfuri mai puţin adânci, şi cu aceeaşi uşurinţă manevrate printre recifele cu corali, dovedindu-şi totdeauna superioritatea faţă de greoaiele galioane spaniole de pe vremuri, aşa cum aveau, desigur, să şi-o dovedească şi de asta dată faţă de navele

engleze, dotate cu un utilaj împovărător. Flotele corsarilor aflate în slujba Republicii Franceze aveau să opereze, împărţite în escadre mai mici, cu o totală autonomie de acţiune, într-o zonă delimitată de noul continent, în care erau cuprinse toate posesiunile engleze şi spaniole din Antile, indiferent de latitudine, având însă grijă să evite de a pricinui neajunsuri olandezilor. Fireşte că s-ar fi putut foarte bine ca la un moment dat una dintre aceste corăbii să cadă în mâinile inamicului, spre marea bucurie a celor care în sinea lor îşi lepădaseră credinţa faţă de revoluţie. („Fiindcă sunt şi dintr-ăştia, da, da, sunt", declară Victor, mângâind un teanc gros de rapoarte confidenţiale, în care delaţiunea mâzgălită pe hârtie de împachetat se învecina cu denunţul subtil şi anonim scris fără greşeli de ortografie, pe file subţiri, filigranate.) Dezertorii se bucurau de cea mai deplină clemenţă dacă ştiau să-şi smulgă la timp boneta frigiană. Erau prezentaţi ziariştilor ca nişte victime ale unui regim covârşitor, mai cu seamă dacă erau francezi. Li se dădea prilejul să vorbească despre dezamăgirile încercate şi suferinţele prin care trecuseră sub o tiranie mai cumplită decât toate cele cunoscute până atunci, punându-li-se la dispoziţie mijloacele necesare pentru a se întoarce acasă la ei unde, pocăiţi, vor putea povesti pe îndelete toate păţaniile şi ponoasele pe care le avuseseră de tras de pe urma încercărilor nefericite de a înfăptui nişte irealizabile utopii. Esteban se arătă indignat de intenţiile ce i se atribuiau. „Dacă mă crezi în stare de aşa ceva... cine te obligă să mă îmbarci pe unul din vasele tale?" Victor îl lovi cu nasul în obraz aşa cum fac marionetele când se ciorovăiesc: „Fiindcă eşti un grămătic iscusit şi în fiecare escadră trebuie să existe cineva care să încheie procesul verbal şi să facă inventarul capturilor cât mai repede, până nu apucă vreun pehlivan să pună gheara pe bunurile ce trebuie să intre în patrimoniul republicii". Şi luând în mână

o pană, Comisarul trase cu o riglă nişte linii pe o foaie mare de hârtie, delimitând şase coloane: „Vino aici – îi spuse el. Şi nu sta aşa ca un măgar. Să-ţi arăt cum trebuie întocmit registrul de capturi: prima coloană: câştig brut; a doua coloană: câştigul dobândit din vânzări şi licitaţii, dacă este cazul; a treia coloană: cinci la sută pentru invalizii aflaţi pe vase; a patra coloană: cincisprezece centime pentru vistiernicul invalizilor; a cincea coloană: drepturile căpitanilor corsari; a şasea coloană: cheltuieli legale pentru trimiterea produsului lichidărilor (în împrejurarea în care dintr-un motiv oarecare ar trebui trimis cu altă escadră). E limpede?”... În momentul acela Victor Hugues părea un prăvăliaş de ispravă, din provincie, care îşi încheia socotelile la sfârşit de an. Până şi în felul cum ţinea pana în mână mai păstra ceva din felul de-a fi al fostului negustor şi brutar din Port-au-Prince.